JEAN DES CARS

CUPLURI TRAGICE ALE ISTORIEI

CORINT ISTORIE

JEAN DES CARS este istoricul marilor dinastii europene și al celor mai iluștri reprezentanți ai acestora. Punându-și încă o dată în valoare talentul de povestitor, el reconstituie în volumul de față viața câtorva dintre cele mai cunoscute cupluri din istorie care au avut parte de iubire și decepție, de glorie și decădere, de speranță și deznădejde.

De la dramatica ucidere a lui Inés de Castro, iubita viitorului rege portughez Pedro I, până la teribilul sfârșit al ducesei d'Alençon, de la asasinatul care va schimba soarta unui imperiu și va constitui pretextul izbucnirii Primului Război Mondial până la istoria ultimului șah iranian, Jean des Cars dă viață, în maniera sa inconfundabilă, poveștilor unor regi și regine, împărați și împărătese care au suferit din dragoste și au trăit adevărate tragedii.

„Ceea ce am dorit să arăt ține, de fapt, de confruntarea dintre Eros și Thanatos, dar și, de foarte multe ori, de niște convenții banale. Pe mine mă interesează rolul neprevăzutului, care transformă, distruge și deformează o situație inițială, putând da naștere, uneori, unei armonii psihologice, afective, chiar fizice neașteptate între două ființe. Fatalitatea este cea care le transformă destinul în pagini de istorie."

JEAN DES CARS

Carte recomandată de
Historia

Partener media:
Radio România Cultural

JEAN DES CARS

CUPLURI TRAGICE ALE ISTORIEI

Traducere din limba franceză de Mariana Alexandru

CORINT
ISTORIE
- 2021 -

JEAN DES CARS (n. 1943) este un cunoscut jurnalist și scriitor francez. A scris pentru publicații prestigioase ca *Paris Match*, *Figaro Magazine* sau *Jours de France*. În ultimele decenii s-a remarcat printr-o serie de lucrări destinate publicului larg despre marile familii aristocratice și case regale europene precum Habsburg, Romanov, Windsor sau Grimaldi. Printre cărțile de succes publicate se numără *Sissi, împărăteasa Austriei; Saga dinastiei Romanov. De la Petru cel Mare la Nicolae al II-lea; Povestea Vienei; Saga reginelor; Rudolf de Habsburg și secretele de la Mayerling; Regina Elisabeta a II-a; Grace de Monaco. Povestea unei prințese.*

Redactare: Antonia Kacsó, Lia Decei
Tehnoredactare: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: Sus: Franz Ferdinand și Sophie de Habsburg (fotografie de epocă): Jos: stânga, Francisc al II-lea al Franței și Maria Stuart (miniatură medievală); dreapta, Ludovic al XVI-lea și Maria Antoaneta (monument funerar, catedrala din Saint-Denis).

JEAN DES CARS
Des couples tragiques de l'Histoire
Copyright © Perrin 2020
All rights reserved

Toate drepturile asupra acestei ediții în limba română aparțin
CORINT ISTORIE, un imprint al CORINT BOOKS,
str. Mihai Eminescu nr. 54 A, București.

www.edituracorint.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CARS, JEAN des

Cupluri tragice ale istoriei / Jean des Cars; trad. din lb. franceză de Mariana Alexandru. - București: Corint Istorie, 2021

Lui Monique, cu dragoste și înțelegere

Capitolul 1

Portugalia: încoronarea reginei defuncte

Istoricul și academicianul francez Pierre Gaxotte considera că „istoria este ca o regină care cunoaște nefericirea". Fără îndoială că Inés de Castro a avut parte de nefericire. Chiar mai rău, nu a devenit regină decât după moartea ei! O poveste incredibilă... Dacă veți ajunge vreodată în orășelul Alcobaça, la nord de Lisabona, pe drumul spre Fátima, veți descoperi o mănăstire splendidă, ridicată în plină Reconquista, în 1147, de către primul rege al Portugaliei, Alfonso I Henriques, descendent al lui Henric de Burgundia, primul titular al „comitatului Portugaliei". Alfonso I Henriques a atras aici călugări care respectau regula Sf. Bernard, călugări de la mănăstirea Cîteaux, în Burgundia. Tocmai pentru ei a construit această mănăstire uriașă, îndeplinind astfel o promisiune făcută în timpul bătăliei împotriva maurilor din anul 1147. Călugării din Cîteaux au sosit în 1153, iar mănăstirea a fost terminată în 1178. Biserica abațială are o puritate a liniilor și o sobrietate a decorațiunilor care contrastează cu goticul flamboaiant al epocii. Edificiul are aproape 600 de metri lungime, 21 de metri lățime și 20 de metri înălțime. Regele Pedro I al Portugaliei, supranumit „cel Drept", a ales tocmai acest loc încărcat de spiritualitate pentru a ridica mormântul iubitei sale Inés de Castro. Splendidul

monument din marmură albă este o capodoperă a sculpturii gotice. Sarcofagul lui Inés se sprijină pe şase monştri cu trup de animal şi cu cap de om, care îi întruchipează pe asasinii săi. Cele patru laturi sunt dominate de o friză cu blazonul Portugaliei şi cel al familiei de Castro. Pe laturi, basoreliefurile înfăţişează scene din viaţa lui Hristos.

La picioarele sale, o compoziţie cu o mulţime de personaje ilustrează Judecata de Apoi. Defuncta încoronată doarme pentru vecie, iar şase îngeri înlăcrimaţi îi veghează somnul. În faţa mormântului ei, Pedro I a dorit să fie aşezat sarcofagul lui. Inés şi Pedro stau faţă-n faţă, până în ziua Judecăţii de Apoi, când, uitându-se unul la altul, schimbă o privire plină de iubire înainte de a se ridica din morminte pentru a intra în viaţa eternă. Această extraordinară poveste de dragoste sfidează timpul. Fără îndoială, este o tragedie.

Totul se petrece într-o perioadă-cheie din istoria Portugaliei, ţară pe atunci încă la începuturi. În 1095, comitatul Portugaliei al lui Henric de Burgundia era constituit doar din regiunea Porto, situată la vărsarea fluviului Duero. Succesorul său, Alfonso Cuceritorul, este primul care primeşte titlul de rege. Acesta îi alungă pe mauri în afara Lisabonei. Fiul său, Sancho I, îi atrage pe colonişti în ţara proaspăt cucerită de la arabi. Mai târziu, spre 1250, Alfonso al III-lea eliberează sudul teritoriului. El pune stăpânire pe regiunea Algarve, dar, pentru a consacra această cucerire, trebuie să atenueze animozitatea Castiliei faţă de Portugalia şi să se însoare cu fiica lui Alfonso al X-lea a Castiliei. Fiul său Denis va face din Portugalia o ţară prosperă, favorizând viaţa urbană, industria, comerţul, apelând la serviciile unui amiral genovez pentru a crea o flotă şi fondând Universitatea din Lisabona în 1291. Succesorul său, Alfonso al IV-lea, supranumit „Cel Viteaz", este tatăl eroului nostru, Pedro. Precum predecesorii săi, este nevoit să lupte împotriva Castiliei.

Va ajunge totuşi să se alieze cu Alfonso al XI-lea al Castiliei în lupta împotriva maurilor. Ia parte alături de spanioli la bătălia de la Tarifa, în sudul Spaniei, în 1340. În acelaşi an, pentru a concretiza această reconciliere, Alfonso al IV-lea îl va logodi pe Pedro, în vârstă de 20 de ani, cu fiica regelui Castiliei, pe nume Constanza. Atunci când soseşte la Curtea Portugaliei, cu numerosul său alai, nu ea reţine atenţia logodnicului său Pedro, ci una dintre doamnele sale de onoare, Inés de Castro. Este de aceeaşi vârstă cu el şi extraordinar de frumoasă, cu ochii verzi şi un gât de lebădă. Pedro se îndrăgosteşte pe loc nebuneşte de ea, dar îşi va îndeplini datoria de prinţ şi o va lua de nevastă pe Constanza. Inés îi va deveni însă repede iubită. Alfonso al IV-lea este contrariat, dar nu intervine. Constanza moare cinci ani mai târziu, în 1345, după ce i-a oferit lui Pedro un fiu, pe nume Ferdinand. Pedro îl anunţă atunci pe tatăl său că are intenţia de a se căsători cu Inés şi de a-şi legitima bastarzii. De data aceasta, regele se înfurie; nu îşi doreşte această căsătorie, pentru că o consideră pe Inés periculoasă, iar pe familia acesteia prea puternică. Ştie că ea are fraţi foarte ambiţioşi şi se teme de o nouă influenţă a Castiliei asupra puterii portugheze. Alfonso o alungă pe Inés de la Curte, dar iubirea celor doi este atât de puternică, încât nici furia regelui, nici exilul său nu le vor sta în cale. Inés se refugiază la Coimbra, într-o *quinta*[1] aparţinând mănăstirii Santa Clara-a-Velha, pe malul fluviului Mondego, supranumită „mănăstirea de lângă fluviu".

Pedro o vizitează adesea pe Inés. Când nu poate să meargă la ea, îi trimite scrisori care ajung cu barca pe micul canal care şerpuieşte de-a lungul grădinii sale. Inés i-a dăruit trei copii, Beatrice, Juan şi Denis. Amanţii au devenit soţi în secret. Îşi dau întâlniri la Fonte dos Amores („Fântâna îndrăgostiţilor"),

[1] „Vilă" – în lb. sp. în orig. (n. tr.).

elogiată de marele poet Camões. Această pasiune clandestină îl exasperează pe Alfonso al IV-lea, care şi-ar dori ca fiul său să se recăsătorească pentru a continua să asigure descendenţa legitimă a regatului. Deşi secret, mariajul există. Aşadar, din raţiuni politice, Inés trebuie asasinată. Prin urmare, la 7 ianuarie 1355, pentru această sarcină sunt tocmiţi trei ucigaşi, în timp ce Pedro este plecat la vânătoare.

Crima este de o violenţă extremă. Inés este ucisă cu mai multe lovituri de pumnal, apoi decapitată. Locuinţa ei avea să se numească de atunci Quinta das Lágrimas („Vila lacrimilor"). Mormântul ei provizoriu este ridicat în biserica Santa Clara.

Asasinatul îi ia minţile lui Pedro; revoltat fiul câştigă nordul ţării şi se răzvrăteşte împotriva tatălui său timp de doi ani. Se spune că mama sa, Beatrice de Castilia, este cea care a reuşit să-i împace şi că el i-a promis tatălui său să-i ierte pe ucigaşii soţiei sale.

Alfonso al IV-lea moare în 1357, iar fiul său este degrabă proclamat rege, sub numele de Pedro I, câştigându-şi curând numele de „Drept" sau de „Nemilos". Nu a iertat... Doi dintre asasinii lui Inés, Pero Coelho şi Diego Lopes Pacheco, se refugiaseră în Castilia. Noul suveran le porunceşte să se întoarcă în Portugalia. Pedro consideră că, deoarece acţionaseră cu o asemenea cruzime asupra bietei sale Inés, călăii acesteia nu trebuie să aibă inimă. Aşa că porunceşte ca aceasta să le fie smulsă, pe viu, unuia prin piept, celuilalt prin umeri. Cel de-al treilea ucigaş, Álvaro Gonçalves, se refugiase dincolo de Pirinei, salvându-se astfel de la un sfârşit atât de atroce...

Dar nu era decât începutul răzbunării lui Pedro...

În 1361, regele organizează o ceremonie peste măsură de macabră, care se desfăşoară în mai multe etape. Sicriul lui Inés

este mai întâi scos din biserica Santa Clara şi defuncta este transferată noaptea, într-un cortegiu, la mănăstirea Alcobaça. De-a lungul celor 100 de kilometri, convoiul este luminat de bărbaţi cu torţe. Clerul şi mulţimea intonează cântece religioase şi psalmi. La Alcobaça, Inés este scoasă din sicriu; fiind moartă de opt ani, putem să ne imaginăm spectacolul! Trupul îi este îmbrăcat într-o mantie purpurie şi nenumărate dantele îi acoperă capul ce i-a fost reataşat... Este aşezată pe un tron, lângă cel al regelui, în naosul bisericii. Acum va fi încoronată. Pedro I făcuse următoarea promisiune: „Vei fi regină aici aşa cum ar fi trebuit să fii; fiii tăi, doar pentru că sunt ai tăi, vor deveni infanţi; trupul tău inocent va primi onorurile regale". Regina îşi primeşte coroana. Toţi nobilii de la Curte au fost convocaţi pentru a asista la ceremonie. Fiecare trebuie să aducă omagiu reginei plecându-se şi sărutându-i mâna descompusă, acoperită doar de o dantelă. Inés, regina moartă, este răzbunată. E de prisos să spunem că acest spectacol, incredibil, al unui trup descompus îi stupefiază pe cei prezenţi!

Inés poate fi acum înhumată în sarcofagul său de marmură albă. Pedro I nu s-a mai recăsătorit, dar a avut o amantă care i-a dăruit un fiu, João, în 1357, anul urcării sale pe tron.

Pedro I moare în 1367, trupul său fiind înmormântat în biserica Alcobaça, în faţa mormântului lui Inés, într-un sarcofag de marmură la fel de somptuos ca al soţiei sale. Gisantul[1] îl prezintă grav, cu barbă şi purtând coroană, susţinut şi el de îngeri. Părţile laterale ale sarcofagului sunt decorate cu episoade din viaţa Sfântului Bartolomeu, protectorul regelui. La căpătâiul său se află o rozetă foarte frumoasă, care reprezintă poate

[1] Parte a unui monument funerar care cuprinde reprezentarea sculptată, în poziţie culcată, a persoanei decedate (n. red.).

Roata Norocului, dar mai degrabă scene din viaţa lui Inés şi Pedro, scene care se continuă în friza mormântului. Acest monument funerar pe care l-a dorit este tot un cântec de iubire dedicat lui Inés.

Fiul pe care l-a avut cu Constanza a Castiliei devine regele Ferdinand I. La decesul acestuia în 1383, succesor îi este Juan, pe atunci prior al Ordinului de Aviz, fondator al Casei de Aviz. Fiind susţinut de englezi în succesiunea la tron (era un bastard, aşadar, nu avea acest drept), va semna în 1386 Tratatul de la Windsor[1], pecetluind astfel o alianţă care, până în zilele noastre, a constituit fundamentul politicii externe a Portugaliei. Ne aflăm, aşadar, în zorii Războiului de 100 de Ani. Franţa susţine Castilia în preluarea Portugaliei, iar Anglia apără o Portugalie independentă. Această alianţă accentuat politică va avea ulterior consecinţe epicuriene: începând din secolul al XVIII-lea, vinul de Porto va fi în mod deosebit apreciat de britanici.

Unul dintre fiii lui Juan nu va domni niciodată, dar se va face cunoscut în lumea întreagă: este vorba despre Henric Navigatorul. Reunind în jurul lui cei mai cunoscuţi navigatori din vremea sa, a fondat la Sagres un arsenal, un observator, o şcoală cartografică şi nautică. De aici va finanţa o serie de expediţii spre Africa, dând un impuls decisiv marilor descoperiri geografice, care vor asigura bunăstarea Portugaliei în secolul al XV-lea.

Pedro I poate dormi liniştit lângă preafrumoasa lui Inés, căci descendenţa sa, deşi ilegitimă, a făcut din Portugalia ţara

[1] Alianţă diplomatică semnată între Portugalia şi Anglia, care a constituit piatra de temelie în relaţiile celor două naţiuni. După încheierea tratatului, acesta a fost consolidat prin căsătoria regelui Ioan I al Portugaliei cu Filipa, fiica lui John de Gaunt, duce de Lancaster (n. red.).

regilor navigatori. Ceremonia, macabră, a încoronării postume a lui Inés a inspirat, în secolul al XIX-lea, pictura istorică și diverși autori, iar, în secolul al XX-lea, o tragedie celebră a scriitorului francez Henry de Montherlant, *Regina moartă*, pusă în scenă la Comédie-Française la 8 decembrie 1942. Este prima piesă a unui scriitor care s-a remarcat, înainte de război, cu volumul *Celibatarii* și romanul ciclic *Les Jeunes Filles*. Își alege ca decor istoric „Portugalia de altădată". Bătrânul rege nu se mai numește Alfonso, ci don Ferrante. Este de o cruzime fără seamăn, poruncind asasinarea lui Inés nu din rațiuni politice, ci pur și simplu dintr-un gest gratuit. Sacrificarea lui Inés este inutilă. Montherlant însuși va spune despre piesa sa și despre rege că „sunt incarnarea urii acestuia față de viață". Pusă în scenă de Pierre Dux și interpretată de Madeleine Renaud și Jean Yonnel, piesa va cunoaște un triumf binemeritat. Pentru o mare parte a publicului, adevărul și forța acestei tragedii amoroase impresionante și halucinante sunt edificatoare. În acea perioadă de ocupație, mulți vor spune că, de multă vreme, cea mai prestigioasă scenă dramatică franceză nu a fost atât de bine inspirată.

Capitolul 2

Francisc al II-lea al Franței și Maria Stuart: prea multe coroane pentru doi copii

Povestea căsătoriei Mariei Stuart cu delfinul[1] Francisc, fiul cel mare al lui Henric al II-lea și al Caterinei de Medici, este în mod clar una politică, plănuită încă de dinaintea întâlnirii lor propriu-zise. Și totuși, cei doi copii se iubesc; se cunosc încă de mici și au crescut împreună. Dar oare de ce tânăra regină a Scoției este crescută și educată la Curtea Franței?

Maria Stuart s-a născut la 8 decembrie 1542, în Scoția, la castelul din Linlithgow, într-o perioadă dramatică în care Scoția era pe punctul de a-și pierde independența. Tatăl său, regele Iacob al V-lea Stuart, tocmai a fost învins de englezi la Solway Moss, înfrângere care îl deprimă profund. Lucrul acesta îi stătea oarecum în fire: un bărbat curajos și ferm, care se putea lăsa însă doborât atunci când soarta îi era potrivnică. După greaua înfrângere, rătăcește de la un castel la altul, trecând pe la cel din Linlithgow (el se născuse aici, în 1512), unde soția sa, Maria de Guise, tocmai se pregătea să nască. Apoi se îndreaptă spre Falkland. Acolo, cuprins de febră, încetează să se mai hrănească. În acele momente, află de nașterea fiicei sale Maria.

[1] Titlu purtat de moștenitorul tronului Franței. Carol al V-lea cel Înțelept a fost primul care a primit acest titlu, la 30 martie 1349 (n. red.).

Faptul că are o fată îl copleşeşte. Se sfârşeşte trei zile mai târziu, la 13 decembrie 1542. Micuţa Maria, în vârstă de doar opt zile, devine noua regină a Scoţiei.

Relaţiile între Anglia şi Scoţia au fost dintotdeauna complicate, prima încercând s-o anexeze pe a doua, iar aceasta din urmă găsind mereu forţa necesară pentru a se opune acestei intenţii. Ca să supravieţuiască pe acest fond de risc permanent de agresiune, Scoţia se îndreptase, de multă vreme, spre Franţa, faimoasa *Auld Alliance* („Alianţa veche") existând încă de la începutul secolului al XIV-lea. Într-adevăr, în timpul Războiului de 100 de Ani, contingente scoţiene luptaseră alături de francezi împotriva englezilor. În 1445, regele Franţei, Carol al VII-lea, instituia o companie de jandarmi scoţieni pentru a-şi organiza garda personală. Michel Duchein, un biograf al Mariei Stuart, ne explică interesul acestei alianţe: „Din perspectiva francezilor, alianţa prezenta interesul de a asigura, în caz de conflict cu Anglia, posibilitatea de a deschide un al doilea front în nord. Scoţia era «poarta din spate a Angliei». Pentru scoţieni, avantajul era şi mai evident: sprijin economic şi mai ales ajutor militar pentru apărarea unei ţări în esenţă slabe şi ameninţate"[1].

Prima soţie a lui Ludovic al XI-lea al Franţei a fost Margareta Stuart, fiica regelui Iacob I al Scoţiei. Aceste căsătorii franco-scoţiene erau uneori compensate de mariaje franco-engleze. Astfel, tatăl lui Iacob al V-lea s-a însurat cu sora lui Henric al VIII-lea, Margareta Tudor. Şi pentru a compensa acest sânge englezesc, Iacob al V-lea decide să ia în căsătorie o prinţesă franceză. Merge astfel la Curtea lui Francisc I şi îi cere regelui mâna lui Marie de Bourbon, fiica ducelui de Vendôme. Dar, odată ce solicită acest lucru, se îndrăgosteşte nebuneşte chiar de fiica lui Francisc I, Madeleine de Valois.

[1] Michel Duchein, *Marie Stuart*, Fayard, Paris, 1987 (n. a.).

Atunci îl roagă pe regele Franței să îi anuleze cererea... și să-i acorde mâna fiicei sale! Plin de înțelegere, Francisc I acceptă. Nunta este celebrată la Notre-Dame din Paris, la 1 ianuarie 1537.

Din nefericire, Madeleine suferă de tuberculoză. Climatul umed și vântos al Scoției nu îi este deloc favorabil și ea se stinge șase luni mai târziu, în iulie, la doar 16 ani. Iacob al V-lea persistă: cea de-a doua lui soție va fi franceză. Îi cere lui David Beaton, un preot scoțian de la Curtea Franței, să-i găsească o soție potrivită pentru a deveni regina Scoției, iar acesta i-o propune pe Maria de Guise, ducesă de Longuevillle, văduvă de un an și mamă a unui băiețel. Aceasta are 23 de ani. Alegerea lui Beaton este una inspirată: Maria de Guise este frumoasă, virtuoasă, energică, cu o personalitate plăcută. Este atât de remarcabilă, încât Henric al VIII-lea, după moartea celei de-a treia soții, Jane Seymour, o ceruse în căsătorie, numai că ea îl refuzase, spunând cu un oarecare umor că avea „gâtul prea scurt", aluzie limpede la decapitarea lui Anne Boleyn! Gâtul îi era, de fapt, lung, perfect, iar ea era plină de duh.

Regele Scoției se căsătorește cu Maria de Guise în 1538. Cel care a inspirat această alianță, David Beaton, își primește recompensa, fiind numit arhiepiscop și primat al Scoției. Căsătoria este una fericită. Noua regină a Scoției își iubește țara și se face iubită de către supușii săi. Ca multe femei ale vremii – de exemplu, Diana de Poitiers și multe altele –, îndrăgește viața în aer liber, caii, castelele, mai ales Linlithgow, construit de soțul său pe malul unui lac, pe care ea îl compară cu acelea de pe Valea Loarei. Se va naște un prim fiu, spre marea sa bucurie, căci fusese nevoită să-și lase în Franța copilul din prima căsătorie. În 1541, naște un al doilea fiu, care se stinge însă foarte repede. Din nefericire, la scurtă vreme, regele și regina Scoției

trec printr-o altă mare dramă: le moare și primul fiu, din pricina unei maladii infantile. Regele Iacob al V-lea și regina sunt devastați, căci nu mai au moștenitori.

Din punct de vedere politic, relațiile cu Anglia se deteriorează. Henric al VIII-lea declară război Scoției. Regele Iacob al V-lea încearcă o ultimă operație împotriva englezilor, dar scoțienii sunt învinși la Solway Moss și Iacob al V-lea moare. Imediat, cardinalul Beaton devine regent al Scoției, conform testamentului regelui defunct. Prelatul este energic, foarte la curent cu situația politică a Scoției, dar nu reușește să se impună în fața turbulentei nobilimi scoțiene. Un alt motiv de îngrijorare este acela că protestantismul începe să se răspândească în Scoția, datorită unui tânăr predicator intransigent și de temut, John Knox. Din fericire, Henric al VIII-lea, după victoria sa, nu profită de acest avantaj. Moartea regelui Iacob al V-lea și o nouă regină a Scoției care este un bebeluș plăpând îl fac să chibzuiască bine lucrurile. Consideră că Scoția ar putea foarte ușor să aparțină din nou Angliei. În fine, i se naște un fiu, Eduard, în 1537. Nu are de așteptat decât câțiva ani ca să îl căsătorească pe acesta cu tânăra regină a Scoției. Aceasta ar fi unirea a două coroane fără înfruntare și fără vreo bătălie. Oricum, Scoția nu are nevoie de Henric al VIII-lea pentru a fi tulburată. Nobilii scoțieni au grijă de asta! Astfel, contele de Arran, din puternica familie Hamilton, revendică regența. Prin naștere, este primul lord al Scoției și cel mai aproape în linia de succesiune la tron. Poruncește ca Beaton să fie arestat. Și astfel ajunge să preia puterea. Henric al VIII-lea profită de ocazie ca să solicite logodna fiului său Eduard cu mica regină Maria. Pentru mai multă siguranță, își dorește ca Maria să fie dusă în Anglia, pentru a fi crescută la Curte. Parlamentul scoțian, deși acceptă logodna, refuză plecarea Mariei. Îngrijorată,

mama sa, Maria de Guise, părăsește împreună cu ea castelul Linlithgow, prea puțin protejat, și o duce la Stirling, o fortăreață care este una dintre porțile de acces scoțiene, practic de necucerit și una dintre reședințele favorite ale Stuarților. Chiar în biserica abațială din Stirling, mica Maria, în vârstă de nouă luni, este încoronată regină a Scoției, la 9 septembrie 1543. I se prezintă coroana, sabia și sceptrul, așa-numitele „Onoruri ale Scoției", care sunt și astăzi păstrate la castelul Edinburgh.

Henric al VIII-lea este furios. Își trimite flota să prade portul din Edinburgh, în Firth of Forth[1], în anul 1545. Armata engleză recurge la represalii, incendiază castele și sate. Beaton, care reușise să scape, este asasinat cu cruzime la 29 mai 1546, din porunca lui Henric al VIII-lea. Alarmat, contele de Arran, după ce a fost proenglez, apoi proscoțian, decide să apeleze la francezi. Este un moment potrivit, pentru că Henric al VIII-lea și Francisc I vor muri aproape simultan: Henric la 28 ianuarie și Francisc I la 31 martie 1547.

Noul rege al Angliei, Eduard al VI-lea, logodnicul Mariei Stuart, este minor. Ducele de Somerset asigură regența. În Franța, Henric al II-lea de Valois urcă pe tron, la 31 martie 1547. Răspunde imediat ajutorului solicitat de Scoția. Un văr al Caterinei de Medici, regina Franței, comandă mica flotă pe care Henric al II-lea o trimite spre Edinburgh. Numele lui este Leone Strozzi. Trupele franceze pun stăpânire pe castelul St. Andrews (orașul eponim găzduia din 1413 prima universitate scoțiană). Printre prizonierii care se alătură galerei regelui Franței se numără predicatorul John Knox. Nu va rămâne acolo multă vreme. Dar se va vorbi din nou despre el...

Înfuriat din pricina debarcării franceze, regentul Somerset trimite o armată de 15 000 de soldați în Scoția pentru a o

[1] Fiord pe coasta estică a Scoției (n. tr.).

recupera pe Maria, încă logodnică a regelui Angliei. Aceşti soldaţi nu o vor găsi pe Maria şi astfel are loc o bătălie cumplită în împrejurimile oraşului Edinburgh, la 8 septembrie 1547, la Pinkie Cleugh. Maria de Guise se teme pentru fiica sa. Din prudenţă, o duce de la Sterling la prioratul Inchmahome, pe o insulă din mijlocul lacului, la poalele regiunii Highlands. După bătălia de la Pinkie Cleugh, nu mai intră în discuţie logodna între Maria şi tânărul rege englez. Este nevoie de un nou logodnic pentru Maria, care este găsit de îndată. Acesta este fiul lui Henric al II-lea şi al Caterinei, delfinul Francisc al II-lea, care are patru ani. Maria are aproape şase ani. Parlamentul scoţian votează anularea logodnei Mariei cu Eduard al VI-lea şi organizează planul căsătoriei cu delfinul Franţei. Maria Stuart va fi crescută în Franţa, alături de viitorul său soţ. Franţa va continua să ajute Scoţia, trimiţând o flotă nouă, mult mai importantă decât precedenta, comandată tot de Strozzi. Aceasta intră în portul Edinburgh la 16 iunie 1548, debarcând 6 000 de oameni. Apoi se îndreaptă spre sud, spre Franţa, în timp ce câteva galere navighează spre nord, ocolesc Scoţia prin Insulele Orcade înainte de a ajunge în Marea Irlandei, apoi urcă din nou estuarul Clyde, în estul Scoţiei. Galerele ajung la castelul Dumbarton, cocoţat pe o stâncă de bazalt, una dintre cele mai vechi şi puternice fortăreţe scoţiene. Maria de Guise le aşteaptă împreună cu fiica ei. Unul dintre frumoasele ei portrete stă mărturie şi azi pentru şederea sa aici. Maria Stuart rămâne aici până când Marea Irlandei, dezlănţuită, se potoleşte. Apoi, regina-copilă se îmbarcă împreună cu tutorele său, lordul Erskine, cu fratele său vitreg, lordul James Stuart, fiul natural al lui Iacob al V-lea, o guvernantă, frumoasa lady Fleming, şi cu patru mici scoţiene, de aceeaşi vârstă cu ea, toate cu prenumele Maria. De acum li se va spune „cele patru Marii ale reginei".

Plecarea este stabilită pentru 7 august 1548. Șase zile de valuri puternice înainte de a ajunge pe coasta bretonă, în jurul datei de 15 august, la Roscoff. Mica regină și suita sa își petrec prima noapte la Morlaix.

Apoi călătoresc cu o ambarcațiune pe Loara, până la Orléans. La Ancenis, Maria face cunoștință cu bunica sa, ducesa de Guise, născută Antoinette de Bourbon, care este cucerită de îndată de nepoata sa. Simpatia va fi reciprocă. Mariei îi va plăcea mereu să locuiască la ea, la castelul său din Meudon.

Adevărata primire oficială a Mariei este stabilită pentru 16 octombrie, la castelul Carrières-sur-Seine. Dar regele absentează, se războiește în Italia, așa că regina o primește pe Maria, viitoarea sa noră. Aceasta este însoțită de delfinul Francisc, logodnicul, în vârstă de numai patru ani și zece luni. Este momentul prezentării viitoarei familii a Mariei Stuart.

Regele Franței, Henric al II-lea, are 29 de ani. Acest personaj melancolic este cel de-al doilea fiu al lui Francisc I. Împreună cu fratele său mai mare, a suferit, în copilărie, un traumatism din care nu și-a revenit complet. După ce a învins la Pavia, în 1525, Carol Quintul l-a întemnițat pe Francisc I. Regele captiv a trebuit să semneze tratatul infam de la Madrid, prin care îi preda Spaniei pe cei doi fii ai săi, delfinul Francisc și fratele său, Henric. Cei doi băieți, de opt și șapte ani, urmau să fie întemnițați în locul tatălui lor la Madrid! Captivitatea lor va dura patru ani, apoi se vor întoarce în Franța. Henric, poreclit „frumosul tenebros", este înalt, bine făcut, atletic, dar foarte tăcut, șocat de relațiile tatălui său, mai ales cu ducesa d'Étampes. Nu are decât o prietenă la Curte, frumoasa Diana de Poitiers, mare seneșală, care e cu 20 de ani mai în vârstă decât el. Francisc I decide să îl căsătorească pe mezinul său înaintea fiului mai mare. Îi va alege o soție care nu are sânge regal, dar care are avantajul, pentru politica italiană a regelui, de a fi nepoata

papei Clement al VII-lea. La urma urmei, nu este aşa de grav că se trage din bogata burghezie florentină, lui Henric nu îi este hărăzit să domnească. Numele ei este Caterina de Medici. Căsătoria are loc la Marsilia, la 11 octombrie 1533. Caterina şi Henric sunt de aceeaşi vârstă, 14 ani. Ea nu este frumoasă, dar este inteligentă şi plină de farmec. Reuşeşte să-şi cucerească socrul prin talentul său în ale călăriei, conversaţiei şi prin gustul pentru petreceri. Caterina este îndrăgostită nebuneşte de soţul său chipeş. Acesta nu este însă atras deloc de ea. Ea înţelege foarte repede locul pe care îl ocupă Diana de Poitiers în viaţa soţului ei.

În acea perioadă, un mare necaz va schimba complet viaţa cuplului princiar: Francisc, delfinul, moare brutal la 10 august 1536: după ce joacă frenetic *jeu de paume* şi bea apă cu gheaţă, nu supravieţuieşte unei congestii. Henric devine, aşadar, delfinul, iar Caterina, viitoarea regină a Franţei. Totul va merge bine dacă reuşesc să aibă un copil. Diana de Poitiers, de acum amanta delfinului, încearcă să ajute cuplul. Timpul trece. Caterina este terorizată fiindcă ştie că, dacă nu aduce pe lume un urmaş, riscă să fie repudiată. În cele din urmă, la 19 ianuarie 1544, la Fontainebleau, după zece ani de căsătorie, Caterina naşte un băiat care primeşte numele de Francisc. Mariajul Caterinei este salvat. În doisprezece ani, ea va avea zece copii, dintre care doar şapte vor supravieţui.

La sosirea Mariei Stuart la Curtea Franţei, Henric al II-lea şi Caterina au doar trei copii: delfinul Francisc, în vârstă de patru ani şi două luni, Elisabeta, viitoarea regină a Spaniei, în vârstă de trei ani, şi Claude, viitoarea ducesă de Lorena, în vârstă de un an. Vor urma alţi copii: în 1550, Carol, viitorul rege Carol al IX-lea; în 1551, Henric, viitorul Henric al III-lea; în 1553, Margareta, viitoarea regină Margot şi soţia lui Henric al IV-lea, şi în 1554, François, viitorul duce d' Alençon.

Maria va fi de îndată integrată în cercul odraslelor regale, trăind alături de acestea vreme de mai mulţi ani. Este, aşadar, o existenţă foarte itinerantă, Curtea se deplasează mult de la un castel la altul, în funcţie de anotimp, dar şi pentru că, după ce stă într-un castel mai multă vreme, este obligatoriu să fie curăţat în toate ungherele. La Paris, regele are reşedinţa la Luvru, dar apreciază în egală măsură Saint-Germain-en-Laye, unde copiii vor merge adesea, la fel ca la Fontainebleau. Şi apoi, firește, există Valea Loarei: Blois, Amboise şi minunatul Chambord. În fiecare călătorie, Curtea este precedată de o caravană imensă care transportă mobilier, tapiţerie, veselă, îmbrăcăminte şi tot personalul necesar. Aceste mutări frecvente sunt o parte atât de firească a obiceiurilor de la Curte, încât toată lumea le consideră absolut normale. Şi apoi, firește, mai e şi Diana de Poitiers, care posedă, cu titlu personal, două castele, impozantul Chenonceau, din departamentul Cher, şi admirabilul Anet, unde îi primește pe micii prinţi, care sunt foarte fericiţi aici. Probabil că cei mici nu ştiu de povestea de dragoste dintre tatăl lor şi Diana de Poitiers. Ştiu că ea este importantă, că îşi doreşte să se ocupe de ei. Cât despre Caterina, este o adevărată mamă italiană, extrem de ataşată de toţi copiii săi.

Pentru Maria Stuart, este un univers total nou, mult mai stabil, vesel şi organizat decât cel pe care îl cunoscuse până atunci. Să se mute dintr-un castel în altul obişnuia şi în Scoţia, dar atunci o făcea înspăimântată, pentru a scăpa de duşmanii săi. În ciuda iubirii mamei sale, micuţa trăise permanent într-un mediu nesigur.

Va fi adoptată imediat de familia lui Henric al II-lea şi, mai ales, de logodnicul său, micul delfin Francisc. Caterina de Medici îi va scrie ducelui de Guise, bunicul Mariei: „Încă din prima zi, s-au înţeles atât de bine, de parcă s-ar fi cunoscut dintotdeauna."

Educația copiilor este încredințată mai multor preceptori și profesori, supravegheați atent de regină și de Diana. Studiile lor sunt clasice: franceza, latina, italiana, istoria și geografia, dar și exercițiile fizice și activități artistice, o educație conform spiritului Renașterii. Sunt citite poemele autorilor Pleiadei – foarte repede, Maria scrie versuri. Sunt instruiți în muzică – Maria cântă și se acompaniază la lăută. Dansul este și el foarte apreciat la Curte și Maria dansează încântător. În plus, există luxul incredibil al acestei Curți: podoabe superbe, dantele, broderii. Maria este excesiv de cochetă. Frumusețea și silueta sa zveltă pun în valoare tot ceea ce poartă.

În tot acest timp, în Scoția, mama sa Maria de Guise se confruntă cu probleme considerabile: o țară răvășită de războaie, soldați francezi mereu prezenți, dar din ce în ce mai puțin apreciați, anumiți nobili scoțieni favorabili Angliei, un regent, contele de Arran, slab și manipulat... Maria de Guise decide atunci să meargă în Franța în 1550. Va petrece aici un an, fericită să-și regăsească fiica și fiul din prima căsătorie. Petrece mai multe zile la mama sa. Familia de Guise este din ce în ce mai puternică la Curte. Pentru ea, Maria Stuart este un atu prețios. Firește, mai sunt și rivalitățile de la Curtea Franței, iar principalul rival al familiei de Guise este conetabilul[1] de Montmorency, care are avantajul de a fi persoana cea mai apropiată de regele Henric al II-lea. Regina văduvă a Scoției nu obține mare lucru din călătoria sa, doar puțini bani și câteva promisiuni. La finalul sejurului, o intrigă tulbură Curtea. Cum Diana de Poitiers era constrânsă să rămână la castelul său din Anet după o cădere urâtă de pe cal, conetabilul de Montmorency avusese ideea de a favoriza apropierea dintre rege și frumoasa lady Fleming, guvernanta Mariei Stuart.

[1] Comandant suprem al armatei regale (n. red.).

Încep să circule zvonuri că regele se întâlnește cu frumoasa scoțiană în fiecare seară, în apartamentele sale, care sunt cele... ale Mariei Stuart, la Saint-Germain-en-Laye. Avertizată, Diana se grăbește să își facă apariția și îl surprinde pe iubitul său regal ieșind din patul lui lady Fleming. Amanta regelui se înfurie îngrozitor! O furie sporită și de faptul că lady Fleming rămâne curând însărcinată! Henric al II-lea pune rapid capăt scandalului, jurând fidelitate eternă sublimei Diana. Cât despre irezistibila lady Fleming, după ce dă naștere unui bastard regal, se întoarce definitiv în Scoția natală.

Maria de Guise o precedase. Ea obține, în aprilie 1554, numirea ca regentă de către Parlamentul scoțian, înlocuindu-l astfel pe contele de Arran. În 1557, Maria Stuart împlinește 15 ani. Delfinul Francisc are aproape 14 ani. Are o sănătate fragilă, dar nimic nu se împotrivește căsătoriei celor doi adolescenți, după cum se convenise din 1548. Ei se adoră. Ambasadorul Veneției scrisese: „Este o fetiță foarte drăguță. Delfinului îi place mult de ea. Astfel că, alintându-se unul pe altul, cei doi se retrag într-un colț al sălii pentru a nu le putea fi auzite micile secrete." Maria de Guise revine în decembrie 1557 pentru a încheia contractul de căsătorie al Mariei Stuart. Condițiile pe care le impune sunt următoarele: delfinul și regina vor domni împreună în Scoția și, la momentul potrivit, în Franța. Fiul lor cel mare le va succeda la tronul ambelor țări. Dacă nu vor avea copii, tronul Scoției urma să revină șefului clanului Hamilton, contele de Arran, deja numit duce de Châtellerault. Contractul de căsătorie se semnează la 12 aprilie 1558 în marea galerie a Luvrului. Dar Henric al II-lea nu vrea să respecte contractul. O va face pe Maria să semneze trei acte. Primul: dacă murea fără a avea fără copii, ea lăsa moștenire Scoția Franței. Al doilea: orice vot al Parlamentului scoțian care se opunea acestei dispoziții urma să fie nul. Cel de-al treilea: veniturile din trezoreria

Scoției urmau să fie donate regelui Franței pentru recompensarea cheltuielilor făcute pentru apărarea Scoției. Asta era în totală contradicție cu contractul de căsătorie! Maria Stuart era oare conștientă de ceea ce era obligată să semneze? Fără îndoială nu total, dar nu putea ignora duplicitatea tatălui său vitreg. Era poate o lecție de politică din partea lui Henric al II-lea. În viitor, această practică a disimulării nu o va ajuta mult pe Maria Stuart...

Căsătoria are loc la 24 aprilie 1558 în piața din fața catedralei Notre-Dame, unde a fost amenajat un decor extraordinar. Această ceremonie desfășurată în exterior, pe o vreme superbă, trebuia să permită parizienilor să nu piardă nimic din spectacol. Mireasa este fermecătoare. Un cronicar relatează: „Corsajul îi strălucește de coliere neprețuite. Poartă o coroană de aur împodobită cu perle, diamante, safire, smaralde de o valoare inestimabilă." Cardinalul de Bourbon, arhiepiscop de Rouen, este cel care oficiază căsătoria pe estradă. Apoi, alaiul intră în catedrală pentru slujbă. Urmează un banchet la episcopie, apoi un bal și, în cele din urmă, un banchet nocturn oferit de Parlamentul din Paris. Sărbătoarea se încheie la ora 3 dimineața – de fapt, va continua și în zilele următoare.

Tinerii căsătoriți par extrem de fericiți. Francisc este îndrăgostit la nebunie de soția sa. Se spune chiar „că își uzează sănătatea deja șubredă vrând să i-o dovedească fără încetare".

În acest răstimp, evenimentele se precipită în Scoția și la Londra. La 17 noiembrie 1558, Maria Tudor moare. Fiica lui Henric al VIII-lea și a catolicei Caterina de Aragon încercase să impună catolicismul în țara sa, cu violență, fără succes însă. Se căsătorise cu Filip al II-lea al Spaniei, dar cuplul nu avusese copii. Succesiunea este, așadar, deschisă și se va rezolva de la sine: Henric al VIII-lea, în testamentul său, o desemnase pe

fiica sa Elisabeta, a doua în ordinea de succesiune după sora sa mai mare Maria Tudor. Era ciudat pentru că îi decapitase mama şi o declarase bastardă conform legii engleze. Cu toate acestea, testamentul legitima ascensiunea Elisabetei la tronul Angliei. Aceasta este mai degrabă populară. Are 25 de ani şi restabileşte protestantismul ca religie de stat. În acest moment, Franţa şi Anglia sunt în război de un an. Henric al II-lea decide că nora sa, Maria Stuart, este moştenitoarea legitimă a tronului Angliei, pentru că este nepoata surorii lui Henric al VIII-lea.

Elisabeta protestează energic. În timpul semnării păcii de la Cateau-Cambrésis, în aprilie 1559, Henric al II-lea recidivează. Nu vrea să vorbească despre soarta oraşului Calais decât cu Maria Stuart, singura regină a Angliei pe care o recunoaşte. Este o poziţie absurdă: Henric al II-lea nu are nicio intenţie să atace Anglia şi oricum nu ar putea impune o viitoare regină a Franţei ca regină a Angliei! Elisabeta este furioasă. Este posibil ca Henric al II-lea să fi strecurat în clipa asta otravă în sufletul Elisabetei, făcând-o să o deteste pe verişoara sa Maria Stuart, cu care nu avusese niciodată de-a face până atunci.

Lucrurile se opresc aici. Pacea de la Cateau-Cambrésis este şi o pace cu Spania. Tratatul prevede o dublă căsătorie: cea a lui Filip al II-lea, văduv recent al Mariei Tudor, cu Elisabeta, fiica lui Henric al II-lea, în timp ce sora lui Henric al II-lea se căsătoreşte cu ducele de Savoia, aliat al spaniolilor. Nunta şi festivităţile vor avea loc în iulie 1559. Este prevăzut un turnir medieval, pe un teren special amenajat la Paris, pe rue Saint-Antoine. Se ştie că acest turnir îl va costa viaţa pe Henric al II-lea: lancea contelui de Montgomery îi va străpunge coiful şi îi va pătrunde prin ochi până în creier. Henric al II-lea este un atlet. Are 40 de ani. Agonia sa va

dura mai multe zile. Francisc al II-lea şi Maria Stuart sunt de acum regele şi regina Franţei. Este triumful clanului de Guise. Montgomery este exilat în provincie. Tânărul suveran este încoronat la Reims, la 18 septembrie 1559.

Francisc al II-lea, influenţat de familia de Guise, persistă în opiniile tatălui său. Departe de a vrea o reconciliere cu Elisabeta, va confirma că Maria Stuart este regină a Angliei şi a Irlandei. Iată cine nu o va ajuta pe Maria în viitor. Mai bine s-ar fi preocupat de ceea ce se petrecea în regatul său, unde protestantismul începe să prospere, până devine o opoziţie politică pentru monarhia catolică. Şase luni mai târziu, ura între hughenoţi şi catolici se transpune într-un eveniment înfiorător, un preludiu tragic pentru războaiele religioase. E vorba, firește, de „Conjuraţia de la Amboise", numită uneori „tumultul de la Amboise" pentru a atenua amploarea, dar este un blând eufemism pentru măcelul care a avut loc. Un gentilom protestant, La Renaudie, a reunit în Bretagne, apoi la Tours, conjuraţi hughenoţi. Oficial, trebuie să meargă la Blois, unde se află Curtea, pentru a cere tânărului rege Francisc al II-lea, în vârstă de 15 ani, libertatea de practică a cultului lor reformat. În realitate, conjuraţii vor să-l sustragă pe rege de sub influenţa familiei de Guise, unchii tinerei regine, Maria Stuart. Plănuiesc să-l înlăture pe suveran, dar complotul este dat la iveală, trădat fiind de un avocat parizian, Pierre des Avenelles. La 17 martie 1560, Curtea părăseşte Blois, pentru că acest castel nu poate fi apărat, şi se refugiază la Amboise. Pentru a calma spiritele, Francisc al II-lea semnează un edict de pacificare. Dar conjuraţii nu renunţă şi bântuie împrejurimile de la Amboise. După o bătălie scurtă, reformaţii sunt întemniţaţi sau executaţi, iar cadavrul lui La Renaudie este atârnat sub un pod. Represiunea este atroce: hughenoţii sunt spânzuraţi

pe marele balcon de fier forjat al castelului, de creneluri, sau aruncați în Loara, în saci, după ce au fost decapitați și sfârtecați. Doar Condé, inițiatorul complotului, scapă acestui sinistru „bal al spânzuraților", care poate fi văzut de pe Tour des Minimes. Trupurile unor hughenoți sunt chiar atârnate de zidurile orașului, traumatizat de acest spectacol halucinant. Sunt aproape 1 200 de victime... Francisc al II-lea și Maria asistă neclintiți la acest spectacol îngrozitor.

Calviniștii se răzvrătesc în provincii. În semn de aplanare, Caterina de Medici îl numește drept cancelar pe un magistrat umanist, Michel de L'Hospital. Acesta duce o politică de conciliere cu reformații și susține semnarea Edictului de la Romorantin, în mai, care îl introduce pe amiralul de Coligny, calvinist, în Consiliul regal și convoacă Stările Generale.

La 10 iunie 1560, Maria Stuart își pierde mama. Maria de Guise, epuizată de ani de luptă și trădări, se stinge la castelul Edinburgh. Scoția este în mâinile nobilimii protestante și ale englezilor. Tratatul de la Edinburgh, semnat de comisarii francezi, englezi și Parlamentul scoțian, solicită plecarea trupelor franceze și engleze din Scoția. Francisc al II-lea și Maria trebuie, de asemenea, să renunțe definitiv la orice pretenție la tronul Angliei.

În septembrie, se vorbește despre o sarcină a reginei, care nu este însă confirmată. Francisc al II-lea este bolnav. O malformație a sinusurilor îl împiedică dintotdeauna să-și sufle nasul. Nu arată deloc bine, are tenul palid, cu pete roșii. La 16 noiembrie 1560, răcește în timp ce vânează în pădurea Orléans. Suferă îngrozitor, are urechea stângă umflată și supurândă. Maria veghează la căpătâiul lui zi și noapte. Medicii cred că doar trepanația l-ar putea salva. Soția și mama se opun acestei idei, pe motiv că suferă deja mult. Regele moare la 5 decembrie 1560,

înainte să împlinească 17 ani. Maria își plânge soțul, căruia îi purta o dragoste sinceră. Își exprimă durerea într-un poem:

În tristul și dulcele meu cânt
Pe un ton greu lamentabil,
Arunc o privire îndurerată
De pierdere incomparabilă;
Și în suspine dureroase
Trec anii mei cei mai buni...

La tron îi urmează, firește, fratele său. Carol al IX-lea are zece ani, ca atare mama sa Caterina asigură regența și preia puterea. Cum era de așteptat, se intenționează recăsătorirea Mariei, care are 18 ani, este văduvă și încă regină a Scoției. În plan este o căsătorie cu infantele Spaniei, don Carlos, care are 16 ani. Dar Filip al II-lea refuză. Și atunci Scoția se va manifesta. Fratele vitreg al Mariei, Iacob Stuart, vine să o vadă în Franța în ianuarie 1561, căci catolicii scoțieni au nevoie de ea. Această tânără și frumoasă regină ar putea reuși să se impună. În mai 1561, decizia Mariei este luată: se va întoarce în Scoția, dar aceasta nu îi este suficientă. Visează și la tronul Angliei. Se îmbarcă la Calais la 15 august.

„Adio, Franța, adio, Franța, cred că nu o să te mai văd vreodată."

Maria Stuart are dreptate, ea nu va mai revedea niciodată Franța. După tragedia pierderii soțului, un destin dramatic o așteaptă în Scoția.

Capitolul 3

Petru al III-lea şi Ecaterina a II-a: două viziuni ireconciliabile despre Rusia

Ne aflăm la Sankt Petersburg, noua capitală a Imperiului Rus din anul 1712. Ţarina Elisabeta, fiica lui Petru cel Mare, domneşte din 1741. Această femeie foarte liberă, oficial celibatară şi fără copii în ciuda diverselor zvonuri, explodează de sănătate şi energie. Bea cot la cot cu ofiţerii gărzii sale, are numeroşi amanţi, îi place să danseze, să facă farse, adoră să se deghizeze în bărbat, petrece ore întregi călare, iar vocabularul său ar face-o să roşească pe însăşi principesa palatină[1]. Se spune că are cel puţin 4 000 de rochii, poate chiar 15 000, căci îi rămân foarte multe după un incendiu puternic în apartamentele sale! Potrivit detractorilor săi, împărăteasa ar fi excesivă, neglijentă, fără vreo gândire politică majoră, fiindu-i greu să existe alături de memoria fondatorului acestui oraş admirabil. Şi lăcomia sa s-ar manifesta şi în plan amoros! Dar, în realitate, nu se mulţumeşte să fie caricatura tatălui său, „ţarul care a trezit Rusia". Ea se dedică operei sale intelectuale şi menţine, atât cât se poate, elanul dat la începutul secolului de acest gigant al istoriei. Este deja un merit. Astfel, ea este cea care îl însărcinează pe arhitectul Rastrelli

[1] Elisabeth Charlotte (1652–1722), prinţesă germană, membră a Casei de Wittelsbach (n. tr.).

să construiască Palatul de Iarnă de la Sankt Petersburg și deschide un teatru public „pentru reprezentarea tragediilor și comediilor", devenind astfel mama teatrului rus. Țarina Elisabeta Petrovna dovedește astfel finețe și curaj politic atunci când îi primește, în 1760, pe descendenții hughenoților francezi alungați de persecuțiile și interdicțiile care decurg din revocarea Edictului din Nantes[1], această gravă eroare a lui Ludovic al XIV-lea. Din partea țarinei, este cu atât mai curajos și ingenios, pentru că în Rusia religia dominantă este cea ortodoxă, în timp ce Europa de Nord, care îi primește și ea pe hughenoții veniți din Franța, este majoritar luterană. Astfel, țarina face din Sankt Petersburg un fel de birou internațional de angajare a reformaților, care vin cu experiența și cunoștințele lor. Ea recuperează talente de care se privează monarhia Bourbonilor. Foarte bine acționat. Există o singură umbră în viața țarinei: detestă Prusia și prusacii. Și îndrăznește să-l sfideze pe Frederic al II-lea, pe care îl poreclește „regele focos". Îl învinge umilitor, pentru că rușii intră în Berlin și controlează Prusia Orientală. Vulcanica Elisabeta îi alungase pe prusaci din anturajul său. Acum, îi umilește la ei acasă...

Moartea întrerupe această cucerire uriașă: la 25 decembrie 1761/5 ianuarie 1762, în vârstă de 52 de ani, țarina Elisabeta suferă un atac de apoplexie. Moartea bruscă e pe măsura vieții sale, marcată de salturi bruște, de inconștiență și convulsii imprevizibile. Dacă regele Prusiei este ușurat de dispariția acestei împărătese „insuportabile", ea suferise îndeajuns de indiferența paternă și de ambiguitățile sale pentru a nu-și fi aranjat succesiunea într-o manieră clară. Fără un urmaș oficial, a ales

[1] Act promulgat de Henric al IV-lea al Franței în 1598, care acorda protestanților drepturi religioase, civile și politice în anumite părți ale regatului (n. red.).

un nepot, Piotr Fiodorovici (devenit Petru), fiul surorii sale Anna. Dar Petru este cea mai proastă alegere a mătușii sale: este fascinat de Prusia! Și nu este surprinzător: tatăl său, ducele Karl Friedrich de Holstein-Gottorp, este un prinț luteran. Petru se naște la 10 februarie 1728 la Kiel, în ducatul germanic și septentrional Holstein, al cărui golf se deschide spre Marea Baltică. Mama sa moare când el avea doar trei luni. Tatăl său, care nu se interesa deloc de el, îl încredințase unor ofițeri nemiloși și ignoranți.

Pentru a înlătura ascendența germanică a nepotului său costeliv și înfricoșat, țarina Elisabeta îl invitase în Rusia în 1742. Observase cum lipsa de afecțiune făcuse din acest copil o ființă vicleană și disimulatoare. Dar lucrurile nu merg așa cum dorise: Petru, de acum Petru al III-lea, nu se simte rus. Respinge ceea ce este rusesc în caracterul său. Manifestă un fel de admirație, uneori amestecată cu repulsie, față de Prusia și de tot ceea ce are legătură cu ținutul său natal. Pasionat de exerciții militare, îi manevrează pe soldații săi ca și cum ar fi de plumb. „Se joacă de-a războiul"... Frederic al II-lea este idolul său, pe care îl venerează cu mult respect. Mătușa sa fusese șocată de acest lucru, dar nu uitase că nepotul său plăpând avusese o copilărie sinistră și spartană. Atunci când îi urmează la tron, la 25 decembrie 1761, este, atât prin sânge, cât și prin temperament, ceea ce am putea numi un „Romanov german".

Petru al III-lea devine foarte repede nepopular. La Sankt Petersburg, lumea se întreabă dacă nu cumva defuncta țarină nu s-a înșelat desemnându-l la tron pe acest întârziat mintal fragil. Pentru a compensa multele slăbiciuni ale acestui nepot care nu reușise să fie bărbat, ea îl căsătorise, la 25 august 1745, cu o prințesă germană, aproape de aceeași vârstă

cu el. Aceasta, născută la Stettin[1], se numeşte Sophie Auguste Friederike von Anhalt-Zerbst-Bernburg. Familia îi spune Fikegchen [mica Frederika]. Tatăl său este un general-maior sărac din armata prusacă. Mama sa este capricioasă, intrigantă, mereu în dezacord cu soţul său, care este cu 22 de ani mai în vârstă decât ea. Sophie primeşte o educaţie excelentă, vorbeşte şi scrie foarte bine în franceză, poate conversa în italiană şi înţelege engleza. Nu i se cunoaşte decât un defect: nu are ureche muzicală. Inteligentă, ştie să atragă atenţia atunci când trebuie. Şi să-şi impună părerile. Aceasta este viitoarea Ecaterina a II-a...

În primăvara lui 1762, starea mentală a ţarului Petru al III-lea este alarmantă. Germanofilia sa se transformă în delir. O obsesie! Nu numai că îl erijează pe Frederic al II-lea în model politic absolut, ci îşi obligă ofiţerii să îmbrace uniforma germană. Şi, poartă, ascuns într-un inel, un portret al regelui prusac. Rezultatul este că ţarul se înstrăinează de armata sa, vexată de a fi disprețuită. Ambasadorul Angliei, la fel de stupefiat ca reprezentantul lui Ludovic al XV-lea, trimite o depeşă la Londra: „Prietenia sau mai degrabă pasiunea Majestăţii Sale imperiale pentru regele Prusiei depăşeşte orice putere de exprimare".

Armata rusă se simte umilită şi insultată zi de zi. Sankt Petersburg se trezeşte implicat într-un conflict artificial şi ameninţat de un pericol care nu există. Ţarul este nebun, nu poate exista o altă explicaţie! Henry Troyat scrie: „Pentru a-şi crea iluzia unui război permanent, multiplică salvele artileriei. De dimineaţa până seara, Sankt Petersburg vibrează de bubuitul tunurilor. Localnicii sunt îngroziţi de zgomot, au

[1] Pe atunci capitala Pomeraniei Occidentale, pe Oder. Atribuită Poloniei prin Conferinţa de la Potsdam din 1945, numele său actual este Szczecin (n. a.).

nervii zdruncinaţi"[1]. Iar cei ai monarhului sunt într-o stare deplorabilă. Zgomotul inimaginabil ameninţă să fisureze şi să demoleze 60 de ani de construcţie răbdătoare şi laborioasă pentru crearea acestui oraş admirabil de pe malul râului Neva. Un locuitor, aproape surd din cauza zgomotului de artilerie, se teme atât pentru edificii, cât şi pentru el, amintindu-şi următoarele: „Era, în cea mai liniştită capitală, zgomotul unui oraş în asediu. Într-o zi, a poruncit să se audă 100 de tunuri simultan. Pentru a se abţine de la această fantezie, a trebuit să i se spună că aşa ar fi năruit întregul oraş".

Ameninţător pentru locul său de reşedinţă, Petru al III-lea se comportă la fel şi faţă de soţia sa, care se dovedeşte foarte puţin germană, ceea ce este picătura care umple paharul... Cuplul nu este decât un duo de ostilităţi identitare rivale, soţul rus visând să incarneze un destin german, iar soţia germană integrându-se cu fiecare zi un pic mai mult în viaţa şi obiceiurile ruseşti. Noua ţarină îşi face rar apariţia, de altfel. Sătulă de traiul cu un maniac căruia nu-i inspiră nicidecum dorinţa, îşi ia un amant şi aşteaptă un copil de la acesta. Ţarul, care nu remarcă nimic, îşi umileşte soţia, afişându-se cu amanta, Elisabeta Voronţova, banală şi urâtă. Ecaterina profită de capriciile soţului care provocau îngrijorare: într-un apartament din Palatul de Iarnă, îşi ascunde atât sarcina, cât şi nerăbdarea. Atât timp cât este însărcinată, nu se poate amesteca în chestiunile publice şi se ţine, cu înţelepciune, cât mai departe posibil de aberaţiile suveranului, dar este informată despre acestea cu minuţiozitate. A nutrit oare vreun sentiment pentru acest soţ mediocru, cu nenumărate şi sumbre slăbiciuni? Nu, după

[1] Henri Troyat, de la Academia Franceză, *Catherine la Grande*, Flammarion, Paris, 1977 (n. a.).

cum va mărturisi mai târziu în scris: „[...] Ca să spun adevărul, cred că mă atrăgea mult mai mult coroana Rusiei decât persoana sa. Speranţa unei coroane, nu în cer, ci pe acest pământ, îmi menţinea spiritul şi curajul". Din acest motiv, spre deosebire de soţul său ţarul, se simte din ce în ce mai rusoaică şi îşi ia numele de Ecaterina – un omagiu adus soţiei lui Petru cel Mare.

Nebunia lui Petru al III-lea se manifestă şi faţă de cler. Petru cel Mare îndrăznise deja, nepotul său recidivează: îi obligă pe preoţi să-şi taie emblematica barbă. În plus, îi obligă să poarte o ţinută ciudată. Iniţiază un cler de neînchipuit: „ortodocşi luterani"! Un sacrilegiu la adresa Sfintei Rusii! Slujitorii lui Dumnezeu se alătură nemulţumiţilor. E de netăgăduit: împăratul, debil şi maniac, conduce Rusia spre haos, ridiculizând tradiţiile sale cele mai sacre.

În această tragedie a unui cuplu cu totul nepotrivit, aducerea pe lume a unui copil de către Ecaterina pare să fie ceva burlesc, dar şi machiavelic. În durerile facerii, ea urzeşte, împreună cu fidelul său valet Şkurin, o punere în scenă pentru a distrage atenţia de la apartamentele sale. În Palatul de Iarnă, plânsetele unui nou-născut ar risca să o condamne la moarte, căci ţarul o ameninţase deja cu arestarea şi întemniţarea. Nebun, Petru al III-lea are aceeaşi obsesie ca Nero, îi plac incendiile şi imaginea flăcărilor care mistuie locuinţe îl excită. Ca atare, în seara de 11/22 aprilie 1762, servitorul ţarinei dă foc propriei căsuţe, evident din lemn, şi tot cartierul arde. Desigur, ţarul şi amanta acestuia sunt aduşi la locul faptei. Sunt fascinaţi de spectacol! Stratagema îi permite Ecaterinei să nască în deplină linişte, aducând pe lume un fiu, Aleksei. Şi, tot cu ajutorul valetului, copilul este dus într-un loc sigur.

Fără îndoială că în cursul acestei nopți teatrale țarina își arată iscusința, viclenia și determinarea. Adevăratul suveran este ea, nu marioneta vrednică de milă care este soțul ei. Un diplomat austriac îi surprinde spiritul politic: „Este posibil ca, sub aparențe calme, să ascundă un proiect secret." Această alegere, de a-și disimula gândirea, o va salva. Ecaterina este în pericol: soțul său maniac o tratează drept imbecilă în public, în timpul unui dineu, la 9 iunie. O eroare fatală din partea lui Petru al III-lea! Strigătul său dovedește că Imperiul Rus și soția țarului sunt în mare pericol. Cei care-i sunt devotați, printre care serviabilul Aleksei Orlov, amantul Ecaterinei, pregătesc înlăturarea dezastruosului țar. Firește, e nevoie de bani pentru a-i încuraja pe cei nehotărâți. Solicitată, Anglia împrumută 100 000 de ruble prin intermediul unui negustor fericit să participe la această operă de purificare. Franța, în schimb, nu acordă niciun sprijin complotului. Ecaterina, după ce va deveni marea împărăteasă Ecaterina a II-a, nu va uita acest lucru.

Timpul presează: Petru al III-lea trimite în fața Curții Marțiale... un șobolan care a îndrăznit să deranjeze alinierea perfectă a soldaților săi de plumb! Nefericitul rozător este „condamnat" să fie spânzurat și să fie expus astfel timp de trei zile! Ca exemplu! Statul-major este și mai neliniștit când țarul, cuprins de o nebunie militară, vrea să declare război regelui Danemarcei, nu se știe din ce motiv...

Chestiunea nu este nici simplă, nici nouă: cum se poate scăpa de un soț sau de o soție din ce în ce mai stânjenitor (stânjenitoare) și care, în ciuda aberațiilor sale, rămâne înconjurat (ă), de gărzi fidele? Ecaterina și Petru al III-lea au în comun această obsesie. Ea i-o va lua înainte. Soarta va fi de partea ei: de fapt, țarul comite o greșeală fatală. La 12/23 iunie 1762, pleacă din Sankt Petersburg la Palatul Oranienbaum, a cărui armonie

germană îl încântă[1]. În plus, Petru al III-lea amenință că se căsătorește cu amanta sa și că o va închide pe Ecaterina într-o mănăstire. Evident avertizată, țarina urmărește atent fazele anunțate ale acestui sinistru program... Este somată să meargă la Peterhof (azi Petrodvoreț), în Golful Finic. Să se supună este riscant, să refuze este mai rău, pentru că țarul e în stare să-și execute soția recalcitrantă, cu atât mai mult cu cât un complice al Ecaterinei, amețit de băutură, a fost arestat. Ar putea dezvălui totul dacă e interogat serios... Țarina, însoțită de doamnele sale de onoare și de bărbați de încredere, merge, așadar, la Peterhof, un omagiu somptuos adus de Petru cel Mare palatului de la Versailles, pe care îl vizitase cu încântare. Stând în pavilionul numit Monplaisir[2] (într-un singur cuvânt!), ea este pregătită. La 28 iunie, ora 6 dimineața, Grigori Orlov o trezește pe Ecaterina. E foarte calm. Scena va fi relatată chiar de ea însăși, în *Memoriile* sale. El îi spune:

„«Doamnă, este timpul să vă pregătiți. E vremea să vă proclamați împărătească.» Nu am ezitat, m-am îmbrăcat cât mai repede posibil fără să-mi fac *toaleta*[3] și am urcat în trăsura pe care o pregătise. [...] Am ajuns la Sankt Petersburg în cazarma regimentului Izmailovski; soldații au sosit, m-au îmbrățișat, mi-au sărutat picioarele, mâinile și hainele. [...] Doi dintre ei însoțeau un preot cu o cruce și au început să rostească jurământul lor de credință..."

Este binecuvântată, numită suverană și asistă la un *Te Deum* în vechea și marea biserică a Maicii Domnului din Kazan, unde

[1] În 1948, Oranienbaum își va schimba numele și va deveni Lomonosov, de la numele savantului și academicianului rus care înființase aici o sticlărie, în 1754. Această reședință se află la 30 de kilometri de Sankt Petersburg, pe țărmul Mării Baltice (n. a.).

[2] „Plăcerea mea" – *mon plaisir*, în lb. fr. (n. tr.).

[3] Folosește cuvântul franțuzesc *toilette* în povestea sa (n. a.).

este expusă, din 1710, o icoană făcătoare de minuni a Fecioarei, descoperită în 1579. Pe trepte, Ecaterina este aclamată şi nu ezită să se proclame împărătească.

În scurt timp, regimentele se regrupează. Acum sunt aproape 14 000 de soldaţi în jurul celei pe care armata o proclamă suverana sa. Ecaterina constată „o frenezie de bucurie", cum nu a mai văzut vreodată în favoarea ei. Ea scrie: „[...] Am fost la Palatul de Iarnă pentru a lua măsurile destinate asigurării succesului. Au avut loc discuţii şi s-a decis să merg, în fruntea armatei, acolo unde Petru al III-lea se pregătea să ia cina..."

Dar înainte împărăteasa îl cheamă pe fiul său legitim, Pavel, în vârstă de opt ani, care e înfricoşat de această busculadă. La o fereastră, apare Ecaterina, prezentându-l pe ţarevici ca pe o justificare. Ea e prezentul, carnea din carnea sa este viitorul. În această interminabilă zi de vară, Palatul de Iarnă intră în istoria rusă pentru prima oară, fără vărsare de sânge... O revoluţie de palat? Nu, o revoluţie, subtilă, într-un palat... În acest moment, lovitura de stat este, psihologic, reuşită. Marea Ecaterina tocmai s-a dezvăluit lumii, o lumină nouă care străluceşte în Rusia dezorientată. La Sankt Petersburg, adună o putere înşelată, sfârâmată, şi pune capăt regimului lamentabil şi ruşinos al unui incapabil. Dar ce să facă cu Petru al III-lea? În ciuda aclamaţiilor, a mulţimii entuziaste de pe chei şi a dăngănitului victorios al clopotelor care răsunau din cupolă în cupolă, a cincea femeie suverană a Rusiei nu uită în ce situaţie se află. Nu are pic de sânge slav şi, prezentându-se ca moştenitoare a lui Petru cel Mare în oraşul care s-a născut din neant, nu este descendenta sa. Trebuie să fie legimitată. În ajun, patheticul ei soţ a înţeles repede că această soţie pe care o dispreţuia şi o respingea se jucase cu el. Paralizat de nehotărâre, s-a întors la Oranienbaum. Noaptea, Ecaterina, în uniforma gărzii,

revine în fruntea unui regiment. Obţine abdicarea ţarului-marionetă. Acesta vorbeşte printre sughiţuri. E o scenă uimitoare, pentru că monarhul detronat este înconjurat de 1 500 de bărbaţi originari din Holstein, ţara sa natală, dar niciunul dintre ei nu îi ia apărarea... Şi-a caricaturizat prea mult pasiunile. Germanitatea pe care o revendică nu îi vine în ajutor şi asta este, fără îndoială, cea mai mare decepţie pe care o trăieşte. Cere ca amanta lui să rămână cu el. Ecaterina refuză. Atunci, implorând, cere să i se lase canişul, Mopsy, servitorul negru, Narcissus, şi vioara. Noua împărătească acceptă. În aceste momente grave, Petru al III-lea se arată la fel de nedemn ca atunci când fusese la putere. Dar ce soartă îl aşteaptă?

Fraţii Orlov sunt responsabili cu punerea în scenă, organizând a doua intrare a suveranei în capitala sa, cea care trebuie să o impună Rusiei şi cea pe care istoria trebuie s-o reţină. Pictorul Eriksen a surprins acest spectacol într-un faimos portret ecvestru. Ecaterina este de nerecunoscut. Purtând pe cap un tricorn, cu spada în mână, în uniforma verde de colonel a regimentului Preobrajenski, călare pe un cal alb cu şa roşie cu auriu, Ecaterina cea Mare intră în legendă. Ea a mers în fruntea armatei pentru a pune capăt domniei dezastruoase a lui Petru al III-lea. Timp de 40 de ore, nu a mâncat, nu a băut nimic şi nici n-a dormit. Seara, se culcă, în sfârşit. Epuizată. Şi, mai ales, mulţumită: Petru al III-lea, infamul aşa-zis soţ al ei, nu mai are niciun sprijin... Dar trebuie să scape de el.

A doua fază a operaţiei este, aşadar, mult mai puţin pozitivă decât prima. Aleksei Orlov, de un devotament infailibil, îşi asumă sarcina de a-l conduce pe ţar la 12 kilometri de Peterhof, spre palatul din Ropşa. Acolo este întemniţat şi abandonat. O săptămână mai târziu, în circumstanţe dificil de stabilit cu precizie, se află că soţul împărătesei – slăbit din toate punctele

de vedere – a murit la 10 iulie. Cauza decesului său este neclară: oficial, Majestatea Sa Petru al III-lea a fost victima „colicilor hemoroidale". În realitate, poate din porunca Ecaterinei sau cel puțin cu asentimentul său, Aleksei Orlov a participat la această regizare a morții, pe care o descrie chiar el în corespondența sa, poate prin strangulare sau sufocare. Mai mulți ofițeri au fost complicii săi. Brusc, această dramă umbrește gloria recentă a împărătesei, o glorie încă fragilă. „Această moarte pe care a dorit-o fără s-o poruncească, această moarte care o ajută și o stânjenește deopotrivă este o afacere de stat, nu una de suflet. [...] Ecaterina nu are remușcări, ci doar neliniști"[1], apreciază Henri Troyat. Va trebui să șteargă amintirea faptului că, într-un anume fel, a acceptat moartea tatălui moștenitorului legitim al Romanovilor. La 39 de ani, cea care a devenit Ecaterina a II-a poartă povara Imperiului Rus, dar și a unei bănuieli pentru totdeauna. Coșmarul conjugal a durat 17 ani și a fost ținută departe de chestiunile publice, totuși a învățat multe. Domnia irațională a lui Petru al III-lea, care nu-și iubea decât caii și câinii, nu a durat decât șase luni, șase luni de anarhie și de haos. Care dintre cei doi soți urma să-l elimine pe celălalt? Aparenta supunere a Ecaterinei nu era decât o lungă pregătire pentru a domni și a guverna. Poporul rus numără circa 25 de milioane de supuși care nu știau nici ce să gândească, nici ce să creadă. Este copleșit de aparenta seninătate a acestei femei, căreia i se laudă rezistența fizică și capacitatea de muncă. Se vrea protectoare a rațiunii și a echilibrului, bazându-și mereu acțiunile pe reflecție și consultare. Cu ea, filosofia întreprinde lunga călătorie până la Sankt Petersburg.

Dar cum poate fi pe de-a-ntregul o ființă care aparține Rusiei? Într-o dimineață, după o noapte de insomnie – remușcări,

[1] Henri Troyat, *op. cit.* (n. a.).

regrete? – şi după ce îi primeşte, conform tradiţiei, pe doctorii săi, le cere: „Stoarceţi-mă de ultima picătură de sânge german, ca să am doar sânge rusesc în vene!..."

Şi chirurgii acţionează. Este o adevărată transfuzie politică. Petru al III-lea nu se gândise la asta! Ecaterina se simte aparţinând în întregime acelui loc.... Ecaterina cea Mare nu va fi un despot, ci o suverană luminată: cititoare a lui Voltaire, a răscumpărat biblioteca lui Diderot, care fusese obligat s-o vândă şi căruia i-o va reda, căci „un scriitor nu poate trăi fără cărţile sale". Domnia sa va fi una dintre cele mai glorioase ale Romanovilor, benefică pentru Rusia şi una dintre cele mai strălucitoare din istoria europeană.

Capitolul 4

Ludovic al XVI-lea și Maria Antoaneta: doar nefericirea îi va reuni

S-ar putea crede, a priori, că nu se potriveau. Nepotul lui Ludovic al XV-lea, delfinul Louis Auguste, este un băiat mare, grăsuț, stânjenit de corpul său, timid și nu foarte sociabil. Cea mai mică dintre fiicele împărătesei Maria Tereza a Austriei, Antonia, este mai degrabă drăguță, seducătoare și grațioasă. Și totuși, vor trebui să se obișnuiască unul cu altul: căsătoria lor este decisă. Este o unire politică destinată să simbolizeze o apropiere diplomatică între regatul Franței și Imperiul Habsburgic, după ani de relații încordate.

Louis Auguste, duce de Berry, viitorul Ludovic al XVI-lea, s-a născut la 23 august 1754. El este, după Louis Joseph, duce de Burgundia, cel de-al doilea fiu al moștenitorului lui Ludovic al XV-lea, delfinul Louis Ferdinand, și al prințesei Maria Josepha de Saxa. Vor urma și alți copii, contele de Provence, viitorul Ludovic al XVIII-lea, născut în 1755, contele d'Artois, viitorul Carol al X-lea, născut în 1757, și două fiice, Clothilde, născută în 1759, care se va căsători cu Carol Emanuel al IV-lea de Savoia, și, în cele din urmă, Madame Élisabeth, născută în 1764.

Atmosfera familială este extrem de religioasă. Delfinului Louis Ferdinand nu-i plac deloc frivolitățile de la Curte. Mai

întâi, este foarte ostil față de marchiza de Pompadour, favorita tatălui său. Va avea nevoie de timp ca s-o accepte și să-i înțeleagă finețea spirituală. Dacă disprețuiește noile idei propagate de filosofii *Enciclopediei*, are, în schimb, gusturi simple, un caracter foarte diferit de cel al tatălui său. Asta nu-i împiedică să aibă unul pentru celălalt o profundă afecțiune. Și totuși, regele, Ludovic al XV-lea, i-a stins entuziasmul. Louis Ferdinand avea vocație militară; angajamentul său în bătălia de la Fontenoy îi dovedise curajul, dar Ludovic al XV-lea nu îi susținuse latura războinică. Nu îl asociază nici cu politica. Neurastenic precum tatăl său, delfinul se va consacra atunci copiilor săi și studiului. Printre interesele sale se numără istoria, comerțul internațional și dreptul. Viitorul, deja trasat, nu îl entuziasmează deloc. E adesea auzit zicând: „Dacă voi avea nefericirea de a urca pe tron..." Soția sa, Maria Josepha de Saxa, crescută la Dresda, la una dintre cele mai strălucite Curți din Europa, este o prințesă veselă, amatoare de plăceri. La contactul cu soțul său, auster și dușman al distracției, își pierde veselia, se întristează. Se va schimba total, retrăgându-se în devoțiune și austeritate.

Copiii primesc o bună educație, dar foarte curând Louis Auguste se va simți diferit de frații săi. Moartea fratelui mai mare, ducele de Burgundia, în 1761, va fi un prim traumatism. Erau foarte apropiați, pentru că acest frate, victimă a unei tuberculoze osoase, își pierduse toată vigoarea, condamnat fiind la un cărucior cu rotile, iar Louis Auguste era însoțitorul lui permanent. Nu numai că Louis Auguste pierde un frate drag, ci devine și al doilea moștenitor după tatăl său. Din acest moment, va fi crescut cu ceilalți doi frați, Provence și Artois. În 1765, delfinul, tatăl lor, se stinge în urma unei „boli de epuizare", ceea ce îl aruncă pe Ludovic al XV-lea în brațele disperării. Îl ia pe Louis Auguste în brațe: acest copil este noul delfin. Are doar 11 ani.

La 4 martie 1767, este rândul mamei copiilor regali să se stingă din viață: Maria Josepha este victimă a tuberculozei. Educația pe care delfinul continuă s-o primească este satisfăcătoare. Este la curent cu ultimele descoperiri științifice, îi plac matematica, fizica și cartografia. Marina este pasiunea sa. Se interesează de tot ce se întâmplă în Anglia, vorbește perfect engleza, cumpără numeroase cărți în această limbă. Citește, astfel, *Aventurile lui Robinson Crusoe*, *Căderea Imperiului Roman*, dar în educația sa există și lacune: nu a fost învățat nimic despre viața la Curte. Nu știe nici să se îmbrace, nici să se prezinte și este un dansator mediocru – puțin măgulitor pentru un viitor suveran. Nu se simte în largul lui pentru că nu a fost învățat asta. Un alt handicap care s-ar putea dovedi dezastruos este faptul că nu a părăsit niciodată Versailles-ul. Lumea își aduce aminte de adevăratele tururi ale Franței pe care Caterina de Medici le făcea pentru a-i prezenta pe copiii săi poporului, pentru a se face cunoscuți și pentru a descoperi regatul. Dar nu e vorba numai despre educație, ci și despre caracter. Frații săi, Provence și Artois, se vor simți perfect în largul lor. Chestie de temperament... Poate că este, din partea delfinului, și un complex de inferioritate, pe care l-a avut față de fratele său mai mare, ducele de Burgundia, considerat de familie aproape de perfecțiune. Poate că Louis Auguste resimțea o jenă față de inteligența fratelui său Provence și față de farmecul și seducția fratelui său Artois.

Ideea căsătoriei delfinului cu cea mai tânără arhiducesă a Austriei, Antonia, este luată în considerare pentru prima dată în 1764. Discuțiile se finalizează în august 1766. Dar abia în iunie 1769 Ludovic al XV-lea își dă acordul definitiv în privința căsătoriei, care va avea loc în mai 1770. Delfinul va avea 15 ani și jumătate, iar Antonia, Marie-Antoinette pentru francezi, 14 ani și jumătate. Ea s-a născut la Palatul Hofburg, din Viena,

la 2 noiembrie 1755, fiind cel de-al cincisprezecelea copil dintre cei şaisprezece ai Mariei Tereza cu Francisc de Lorena. Fusese crescută în mijlocul celorlalţi fraţi şi surori într-o atmosferă plăcută. Firește, tinerele arhiducese aveau guvernante şi preceptori, dar nu existau atât de multe exigenţe în privinţa rezultatelor. Tânăra Antonia era mai degrabă leneşă, nu îi plăcea studiul şi se eschiva ori de câte ori putea. Îi plăcea să se joace cu fraţii şi surorile sale în parcul de la Schönbrunn. Reuşeşte totuşi să înveţe puţină italiană şi puţină franceză. Lecţiile de muzică i-au fost predate de Gluck, capelmaistru al Curţii şi reformator al operei, dar împărătesei i se părea insuficient pentru o viitoare regină a Franţei. La cererea Mariei Tereza, ministrul Choiseul îl trimite la Viena pe abatele de Vermond pentru a completa educaţia Antoniei. Acesta va face tot ce poate. Îi scrie ambasadorului Austriei în Franţa, Mercy-Argenteau: „Un pic de trândăvie şi multă lejeritate mi-au făcut foarte dificilă instruirea sa". Antonia este obligată să poarte corset, să aibă grijă de dantură şi de coafură, pe scurt, să treacă de la fetiţa capricioasă şi neglijentă la o adolescentă demnă de destinul care o aşteaptă. La 19 aprilie, seara, la Viena se celebrează căsătoria prin procură a tinerei arhiducese. Însăşi împărăteasa o conduce pe fiica sa la altarul Bisericii Augustinilor, parohia Curţii. Unul dintre fraţii Antoniei, arhiducele Ferdinand, ocupă locul delfinului. După ce a fost cicălită multă vreme de mama sa în privinţa rolului său de soţie şi a persoanelor care i-ar fi favorabile la Versailles, Antonia se pregăteşte să părăsească definitiv Viena la 21 aprilie 1770, ora 9.30. Călătoria va dura 24 de zile, respectând acelaşi ceremonial la fiecare etapă: discurs, buchete de flori, muzică.

Este încă o copilă şi varsă lacrimi amare. Nu îşi va revedea niciodată nici mama, nici Austria. Trece protocolar frontiera franceză printr-o insulă pe Rin, între Kehl şi Strasbourg. În

cele din urmă, la 13 mai, într-o pădure aproape de Compiègne, are loc întâlnirea viitoarei delfine cu noua sa familie. Ea se aruncă la picioarele lui Ludovic al XV-lea, îi sărută mâna și i se adresează cu „tată".

Regele este cucerit de această tânără grațioasă, zâmbitoare, de tenul ei de porțelan și de ochii ei albaștri. Logodnicul o sărută pe obraz, fără să manifeste vreun entuziasm deosebit. Nu se cunosc decât prin portretele pe care le-au primit unul de la altul. Apoi, este rândul celor trei surori ale regelui, Mesdames Adélaïde, Victoire și Sophie, toate celibatare. La Versailles, ele au un statut important; întrupează devoțiunea, buna-cuviință și ostilitatea față de favorită, Madame du Barry. Madame Adélaïde simte tandrețe pentru delfin, de care s-a ocupat după moartea părinților săi. Sosirea delfinei o va retrograda din punct de vedere al protocolului. Pentru că nu există regină, soția delfinului va fi prima doamnă la Curte.

Un pic mai departe, la Compiègne, Antonia își va întâlni viitorii cumnați, pe corpolentul Provence și pe seducătorul Artois, și pe viitoarea cumnată Clothilde. Madame Élisabeth, care îi va fi atât de dragă Mariei Antoaneta, este atunci prea tânără pentru a fi prezentă la această ceremonie: nu are decât șase ani.

La 15 mai, alaiul regal merge la Ordinul Carmelitelor de la Saint-Denis, unde cea mai tânără fiică a lui Ludovic al XV-lea, Louise, tocmai și-a început noviciatul. Seara, are loc un dineu la castelul de la Muette. Ludovic al XV-lea a invitat-o pe Du Barry. Ingenuă, Maria Antoaneta o întreabă pe noua sa doamnă de onoare, Madame de Noailles, cine este această persoană încântătoare și cu ce se ocupă... Madame de Noailles răspunde foarte diplomatic: „Sarcina sa este de a-l distra pe rege". Se spune că Maria Antoaneta i-ar fi replicat: „În cazul ăsta, mă declar

rivala sa". Nimic nu e sigur... Maria Antoaneta era cu siguranţă îmbătată de statutul său, dar ne putem îndoi de un astfel de spirit la o adolescentă de 14 ani şi jumătate.

Căsătoria are loc la 16 mai, în frumoasa capelă regală de la Versailles. Va urma un banchet în noua sală a Operei. Apoi tinerii căsătoriţi se vor putea retrage în sfârşit în intimitatea apartamentelor lor. Foarte repede, se răspândeşte un zvon: căsătoria nu a fost consumată. Soţul nu simte nicio dorinţă pentru soţia sa şi nu se arată nici măcar galant faţă de ea. Îşi consideră soţia frumoasă, dar nu ştie să i-o arate. Iar ea nu manifestă nicio atracţie fizică faţă de acest băietan stângaci şi timid. Toate astea erau mai mult sau mai puţin adevărate, dar azi există avantajul de a avea dovada clară a problemei intime întâmpinate de prea tânărul cuplu graţie corespondenţei impuse de împărăteasa Maria Tereza fiicei sale şi celei, impuse de asemenea, ambasadorului Austriei în Franţa, Mercy-Argenteau. Un al treilea agent de informaţii nu este altul decât abatele de Vermond, care fusese, timp de câteva luni, preceptorul Antoniei la Viena. Maria Tereza obţinuse ca acesta să fie numit preceptor al delfinei. Fără să ştie, Maria Antoaneta este, aşadar, supravegheată, chiar spionată, în permanenţă, pentru mama sa vigilentă. Graţie acestei corespondenţe, împărăteasa este perfect la curent cu neconsumarea căsătoriei fiicei sale. Mama delfinei este foarte îngrijorată de acest lucru. Nu îşi căsătoreşte copiii la întâmplare. Dacă alege pentru fiicele sale soţi prestigioşi, cere, în schimb, ca acestea să continue să-şi servească ţara natală, Austria. Ca atare, îi va cere de mai multe ori Mariei Antoaneta să apere politica externă a Vienei în faţa soţului său, deşi regele se va opune mereu. Dar, pentru a fi eficace, trebuie ca Maria Antoaneta să se înţeleagă bine cu el, ca între ei să se instaureze o

complicitate adevărată. Or, în acest început de căsătorie, nu există așa ceva. Problema delfinului nu i-a scăpat nici lui Ludovic al XV-lea. Regele cere să fie examinat în iulie de către chirurgul său principal. Acesta constată că delfinul are o constituție normală și că singura lui problemă este, fără îndoială, de ordin psihologic. Trebuie să amintim că însurăței sunt prea tineri, total neexperimentați și că natura nu vorbește nici pentru unul, nici pentru altul. E regretabil că la Curtea de la Versailles nu au existat, ca la cea a Habsburgilor, ceea ce se numea, la modul drăguț, „contese igienice", adică inițiatoare pentru moștenitorul tronului, așa cum va fi cazul, mai târziu, cu viitorul împărat Franz Joseph. Nimeni nu se gândise la educația delfinului în acest domeniu delicat. Ca atare, se decide că e timpul să se rezolve situația... Perioada asta va fi lungă: va dura opt ani! În așteptare, soția delfinului își face ucenicia la Curtea de la Versailles, lucru deloc simplu.

Astfel, Maria Antoaneta realizează faptul că doamna însărcinată cu amuzarea regelui este, în realitate, amanta sa. Încă un dezacord cu delfinul! De fapt, acesta, după ce a fost de partea surorilor regelui, Mesdames, extrem de critice la adresa lui Du Barry, și-a schimbat părerea. S-a apropiat de bunicul său, îl însoțește la vânătoare, dar mai ales acceptă să participe, cu el, la dineurile de la Marly, Choisy sau altundeva, în compania favoritei. Ludovic al XV-lea e foarte mulțumit de asta. Cât despre Maria Antoaneta, rămâne de partea surorilor regelui; o detestă pe favorită, refuză s-o salute sau să vorbească cu ea. Madame du Barry e foarte vexată de asemenea atitudine. Totul devine problemă de stat. Chiar și Maria Tereza se amestecă în scrisorile sale: „Dacă vi se pretind josnicii, familiarități, nici eu, nici nimeni altcineva nu vă poate sfătui în acest sens; dar o vorbă oarecare, anumite priviri, nu pentru doamnă, ci pentru

bunicul vostru, stăpânul vostru, binefăcătorul vostru". Soția delfinului se resemnează. La 1 ianuarie 1772, trecând prin Galeria Oglinzilor prin fața favoritei, i se adresează acesteia: „E multă lume astăzi la Versailles." Chestiunea e încheiată. Regele și favorita sa sunt încântați, iar delfinul, ușurat.

Maria Antoaneta își face intrarea solemnă în Paris doar la 10 iunie 1773. Este un triumf. Este sărbătorită, aplaudată, considerată frumoasă și fermecătoare. Parisul este cucerit, iar ea este cucerită de Paris. La acel moment, are 18 ani. Ea descoperă plăcerile teatrului, operei. Delfinul o însoțește, lucru pentru care îi este recunoscătoare. Cuplul pare să se înțeleagă mai bine.

La sfârșitul lui aprilie 1774, regele merge la Micul Trianon în compania amantei sale. Acest castel frumos, de dimensiuni reduse, fusese construit în parcul Versailles pentru marchiza de Pompadour. Ea nu văzuse decât planurile fiindcă a murit înainte de finalizarea construcției. Ludovic al XV-lea profită împreună cu Madame du Barry de aceste locuri încântătoare, aflate chiar lângă grădina botanică, cea mai frumoasă din Europa, cu serele sale calde și reci. Botanica devenise una dintre pasiunile regelui.

Ludovic al XV-lea nu se simte prea bine, dar pleacă totuși la vânătoare a doua zi, în caleașcă. Revine la Trianon după-amiaza, cu „o febră puternică și dureri de cap violente". Du Barry îl cheamă pe doctorul regelui, care pune diagnosticul de vărsat, cunoscut și ca variolă. El amintește: „Sire, la Versailles trebuie să stați când sunteți bolnav..."

Regele se stinge la 10 mai 1774. Delfinul și soția sa devin regele și regina Franței. Se spune că amândoi au îngenunchiat, zicând: „Dumnezeul meu, îndrumă-ne, apără-ne... Suntem prea tineri pentru a domni..."

După această conştientizare, teribilă şi nefericit de realistă, Ludovic al XVI-lea va înţelege cu adevărat amploarea sarcinii sale. Maria Antoaneta mai ales va profita de noul său statut pentru a se deda plăcerilor.

Se poate spune că este încurajată în acest sens de tânărul rege. Este de acum foarte îndrăgostit de ea, dar situaţia lor intimă nu s-a schimbat. E mândru de această tânără regină, radioasă, elegantă, încântătoare şi nu-i poate refuza nimic. Astfel, la o lună după moartea lui Ludovic al XV-lea, îi oferă Micul Trianon ca proprietate personală. Asta nu intra în uzanţele monarhiei franceze, regina nu poseda nimic în numele său.

Micul Trianon va fi domeniul său şi va invita aici doar prieteni aleşi. Aici se va elibera de eticheta care o copleşeşte la Versailles. Regele va fi invitatul ei. Nu va dormi niciodată la Trianon. Acest loc minunat, pe care îl mobilează după plac, începe repede să-i creeze o reputaţie proastă. Ştie că poate obţine totul de la soţul său, dar nu se fereşte, în secret, să spună că nu au mare lucru în comun. Şi ea trece prin aceeaşi stare ca el, nu simte dorinţă.

Îi va scrie prietenului său, contele de Rosenberg: „Gusturile mele şi ale regelui nu coincid, el nu se interesează decât de vânătoare şi de lucrări mecanice. Veţi fi de acord că locul meu nu este nicidecum într-o fierărie; nu am de gând să mă joc de-a Vulcan, iar rolul lui Venus ar putea să-i displacă mai mult decât gusturile mele, pe care nu le dezaprobă"[1].

Reţeaua de spionaj a Mariei Tereza află de acest text. Împărăteasa este cuprinsă de furie şi îi trimite o scrisoare de mustrare foarte severă fiicei sale. La ceremonia de încoronare de la Reims, la 11 iunie 1775, Maria Antoaneta îşi manifestă

[1] *Marie-Antoinette, correspondance (1770-1793)*, ediţie îngrijită de Évelyne Lever, ed. Tallandier, Paris, 2005 (n. a.).

dorința de a-l întâlni pe Choiseul, fost ministru al lui Ludovic al XV-lea, pe care noul rege îl detestă. Nu știe cum să abordeze problema, pentru că se gândește că asta îl va contraria pe rege. În cele din urmă, se decide să i-o ceară direct și regele îl va convoca pe Choiseul pentru o audiență la regină. Maria Antoaneta povestește, tot într-o scrisoare către contele Rosenberg, că „bietul om a fixat el însuși cea mai convenabilă oră pentru mine"[1]. Evident, Maria Tereza va fi informată de această scrisoare. O nouă furie din partea mamei! Dar aceste două scrisori sunt tulburătoare: ele dovedesc că Maria Antoaneta nu simte nicio atracție pentru soțul său, pentru gusturile sale, pentru comportamentul său. Acest dispreț pentru rege își are originea în manipularea ei de către mama sa, dar și de către ambasadorul Mercy-Argenteau. Acesta nu-l înțelege pe suveran și mai ales îi spune reginei că ea este mult mai inteligentă și mult mai puternică decât el și că ea trebuie să îl conducă. Nefericită atmosferă! În această perioadă, regina începe să aibă un cerc de prieteni. Și începe să cheltuiască fără măsură pentru toalete. A descoperit-o pe modista Rose Bertin, care va deveni o prezență obișnuită la Versailles, fiind primită la orice oră în apartamentele sale private, spre marea stupefacție a doamnelor de la Curte, care nu au acces acolo. Regele se culcă devreme, la ora 10. Se spune chiar că, uneori, o mână complice dă înainte acele ceasornicului... pentru a-i grăbi retragerea. Regele se și trezește devreme, la ora 6, pentru a merge la vânătoare. La ora 10 seara, regina începe să se distreze, să joace, pierzând sume exorbitante, să meargă la bal, la Opera din Paris. Se culcă, în general, spre ora 3 dimineața și se trezește spre prânz. Agende și orare puțin compatibile pentru o viață de îndrăgostiți în

[1] *Ibidem* (n. a.).

plan fizic. Asta se ştie. Este un „cuplu disjunct", după expresia lui Simone Bertière. Încep să circule pamflete; cuplul suveran tot nu are moştenitor. Cei doi fraţi ai regelui, Provence şi Artois, s-au căsătorit cu două surori, prinţesele de Savoia, amândouă extrem de urâte. Contesa d' Artois naşte, în 1775, un fiu, ducele d' Angoulême. Viitorul dinastiei este asigurat, dar nu de către rege şi regină...

De fapt, această situaţie atât de stânjenitoare pentru Ludovic al XVI-lea şi atât de dezolantă pentru monarhie nu o tulbură prea mult pe Maria Antoaneta. Viaţa deosebit de plăcută pe care o duce o copleşeşte. Mica sa clică este la dispoziţia ei. Firească, ştie că va trebui să aibă copii, dar deocamdată amână momentul. Îi sunt bine cunoscute neplăcerile sarcinilor repetate, le-a văzut adesea în jurul ei. Maria Tereza este ca atare din ce în ce mai îngrijorată. Împărăteasa decide să-l trimită la Versailles pe fiul său Iosif al II-lea, care împarte puterea cu ea. Oficial, vine din raţiuni politice, pentru a reîntări relaţiile cu Franţa, dar vine mai ales să-şi vadă sora pentru a-i reaminti care-i sunt îndatoririle şi pentru a încerca să înţeleagă blocajele cuplului. În aprilie 1777, regina este foarte fericită să-şi revadă fratele. Pentru el, dă o petrecere nocturnă în noua grădină pe care a amenajat-o la Trianon. El îi vorbeşte deschis, o mustră pentru superficialitatea sa. Are întrevederi politice cu Ludovic al XVI-lea, dar reuşeşte mai ales să aibă o discuţie foarte intimă cu el în grădinile pavilionului Louveciennes al lui Madame du Barry. Când regele se confesează cumnatului său, acesta îşi dă seama de dificultăţile cuplului şi îi oferă sfaturi soţului lipsit de iniţiativă. Îi va explica totul fratelui său Leopold într-o scrisoare foarte crudă, dar care e pe măsura temperamentului său: „„La el în pat, are erecţii cât se poate de puternice. Îşi introduce membrul, rămâne acolo fără să se

mişte, două minute, se retrage fără a ejacula vreodată, încă în erecţie, şi îi urează noapte bună. Este de neînţeles, pentru că are uneori poluţii nocturne. Dar acolo sau în timpul acţiunii, niciodată; şi el e mulţumit, spunând pur şi simplu că nu face asta decât din datorie şi că nu îi place deloc. Ah! Dacă aş fi putut fi prezent o dată, ce l-aş mai fi aranjat! Ar trebui biciuit, pentru a se elibera de spermă, ca măgarii. Sora mea, pe deasupra, nu dă dovadă de cine ştie ce temperament şi sunt amândoi tare stângaci."[1] Se presupune că, faţă de cumnatul său, Iosif al II-lea s-a exprimat în termeni mai delicaţi. I-a explicat cum trebuia să procedeze... Şi, aparent, Ludovic al XVI-lea a înţeles, pentru că, o lună mai târziu, la 30 august 1777, Maria Antoaneta o anunţă pe mama sa că mariajul este consumat şi are „mari speranţe". Când acestea îi sunt confirmate, cei doi soţi sunt în culmea fericirii. În noaptea de 17 spre 18 decembrie 1778, se naşte o fetiţă, în public, pentru ca legitimitatea ei să nu fie contestată. Ludovic al XVI-lea, văzându-şi soţia sufocată de prezenţa martorilor în camera supraîncălzită, forţează o fereastră, pentru a intra aer. Gestul atent dovedeşte implicarea sa în acest moment pe care îl împărtăşesc, naşterea primului lor copil. Micuţa, ca omagiu pentru bunica sa, va fi numită Maria Tereza. I se spune Madame Royale; pentru părinţii săi, va fi „Muselina".

Maria Antoaneta va fi o mamă bună. Dar chiar dacă are o grijă deosebită de fiica sa, ea nu renunţă la viaţa de petreceri şi de plăceri. În 1779, regina se îmbolnăveşte de rujeolă. Nu îşi poate vedea nici fiica, nici soţul, de teama de a nu-i contamina. Pe timpul bolii şi al convalescenţei stă la Micul Trianon, dar nu singură. Mica sa curte de cavaleri o înconjoară: baronul

[1] Vezi şi Raphael Dargent, *Maria Antoaneta. Procesul reginei*, Editura Corint Books, Bucureşti, 2018 (n. red.).

de Besenval, contele Esterházy, ducele de Coigny şi contele de Guînes sunt cu ea la Trianon, de dimineaţa până seara, pentru a o distra. Firește, noaptea părăsesc Trianonul. Dar această convalescenţă mondenă înconjurată de bărbaţi nu face impresie bună.

În iunie 1780, când se finalizează construcţia micului teatru de la Trianon, Maria Antoaneta îşi împlinește visul: să joace pe scenă în compania celor mai dragi prieteni. Ei îşi spun „trupa nobililor". Gustul fiicei sale pentru teatru nu o încântă pe Maria Tereza, care îi scrie: „Cred că, în ciuda precauţiilor pe care le iei incluzând toată ordinea şi toată decenţa posibile în spectacolele de la Trianon, nu prea le guşti. Sunt de aceeaşi părere cu tine, cunoscând mai mult de un exemplu că, de obicei, aceste reprezentări se încheie fie printr-o intrigă amoroasă, fie printr-un scandal". O punere în gardă nuanţată, dar care sugerează neliniştea suveranei. Maria Antoaneta nu va mai primi niciodată mustrări de la mama sa, pentru că, la 29 noiembrie 1780, împărăteasa moare. Regina simte o mare durere. Dar, după un doliu sincer, va putea să acţioneze în deplină libertate. Firește, Mercy-Argenteau continuă să-l informeze pe Iosif al II-lea, dar corespondenţa între regină şi fratele său va fi mai rară. În iulie 1781, Iosif al II-lea, de acum singur în fruntea Imperiului Habsburgic, vizitează din nou cuplul regal la Versailles. Maria Antoaneta este din nou însărcinată, ceea ce îl liniştește pe fratele său. Cum moda s-a schimbat, pentru plimbările de la Trianon regina este îmbrăcată cu o rochie simplă de muselină albă, încinsă în talie cu o centură de mătase, şi poartă pe cap o pălărie de pai.

Profitând de această intimitate, Iosif al II-lea o pune din nou în gardă în privinţa „aşa-zisei sale societăţi". Îi spune: „Nu trebuie decât să le refuzi uneori dorinţele. Vei vedea mai întâi

valoarea atașamentului lor și îi vei deosebi pe cei care apreciază cu adevărat onoarea și reputația ta sau doar avantajele lor". Un sfat înțelept... dar care nu are nicio influență asupra reginei. În 1781, regina atinge vârful popularității sale, aducând, în sfârșit, pe lume un fiu, la 22 octombrie 1781. Regele se apropie de patul soției sale și îi spune: „Doamnă, ați îndeplinit rugămințile mele și pe cele ale Franței. Sunteți mama unui delfin".

Este numit Louis Joseph și tot regatul va sărbători evenimentul, mai ales Parisul. Aparent, viața intimă a cuplului a devenit normală. După un avort spontan în noiembrie 1783, regina dă naștere unui al doilea fiu, la 27 martie 1785, Louis Charles, duce de Normandia, viitorul Ludovic al XVII-lea. O ultimă fată, nedorită, Sophie, se naște în iulie 1786; foarte fragilă încă de la naștere, ea moare unsprezece luni mai târziu. Regina și-a făcut datoria, regele îi este recunoscător pentru asta. Dar în acest tablou apare o umbră, prezența prea frecventă pe lângă Maria Antoaneta a unui frumos ofițer suedez, Axel de Fersen. Soția delfinului îl întâlnise pentru prima oară la carnavalul de la Opera din Paris, la 30 ianuarie 1774. Și-au vorbit îndelung. Nu se vor revedea decât peste patru ani, la 25 august 1778. Fersen este din nou în Franța, fiind prezentat regelui și reginei. Aceasta declară: „Ah! Iată o veche cunoștință!..." De data aceasta, Maria Antoaneta își arată în mod vizibil interesul față de persoana lui. Întreaga Curte observă acest lucru, chiar și Ludovic al XVI-lea.

Tulburat, suedezul decide să pună capăt acestei pasiuni. Dispare brusc de la Versailles în 1780 pentru a-l urma pe Rochambeau în America și a lupta alături de insurgenți. Se întoarce în Franța în iunie 1783. Ludovic al XVI-lea îi acordă comanda Regimentului Regal Suedez și gradul de colonel. După o logodnă nereușită cu Germaine Necker, Fersen decide, în cele din urmă, să nu se căsătorească. Pleacă din nou în Suedia.

Revine la Versailles la 7 iunie 1784, în suita regelui Gustav al III-lea. În onoarea suveranului, se organizează una dintre cele mai frumoase petreceri nocturne de la Trianon. Cum de acceptă regele prezența lui Fersen în anturajul reginei? Grație iscusinței sale, de fapt, ea îi vorbise soțului despre toate clevetirile care circulau despre prietenia sa cu suedezul. Îi propune regelui să înceteze să-l mai vadă, ca să pună capăt calomniilor. Ludovic al XVI-lea refuză. Din acea clipă, Fersen este văzut adesea la Versailles, uneori în apartamentele private ale reginei, alteori la Micul Trianon.

Până unde a mers idila lor? Numeroși specialiști s-au aplecat asupra corespondenței lor, fără să poată trage concluzii inatacabile. Nu s-a putut dovedi nimic. Simone Bertière se întreabă: „Au fost oare amanți? Nu avem mijloacele necesare ca s-o știm. Asta nu schimbă nimic în esență, faptul că ea a opus legilor conjugale drepturile inimii, irezistibile în ochii săi."[1]

La începutul anului 1785, în timp ce regina se pregătește să nască cel de-al treilea copil, regele ia o decizie înțeleaptă, care va provoca o polemică a cărei victimă va fi ea. De câteva luni, Ludovic al XVI-lea, împreună cu arhitectul Richard Mique, plănuiește lucrări importante de care Palatul Versailles are nevoie. Ele sunt prevăzute pentru anul 1790. Întrebat asupra duratei acestor lucrări, Mique a răspuns: „Trei ani, Sire, dacă avem mijloacele necesare..." „Și dacă nu le avem?" „Atunci, Sire, vor dura zece ani..."

Pe perioada acestor lucrări, trebuie găsit un alt castel de dimensiuni mari, aproape de Paris. Este ales Saint-Cloud, care aparține familiei d'Orléans. Ca atare, regele răscumpără acest

[1] *Marie-Antoinette face à l'histoire*, documente ale colocviului organizat la Sorbona la 30 septembrie 2006 de către Institutul Casei de Bourbon, ed. François-Xavier de Guibert, 2008 (n. a.).

castel de la vărul său Philippe d'Orléans (viitorul Philippe Égalité[1]), la începutul lui februarie 1785, pentru 6 milioane de livre. Regele, la fel de îndrăgostit de Maria Antoaneta, i-l oferă la 20 februarie. Încă o lovitură adusă uzanțelor: regina are un patrimoniu considerabil, ceea ce nu-i va îmbunătăți reputația. Și totuși, ideea soțului său este generoasă. El își dorește ca regina să dispună de un loc în care să-și crească bine copiii. Aerul pur de la Saint-Cloud i-ar fi prielnic tânărului delfin, a cărui sănătate fragilă începe să îngrijoreze serios cuplul regal. În luna următoare, regina îl aduce pe lume pe micul duce de Normandia. Pentru ceremonia de binecuvântare după naștere, celebrată tradițional la Paris, ea își poate măsura lipsa de popularitate atunci când apare la operă: este întâmpinată de o tăcere absolută. Întorcându-se la Versailles, regina, tulburată, se aruncă în brațele soțului său și plânge în hohote, tot repetând: „Ce le-am făcut?"

Și totuși, răul abia urmează... „Afacerea colierul". Pe scurt, bijutierii Boehmer și Bassenge confecționaseră un colier extraordinar, din 647 de diamante, valorând 1,6 milioane de livre. Aflați în dificultate financiară, îl făcuseră pentru Ludovic al XV-lea, care voia să-l ofere lui Madame du Barry. Regele însă a murit. Cei doi încearcă din nou, la Ludovic al XVI-lea, cu ocazia nașterii lui Madame Royale. De data aceasta, Maria Antoaneta refuză, spunând cu înțelepciune: „Avem mai multă nevoie de nave decât de un colier".

Aflați la ananghie, bijutierii încearcă o nouă stratagemă. Oferă 1 000 de ludovici celei sau celui care îi va ajuta să vândă acest colier. O aventurieră, contesa de La Motte, urmașă a unui bastard al lui Henric al II-lea și dorinică să parvină, îi este

[1] Susținător activ al Revoluției Franceze, a fost ghilotinat în noiembrie 1793 (n. red.).

prezentată cardinalului de Rohan, arhiepiscop de Strasbourg și mare capelan al Franței, și află că acesta este rău văzut la Versailles. Regina nu-l place și refuză chiar să-l vadă, pentru că, fiind ambasador al Franței la Viena, o revoltase pe împărăteasa Maria Tereza cu viața sa scandaloasă și aceasta îi ceruse reîntoarcerea în Franța. Ajutată de diabolicul conte de Cagliostro, afacerist versat în științe oculte, Madame de La Motte îl face pe cardinal să creadă că regina visează să obțină acest giuvaier și îi sugerează să-l cumpere pentru aceasta. I se prezintă scrisori de la Maria Antoaneta (evident, false), care dovedesc interesul ei pentru această podoabă. Într-o noapte, într-un colț al parcului Versailles, se organizează o întrevedere secretă cu regina. Cardinalul crede că se întâlnește cu Maria Antoaneta. De fapt, este „o curtezană", pe nume Nicole Leguay, care seamănă bine cu suverana. Îi întinde cardinalului un trandafir, murmurând: „Puteți spera că trecutul va fi uitat..."

Convins că achiziția colierului îi va aduce favorurile reginei, cardinalul îl cumpără pe credit și îl dă unui pretins ofițer al Mariei Antoaneta, care este un amant al contesei de La Motte! Aceasta recuperează colierul și îi scoate diamantele, pe care le vinde la Londra prin soțul său! O nouă scrisoare falsă din partea reginei îi mulțumește cardinalului de Rohan pentru gestul său...

Timpul trece, iar cardinalul se miră de răceala reginei, care nu și-a schimbat atitudinea față de el. Acesta refuză să facă restul plăților către bijutieri. Convins că regina are în posesie colierul, îi cer o audiență. Ea refuză. Atunci ei îi trimit primei cameriste a reginei, Madame Campan, o scrisoare explicită care dezvăluie înșelăciunea a cărei victimă a fost suverana. Madame Campan îi dă scrisoarea Mariei Antoaneta când aceasta este în plină repetiție a spectacolului *Bărbierul din Sevilla*, la micul

teatru de la Trianon. Regina este îngrozită! Le cere bijutierilor să scrie de urgență un memoriu. Este convinsă că s-a încercat compromiterea ei de către cardinalul de Rohan și îl previne de îndată pe rege de această poveste incredibilă.

Cuplul regal se va ocupa de ceea ce devine foarte repede afacere de stat. Și, din nefericire, o va face foarte rău... În loc să rezolve acest scandal discret, reunind și confruntând toți protagoniștii escrocheriei – și unul, și altul fiind convinși că este o uneltire împotriva reginei și că marele responsabil este cardinalul (ceea ce este fals) –, Ludovic al XVI-lea îl convoacă pe prelat, la 15 august, în cabinetul regelui, unde se discută cele mai secrete chestiuni. Sunt prezenți suveranul, baronul de Breteuil, ministrul Casei regelui și păstrătorul sigiliului, Monsieur de Miromesnil. Cardinalul de Rohan prezintă presupusele scrisori ale reginei, înmânate de Madame de La Motte. I se demonstrează, ușor, că sunt falsuri grosolane. El își dă seama că a fost înșelat. Cardinalul naiv părăsește, distrus, cabinetul regelui. Va suferi însă o umilire completă: este arestat în Galeria Oglinzilor, în fața tuturor celor de la Curte.

În mod naiv, Maria Antoaneta crede că afacerea este rezolvată și că Parlamentul îl va condamna pe cardinal. Îi scrie fratelui său Iosif al II-lea: „În ceea ce mă privește, sunt încântată să nu mai aud de această afacere urâtă." Din păcate, în mai puțin de un an, la 31 mai 1786, Parlamentul îl achită pe cardinal cu 26 contra 22 de voturi. Cagliostro este alungat din regat, contesa de La Motte este marcată cu fier roșu și întemnițată pe viață în închisoarea Salpêtrière... de unde va evada rapid. Spre marea umilință a reginei, cardinalul de Rohan este sărbătorit la Paris. Mii de persoane îl aclamă și își manifestă bucuria de a o vedea „pe austriacă umilită".

Ludovic al XVI-lea și Maria Antoaneta, furioși, îl exilează pe cardinal la abația La Chaise-Dieu, în Auvergne. Cuplul

comite o mare greşeală: regele şi regina, uniţi în furia lor, fac un martir din cel achitat. Stefan Zweig va rezuma magistral mecanismul incredibil şi devastator al acestei afaceri: „Regina era inocentă şi, pentru a dezvălui publicului inocenţa sa, va apela la Parlament; rezultatul: a fost considerată vinovată"[1].

În 1788, controlorul general al finanţelor, Calonne, încearcă să rezolve deficitul propunând o adevărată revoluţie fiscală. Sunt taxate stările privilegiate. Ludovic al XVI-lea îl aprobă pe ministrul său, dar regina, care îl detestă pe Calonne pentru că nu o susţinuse în Afacerea Colierul, ia partea adunării notabililor, care refuză să aprobe reforma. Calonne este înlăturat, fiind înlocuit cu Loménie de Brienne, înlocuit la rândul lui. Va fi rechemat Necker, pe care Ludovic al XVI-lea îl detestă. Maria Antoaneta şi Mercy-Argenteau vor negocia cu bancherul genovez pentru a-l face să revină la Versailles. Încă o umilinţă pentru rege. Dar nici măcar Necker nu poate soluţiona criza financiară şi Stările Generale sunt convocate la 5 mai 1789. O asemenea adunare nu se mai ţinuse din 1614.

În mai puţin de o lună, Ludovic al XVI-lea şi Maria Antoaneta îl pierd pe delfin, care se stinge la vârsta de opt ani, la 3 iunie 1789, la Meudon. Bolnav de tuberculoză osoasă, ultimele sale luni au fost un veritabil martiriu. La 11 iulie, regele îl înlocuieşte pe Necker cu Breteuil. Această înăsprire a puterii provoacă o insurecţie la Paris, jafuri şi, la 14 iulie, Bastilia este luată cu asalt. Revoluţia a început. La 16 iulie, fratele regelui, contele d' Artois, şi membrii familiei de Polignac emigrează. La 5 şi 6 octombrie, marşul femeilor la Versailles determină întoarcerea forţată a regelui şi a familiei sale la Paris. Sunt sub supraveghere la Tuileries. În mod paradoxal, această succesiune de zile îngrozitoare,

[1] Stefan Zweig, *Marie-Antoinette,* traducere franceză, Grasset, Paris, 1939; numeroase reeditări (n. a.).

de umiliri, apoi schimbarea completă de trai impusă de instalarea lor la Tuileries, cu o Curte extrem de redusă, favorizează intimitatea cuplului. Nici gând de vânătoare pentru rege, nicio escapadă la Trianon pentru regină; ei duc pentru prima oară o adevărată viață de familie. În mod curios, în nefericire, cuplul se va apropia. Soțul și soția devin solidari și se vor susține în fața încercării. Maria Antoaneta îi va scrie fratelui său Leopold, care i-a urmat lui Iosif al II-la la 1 mai 1790: „Spun noi pentru că nu-l separ pe rege de mine. Dacă vom redeveni vreodată nu ce am fost, ci măcar ce trebuie să fim, trebuie și puteți conta pe fidelitatea și sentimentele unui bun aliat". De fapt, de la începutul acestui an 1790, de când regele este lovit de toate umilințele impuse, chinuit de Constituția civilă a clerului și de limitarea progresivă a puterilor sale, Maria Antoaneta desfășoară o intensă activitate politică. Se apropie de Mirabeau, crezând că poate fi un atu pentru cuplul regal. În paralel, practică o diplomație secretă pentru a obține de la suveranii europeni, și mai ales de la Austria, manevre de intimidare pentru a se împotrivi voinței Adunării Naționale de a limita și mai mult puterile regelui.

La 14 iulie 1790, Sărbătoarea Federației îi reunește pe Champ-de-Mars pe federații veniți din toate departamentele – ei ilustrează noua organizare administrativă a Franței. Ludovic al XVI-lea trebuie să depună jurământ față de o Constituție... care nu a fost încă scrisă. La un de la cucerirea Bastiliei, e ultima ocazie pentru rege și regină să fie ovaționați. Este ultima oară când cuplul va auzi: „Trăiască regele! Trăiască regina! Trăiască delfinul!"

Dar cum situația politică devine din ce în ce mai greu de suportat pentru familia regală, Ludovic al XVI-lea se lasă convins de Maria Antoaneta să fugă din Paris. Cel care organizează

această călătorie spre nord-est, la Montmédy, pentru a se alătura trupelor fidele comandate de Bouillé, este Axel de Fersen.

După cum se știe, din cauză că s-a pierdut prea mult timp, această fugă se încheie lamentabil la Varennes-en-Argonne. Recunoscuți la Sainte-Menehould de șeful stației de poștă Drouet, regele și familia sa sunt aduși la Paris la 25 iunie 1791. Sunt prizonieri. Regele este suspendat din funcții. Maria Antoaneta continuă să cheme ajutoare din străinătate. Chiar inițiază discuții cu deputatul Barnave, cerându-i ajutorul. El apără iresponsabilitatea regală în fuga la Varennes și întreține o corespondență regulată cu regina.

Declarația de război a Adunării Naționale adresată împăratului Austriei, la 20 aprilie 1792, accelerează procesul fatal al cuplului regal. Generalul-șef al armatelor austriece și prusace, ducele de Brunswick, întocmește un manifest amenințător pentru populația Parisului „dacă este adusă cea mai mică ofensă Majestăților Lor, regele și regina". Acest avertisment este pricinuit de intervenția reginei, în timp ce regele este disperat. Rezultatul este contrar celui scontat, cuplul regal fiind acuzat de colaborare cu dușmanul.

La 10 august, Palatul Tuileries este atacat și invadat. Printre apărătorii palatului, gărzile elvețiene sunt masacrate. Sunt 900 de victime. Regele și familia sa s-au refugiat în Adunarea Națională. Sunt apoi transferați la Temple, nu în palatul unde contele d' Artois primea somptuos, ci în turnul sinistru care le devine închisoare. Ludovic al XVI-lea, Maria Antoaneta, cei doi copii și Madame Royale vor trăi izolați. În acel moment, raporturile cuplului regal se vor inversa complet. La Tuileries, regele se prăbușise și regina se activase pentru a încerca să răstoarne cursul evenimentelor. La Temple, este sfârșitul istoriei lor. Acum, Maria Antoaneta se prăbușește și Ludovic al XVI-lea

acceptă situaţia cu seninătate şi calm. Ştie cum se va încheia această dramă şi acceptă totul. Aşteptând, organizează viaţa lor, o consolează pe regină, pe sora sa Élisabeth şi pe copii. Este responsabil pentru familia sa, el este stâlpul acesteia. Este poate pentru prima dată când Maria Antoaneta îşi va admira soţul îl va lua drept exemplu. În ianuarie, regele îşi ia un sfâşietor adio de la familie. Este judecat şi apoi executat la 21 ianuarie 1793. Maria Antoaneta rămâne singură la Temple împreună cu copiii şi cumnata Élisabeth. La 3 iulie, îi este luat fiul, pentru a fi încredinţat cizmarului Simon. La 5 august, este condusă la Conciergerie. Îşi pregăteşte apărarea. Ştie ce orori va trebui să îndure în timpul procesului. Dar forţa şi demnitatea pe care le manifestă în circumstanţe patetice sunt inspirate chiar de soţul său, regele. Comportamentul lor, admirabil, într-o tragedie care îi depăşeşte, i-a unit pentru totdeauna.

Capitolul 5

Maria Walewska: o iubire sacrificată a lui Napoleon

La 1 ianuarie 1807, Varşovia aşteaptă cu nerăbdare sosirea împăratului francezilor, cuceritorul care afirmă că luptă doar pentru a le da popoarelor libertatea. Polonezii îşi pun toate speranţele în Napoleon, pentru că ţara lor, de atâtea ori invadată, disputată şi împărţită, a fost eliminată din rândul naţiunilor la sfârşitul secolului al XVIII-lea. În ciuda frigului năprasnic, o tânără merge la staţia de poştă Błonie, la vest de Varşovia, unde împăratul trebuie să schimbe pentru ultima oară caii. Se strecoară prin mulţime, ajunge până la trăsura lui Napoleon, oprită acolo, după cum fusese informată. Necunoscuta bolboroseşte câteva cuvinte de întâmpinare: „Bine aţi venit, de o mie de ori bine aţi venit pe pământul nostru..." Tânăra pare să creadă că Polonia îl aştepta pe Napoleon pentru a renaşte. Ea crede în el, pentru că a învins Austria. Împăratul este fermecat de entuziasmul acestei poloneze blonde, cu ochi albaştri, nu foarte înaltă, dar drăguţă şi foarte graţioasă. Duroc, mare mareşal al palatului, este imediat informat asupra identităţii sale. Numele ei este Maria Walewska. Născută în 1786 în vechea, dar numeroasa familie Łączyński, a învăţat la pension un pic de franceză de plăcere şi un pic de germană... fără plăcere. Foarte curând, Maria

a incarnat virtuţile exigente ale Poloniei, catolicismul şi patriotismul, care sunt inseparabile. Mama sa, văduvă, a încercat, în mod evident, s-o mărite foarte devreme.

Un pretendent tânăr, frumos şi bogat este repede înlăturat pentru că este rus. Rămâne celălalt pretendent, contele Anastazy Walewski. Situaţia sa nu este una oarecare: are 70 de ani, este văduv pentru a doua oară şi cel mai mare dintre nepoţii săi este... cu doar nouă ani mai mare decât Maria! Cu toate aceste inconveniente, are avantajul că aparţine unei familii înnobilate în 1574, este un senior autentic, înstărit şi foarte generos cu săracii, fost şambelan al regelui, decorat cu Ordinul Vulturul Alb, pe care îl poartă în zilele de sărbătoare. Maria, pe care ne-o imaginăm firește neliniştită, măsoară diferenţa de vârstă dintre ea şi acest bătrân: 50 de ani! Tânăra nu se poate opune mamei sale „[...] pentru că orice obiecţie a ei ar fi fost întâmpinată de o reacţie de neclintit. Dar s-a îmbolnăvit de o gripă care a ţinut-o, timp de patru luni, între viaţă şi moarte. Când era convalescentă, era şi măritată!"[1] Căsătoria are loc în 1804, Maria având atunci 18 ani. Soţului ei bătrân i-a oferit un fiu, Antonie, născut la 14 iunie 1805.

Napoleon o invită pe tânăra contesă la un bal. Ea refuză, ruşinată de curajul pe care îl avusese la han... Toată Varşovia vorbeşte despre asta. Este forţată să accepte invitaţia: ar fi neplăcut, chiar foarte grav, ca Napoleon să fie ofensat, în condiţiile în care este atât de favorabil Poloniei şi a creat marele ducat al Varşoviei. Membrii guvernului provizoriu şi elita insistă. Napoleon o invită de o manieră care nu lasă nicio îndoială asupra intenţiilor sale: „Veniţi, doamnă, veniţi! Toate dorinţele Domniei Voastre vor fi îndeplinite. Patria dumneavoastră îmi

[1] Frédéric Masson, *Viaţa amoroasă a lui Napoleon Bonaparte*, Editura Corint, Bucureşti, 2016 (n. red.).

va fi mult mai dragă dacă veți avea milă de biata mea inimă..." Nu mai este o invitație, ci un șantaj! Ea respinge mai întâi avansurile stăpânului Europei, apoi se lasă sedusă. Din patriotism, se spune, sperând că Napoleon va elibera Polonia o dată pentru totdeauna de sub jugul rusesc. Șantajul reușește. Deși pare dulce și temătoare, acceptă în cele din urmă. Abia ajunsă acasă, camerista îi înmânează un bilet. Scriitura este indescifrabilă, dar reușește să citească următorul mesaj: „Nu v-am văzut decât pe dumneavoastră, nu v-am admirat decât pe dumneavoastră, nu vă doresc decât pe dumneavoastră. Răspundeți-mi pe dată pentru a calma ardoarea nerăbdătoare a lui N"[1]. Acest mesaj este datat 18 ianuarie 1807. Au trecut 17 zile de când s-au văzut la Błonie. Ea distruge biletul. Nu, nu scrie un răspuns, și totuși, mesagerul, care nu e nimeni altul decât prințul Jozef Poniatowski, așteaptă o jumătate de oră, după care pleacă, furios. Contele Walewski, neuitând că a fost șambelan, cere ca Maria să accepte invitația lui Napoleon! Soțul face din asta o cauză sfântă. După bal, împăratul, sedus, îi stabilește tinerei contese o altă întâlnire, mai intimă. Chestiunea ajunge la urechile multora și bunii samariteni insistă ca Maria să nu se sustragă. Unii îndrăznesc chiar să evoce destinul biblic al Esterei, evreica tânără care s-a dăruit regelui persan Ahașveroș pentru a-și salva poporul... Tânăra poloneză este cumva o eroină a lui Racine? Maria nu poate rezista multă vreme unui destin care o depășește. La 22 ianuarie 1807, la ora 6 dimineața, împăratul este îngrijorat: i s-a raportat că tânăra contesă e bolnavă. Vrea să știe dacă nu cumva este „incomodată". Scrie: „Ați fost toată noaptea în același loc în gândurile mele. Voi păstra pentru multă vreme

[1] *Correspondance de Napoléon*, ediție îngrijită de Loris Chavanette, prefață de Patrice Gueniffey, Robert Laffont, colecția „Bouquins", Paris, 2020 (n. a.).

amintirea acestei nopți. Simt nevoia să vă spun cât îmi sunteți de dragă. [...] Maria, gândiți-vă că vă iubesc, că m-ați flatat împărtășindu-mi toate sentimentele. Nu e așa că veți consimți? Vă sărut de mii de ori mâinile și o dată această inimă căreia aș vrea să-i tulbur puțin liniștea [...]." A doua zi, scrisoarea sa este și mai înflăcărată: „Doamnă, erați așa de frumoasă și așa de bună ieri-seară, încât multă vreme în noapte mi s-a părut că încă vă vedeam. Nu mai sunt tenebre care să mă împiedice să vă văd, sunteți un înger. Sunt supărat că v-am spus să veniți la paradă, este așa de frig și ați putea să răciți. Mă voi bucura să vă văd dansând în seara asta și să citesc în ochi emoțiile inimii Domniei Voastre... *mio dolce amore*, un sărut dulce pe gura dumneavoastră fermecătoare și mii de sărutări de mâini respectuoase".

Față de aceste dovezi ale nașterii unei asemenea pasiuni, să completăm aceste misive din 23 ianuarie cu o scrisoare, din aceeași zi, a împăratului pentru împărăteasă, căci, trebuie să amintim, Joséphine este încă soția lui: „[...] Am râs când mi-ai zis că ți-ai luat un soț pentru a fi cu el. Credeam, în ignoranța mea, că soția este făcută pentru soț, iar soțul, pentru patrie, familie și glorie. Iertată fie-mi ignoranța, învățăm mereu cu frumoasele noastre doamne. Adio, prietena mea. Crede-mă, mă costă că nu te-am chemat; spune-ți: «Este o dovadă cât de prețioasă sunt eu pentru el!» N". Napoleon nu este în miezul unui trio, ci, în acest moment, este eroul a două duouri, dintre care unul este absolut nou, pentru că îi scrie la fel de mult lui Joséphine.

Apoi, după 24 ianuarie și înainte de indecisa – și costisitoarea în vieți umane – bătălie de la Eylau, din 7 și 8 februarie 1807, în Prusia Orientală împotriva rușilor și prusacilor, Napoleon o

consideră pe Maria perfectă. Vrea s-o audă spunându-i ce i-a cerut în scris. La Varşovia, legătura este oficială, puţin discretă. Şi totuşi, contesa Walewska nu îşi uită misiunea: să ajute la renaşterea Poloniei, ca naţiune şi ca stat. Cere confirmarea unui guvern provizoriu şi constituirea unei armate. Pentru Maria, în aceste vremuri, nu e vorba nicidecum de iubire, cu atât mai puţin de pasiune, pentru că este onestă. Este fragila, dar hotărâta mesageră a speranţelor polonezilor. Maria nu îşi părăseşte soţul pentru un alt bărbat. Este ambasadoarea cauzei poloneze şi Maria iubeşte, întâi de toate, Polonia. Nu este ambiţioasă şi nici interesată să fie o simplă ibovnică, ci rolul său este limpede. Napoleon, care de obicei nu apreciază femeile care se amestecă în politică, îi răspunde că trebuie să se ocupe, mai întâi, de Franţa. Şi apoi de Polonia, asigurând-o pe tânără că deja „a forţat Rusia să renunţe la partea pe care o uzurpa". Pentru a-l face pe împărat să înţeleagă că suferă şi aşteaptă renaşterea ţării sale, contesa Walewska se îmbracă doar în rochii albe, cenuşii sau negre. Napoleon detestă femeile îmbrăcate în culori închise, lucru pe care i-l comunică. Ea îi răspunde: „O poloneză trebuie să poarte doliul patriei sale. Când o veţi resuscita, nu voi mai ieşi din roz".

Atunci când Napoleon va părăsi Polonia fără a-şi fi ţinut cu adevărat promisiunea, Maria Walewska, decepţionată, distrusă şi nemulţumită că s-a dăruit fără ca Polonia să renască pe de-a-ntregul, refuză să-şi urmeze amantul imperial la Paris. Va aştepta pe parcursul anului 1808, dar se vor revedea mai ales în 1809, în timpul campaniei austriece. După victoria marii bătălii de la Wagram, pe o câmpie de pe malul Dunării, din 5 şi 6 iulie 1809, Maria Poloneza se va alătura împăratului la Viena. El îşi instalează cartierul general la Palatul Schönbrunn şi pregăteşte, în apropiere, o casă fermecătoare pentru Maria.

Cuceritorul îi promite că Austria va ceda marelui ducat al Varşoviei cea mai mare parte a posesiunilor sale poloneze. În momentul semnării Păcii de la Viena, la 14 octombrie, Maria este însărcinată. Se întoarce ca să nască la Walewice, la soţul său. La 4 mai 1810, dă naştere unui fiu, Alexandre Walewski, viitor ministru al afacerilor externe al lui Napoleon al III-lea. De remarcat că bătrânul conte Walewski, foarte mândru de această pretinsă paternitate la 84 de ani (!), recunoaşte copilul lui Napoleon şi al soţiei sale şi... îi dă numele său! La 23 aprilie 1810, la Paris, la Luvru, Napoleon, în vârstă de 40 de ani, se căsătoreşte cu arhiducesa Austriei Marie-Louise de Habsburg-Lorena, fiica împăratului Francisc I al Austriei şi nepoată a Mariei Antoaneta. Uniunea, care va oferi un copil legitim lui Napoleon, îi scandalizează pe nostalgicii Revoluţiei, dar acest mariaj este condiţia păcii cu Austria.

La sfârşitul aceluiaşi an, Maria se stabileşte la Paris, în cartierul Chaussée-d'Antin, împreună cu fiul şi cumnata sa. Legătura cu Napoleon pare încheiată, deşi el continuă s-o copleşească pe poloneză cu atenţii şi daruri generoase. În fiecare dimineaţă, împăratul vrea să ştie de ce are nevoie şi Duroc se asigură că nu-i lipseşte nimic. Corvisart, medicul lui Napoleon, supraveghează sănătatea sa şi a fiului lor. Maria rămâne foarte ataşată de împărat, îi este fidelă şi recunoscătoare pentru ce a putut face pentru Polonia, chiar dacă speranţele i-au fost frânte. Este foarte discretă, îşi ascunde copilul, iese puţin. Şi totuşi, nu poate ignora invitaţiile insistente ale lui Joséphine la Malmaison. Prima împărăteasă o primeşte acolo cu fiul pe care şi-ar fi dorit atât de mult să i-l ofere împăratului şi îl copleşeşte pe tânărul polonez cu daruri. Maria nu îşi face apariţia la Curtea imperială şi nici nu întreprinde vreo cheltuială excesivă pentru

modă. Se poate spune că rochiile sale continuă să-i transmită speranţele: din tul sau tafta, ele sunt împodobite cu flori albastre şi albe, culorile Poloniei...

La începutul lui februarie 1814, aliaţii cer ca Franţa să-şi recunoască frontierele de dinainte de Revoluţie. Lansat în campania Franţei şi în ajunul bătăliei de la Champaubert – care va fi o victorie –, împăratul pune în ordine viitorul financiar al tânărului conte Walewski şi al mamei sale Maria. Îl însărcinează pe trezorierul general, M. de La Bouillerie, să prevadă o rentă de 50 000 de livre pentru ei. Maria nu este la curent. Cum formalităţile îi par prea lente sau incomplete, de când s-a instalat la Nogent-sur-Seine, Napoleon insistă pe lângă mandatarul său printr-o scrisoare-manuscris urgentă: „[...] Am primit scrisoarea voastră privitoare la tânărul Walewski. Vă dau mână liberă în această chestiune. Faceţi ce e mai bine, dar fără întârziere. Sunt interesat în primul rând de copil şi apoi de mamă"[1].

La Fontainebleau, în noaptea de 12 aprilie 1814, Napoleon încearcă să se otrăvească cu opiu. Dar, cum a diluat soluţia în apă, efectul otrăvii este diminuat. Maria a sosit şi speră toată noaptea ca împăratul s-o cheme. Napoleon, suferind atroce, nu-şi revine decât atunci când fidela contesă a plecat. Napoleon zice: „Biata femeie! Va crede că am uitat-o!"

Ea îi scrie trei zile mai târziu, iar el îi răspunde imediat, la 16 aprilie: „Maria, am primit scrisoarea voastră din data de 15. Sentimentele care vă animă mă emoţionează cu adevărat, sunt demne de sufletul frumos şi de bunătatea inimii voastre. După ce veţi pune totul la punct, dacă veţi merge la băi la Lucca sau Pisa, vă voi vedea cu un mare şi viu interes, la fel şi pe fiul vostru, pentru care sentimentele mele vor fi mereu aceleaşi. Aveţi grijă de voi, să nu suferiţi deloc, gândiţi-vă la mine cu plăcere

[1] Frédéric Masson, *op. cit.* (n. a.).

și nu vă îndoiți niciodată de mine". Evocând aceste alte „adio de la Fontainebleau", Lamartine va scrie, în 1851, acest frumos omagiu adus contesei Walewska: „Dar în timp ce victoria și indiferența îndepărtau de el soția pe care politica i-o oferise și pe care imperiul nu putuse s-o lege de el, adversitatea aducea alături de el, la Fontainebleau, o tânără și frumoasă străină căreia înfrângerea și exilul nu-i puteau răpi iubirea"[1].

Maria are 28 de ani. Are curajul să le ceară aliaților permisiunea de a merge pe Insula Elba. Nimeni nu obiectează. Afirmă că nu va face decât o scurtă escală pe drumul spre Neapole, unde trebuie să asigure viitorul financiar al copilului său. Astfel, Maria Walewska este prima persoană care nu face parte din familie și vine să-l viziteze pe „suveranul din insula Elba". Ea îl informează despre asta. El îi răspunde din capitala insulei, Portoferraio, la 9 august 1814: „Maria, am primit scrisoarea voastră, am vorbit cu fratele vostru. Mergeți la Neapole să puneți totul la punct; la dus sau la întors, vă voi vedea cu interesul pe care mi l-ați inspirat întotdeauna, iar pe micuțul despre care mi se spun atât de multe lucruri bune, ceea ce mă bucură mult, îmbrățișați-l din partea mea. Adio, doamnă, sute de gânduri tandre".

Însoțită de fiul său, tânărul conte Alexandre (în vârstă de patru ani), debarcă în portul Marciana Marina, la 20 de kilometri vest de Portoferraio, joi 1 septembrie 1814, în plină noapte, ceea ce e contrar uzanțelor și acreditează teza unui mister. Mareșalul Bertrand, șambelan imperial, era prevenit și știa că vasul va ancora într-un golf discret. Știm astăzi că Napoleon urmărise cu luneta, la asfințit, apropierea navei. Și, precedat de patru cavaleri cu torțe, merge să-i întâmpine pe Maria

[1] *Correspondance de Napoléon* (n. a.).

şi pe fiul lor... În oraş, acest du-te-vino se transformă în rumoare: „Sunt împărăteasa Marie-Louise şi regele Romei!"

Acest copil fermecător este anume îmbrăcat ca regele Romei. Este o stratagemă a lui Napoleon, care încearcă să transmită încredere în vizita Mariei-Louise şi a moştenitorului. În această noapte opacă, localnicii, ca şi garda imperială şi chiar cei care au trăit la Tuileries sunt convinşi că nu poate fi vorba decât de împărăteasa venită să-i ofere dragoste exilatului, pentru că, de mai multe ori, pe baza calomniilor şi fantasmelor, i s-a anunţat sosirea iminentă. De altfel, Maria Walewska, care a înţeles că este confundată cu o alta, repetă celor care o întreabă că acest copil este „fiul împăratului". „Da", adaugă ea, „este fiul meu." Răspunsurile sale nu sunt minciuni, dar ea nu spune cine este cu adevărat...

Atunci când localnicii şi curtenii descoperă adevărul foarte romanesc, unii vor fi dezamăgiţi, iar alţii, încântaţi. Dar şi într-un caz, şi în celălalt, femeia este însoţită de un fiu al împăratului, este o consolare şi un gir de mândrie pentru insularii a căror viaţă este deja foarte tulburată.

În plină noapte, mica trupă ajunge la Marciana Alta, aproape de vila unde se află Napoleon de la 23 august. Încercând să fugă de căldura verii de pe Elba, a pus să i se ridice cortul de campanie, pentru că i-a cedat camera Mariei, după ce a mângâiat buclele blonde ale fiului lor. Este o luptă cu amintirile amoroase. Amândoi sunt emoţionaţi. Ali, fidelul mameluc, îl vede pe împărat părăsind cortul şi alăturându-se repede vizitatoarei sale. Napoleon va petrece o noapte cu Maria Walewska, cea care, la Fontainebleau, aşteptase o noapte întreagă, plină de nelinişte, în faţa uşii acestui bărbat pe care îl iubise atât de mult. De când este exilat, ea i-a scris de mai multe ori, în timp ce călătorea, în mici etape, pe coasta toscană. Napoleon

sfârșise prin a ceda. Dar atunci când află de agitația insularilor, este furios, pentru că se teme ca guvernul austriac să nu folosească drept pretext sosirea amantei pentru a o incita pe împărăteasă să-și amâne propria sosire. De fapt, tăcerea Mariei-Louise nu e întreruptă decât de câteva scrisori în care abordează două subiecte care îl exasperează pe împărat: sănătatea sa și.... vremea! Napoleon vrea să evite ca prezența polonezei să fie obiectul unui scandal. Ar fi vrut ca sejurul Mariei să aibă loc fără agitație, ca și cum asta ar fi fost posibil. Contesa poloneză va fi, așadar, din nou, sacrificată datoriei conjugale și obligațiilor de stat, dar cuceritorul învins nu i-o spune imediat...

Dimineața, o duce până la stânca sa, un adevărat cuib de vultur: Monte Giove, Muntele Jupiter, cu o căsuța joasă, de patru camere, la 627 de metri altitudine. Apoi, se eschivează pentru vizita sa zilnică la Madame Mère, care îl așteaptă, aproape peste drum. Familia înainte de toate...

Seara, ia cina în cort cu Maria, fiul lor și ofițerii polonezi din Gardă. Se cântă și se dansează. Maria speră, Maria este fericită. Întrebarea este: Maria Walewska avea oare speranța să rămână alături de Napoleon? Venise ca să nu mai plece? E posibil. Între timp, a fost informată despre problemele financiare ale împăratului. Îngrozită, contesa vrea să-i restituie colierul cu perle pe care el i-l oferise la nașterea lui Alexandre și pe care-l purta mereu. El refuză emoționat și o roagă să plece în aceeași seară. Nimic nu lipsește acestui episod emoționant, nici cadrul excepțional în care are loc, nici deznodământul romantic.

În noapte, se dezlănțuie furtuna și plouă torențial. Maria, pătrunsă de frig, strângându-și fiul lângă ea, încearcă să se îmbarce la Marciana. Dar marea este prea agitată, vasul său o va aștepta la Porto Longone, la cealaltă extremitate a insulei. Îi ia mai multe ore pe drumurile transformate în torente pentru

a ajunge acolo. Escorta încearcă să o facă să se răzgândească, să nu urce pe vas. Dar, mândră și, fără îndoială, furioasă, sare într-o barcă și, înfruntând pericolul, ajunge la scara vasului. În cele din urmă, acesta se îndepărtează, în vuiete îngrozitoare. În acest răstimp, ca într-o dramă romantică, Napoleon, cuprins de remușcări și îngrijorat, sare pe cal și galopează până la Porto Longone, dar sosește prea târziu. Și-a lăsat marea iubire să plece. Și ce e mai rău: a alungat-o. Ea a rămas 36 de ore, dintre care o noapte... La 20 septembrie, la puțin timp după plecarea Mariei, colonelul și comisarul Campbell, însărcinat de Coroana britanică să-l supravegheze pe Napoleon, observă că fostul stăpân al Europei „pare să-și fi pierdut orice dispoziție de muncă și de studiu sedentar, [...] agitația și indecizia spiritului său nu-i permit să le acorde acestora același interes când noutatea și-a pierdut farmecul; atunci cade într-o stare de letargie pe care nu a cunoscut-o niciodată și, de ceva vreme, se retrage în camera sa pentru a se odihni mai multe ore pe zi. Încep să cred că este total resemnat cu retragerea sa". Așa cum se știe, reprezentantul Majestății Sale regele Angliei, George al III-lea, nu este perspicace, nici informat!

În 1815, la Malmaison, Maria Walewska îl revede pe Napoleon pentru ultima oară, cu puțin timp înainte de plecarea sa spre Sfânta Elena. Tulburată, ea pare să fie încă îndrăgostită. În 1816, după moartea contelui Walewski – oficial și civil, încă îi era soț –, văduva Walewska se recăsătorește la Bruxelles cu un reprezentant al nobilimii imperiului, contele Philippe d'Ornano, general de brigadă și viitor mareșal al Franței (în 1861), a cărui mamă, născută Isabelle Bonaparte, era o verișoară primară a tatălui lui Napoleon. Ea naște un fiu – al treilea – în anul următor, Rudolf-August. Această recăsătorire a Mariei îl va tulbura profund pe prizonierul din insula Sfânta

Elena. Este gelos. Conform unuia dintre însoţitorii săi, „simţise întotdeauna o tandreţe extremă pentru Madame Walewska şi nu-i stătea în fire să permită celor pe care-i iubea să iubească pe altcineva decât pe el".

Ea moare la scurtă vreme la Paris, la 11 decembrie 1817, la doar 31 de ani. A dezamăgit oarecum mediile politice poloneze din vremea sa, care îşi doreau ca ea să îşi folosească mai mult influenţa pentru a restaura independenţa poloneză. Dar mulţi au iertat-o, pentru că a fost atât de curajoasă. Această tânără femeie lasă amintirea unei iubiri care a făcut întreaga Europă să clevetească şi pe care adversitatea nu a îngenuncheat-o niciodată. Iar polonezii i-au rămas totuşi recunoscători lui Napoleon care, după frumoasele spuse ale generalului de Gaulle despre destinul dureros al acestei ţări ciopârţite fără încetare, „oferise un trup Poloniei care nu era decât un suflet". Într-un anume fel, acest trup era cel al tinerei şi curajoasei poloneze, cea mai faimoasă iubită a lui Napoleon şi cea care, foarte probabil, l-a iubit sincer.

Capitolul 6

Ducele și ducesa de Berry: de la tragedie la vodevil

În ciuda diferenței de vârstă de 20 de ani, sunt făcuți unul pentru altul.

El, ducele de Berry, al doilea fiu al contelui d'Artois și deci nepot al lui Ludovic al XVI-lea, are 11 ani în 1789. Emigrează împreună cu tatăl său. Se va lupta de îndată ce îi va permite vârsta, înainte de a-și trăi viața de emigrant sărac la Londra. Acest îndrăgostit de viață și de femei are un temperament năvalnic, aproape copilăros.

Asta e bine, pentru că aceea care îi va deveni soție este un amestec exploziv: Habsburg prin mamă, are un păr blond divin, ochii albaștri, pielea foarte albă; Bourbon-Sicilia prin tată, firea îi este la fel de eruptivă ca Vezuviul. Bucuria și energia Mariei Carolina de Bourbon-Sicilia îi vor permite să înfrunte cele mai mari încercări ale vieții. Și Dumnezeu știe că nu va fi ocolită!

În 1815, Ludovic al XVIII-lea și-a recuperat tronul după Cele 100 de zile[1]. De cinci ani, este văduv, după moartea lui Marie-Joséphine de Savoia, și nu are moștenitor. Ca atare, fratele

[1] Perioada din istoria Franței cuprinsă între reîntoarcerea în Franța a împăratului, la 1 martie 1815, și a doua abdicare a lui Napoleon I, la 22 iunie 1815 (n. tr.).

său, contele d'Artois, este destinat să îi urmeze la tron. Acesta a avut doi fii din căsătoria cu Maria Tereza de Savoia, sora soției lui Ludovic al XVIII-lea, de care se despărțise. Aceasta a murit în 1805. Cel mai mare dintre băieți, al doilea urmaș la tron, este ducele d'Angoulême. În 1799, s-a însurat, în exil, cu singura supraviețuitoare de la Temple, fiica lui Ludovic al XVI-lea și a Mariei Antoaneta, Madame Royale, care fusese eliberată în 1795. Cuplul nu are copii și nici nu va avea, pentru că au deja 40, respectiv 36 de ani. El este pătruns de devoțiune, iar ea rămâne traumatizată de tragedia familiei sale.

Pentru a asigura viitorul dinastiei Bourbonilor, nu rămâne, așadar, decât al doilea fiu al contelui d'Artois, ducele de Berry. Acesta nu e căsătorit, ca atare trebuie să îi fie găsită o soție demnă de această monarhie restaurată... de două ori din cauza lui Napoleon! E cu atât mai important cu cât ducele d'Orléans, șeful ramurii tinere a Bourbonilor, are deja doi fii.

Se caută, așadar, o candidată, așa cum făcuse Napoleon după divorțul său de Joséphine. Sora țarului? Religia sa ortodoxă împiedică acest proiect. Trebuie o prințesă de rang înalt, dar catolică.

Se spune că Talleyrand, mereu diplomat și negociator, a sugerat să se caute înspre partea ramurii napolitane a Bourbonilor. Nu este foarte original, pentru că fiul lui Philippe Égalité, ducele d Orléans, și-a ales deja soția din această familie atunci când nicio dinastie europeană nu voia ca ginere fiul unui regicid (Philippe Égalité votase moartea lui Ludovic al XVI-lea). Ferdinand I al Celor Două Sicilii consimțise ca fiica sa Maria Amalia să se căsătorească cu Ludovic-Filip. Se știe că familia d Orléans este chinul permanent și coșmarul lui Ludovic al XVIII-lea și ale fratelui său. Și totuși, alegând-o pe Maria Carolina de Bourbon-Sicilia, o nepoată a ducesei d Orléans va deveni ducesa de Berry.

Dar cine este Maria Carolina de Bourbon-Sicilia? Este fiica viitorului rege Francisc I al Regatului Celor Două Sicilii. Ca tatăl său, s-a căsătorit cu o arhiducesă de Austria, pe nume Maria Clementina. Maria Carolina s-a născut la Caserta, Versailles-ul napolitan, la 5 noiembrie 1798. Din nefericire, nici două luni mai târziu, familia regală este obligată să părăsească Neapole, pentru că trupele franceze ale lui Bonaparte sunt pe punctul de a asedia oraşul. Paradoxal, amiralul Nelson, cel care l-a învins pe Bonaparte la Abukir, este însărcinat să-i însoţească pe regele Ferdinand I, pe soţia sa, cuplul moştenitor şi pe mica lor fiică până la Palermo! Plecaţi la 23 decembrie, ajung în oraş a doua zi de Crăciun, după o traversare îngrozitoare. Se instalează aşa cum pot într-un palat unde nu erau aşteptaţi... În acest răstimp, la Neapole, Republica Parthenopeană a fost proclamată la 21 ianuarie 1799 de către trupele generalului francez Championnet. Nelson organizează o blocadă a oraşului şi, şase luni mai târziu, obţine capitularea Republicii.

Familia nu va reveni la Neapole decât în ianuarie 1801. Mama Mariei Carolina, care a dat între timp naştere unui moştenitor, îl vede murind la vârsta de şase luni. Şi ea, bolnavă de tuberculoză, se va stinge în acelaşi an. Tatăl Mariei Carolina se recăsătoreşte anul următor cu prinţesa Maria Isabella, fiica regelui Spaniei Carol al IV-lea. Mică şi plinuţă, ea nu este nici frumoasă, nici intelectuală, dar va şti să-l mulţumească pe soţul său Francisc oferindu-i 12 copii! Ea va fi adevărata mamă a Mariei Carolina, care va fi crescută printre fraţii şi surorile vitregi. Se acordă atenţie mai mult fericirii acestor copii decât educaţiei şi instruirii lor. Pentru familia regală, stabilirea la Neapole nu durează mult, pentru că, la 8 februarie 1806, trupele lui Joseph Bonaparte ameninţă din nou oraşul.

Familia regală reia, aşadar, drumul Siciliei. Maria Carolina are opt ani şi va adora această copilărie siciliană. Urmează sfârşitul imperiului, Congresul de la Viena, abdicarea lui Napoleon, Prima Restauraţie, Cele 100 de zile, Waterloo... Căderea definitivă a lui Napoleon îi permite lui Ferdinand să-şi recapete regatul. În acest moment, Ludovic al XVIII-lea va negocia căsătoria ducelui de Berry. Îl trimite pe contele de Blacas ca ambasador extraordinar. Acest favorit al lui Ludovic al XVIII-lea, de care a fost obligat să se despartă, era poreclit de Talleyrand, care ştia totul, „flagelul monarhiei". Trimiterea lui ca ambasador la Neapole era un bun mijloc să se debaraseze de el. Maria Carolina este îngrozită de înfăţişarea lui. André Castelot îl descrie astfel: „Blacas era înalt, cu chipul pudrat, purta o perucă de un blond fad, dar se arăta pompos, solemn, autoritar şi arbora o gravitate care lua alura gândurilor reflectate"[1].

Blacas o consideră pe Maria Carolina ca fiind lipsită de educaţie şi, în plus, foarte leneşă... Iată ce spune ea: „Noi sicilienii suntem ignoranţi. Imaginaţi-vă că mi-am petrecut prima parte a copilăriei în Sicilia şi că nici măcar nu am învăţat italiană!" Desigur, este scundă, 1,50 m, are chipul alungit şi prognatismul specific Habsburgilor. Nu e o frumuseţe clasică, cu atât mai mult cu cât suferă de un uşor strabism. Dar farmecul şi veselia ei o fac delicioasă. Este vioaie. I se va spune „urâta frumoasă". Ducele de Berry se îngrijorează un pic când Blacas îi trimite un portret al logodnicei sale, pictat de un artist local lipsit de talent. Este o adevărată catastrofă! Cu atât mai rău!

La 24 aprilie 1816, în catedrala din Neapole, este celebrată căsătoria prin procură a Mariei Carolina, ducele de Berry fiind reprezentat de un frate vitreg al ei. La 14 mai, noua ducesă de

[1] André Castelot, *La Duchesse de Berry*, Perrin, Paris, 1967 (n. a.).

Berry se îmbarcă la bordul vasului *Christine*, escortată de două nave napolitane şi de trei vase franceze. În această perioadă, cei doi logodnici schimbă scrisori foarte interesante. Ele au rolul de a-i familiariza unul cu altul înainte de a se cunoaşte, până când se îndrăgostesc cu adevărat... prin corespondenţă!

De fapt, la fiecare escală, Maria Carolina primeşte o scrisoare de la Charles, iar ea îi trimite lui una. Tonul evoluează de la o scrisoare la alta, trecând de la „Monseniore" şi „Madame" la adresarea pe nume, Maria Carolina devenind Carolina. La început, Charles scrie: „Aţi fost în mare pericol pe mare în apropiere de Elba această insulă blestemată, de unde au plecat toate relele noastre anul trecut. Sunt speriat de cei 38 de ani ai mei. Ştiu că la 17 ani îi consideram pe cei care se apropiau de 40 deja bătrâni. Mi-e teamă că nu mă veţi considera frumos, pentru că pictorii de la Paris nu sunt ca pictorii de la Parma, ei flatează".

La scurtă vreme, el o asigură: „Cu ce nerăbdare vă aştept! Ce plăcere îmi va face să vă fac fericită. Carolina, prietena mea, copilă blândă a cărei fericire trebuie să fie opera mea, voi face tot ce va depinde de mine. Inima mi-e bună, pot să spun, şi voi merita toată încrederea ta. Iertare, dragă prietenă, dacă te tutuiesc deja. Dar «dumneavoastră» este prea rece". Ea îi răspunde: „Tocmai am primit scrisoarea ta din data de 26, dragă prietene, e deja o mare apropiere de care mă bucur, ca şi de mesajul scrisorii tale. Răspund aidoma, cu abandon complet şi încredere... Te îmbrăţişez şi sunt pe viaţă a ta, Carolina". Răspuns promiţător: „Carolina mea, aşadar mi-o permiţi şi, între noi, «dumneavoastră» a fost alungat pentru totdeauna..." La 12 iunie, el este din ce în ce mai îndrăgostit: „Ard de nerăbdare să te văd, Carolina, pentru că mă vei înţelege mai uşor decât mă citeşti". (Carolina se plânsese că se chinuia să-i descifreze

scriitura.) „Inima îmi bate şi cred că va bate şi mai tare atunci când buzele mele vor atinge obrajii tăi drăguţi. Aş vrea să te îmbrăţişez înaintea regelui, dar nu se poate, şi vei avea un sărut mirosind a tabac, şi asta în fiecare zi! Trebuie să-ţi spun şi că regele nu ne permite să ne tutuim în faţa lui. Nu ştiu dacă ţi s-a făcut un portret exact al Majestăţii Sale. Ah! Ah! Să nu râzi, mica mea soţie."

Din fericire, aceste scrisori cotidiene o ţin ocupată pe Maria Carolina, căci călătoria a fost lungă. Traversarea până la Marsilia a fost agitată, dar la sosire se impune o nouă constrângere: o carantină de zece zile, pentru că vine dintr-o ţară atinsă de ciumă. Lazaretul este situat în arhipelagul Frioul. Regele Ludovic al XVIII-lea se scuză pentru asta faţă de nepoata sa: „Printr-un spital, printr-un soi de închisoare, vă faceţi intrarea în Franţa! Dar trebuia plătit un tribut epocii în care trăim şi sper că va fi singurul".

O salvă de artilerie anunţă sfârşitul carantinei. Carolina debarcă în faţa primăriei din Marsilia. Toate clopotele bat, se aud tobele. Dar pentru a menţine tradiţionala trecere a frontierei de către o prinţesă străină care intră în Franţa, în marele salon al primăriei un covor simbolizează acest obicei. Prinţesa îl străbate. Se trag noi salve de la fortul Saint-Jean. Protocolul Restauraţiei este copia exactă a celui din Vechiul Regim...

Precum Maria Antoaneta înaintea ei, Maria Carolina va trebui să îndure, în fiecare oraş pe care îl traversează, fanfare, discursuri, cântece, ploi de flori, arcuri de triumf. Călătoria până la pădurea Fontainebleau durează 15 zile. Carolina suportă totul. Ea zâmbeşte, este graţioasă, nu arată nici cel mai mic semn de oboseală. Sunt chiar momente burleşti. Într-un oraş de pe traseu – va povesti ea mai târziu –, frunzişul care acoperă un arc de triumf gigantic se agită într-o manieră ciudată

pentru „a face loc unui tânăr mare și gras, al cărui păr blond și buclat era încins cu o coroană de trandafiri, iar umerii îi erau împodobiți cu aripi mari. Era îmbrăcat cu o vestă galbenă și o fustiță cochetă." Deodată, acest Cupidon se aruncă în gol! Carolina scoate un strigăt! Din fericire, tânărul solid era susținut de un sistem ingenios de corzi și scripeți și aterizează grațios lângă ea. Frica i se preschimbă în zâmbet. El îi rostește atunci câteva cuvinte plăcute de întâmpinare.

Întâlnirea Carolinei cu familia regală are loc la 15 iunie 1816, în pădurea Fontainebleau, la răspântia de la Croix de Saint-Hérem, acolo unde Ludovic al XV-lea o primise pe Maria Leszczyńska. Obeliscul din centrul său este legat de amintirea Mariei Antoaneta. Astăzi, este numit adesea „piramida". Au fost ridicate două corturi, unul împodobit cu crinii Franței, celălalt cu blazonul Regatului Neapolelui. Un covor face legătura între ele. Cele două cortegii, perfect coordonate, se opresc în fața corturilor lor. Era prevăzut ca fiecare să facă jumătate din drum pe faimosul covor, dar pentru prima oară – nu și ultima – Carolina va tulbura protocolul. Ea o întreabă pe doamna sa de onoare: „Covorul este internațional?"

Fără să aștepte răspuns, ea zboară literalmente! Țâșnește înainte pentru a se arunca la picioarele lui Ludovic al XVIII-lea, de la care primește faimosul „sărut cu miros de tabac" anunțat de Charles! Este uimit de acest elf blond încoronat cu perle. Carolina îi este prezentată lui Charles, care va spune în aceeași seară: „Arată mai bine decât toate portretele ei și simt cât o s-o iubesc".

Apoi vine restul familiei. Contele d' Artois, ca întotdeauna frumos și elegant, fiul său mai mare, ducele d' Angoulême, absent și nu foarte în largul său, la fel ca soția sa, pe care regele o prezintă ca „Îngerul". Caroline probabil gândește în acest

moment că Ludovic al XVIII-lea are o concepţie ciudată asupra îngerilor, pentru că ducesa are o înfăţişare respingătoare şi ursuză! A doua zi, are loc intrarea triumfală în Paris, iar în ziua următoare, căsătoria. Spre sfârşitul dimineţii, ceremonia civilă este celebrată la Tuileries, apoi alaiul de 36 de trăsuri se îndreaptă spre Notre-Dame. Interiorul catedralei este decorat cu alb, albastru şi auriu. Mireasa este radioasă într-o rochie de tul alb, brodată cu argintiu, împodobită cu bijuterii somptuoase. O „mare masă" este întinsă apoi la Tuileries, în Galeria Dianei. Totul este fastuos, ca o reîntoarcere la „vremurile delicioase" lăudate de Talleyrand. Doar prinţii şi prinţesele cu sânge regal au dreptul să se aşeze la masa suveranului. Pe toată durata festinului, publicul defilează pe o estradă amenajată pentru eveniment. Parizienii trebuie să profite de acest spectacol incredibil. La sfârşitul petrecerii, la miezul nopţii, mirii sunt urmaţi până la locuinţa lor, numită Élysée-Bourbon. Regele declară atunci: „Ducele de Berry este îndrăgostit de soţia sa, dar nu e singurul! Şi noi toţi suntem rivali!"

Carolina se stabileşte în noua sa reşedinţă care a avut iluştri predecesori: marchiza de Pompadour, Murat, Joséphine, Marie-Louise şi chiar Napoleon în timpul Celor 100 de zile. Dacă Charles a păstrat mobilierul, ştergând, firește, albinele şi înlocuindu-le cu crini, totul a fost retapiţat. S-au refăcut draperiile, perdelele, s-au pus jardiniere cu flori noi la ferestre. Camera ducesei are forma unui cort împodobit cu mătase albă şi tafta violet. Carolina are propria casă, cu doamne de companie şi dames d'autoure, care se ocupă de toaleta ei. Are şi un prim-scutier, care o însoţeşte şi, care îi va fi foarte ataşat, contele de Mesnard. Are cu 30 de ani mai mult decât ea, este pair al Franţei şi profund regalist. Mai sunt şi ducele de Lévis, cavaler de onoare, şi baronul de Frénilly.

Carolina este fericită și răsfățată de soțul său. Ea descoperă Parisul cu încântare. Acesta îi arată Champs-Élysées, aflat în apropiere, apoi restaurantele pariziene elegante precum Tortoni, Café Anglais, Véfour. O duce chiar și la Bagatelle. Tatăl său, contele d'Artois, ridicase acest pavilion încântător cu ajutorul arhitectului Bélanger în două luni, în 1778, în urma unui pariu cu Maria Antoaneta. I l-a făcut cadou fiului său. Nu există decât o regulă absolută în existența lor: în fiecare seară, au obligația să cineze cu familia la Tuileries. Sunt rugați să respecte ora, ceea ce nu este ușor pentru Carolina, și mai ales se plictisesc de moarte!

Ducesa rămâne repede însărcinată. La 13 iulie 1817, simte primele dureri. Copilul, o fetiță, nu va trăi decât două zile. Nimeni nu are nicio explicație. Poate că ducesa a abuzat de pepenii verzi din Sicilia, pe care îi împărțise cu ducesa d'Orléans? Această primă mare durere o afectează mult. Pentru ea – și pentru a o consola –, Charles cumpără castelul Rosny, aproape de Mantes, pe malul Senei. Este vechiul castel Sully, ceea ce nu e o întâmplare. Pentru a șterge amintirile urâte ale Revoluției, perioada Restaurației l-a ales pe Henric al IV-lea ca model. La 25 august 1818, de Sfântul Ludovic, regele inaugurează pe Pont-Neuf (cel mai vechi din Paris, datând din 1607!) statuia ecvestră a lui Henric al IV-lea. Toată familia este prezentă. Statuia a fost turnată din bronzul provenind de la statuile imperiale recent date jos de pe soclu, între care cea a coloanei Vendôme. Sculptorul Quesnel, bonapartist înflăcărat, s-a răzbunat strecurând în brațul drept al bearnezului o mică statuetă a lui Napoleon!

Carolina este din nou însărcinată și naște prematur, la 13 septembrie 1818, un băiețel, care nici el nu supraviețuiește. În cele din urmă, la 21 septembrie 1819, aduce pe lume, la termen, o fetiță sănătoasă, care va primi prenumele Louise. Carolina, imediat după naștere, exclamă: „După fată, băiatul!"

Naşterea unui fiu este, evident, indispensabilă. Ducele de Berry, la câteva zile după venirea pe lume a fiicei sale, merge la Palais-Royal la familia d'Orléans. Îmbrăţişându-l pe micul duce de Chartres – care are nouă ani –, îi declară lui Ludovic-Filip d'Orléans, vărul său: „Iată un băiat frumos care poate va fi moştenitorul meu. Dacă soţia mea nu-mi oferă decât fete, coroana, după mine, va ajunge la fiul tău".

Cuplul este fericit, dar căsătoria nu l-a făcut pe Charles să renunţe la amantele sale. Printre ele se numără Virginie Oreille, balerină la operă; Marie-Sophie Delaroche, care i-a oferit un fiu pe nume Ferdinand, în 1817; Louise Barré, fiica unui angajat care se ocupă de vânătoarea ducelui, care naşte o fată cu prenumele... Caroline! Şi mai este şi amanta engleză Amy Brown, pe care a cunoscut-o în Anglia, în timpul exilului şi cu care are două fiice. Charles, o instalează la Paris, împreună cu ele.

Carolina este departe de a şti totul, dar zvonuri circulă. Are îndoieli. Este teribil de geloasă şi îi face scene îngrozitoare soţului ei. Sunt deopotrivă capabili de furii violente. Copleşit, nu foarte mândru de el, dar neintenţionând să-şi schimbe comportamentul, Charles îi cere prietenului său, prinţul de Castelsicala, ambasadorul Regatului Neapolelui la Paris, să o calmeze pe Carolina. Prinţul îi vorbeşte ducesei în italiană, gesticulând. O asigură că toţi bărbaţii au amante, că soţiile lor ştiu asta şi că sunt perfect mulţumite! Conform părerii diplomatului, este o situaţie generală, de la care nu face excepţie decât ducele d'Angoulême, care, evident, nu este un model de seducţie. Carolina întreabă dacă şi ducele d'Orléans are amante. Răspunsul argumentat al ambasadorului este: „Fără îndoială, Madame! Drept cine îl luaţi?" „Şi mătuşa mea ştie acest lucru?" „Firește, Madame! Doamna ducesă d'Orléans este prea înţeleaptă pentru a se formaliza."

Prin urmare, Carolina acceptă situaţia şi va evita să-şi contrazică soţul cu privire la acest subiect. Charles este de altfel foarte îndrăgostit de ea. Carolina îl distrează şi este curajoasă. Într-o zi, când caii de la trăsura lor erau agitaţi, Carolina continuase să vorbească de parcă nu se întâmpla nimic! Neliniştit, el i-a zis: „Dar... Carolina, tu nu vezi ce se întâmplă? „Ba da, văd, dar cum n-am putut opri caii, este inutil să mă ocup de chestia asta." Ea a continuat să converseze până ce trăsura s-a răsturnat în şanţ... Era o femeie curajoasă!

La începutul lunii februarie 1820, este foarte frig la Paris. Ce contează! Este sezonul balurilor mascate. Carolina a dat unul pe 29 februarie, la Élysée-Bourbon. O petrecere magnifică. Şi totuşi, nu a putut dansa, Charles i-o interzisese, pentru că tocmai îşi dăduse seama că era din nou însărcinată. Soţul său nu mai este acelaşi. El, atât de vesel, de bucuros, a devenit ursuz, se înfurie din nimic. E îngândurat, de parcă urmează să-l lovească o nefericire. Duminică, 13 februarie, sunt mai multe baluri importante la Paris, dar cuplul a decis să-şi petreacă seara lângă şemineu, apoi să meargă în linişte, spre ora 22.00, la operă[1]. Carolina îşi doreşte mult asta, iar Charles şi mai mult, pentru că în seara asta dansează Virginie Oreille; ca atare, o întâlnire galantă nu este imposibilă.

După pauză, Carolina se simte obosită, prin urmare, soţul o însoţeşte la trăsură. Astfel o va putea întâlni pe Virginie Oreille. Nici măcar nu şi-a pus mantia. După ce a închis portiera, se întoarce zicând: „Adio, Carolina... Ne vedem curând..." În momentul în care revine la operă, un bărbat ţâşneşte ca o săgeată, îl înjunghie şi apoi fuge. Ducele crede iniţial că este doar o lovitură violentă, dar brusc strigă: „Sunt asasinat! Acest bărbat

[1] Sala Louvois sau Montansier, pe actuala rue de Richelieu, în place Louvois, găzduia opera încă din anul 1794 (n. a.).

m-a ucis! Sunt mort, iată pumnalul!" Ducele a avut forța de a-și smulge lama din piept.

Berry este sprijinit de Mesnard, în timp ce lacheii aleargă după asasin, pe care îl prind. Carolina, care a văzut totul, se repede la soțul ei. Abia respirând, el îi spune: „Carolina... Vino, să mor în brațele tale!"

Rănitul este dus cu dificultate până în salonul care preceda loja sa, acolo unde dansatoarea Virginie Oreille ar fi trebuit să îl întâlnească mai târziu. Este instalat cât de bine se poate. Un tânăr doctor, care se afla în public, îi sare în ajutor. Numele lui este Drogart, curând fiind asistat de doctorul Blancheton, care locuiește pe o stradă vecină. Aceștia, precum personajele lui Molière, încep să-i ia sânge, în timp ce el pierde sânge prin rana deschisă! În acest moment, spectacolul s-a terminat. Publicul află vestea și rămâne pe loc. Ducele și ducesa d'Orléans, care se aflau în sală, sosesc primii. Chateaubriand, avertizat nu se știe cum, se agită. Ducele d'Angoulême, Madame Royale, preveniți de Mesnard, sosesc și ei, însoțiți de contele d'Artois. Carolina își sprijină soțul, mângâindu-i părul. A renunțat la rochia de mătase plină de sânge și a îmbrăcat una de tricot alb care i-a fost adusă de la Élysée. Nu își părăsește soțul. Când se încearcă să fie dusă departe de el, ea răspunde: „Sunt mai puternică decât credeți".

Sosește doctorul Dupuytren, celebrul chirurg al lui Ludovic al XVIII-lea și al contelui d'Artois. Palpează rana cu degetele, provocându-i o durere îngrozitoare și inutilă rănitului. În orice caz, ducele este pierdut. Cere să se spovedească. Este convocat Monseniorul de Latil, un episcop apropiat familiei regale. Și Charles îi declară: „Părinte, iartă-mă, sunt un mare păcătos!... Copiii mei!..."

Prelatul se ridică și Charles are forța de a spune: „Soția mea, trebuie să-ți spun, am avut doi copii înainte de a te fi

cunoscut..." Carolina, senină, răspunde: „Să fie aduși, voi avea grijă de ei ca de propria fiică".

Este trimis cineva, pe rue des Mathurins, după Amy Brown, amanta engleză, și cele două fiice, Louise și Charlotte, născute în 1808 și 1809. Amy va rămâne în caleașcă. Cele două fiice sunt conduse la tatăl lor. Charles mai spune: „Carolina, iată-le pe cele două orfane, îți cer să ai grijă de ele..."

Charles mărturisește atunci existența și a altor doi copii. Îi cere, de asemenea, să aibă grijă și de aceștia. Apoi ducele de Berry, care a rămas extrem de lucid în lunga sa agonie, zice cât mai tare posibil, pentru ca toată lumea să audă: „Carolina, menajează-te pentru copilul pe care îl porți!", ca și cum voia să pună capăt oricărei posibile calomnii la adresa soției sale cu privire la această sarcină. El este tatăl și ține să facă cunoscut acest fapt. Ducele nu încetează să repete: „Îndurare pentru bărbat!" De fapt, asasinul său a fost arestat. Numele lui este Louvel. Este un tânăr șelar, un bonapartist înflăcărat, care a fost în pelerinaj pe insula Elba și voia să stingă rasa Bourbonilor. Regele este așteptat, dar Ludovic al XVIII-lea nu sosește decât spre ora 5 dimineața. Este urcat, așezat pe un scaun, pe scara care duce spre locul unde prințul agonizează. El are puterea de a cere, din nou, îndurare pentru asasinul său. Regele se face că nu aude. Până la ora 6, muribundul a stat culcat pe partea dreaptă, ceea ce i-a permis să respire. Cere să fie întors, pentru că suferința îi este mare. Știe că asta îl va ucide. Când este întors, își dă ultima suflare. Este sfârșitul suferințelor sale... Are 42 de ani. Carolina sare de la locul ei. Văzându-și soțul fără suflare, este cuprinsă de suferință și groază. Are o criză de nervi și leșină. Este readusă la Élysée-Bourbon. Se năpustește în camera soțului ei, cere să-și vadă fiica, apoi le convoacă pe fiicele lui Amy. Carolina își taie părul blond și lung; dorește ca o parte din el să fie pus

în sicriul lui Charles. A doua zi, este condusă la Saint-Cloud. Apartamentele sunt în doliu: fotoliile, taburetele, chiar și oglinzile sunt acoperite cu crep negru.

Trupul ducelui de Berry a fost transportat la Luvru, în Galeria lui Apollo, și așezat pe un pat. Franța este împărțită în două. Regaliștii sunt distruși de decesul celui care încarna viitorul Bourbonilor, în timp ce dușmanii regimului, republicani și bonapartiști, se bucură. Ca în orice tragedie, este nevoie de un țap ispășitor. Acesta este ministrul de interne, Decazes. Regaliștii îi cer capul, Artois, ducele și ducesa d' Angoulême la fel. Ludovic al XVIII-lea cedează după cinci zile: Decazes este pierdut. „Piciorul i-a alunecat în sânge", va scrie Chateaubriand.

Funeraliile ducelui de Berry au loc la o lună după moartea sa, la Saint-Denis. Conform uzanței, Carolina nu participă. Inima ducelui de Berry ar fi trebuit să fie depusă la capela din Val-de-Grâce, dar ducesa reușește să o păstreze. Va construi în parcul Rosny o capelă destinată acesteia. Cât despre Louvel, asasinul, anchetatorii au căutat în zadar, nu avea complici. În vârstă de 36 de ani, acționase singur; îl urmărea pe ducele de Berry de multă vreme. Judecat de Camera pairilor dată fiind identitatea victimei, este ghilotinat la 6 iunie 1820 în Place de Grève.

După sejurul la Saint-Cloud, Carolina nu revine la Élysée-Bourbon. Se stabilește la Tuileries, unde îi este supravegheată îndeaproape sarcina. În septembrie, cum se apropie data nașterii, a fost prevăzut totul. Doctorul Deneux se instalează într-un apartament din apropierea celui al ducesei. Au fost angajate deja mai multe moașe, iar prima cameristă doarme în camera Carolinei. În noaptea de 28 spre 29 septembrie, pe la ora două, ducesa se trezește strigând: „Repede! Repede! Nasc!"

Camerista abia are răgazul să aprindă o lumânare și să cheme guvernanta, că se și naște copilul! Carolina, care a născut pe întuneric, anunță: „L-am pipăit! Este băiețel!" E neapărat nevoie de martori pentru a tăia cordonul ombilical. Doctorul, sosit prea târziu și îmbrăcat în grabă, constată că nou-născutul respiră normal. Carolina insistă: „Vreau să se vadă că acesta este fiul meu!"

Își ridică atunci cămașa de noapte pentru ca toată lumea să vadă cordonul care îi leagă încă pe mamă și copil și să nu se creadă că a avut loc vreo înlocuire. Curând, salonul se umple de martori chemați de doamnele de onoare. De fiecare dată, ducesa arată că băiatul este legat prin cordonul ombilical. În cele din urmă, mareșalul Suchet poate atesta legitimitatea copilului. Henri, duce de Bordeaux, este într-adevăr copilul ducesei de Berry. Deneux poate tăia în sfârșit cordonul! Un soldat bătrân care trecea pe acolo declară: „Fiul unei asemenea femei nu va putea fi decât un om important!"

Treisprezece salve de tun îi trezesc pe parizieni. Un mic prinț Bourbon s-a născut. Oamenii încep să se strângă la Tuileries. Se strigă: „Trăiască regele! Trăiască ducele de Bordeaux!" Dar toată lumea nu îl numește decât „copilul miracolului"... Carolina a jucat bine. În afară de ducesa d'Orléans, nimeni nu pare să se îndoiască de legitimitatea micului duce de Bordeaux. După acest moment excepțional și exaltant al nașterii fiului său, Carolina este din nou tristă. Ea nu și-a revenit după moartea lui Charles și trebuie să spunem că viața la Tuileries nu este chiar veselă. Ducesa văduvă le vede de mai multe ori pe săptămână pe fiicele lui Amy Brown, care vin să ia lecții la Tuileries. Ea le primește călduros. Mai surprinzătoare este generozitatea întregii familii regale. Ludovic al XVIII-lea începe prin a le acorda celor două fetițe naționalitatea franceză și titluri: Charlotte

devine contesă de Issoudun, iar Louise contesă de Vierzon. Din blazoanele lor nu reiese că ar fi bastarde. După această decizie, regele îi oferă fiecăreia 225 000 de franci, o sumă mare. Mama lor, Amy Brown, primește 5 000 de franci pe lună de la contele d' Artois.

Acest gest excepțional este poate necesar. Nu e imposibil ca ducele de Berry, pe vremea pasiunii nebune pentru Amy Brown la Londra, să fi încheiat un mariaj secret cu amanta sa, ceea ce ar fi făcut din el un bigam și ar fi anulat căsătoria cu Carolina și, astfel, legitimitatea fiului său. De neînchipuit! Trebuia deci ca Amy Brown să nu aibă nici cel mai mic motiv să se plângă, nici pentru ea, nici pentru fiicele sale.

Și mai surprinzător, ducesa d' Angoulême îl va proteja pe Ferdinand, fiul lui Virginie Oreille, născut la câteva zile după ducele de Bordeaux! Cât despre ducele d' Angoulême, o ia în grijă pe fiica lui Mademoiselle Barré, numită și ea Carolina! Și ducesa văduvă are grijă de un alt Ferdinand, de fiica lui Mademoiselle Delaroche și de duce! Câtă generozitate! Progenitura ilegitimă stânjenitoare a monseniorului nu va avea de ce să se plângă! Dar asta nu e totul! După moartea prințului, vreo douăzeci de femei, venite de la Nantes, se declară însărcinate cu ducele de Berry. Calmă, ducesa l-a întrebat pe Mesnard cât timp a stat soțul său la Nantes. „O săptămână, doamnă..." Maria Carolina a exclamat: „Dar atunci e chiar posibil!"

La 30 aprilie 1821, încep cincisprezece zile de sărbătoare care marchează botezul ducelui de Bordeaux. Mama sa este aclamată de mulțime. Carolina începe să simtă că renaște. Își recapătă gustul de viață. Adoră hainele, lansând moda rochiilor mai scurte (5 centimetri deasupra solului) pentru a-și arăta fermecătoarele picioare. Reamenajează apartamentele care îi sunt atribuite la Tuileries, doliul este încheiat. Lansează și moda

şalurilor, a pălăriilor cu pene de struţ şi de marabu care o fac să pară mai înaltă. Pe scurt, frumoasa prinţesă devine emblema Restauraţiei. În plus, se ocupă de castelul Rosny. Un tânăr arhitect desenează capela în care va fi depusă inima lui Charles, fiind finalizată în 1823. Cumpără mobilă, obiecte, tablouri şi înfiinţează o bibliotecă imensă, pentru că este o cititoare pasionată. Îi plac Lamartine, Musset, Hugo, dar preferatul său este romancierul scoţian Walter Scott. Carolina reproiectează şi parcul englez de la Rosny şi aduce animale: oi, cerbi, dar şi căprioare din Asia Centrală şi chiar... canguri! Administratorul acestui domeniu este fidelul Mesnard, care poartă titlul de prim-scutier.

Ducesa are un stil de viaţă fastuos. Cheltuieşte mult şi se trezeşte adesea fără bani. Dar este fericită la Rosny: primeşte pe cine vrea, în mod somptuos. Adoră călăria. Prietena sa Félicie de La Rochejaquelein o învaţă să călărească, îmbrăcată în pantaloni bărbăteşti. Şi ea mai inovează: în 1824, plecând la Dieppe, Carolina lansează moda băilor în mare, după care este înnebunită. Se va întoarce aici an de an. Se poate spune că ducesa de Berry se emancipează, duce viaţa care îi place, chiar dacă la Tuileries se crede că duce o viaţă prea relaxată...

La Dieppe, în august 1824, află că Ludovic al XVIII-lea este într-o stare gravă. Se întoarce de îndată la Paris. Regele, respirând cu greutate, cu picioarele cangrenate, are un sfârşit atroce. Se stinge în noaptea de 13 spre 14 septembrie. Fratele său, Carol al X-lea, îi urmează la tron. Pentru Carolina, fiul său, ducele de Bordeaux, se apropie un pic mai mult de tron... Venirea acestui rege „cu idei vechi", care îşi oferă luxul deranjant al unei încoronări la Reims, la fel ca Ludovic al XVI-lea, nu trezeşte entuziasmul popular. Este o greşeală pe care nu o comisese Ludovic al XVIII-lea. Partidul liberal critică întoarcerea iezuiţilor,

puterea bisericii. Dar ţării îi merge bine. La Paris, speculaţia imobiliară este reală prin construcţia unui Quartier de l'Europe. Chiar şi aşa, familia regală nu e foarte populară. Cum singura care poate trezi entuziasm este Carolina, se decide să i se organizeze un turneu de propagandă în Vandeea[1], în iunie 1828. Este o idee bună, pentru că nici Ludovic al XVIII-lea, nici Carol al X-lea, nici ducele şi ducesa d'Angoulême nu puseseră piciorul în Vandeea de la Restauraţie. Era nedrept faţă de regiunea care se ridicase pentru a-l susţine pe rege în timpul Revoluţiei şi care plătise un preţ mare.

Această călătorie a fost pregătită de baronul de Charette. Ea începe printr-un periplu în Bretania, la Vannes, la Sainte-Anne-d'Auray, Lorient, Rennes, apoi cu o întoarcere la Nantes, unde, la 1 iulie, ducesa îşi îmbracă ţinuta de amazoană pentru a cuceri Vandeea. Călătoria sa se transformă în plimbare triumfală. Drapelele albe se pleacă în faţa ei, la fel şi veteranii războaielor din Vandeea. La sfârşitul călătoriei, va rosti această frază profetică: „Prieteni, dacă noi furtuni vor veni să tulbure viitorul frumoasei noastre patrii, în mijlocul vostru aş dori să recuceresc tronul fiului meu!"

Furtunile nu vor întârzia să apară. Cele patru ordonanţe dezastruoase ale lui Carol al X-lea împotriva libertăţii presei apar în *Le Moniteur* din 26 iulie 1830. Familia regală se află la Saint-Cloud. Carol al X-lea nu este deloc neliniştit. La 27 iulie, Parisul începe să se agite. Este începutul Celor trei zile glorioase[2]. La 28 iulie, se ridică baricade în tot Parisul, clopotul de

[1] În martie 1793, Vandeea s-a răsculat. Războiul civil s-a purtat între republicani şi regalişti între 1793 şi 1796, cu „reveniri" în 1799, 1815 şi 1832, şi a fost strâns legat de mişcarea şuanilor, care se desfăşura pe malul drept al Loarei, în nord, în timp ce insurecţia vandeeană avea loc pe malul stâng, în sud (n. red.).

[2] Revoluţia din iulie 1830 (n. tr.).

alarmă sună spre sfârşitul amiezii, însoţit fiind de clopotul mare de la Notre-Dame. Auzindu-le, Talleyrand, ocupat să-şi scrie *Memoriile* în casa de pe strada Saint-Florentin, se uită la ceas şi îi spune secretarului său: „În mai puţin de cinci minute, ramura bătrână a Bourbonilor va înceta să domnească".

Va fi nevoie de un pic mai mult decât cinci minute... În noaptea de 30 spre 31, după cucerirea Palatului Tuileries, Carol al X-lea pleacă de la Saint-Cloud spre Rambouillet, trecând prin Versailles. Carolina este furioasă. Este sigură că, dacă ar fi mers la Paris, pentru a-şi prezenta fiul poporului, lucrurile ar fi stat altfel. Dar este prea târziu. Carol al X-lea este decis să abdice. „Caravana regală" va face treisprezece zile până la Cherbourg, de unde se va îmbarca spre Anglia, Scoţia şi exil. Oricum, ducesa nu mai suportă familia soţului, laşităţile şi lipsa ei de decizie. Părăseşte Scoţia pentru Italia, de unde va lucra la marele său proiect: să ridice Vandeea în favoarea fiului său şi împotriva lui Ludovic-Filip, devenit regele francezilor. Din Italia, se îmbarcă spre Franţa în aprilie 1832. La Marsilia, contrar a ceea ce i se spusese, nu există nimeni care să răzvrătească regiunea Provence şi e nevoită să ajungă în Vandeea ascunzându-se. Se încăpăţânează atunci când toţi susţinătorii ei îi spun că Vandeea nu este gata să acţioneze. Vandeea din 1832 nu este cea a lui Cadoudal şi a regaliştilor, nici cea din 1793. Trei încăierări, câţiva morţi, un castel ars: acest război fals din Vandeea s-a terminat înainte de a fi început. Carolina, deghizată în ţăran din Vandeea, poreclită „Micul Pierre", s-a comportat curajos, dar înţelege că a pierdut. Ducesa romantică fuge pentru a se refugia la Nantes, într-o casă sigură, în compania unei devotate, Mademoiselle de Kersabiec. La intrarea în Nantes, scapă de controlul strict al poliţiei lui Ludovic-Filip. E foarte căutată. Petrece cinci luni, din iunie până în noiembrie 1832, în ascunzătoarea sa, jucând

roluri de eroine ale lui Walter Scott, spunându-şi „Maria Stuart din Vandeea", şi nu încetează să expedieze scrisori redactate cu cerneală simpatică în întreaga Europă. Este sfătuită să fugă, dar refuză. Şi ca într-un roman de aventuri, este trădată de un anume Deutz, prezentat ca un „evreu din Koblenz", intermediar de tot felul. După ce a câştigat încrederea ducesei, o trădează şi o vinde lui Thiers, şeful guvernului lui Ludovic-Filip, pentru 500 000 de franci, care îi vor fi plătiţi în bancnote. Casa în care se găseşte ducesa are o ascunzătoare, în spatele unui şemineu, în mansarda casei. Această ascunzătoare servise deja în timpul războaielor din Vandeea. Jandarmii răscolesc casa fără să găsească nimic. Este frig. Decid să aprindă focul în şemineu. În interior, se ascund Carolina, Mademoiselle de Kersabiec, Mesnard şi Achille Dubourg, un tânăr avocat din Nantes fidel ducesei. Fumul îi sufocă. Sunt obligaţi să acţioneze resortul pentru a deschide trapa. Ies toţi patru plini de funingine! Carolina este arestată. Epopeea sa din Vandeea s-a încheiat.

De la Nantes, ducesa, sub pază strictă, este urcată pe un vas şi dusă în fortăreaţa Blaye, unde va fi încarcerată. Avocatul Dubourg, care fusese arestat, a reuşit să scape, dar fără îndoială i-a fost facilitată fuga...

Ludovic-Filip se întreabă cum să procedeze cu îndărătnica ducesă de Berry. Un proces? Nu, ar face din ea o martiră. Thiers declară: „Nu există judecată pentru prinţi". Dacă nu există proces, ar fi bine să o elibereze şi s-o expulzeze? Ludovic-Filip va găsi un mijloc mai politic pentru a o compromite. De fapt, Carolina, care are un simţ incontestabil pentru lovituri de teatru, este din nou însărcinată! Ducesa de Berry a păcătuit în pădurea din Vandeea! Ce roman! Şi ce armă pentru a o distruge! Cel care trebuie să o supravegheze este generalul Bugeaud, care îşi ia misiunea foarte în serios. Carolina declară

atunci că s-a căsătorit în secret şi că motive serioase o împiedică să dezvăluie numele soţului său. Anunţul sarcinii ducesei este inacceptabil pentru legitimişti, nu îl cred. Dar când vestea este confirmată, sunt consternaţi! Ea va naşte, ca de obicei, noaptea, la 10 mai 1833, cu o rapiditate stupefiantă. Este o fetiţă, Anna. Pe declaraţia de naştere, Carolina dezvăluie în cele din urmă numele noului ei soţ: contele Hector Lucchesi-Palli, nobil din camera regelui Celor Două Sicilii, domiciliat la Palermo. Această revelaţie surprinde pe toată lumea! Dar era singura soluţie de care dispunea Carolina pentru a se salva din această situaţie incredibilă. Sâmbătă 10 iunie, la aproape o lună de la naştere, Carolina se poate îmbarca pentru Palermo cu bebeluşul. Este însoţită de Mesnard şi de prinţesa Bauffremont, doamna de onoare. În cele din urmă, ajunge la Palermo la 5 iulie. Acolo îşi regăseşte (sau mai degrabă îl descoperă pe) frumosul soţ, mai mic decât ea cu opt ani. Este brunet, elegant şi distins. Totul se petrece perfect în această farsă: puţin contează dacă actul de căsătorie era antedatat. Maria Carolina are un soţ şi un tată pentru fiica sa...

Inutil să spunem: Carol al X-lea, exilat, şi ducele şi ducesa d'Angoulême se sufocă de indignare. Au părăsit Scoţia şi sunt „musafirii" împăratului Austriei, la castelul din Praga. Firește, cei doi copii ai Carolinei şi ai ducelui de Berry sunt alături de ei. Au decis că era mai bine ca aceştia să nu-şi revadă mama. Iată o nouă luptă pentru Carolina: să-şi recupereze copiii. Îl va ruga pe Chateaubriand, specialist în cauze pierdute, să pledeze în locul ei pe lângă socrul şi cumnata sa. Chateaubriand, resemnat, dar nobil, porneşte la drum, după cum va scrie, „spre Praga în vechea caleaşcă a lui Talleyrand". El povesteşte: „Urcuşul până la castelul regilor Boemiei îmi strânge inima. Dumnezeu ştie dacă voi putea pleda cauza ducesei de Berry pe lângă Carol al X-lea!

Şi totuşi, a avut dreptate să apeleze la mine. Natura greşelii care a făcut-o să piardă totul nu mă ţine departe. Să rişti un tron, gloria, viitorul, un destin pentru o aventură nu este un lucru vulgar. Poporul, de acord cu Hristos apărut din rândurile sale, are un sentiment just al umanităţii. Scuză şi iartă. Înţelege că o văduvă a putut să iubească fără să înceteze să fie o mamă eroică".

Din nefericire, Chateaubriand avusese dreptate să se îngrijoreze. Bătrânul rege este încăpăţânat. Madame Lucchesi-Palli trebuie să trăiască alături de soţul său şi nu poate, în niciun caz, să se ocupe de copiii pe care i-a avut cu ducele de Berry. Nu este nici tutore, nici regentă. Ducele de Bordeaux şi sora sa vor fi încredinţaţi ducesei d'Angoulême, fiica lui Ludovic al XVI-lea. Maria Carolina este distrusă. Va putea să-şi revadă copiii, dar scurt şi în prezenţa terţilor. Îşi vor putea scrie. Carolina se teme ca educaţia oferită ducelui de Bordeaux să nu aibă drept rezultat o fiinţă la fel de limitată ca ei şi cu vederi la fel de înguste ca ale lui Carol al X-lea. Nu se înşală, exact asta se va întâmpla.

De acum înainte, Carolina alege să fie fericita contesă Lucchesi-Palli, decât nefericita mamă a ipoteticului Henric al V-lea. Îşi iubeşte soţul, pe care îl numeşte „paşă". Vor avea patru copii, pe lângă mica Anna, care evident nu este a lui, trei fete şi un băiat, care îi vor copleşi de fericire şi le vor dărui 28 de nepoţi! Ea îşi va împărţi viaţa între o casă cumpărată în 1836, la 50 de kilometri de Graz, în sudul Austriei, pe domeniul Brunnsee, şi Palatul Vendramin, la Veneţia, cumpărat de cuplu în 1844 – va întreprinde lucrări importante acolo şi îşi va îmbogăţi colecţiile. Cuplul va fi la fel de fericit la Veneţia şi la Brunnsee. Ducesa devenită contesă se află la Veneţia atunci când, în 1848, Ludovic-Filip este, la rândul său, înlăturat de la putere. Fuga regelui burghez Ludovic-Filip o încântă. O revanşă! 1864 este un an trist pentru Carolina. La 1 februarie,

o pierde pe fiica sa Louise. Două luni mai târziu, dragul său soţ este răpus de gripă. Sufocată de problemele cu banii, de care este în mare măsură responsabilă, dar de care nu-i pasă, se stinge la 16 aprilie 1870. Asta o va scuti să fie martoră, în 1875, la gestul absurd de refuz al coroanei Franţei făcut de fiul său, devenit contele de Chambord, pentru că rămânea fidel drapelului alb al lui Henric al IV-lea şi nu voia drapel tricolor. Fusese iniţiatorul unei mişcări monarhiste şi populare în 1871, cu idei sociale noi. Dar cu un caracter umbrit de educaţia limitată pe care o primise şi în absenţa unui succesor direct, moştenitorul legitimist nu mai era în pas cu epoca. Mama sa, în schimb, îşi bătuse joc de a ei... şi în ce manieră!

Capitolul 7

Maximilian I şi Charlotte ai Mexicului: unirea aparenţelor

A priori, povestea lor ar putea fi cea a două ambiţii frustrate care îşi găsesc Graalul odată cu tronul Mexicului, un Graal care nu va fi decât o iluzie. Mai rău, un dezastru! În realitate, povestea lor este mult mai complicată.

Maximilian de Habsburg s-a născut la 6 iulie 1832. Este al doilea fiu al arhiducesei Sofia, fiica regelui Maximilian al Bavariei, şi al arhiducelui Franz Karl, fratele mai mic al împăratului Ferdinand I şi al împărătesei Marie-Louise, a doua şi ultima soţie a lui Napoleon. Despre naşterea sa, circulă un zvon. Se povestea că, la Schönbrunn, arhiducesa Sofia, deja mamă a lui Franz Joseph, avea o slăbiciune pentru ducele de Reichstadt, fiul lui Napoleon şi al cumnatei sale Marie-Louise. Erau văzuţi adesea plimbându-se împreună, călărind în pădurea vieneză. Or, acesta moare la câteva zile după naşterea lui Maximilian, cel de-al doilea fiu al Sofiei. Ea este atât de tulburată şi de deznădăjduită, încât cade într-o stare de deprimare. Trebuie spus că soţul său, Franz Karl, nu străluceşte nici prin inteligenţă, nici prin farmec. Se va fi petrecut oare ceva între Sofia şi L'Aiglon[1]? Este secretul lor. În orice caz, Maximilian este, oficial, fiul lui Franz Karl.

[1] „Micul Vultur", cum i s-a spus postum fiului lui Napoleon I (n. tr.).

Foarte repede, Maximilian devine favoritul mamei sale. Franz Joseph a suferit, fără doar şi poate, din această cauză şi asta poate explica animozitatea reciprocă între cei doi fraţi, Franz Joseph având totuşi autoritate asupra fratelui mai mic. Maximilian este frumos, fermecător. Când apare la trecerile în revistă şi paradele militare, este mereu frenetic aplaudat. Are 16 ani atunci când fratele său devine împăratul Austriei, în condiţii un pic haotice, în 1848, departe de Viena care este la acel moment în revoluţie. Familia suverană părăseşte capitala. Împăratul Ferdinand este constrâns să abdice. Fratele său, Franz Karl, este considerat incapabil de exerciţiul puterii. Arhiducesa Sofia este cea care manevrează totul - la Congresul de la Viena, Talleyrand spune că este „singurul bărbat din familie"! -, iar Franz Joseph este întronat împărat al Austriei, departe de Viena, la Olomouc... Are 18 ani. Mai târziu, va spune: „Mi s-a furat tinereţea".

Maximilian trebuie să se confrunte cu problema tuturor mezinilor familiilor domnitoare: să-şi găsească locul şi să existe în umbra unui frate puternic. Începe prin a se îndrăgosti de fiica ambasadorului ducatului Württemberg la Viena, Paula von Linden. Evident, arhiducesa Sofia o consideră nedemnă de fiul ei. Ca s-o uite, fratele său îl trimite la Trieste, în serviciul marinei austriece. Va vizita Orientul la bordul corvetei *Vulcan*. În 1850, este numit locotenent de vas. Pare bine pregătit pentru a comanda, mai târziu, flota austriacă. La întoarcerea sa la Viena, îşi manifestă încă pasiunea pentru Paula. Atunci este expediat din nou într-o călătorie la bordul fregatei *Novara*. La Lisabona, se îndrăgosteşte de prinţesa Maria Amélia de Bragança, fiica lui dom Pedro, împăratul Braziliei. De această dată, potenţiala logodnică este pe placul tuturor. Împărăteasa văduvă a Braziliei îşi dă acordul. Cât despre Franz Joseph şi Sofia, aprobă şi ei

această logodnă. Din păcate, Maria Amélia este bolnavă de tuberculoză. Este trimisă să-şi petreacă iarna în Madeira, unde se stinge la 14 februarie 1853. Maximilian este disperat. Nu mai are logodnică, dar îşi continuă cariera militară. În septembrie 1854, este numit comandant-şef al flotei şi promovat contraamiral. La Trieste, preia comanda flotei de război austriece compusă din cinci fregate, şase corvete şi două cuirasate. Marina militară a imperiului nu este una impresionantă. Maximilian are misiunea de a o dezvolta.

În toamna lui 1855, se îmbarcă la Trieste pe o navă de război, dar vântul îngrozitor, rece, care bate dinspre Alpi, bora, aduce furtuna. Maximilian nu se poate întoarce la Trieste. Trebuie să găsească de urgenţă un adăpost, care va fi micul golf Grignano, protejat de un promontoriu. Acolo nu există decât o căsuţă de pescar, unde îşi petrece noaptea. Dimineaţa, descoperă peisajul admirabil al golfului Trieste. Se spune că acolo îşi va construi reşedinţa, chiar un castel. În calitate de amiral al flotei, trebuie să fie la post la Trieste. Foarte sârguincios în înaltele sale funcţii maritime, Maximilian merge la Poula, în Istria, şi schiţează chiar el planurile de construcţie care vor transforma această radă extraordinară într-un mare port militar al Austriei la Marea Adriatică. Franz Joseph decide atunci să-i încredinţeze fratelui său un rol de ambasador imperial itinerant, pentru a vizita toate Curţile europene. Străbate Italia şi apoi vizitează Spania. La Granada, se reculege la mormântul Isabelei de Castilia şi al lui Ferdinand de Aragon. În împrejurimile Madridului, vizitează Escorialul sobru, palat, mănăstire şi mormânt regal dorit de Filip al II-lea. În mai 1856, Maximilian trece şi prin Franţa, unde Congresul de la Paris a pus capăt Războiului Crimeei. La 30 martie, a fost semnat un tratat. Arhiducele este primit la Tuileries şi la Saint-Cloud de

către Napoleon al III-lea şi Eugénie. Este şocat că împăratul şi împărăteasa îl tutuiesc! De altfel, consideră al doilea imperiu destul de burghez. Evident, atmosfera este destul de diferită de cea de la Hofburg. În toane proaste, este decepţionat de Versailles, preferă Palatul Schönbrunn... Să fi fost puţin şovin? După Paris, ajunge la Bruxelles, unde este aşteptat, dar soseşte foarte devreme, surprinzând familia regală belgiană luându-şi ceaiul pe gazonul castelului Laeken. Leopold I, primul rege al belgienilor, este alături de cei doi fii, ducele de Brabant şi contele de Flandra, şi de fiica sa Charlotte. Maximilian nu se află acolo pentru a-şi căuta o soţie. Vrea doar să-l salute pe suveranul belgian înainte de a se întoarce în Austria. Charlotte a părut totuşi foarte impresionată de arhiduce.

Charlotte este o prinţesă frumoasă, brunetă, în vârstă de 16 ani. Este singura fată a regelui şi a celei de-a doua soţii, Louise-Marie a Franţei, fiica cea mare a regelui francezilor, Ludovic-Filip. Se naşte la 7 iunie 1840, la Palatul Laeken. Este cel de-al patrulea copil al cuplului regal, care se căsătorise în 1832, la castelul Compiègne. Louise i-a oferit deja trei fii regelui Leopold: cel mare, numit de asemenea Ludovic-Filip, mort în anul naşterii sale, apoi Leopold, duce de Brabant, viitorul Leopold al II-lea, şi Philippe, conte de Flandra. Regele fusese dezamăgit de naşterea lui Charlotte pentru că îşi dorea un alt fiu. În schimb, regina este încântată de fiica sa, la fel de brunetă pe cât este ea de blondă, încântătoare, plină de farmec şi de viaţă. Încetul cu încetul, tatăl se ataşează şi el de fiica sa. Din nefericire, cum se întâmpla adesea în epocă, regina Louise suferă de tuberculoză. Cu un temperament fragil, obosită de patru naşteri, îndură greu nenumăratele infidelităţi ale soţului ei. Atunci când Charlotte avea patru ani, Leopold a avut o relaţie foarte serioasă cu o tânără de 18 ani. El are 54. În 1849, au un fiu.

Revoluţia din 1848, care a alungat familia d'Orléans din Franţa, o tulbură pe mica Charlotte. Îi plăceau atât de mult vacanţele la castelul Neuilly, cu toţi verii săi Orléans, o atmosferă atât de veselă, care contrasta cu viaţa austeră şi ordonată a castelului Laeken. Bunicul său, fostul rege al francezilor Ludovic-Filip, moare în august 1850, la castelul Claremont, în exilul său englez. Charlotte îşi plânge un pic bunicul, dar răul abia urmează. La două luni după tatăl său, regina Louise se stinge la Oostende, la 11 octombrie 1850. Pentru Charlotte, care are zece ani, dispariţia mamei este drama vieţii. Regele, îngenuncheat lângă patul soţiei sale care se stinge, spune: „Este o sfântă care ne părăseşte". Charlotte cade în braţele tatălui său şi îi şopteşte: „Mama blândă a plecat. Nu voi mai putea niciodată să râd".

Această durere îi va schimba caracterul şi comportamentul. Această copilă, atât de veselă, care îşi iubea mult mama, va deveni tristă, austeră, închisă în sine. Se va vedea mai târziu că are tendinţă spre neurastenie. Se stăpâneşte şi va face acest lucru toată viaţa. Nu vrea să dezvăluie nimic din suferinţele sale profunde, va continua s-o facă. Se refugiază în studiu, lucrând asiduu cu preceptorii săi, cufundată în lectură, distracţia preferată. Când bunica sa Maria Amalia o întreba ce îşi dorea drept cadou, îşi alegea cărţi de istorie, lucrări serioase. Era totuşi surprinzător pentru o fetiţă...

Charlotte va continua să-şi viziteze bunica la Claremont şi va rămâne foarte apropiată de familia d'Orléans, mai ales de unchii săi Nemours şi Joinville. După atâta doliu, vine şi o rază de speranţă: fratele mai mare al lui Charlotte, Leopold, se căsătoreşte, la 22 august 1853, cu Marie-Henriette a Austriei. Un mariaj ciudat în realitate, pe care prinţesa de Metternich îl descrie ca „unirea dintre o măicuţă şi un grăjdar, înţelegându-se că ducele de Brabant este măicuţa"! Trebuie spus că Marie Henriette,

fiica arhiducelui Joseph, palatinul Ungariei, este o bună călăreaţă. Toată tinereţea, a galopat prin Câmpia Panoniei. Nu este foarte feminină, iar soţul ei este neurastenic. Deci un cuplu nu foarte armonios. Puţin contează asta pentru Charlotte, ea se înţelege bine cu Marie-Henriette şi sosirea unei cumnate este binecuvântată la această Curte foarte masculină.

Încă din 1856, regele Leopold se gândeşte să-şi mărite fiica. Îi cere sfatul soacrei sale, regina Maria Amalia. Aceasta îi sugerează două partide, regele Pedro al V-lea al Portugaliei şi arhiducele Maximilian al Austriei. Or, imediat după aceste sfaturi, Maximilian merge la Laeken şi face cunoştinţă cu Charlotte. Lui Leopold nu i-a scăpat că fiica sa a fost sensibilă la farmecul oaspetelui. Decide atunci că Charlotte trebuie să aleagă. Are doi pretendenţi posibili. Ezită un pic, înclinând mult spre „arhiducele Max". Alături de el, va fi arhiducesa Austriei, dar nu va avea nicio şansă să devină împărăteasă. Cu Pedro, va fi de îndată regina Portugaliei. Este singurul său avantaj, pentru că îl consideră „prea pueril". În cele din urmă, pare că dovedeşte mai multă afecţiune pentru Max decât pentru Pedro. Leopold I se ocupă personal de chestiune şi îi cere unuia dintre nepoţii săi, ofiţer în armata austriacă, să îl verifice pe Maximilian. Acesta este favorabil propunerii belgiene, dar fără entuziasm. Are o manieră ciudată de a concepe căsătoria, pentru că va spune despre Charlotte: „Este scundă, eu sunt înalt, aşa cum trebuie să stea lucrurile. Este brunetă, eu sunt blond, e la fel de bine. Este foarte inteligentă, ceea ce este un pic plictisitor, dar, fără îndoială, o voi scoate la capăt..." Şi astfel Charlotte este oficial logodită cu Maximilian, la sfârşitul lui decembrie 1856. Festivităţile de logodnă sunt marcate de un dineu oficial la palatul regal, apoi de o seară la operă. La 1 ianuarie, este dat

un mare bal în onoarea logodnicilor. Charlotte este radioasă, Maximiliam mai puțin. Georg al Saxoniei, și el îndrăgostit de Charlotte, i-a mărturisit regelui Leopold reticențele sale față de această căsătorie, considerându-l pe Max foarte calculat. Oare nu se însura pentru zestrea considerabilă? El are puține venituri, dar – se bănuiește – viitoare „speranțe". Are mai ales gusturi de lux: este pe cale să construiască palatul splendid din Miramare, în golful Trieste. Este sigur că Max a negociat zestrea lui Charlotte și a reușit s-o mărească considerabil. Este o primă umbră asupra acestei căsătorii în aparență perfectă: unica fiică a regelui Belgiei, bine înzestrată, se mărită cu fratele mai mic al împăratului Austriei. Acesta din urmă s-a decis, în sfârșit, să-și promoveze fratele încredințându-i o misiune importantă: este pe punctul de a fi numit guvernator general al regatului Lombardia-Veneția (stat dependent de Imperiul Austriei).

Această perspectivă o încântă pe Charlotte. Visează la Italia, învață italiana și studiază serios istoria acestor regiuni unde va trăi. Guvernatorul general al regatului Lombardia-Veneția nu va fi o sinecură pentru Maximilian. Lombarzii și milanezii se revoltă din ce în ce mai des împotriva ocupației austriece, o suportă din ce în ce mai puțin. Franz Joseph și Sissi, în timpul călătoriei lor la Veneția și Milano, au putut să-și măsoare lipsa de popularitate.

La 4 aprilie 1857, Maximilian de Habsburg își face intrarea în Veneția preluându-și noile funcții. Primirea este glacială. La 19 aprilie, intrarea în Milano se desfășoară un pic mai bine. Max ține un discurs încurajator: asigură că „trebuie să știi să ghicești dorințele oamenilor și să le oferi îndeplinirea lor înainte să le fi exprimat". Ceea ce nu stârnește nicio reacție! Mai curajos, declară apoi: „În fruntea regatului lombardo-venețian, îmi amintesc de sângele italian care îmi curge în vene

şi vreau să servesc interesele unui popor pe care strămoşul meu celebru Leopold al II-lea, duce de Toscana, îl iubea atât". Este abil. Chiar şi Cavour, prim-ministrul vizionar al regelui Victor Emanuel al II-lea al regatului Piemont-Sardinia, se îngrijorează, spunând, ceea ce este adesea uitat: „Arhiducele Maximilian este singurul adversar de care mă tem; este singurul care poate distruge unitatea italiană".

Fără îndoială mulţumit de acest prim contact, Maximilian pleacă la Bruxelles la 25 iulie 1857. Două zile mai târziu, se căsătoreşte cu Charlotte. Ceremonia are loc în salonul albastru al palatului regal. Charlotte este radioasă, înveşmântată într-o rochie de satin alb, cu fir de arginti. Un superb voal de dantelă de Bruxelles îi acoperă părul împodobit cu o diademă de diamante şi flori de portocal. Max este, firește, în uniformă de comandant-şef al marinei imperiale. Singurii Habsburgi prezenţi sunt arhiducele Karl Ludwig şi soţia sa, unchiul şi mătuşa ginerelui. În schimb, este prezent un contingent mare din familia d' Orléans şi Casa de Saxa-Coburg şi Gotha. Apropiaţii lui Charlotte se bucură de acest mariaj prestigios. După slujbă, este servit un dejun, iar un dineu de gală închide festivităţile. Poate că nu am şti nimic din ce s-a întâmplat ulterior, dar jurnalul intim al lui Leopold, fratele lui Charlotte, ne luminează un pic. Iată ce scrie: „Bunica [regina Maria Amalia] îi povestise lui Charlotte de datoriile căsătoriei şi de firescul acestui act. Pare că nu a fost speriată de asta. Seara, Max a încercat să treacă la fapte. S-au culcat împreună. Charlotte, după spusele soţului ei, a fost rezonabilă. Totul s-a petrecut bine. Sora mea era doar foarte surprinsă şi repeta neîncetat: «Cât mă uimeşte asta. Cât de uimită sunt». Inutil să spun că au petrecut o noapte foarte prostă şi că sunt destul de înfierbântaţi"[1].

[1] Citat de Dominique Paoli în excelenta sa carte *L'Impératrice Charlotte, le soleil noir de la mélancolie*, Perrin, Paris, 2008 (n. a.).

Descrierea acestei nopți este destul de copleșitoare! Au avut oare aceleași dificultăți ca Ludovic al XVI-lea și Maria Antoaneta, amândoi fiind lipsiți de experiență în domeniu? În acest caz, nu a mai existat un Iosif al II-lea, fratele Mariei Antoaneta, ca să le explice ce aveau de făcut... Trei zile mai târziu, la 30 iulie 1857, tânărul cuplu pleacă din Bruxelles la Viena. Charlotte a început ziua rugându-se la mormântul mamei sale din cripta bisericii din Laeken. Își ia adio de la întreaga sa familie, în lacrimi. Mirii iau un tren special până la Bonn, apoi se urcă la bordul unui vapor pe Rin, până la Mainz. De acolo iau trenul până la Nürnberg și apoi se îmbarcă la Regensburg pe un vapor care îi va duce, pe Dunăre, până la Viena. Arhiducesa Sofia li se alătură la Linz. La Viena, sunt primiți foarte amabil de cuplul imperial, Franz Joseph și Sissi. După o noapte la Schönbrunn, tinerii căsătoriți iau trenul până la Trieste. Acolo petrec o săptămână, în vila Lazarovich, reședința oficială a arhiducelui la Trieste. Dar, evident, Maximilian își duce soția să viziteze șantierul castelului Miramare. După o săptămână, ajung pe mare la Veneția, pe care Charlotte o descoperă cu încântare începând din lagună. Sunt găzduiți la palatul regal[1], construit de Napoleon în extremitatea pieței San Marco. Din această epocă „franceză", Franz Joseph și Sissi au reamenajat apartamentele de la primul etaj, unde vor locui Maximilian și Charlotte. Timp de 15 zile, Charlotte vizitează Veneția, palatele, bisericile și muzeele sale, piața San Marco și mozaicurile bizantine. Este, firește, încântată.

Dar curând trebuie să meargă la Milano. La 6 septembrie, ora 16.00, Maximilian și Charlotte își fac intrarea solemnă în capitala Lombardiei. El este în uniformă, iar Charlotte, într-o rochie de mătase vișinie, împodobită cu dantelă albă. Diadema

[1] Astăzi, muzeul Correr (n. a.).

este decorată cu trandafiri. Un program clasic: defilare, muzică militară – se intonează *La Brabançonne*[1] în onoarea lui Charlotte. Apoi sunt prezentaţi nobilimii, magistraţilor, principalilor înalţi funcţionari. Atmosfera este călduroasă. Charlotte reuşeşte un lucru grozav: ţine primul discurs în italiană, ceea ce este foarte apreciat.

După această intrare oficială, cuplul se instalează la Monza, în Villa Reale, un palat splendid construit de împărăteasa Maria Tereza în 1770, în inima unui parc de 700 de hectare. Maximilian şi Charlotte locuiesc aici toată toamna. Viaţa este foarte mondenă, seară de seară dineuri cu 30 de invitaţi, muzică, vizite repetate ale celor două familii: arhiducesa Sofia, regele Leopold I, familia de Joinville şi familia de Montpensier. Ultimul oaspete este contele de Flandra, Philippe, fratele lui Charlotte. Cuplul îl duce să petreacă 15 zile la Veneţia, în octombrie. Curioasă lună de miere... De fapt, Charlotte îşi vede foarte puţin soţul, care este tot timpul cu escadronul său, şi, mai ales, în fiecare noapte, se întoarce să doarmă la bordul navei sale, deşi comandamentul maritim nu mai e de competenţa sa, lăsând-o pe Charlotte cu fratele său la palat. Nu e ciudat că un tânăr căsătorit nu are nicio dorinţă să-şi petreacă nopţile alături de soţie? Preferă, fără îndoială, compania ofiţerilor săi... La începutul anului 1858, Charlotte este destul de abătută. Pretinde că suferă de febră gastrică. De fapt, este neîndoielnic o formă de depresie. După cum se bănuieşte, încă nu e însărcinată. Lumea îşi pune întrebări. Bunicii sale Maria Amalia îi scrie: „Până aici, nu e nimic nou. Va fi aşa cum va vrea bunul Dumnezeu". Există impresia că Maximilian fuge de Charlotte. La sfârşitul lui aprilie, ei pleacă la Viena. Este prevăzut un lung sejur, familial

[1] Imnul naţional belgian (n. tr.).

desigur, nu o escapadă în doi. De fapt, nici nu soseşte bine la Viena, că Maximilian pleacă spre Italia, unde îşi va petrece 15 zile singur, părăsind-o pe Charlotte! Este cu atât mai neplăcut pentru ea cu cât la întoarcerea sa în Italia situaţia politică se agravează. După atentatele lui Giovanni Pianori (1855) şi Felice Orsini (1858) împotriva lui Napoleon al III-lea, în luna martie a anului 1858 agitaţia este din ce în ce mai perceptibilă în Lombardia-Veneţia. Veneţienii fluieră imnul austriac la teatrul La Fenice. Franz Joseph îşi sfătuieşte fratele să dea dovadă de multă fermitate. Trebuie întărită poliţia celor două provincii, pentru că sunt tulburări la Parma şi la Milano. Împăratul sugerează ca un organism central să reunească poliţiile celor două regiuni. Nu este şi părerea lui Maximilian. Acesta consideră că nu va obţine nimic prin represiune. Ca atare, o părăseşte din nou pe Charlotte pentru a merge să-şi pledeze cauza pe lângă Franz Joseph. Firește, împăratul nu cedează şi Maximilian se întoarce la Milano foarte deprimat. La Veneţia, Charlotte este insultată şi soţul său se gândeşte s-o trimită la Miramare sau la Bruxelles, pentru a o proteja. Situaţia devine încordată. Maximilian îi cere fratelui său comanda trupelor, pretinzând ca guvernatorul din Lombardia-Veneţia să aibă şi autoritate militară. Franz Joseph îşi umileşte atunci fratele, replicându-i că fie e vorba de agitaţii locale, şi atunci comandamentul garnizoanei respective este suficient pentru a acţiona, fie este începutul unui vast conflict, care necesită operaţii militare. Atunci, „în caz de război veritabil, poştalionul nu va fi folosit decât ca să te aducă la comandamentul flotei mele". Cu alte cuvinte, Franz Joseph îşi consideră fratele incapabil să conducă o operaţie militară de amploare.

În vara lui 1858, Cavour obţine o întrevedere secretă la Plombières cu Napoleon al III-lea. Împăratul francezilor va

sprijini militar trupele regelui din Piemont-Sardinia, pentru a-i alunga pe austrieci din Lombardia şi Veneţia, în schimbul Nisei şi Savoiei. Încă nu este război. Maximilian este încă guvernator. Crede că-şi poate acorda o vacanţă. Şi-a cumpărat un iaht superb, *Fantezia*, ancorat la Trieste. Va face o croazieră cu Charlotte pe Marea Adriatică. Miramare nu este terminat, aşa că petrec aici câteva zile, dar în Castelletto, o casă mai modestă din parcul Miramare, iar apoi pleacă într-o nouă croazieră în octombrie, până la Corfu şi Palermo. Charlotte, care tot nu e însărcinată, apreciază aceste călătorii. Cel puţin, este împreună cu soţul ei...

Situaţia se agravează cu totul în primăvara lui 1859. La 21 aprilie, Franz Joseph ştie că războiul este inevitabil. Îi scrie fratelui său pentru a-i mulţumi că şi-a făcut bine datoria în provinciile lombardo-veneţiene, dar situaţia este atât de tensionată, încât autoritatea civilă şi militară trebuie să aparţină unei singure persoane. Contele Gyulai va cumula aceste funcţii. Maximilian nu mai este guvernatorul Lombardo-Veneţiei. După două zile, Franz Joseph îi dă un ultimatum lui Victor Emanuel al II-lea. Este începutul războiului. Max părăseşte Milano şi se duce la Veneţia.

Îşi va relua funcţia de viceamiral al flotei. Charlotte crede că soţul său îşi riscă viaţa. Şi are dreptate: forţele navale franceze sunt în Marea Adriatică şi arhiducele este blocat cu flota sa la Veneţia. La Solferino, la Magenta, Austria este învinsă. Întrevederea lui Franz Joseph cu Napoleon al III-lea la Villafranca consacră învingerea austriecilor. Lombardia, la fel ca Modena şi Toscana, sunt pierdute pentru Habsburgi, cărora le mai rămâne încă Veneţia. Max şi Charlotte se trezesc singuri, doar ei doi. Arhiducele nu mai are funcţii importante, regatul lor se

limitează la Miramare. Este foarte puțin pentru acești doi ambițioși, iritați și copleșiți...

Pentru a-și găsi o preocupare, în vreme ce interiorul Palatului Miramare este în curs de finalizare, Max decide să facă împreună o călătorie până în Brazilia. Înainte de plecare, amenajează grădina palatului și mica insulă Lacroma, în largul Ragusei[1]. Vor restaura aici o veche abație în stil neogotic pentru a-și face reședința de vară. Este o insulă mediteraneeană, cu măslini, lămâi, pini-umbrelă. Acolo există un mic bazin interior, numit „Vălul lui Charlotte". Acolo Max a amenajat grădina. Vor aduce din Brazilia plante exotice care se vor adapta cu siguranță la climatul blând al Mării Adriatice. Dar iahtul *Fantezia* nu este în stare să înfrunte Atlanticul. Trebuie să călătorească la bordul vaporului *Elisabeth*. Trec de strâmtoarea Gibraltar și se îndreaptă spre Madeira. Charlotte va lăsa o relatare detaliată despre această călătorie. Atunci când ajung în Madeira, după o traversare agitată, Charlotte este sedusă de vilele răsfirate între munți, climatul blând, vegetația luxuriantă, trestia-de-zahăr, fructe și flori. Max este un pic melancolic, pentru că se gândește la Maria Amélia și vizitează casa în care aceasta a încetat din viață.

Se instalează în vila Bianchi, care aparține consulului Austriei în Madeira. Acolo petrec 12 zile, după care decid să-și reia călătoria spre Brazilia. Înfruntă o furtună teribilă în largul Insulelor Canare. Sunt constrânși să revină în Madeira, unde ajung la 19 decembrie. Și acolo, Max o debarcă pe Charlotte și pleacă degrabă cu tovarășii săi de călătorie spre Brazilia... Tânăra va petrece trei luni singură în Madeira, practic fără vești din partea soțului său. Este o situație absurdă! Și totuși,

[1] Astăzi, Lokrum, vizavi de Dubrovnik, în Croația (n. a.).

Charlotte refuză eşecul căsătoriei, refuză să accepte faptul că soţul său este mai fericit fără ea decât cu ea. Încearcă să pară curajoasă, nu încetează să aducă elogii sejurului său plăcut atunci când îi scrie familiei. Nu i se pare deloc ciudat, nici îngrijorător faptul că Max este în Brazilia fără ea. Una peste alta, va primi... două scrisori! Prima, din 1 ianuarie 1860, în care îşi exprimă regretul că ea nu este lângă el! A doua va sosi după întoarcerea sa, dar nu conţine decât remarci despre pericolele vieţii în Brazilia şi precizează că a făcut bine că nu a luat-o cu el! Şi totuşi, Max se întoarce la începutul lui martie. La 9 martie 1860, pleacă din nou, împreună de data asta, spre Miramare; fac escală la Lacroma, unde palatul e acum locuibil, şi câteva zile mai târziu Max pleacă din nou singur spre Miramare. Nu încetează să fugă. Charlotte nu va reveni la Trieste decât la 25 aprilie. Fratele său Leopold îi face atunci o vizită. O găseşte schimbată. Este uimit de episodul ciudat din Madeira, dar Charlotte nu vrea să vorbească despre asta, retrasă într-o tăcere totală asupra vieţii conjugale. Leopold este îngrijorat. Charlotte este tristă, după cum i se întâmpla adesea la Bruxelles. De fapt, este mai grav: cade într-o depresie adâncă. Şi chiar are motive! Nu-şi recapătă bucuria de a trăi decât în septembrie 1860, atunci când cuplul poate să se stabilească, în sfârşit, la Miramare. Din păcate, şi acolo situaţia este ciudată...

Trebuie spus că acestui castel, o construcţie de piatră albă crenelată, fixată pe promontoriu, nu-i lipsesc nici frumuseţea, nici farmecul, chiar dacă interiorul nu este foarte vesel. Atunci când Maximilian şi Charlotte se mută aici, holul de la intrare şi marea scară, precum şi parterul sunt terminate, dar muncitorii încă trudesc la decorarea sălilor de recepţii de la primul etaj. Camerele cuplului se găsesc la parter. Cea a lui Maximilian este exact copia cabinei care-i plăcea atât de mult

pe fregata *Novara*. Încă visează oare la călătorii? Nu se ştie. Din „cabină" ajunge în birou, numit „sala Novara", care este şi ea asemănătoare celei de pe vapor. În mod clar, Max nu visează decât să evadeze... Camera lui Charlotte dispune de două paturi mari din acaju, care duc cu gândul la camera comună a lui Franz Joseph şi a lui Sissi de la Schönbrunn. Singura diferenţă este că Charlotte va ocupa singură această cameră, soţul său preferând „cabina". Decorul interior este somptuos, dar încărcat. Sufrageria, biblioteca şi salonul de ceremonii încă nefinalizate nu sunt decât un amestec de mobilier italian şi olandez, de porţelanuri chinezeşti, de sculpturi, tablouri... Mai degrabă letargici, Charlotte şi Maximilian vor primi multă lume în acest castel de pe ţărmul Mării Adriatice, un loc extraordinar. Arhiducesa Sofia va reveni des aici. Sissi se opreşte aici la 18 mai 1861, la întoarcerea sa din Madeira. Un tablou imortalizează scena: Charlotte, în roz, o primeşte pe împărăteasă, în negru. Franz Joseph şi Maximilian sunt încă în şalupă. Acest sejur nu va îmbunătăţi legăturile dintre cele două cumnate. Câinele mare al lui Sissi îl muşcă pe bichonul lui Charlotte, spre marea disperare a proprietarei. Singurul comentariu al lui Sissi va fi: „Nu-mi plac câinii mici..." Nici dulăului ei!

Ea va reveni la Miramare la puţin timp după acest episod, în drum spre Corfu. Starea de permanentă vilegiatură începe să copleşească acest cuplu, care, de fapt, nici nu se poate numi astfel. În acest climat le va fi propus visul unui imperiu mexican.

De fapt, Mexicul, independent din 1821, a avut mai întâi un împărat mexican timp de doi ani. I-a urmat generalul Santa Anna care, în războiul împotriva Statelor Unite, pierdea Texasul, California şi Noul Mexic în 1848. Liberalul Juárez preia puterea în 1855 şi începe o luptă împotriva bisericii, ale cărei

bunuri sunt confiscate. Juárez, care a triumfat asupra conservatorilor, decide să nu mai recunoască datoriile externe ale Mexicului. Franţa, Anglia şi Spania iniţiază atunci o acţiune comună în 1861, pentru a-şi apăra creanţele. Guvernele de la Londra şi Madrid acceptă ofertele lui Juárez şi îşi retrag trupele. Napoleon al III-lea nu le retrage pe ale sale. Împins de împărăteasa Eugénie, care şi-a pus soţul în contact cu negociatorii mexicani, şi de către Morny, interesat personal de rambursarea datoriilor mexicane, împăratul intenţionează să creeze în Mexic un imperiu catolic capabil să contrabalanseze SUA. Perioada este favorabilă pentru că acestea sunt în plin Război de Secesiune. Napoleon al III-lea se gândeşte atunci să propună coroana arhiducelui Maximilian. Pentru politica externă franceză, ar fi un dublu beneficiu: pe de o parte, asta ar ajuta la o apropiere de împăratul Franz Joseph, încă rănit de pierderea Lombardiei. Pe de altă parte, asta ar putea permite negocierea mai favorabilă a integrării Veneţiei în viitorul regat al Italiei, visul lui Napoleon al III-lea şi al lui Victor Emanuel al II-lea.

În octombrie 1861, ministrul afacerilor externe al Austriei, contele Rechberg, direct mandatat de Franz Joseph, vine la Miramare să-i explice lui Maximilian propunerea lui Napoleon al III-lea. Arhiducele pare interesat, dar încă nu dă un răspuns. Ar vrea să fie sigur că poporul mexican va fi consultat mai întâi şi are dreptate. Charlotte este mult mai entuziastă! Începe să viseze la Mexic, la beneficiul pe care ei l-ar avea, în viaţa lor în doi atât de ciudată, dacă ar ajunge să restabilească ordinea şi pacea în această ţară.

Decizia definitivă va lua ceva timp, pentru că în Mexic situaţia nu este atât de simplă; poporul, în ansamblu, îl preferă mai

degrabă pe republicanul Benito Juárez. Corpul expediţionar francez, comandat de generalul Forey, este mai întâi respins la Puebla, la 5 mai 1862. O nouă tentativă nu are loc decât în primăvara lui 1863 şi graţie sacrificiului Legiunii Străine, la Camerone, la 30 aprilie 1863, Puebla este cucerit la 17 mai. Mâna eroicului căpitan Danjou va deveni o relicvă. Francezii intră în Ciudad de Mexico la 7 iunie. În luna următoare, o juntă conservatoare, condusă de doi generali şi de arhiepiscopul oraşului Mexico, încearcă stabilirea unui imperiu mexican; ei îi oferă coroana lui Maximilian. În urma acestei propuneri, o delegaţie mexicană, condusă de José María Gutiérrez Estrada, este primită la Miramare la 3 octombrie 1863, dar este dezamăgită de răspunsul lui Maximilian: arhiducele, neîncrezător, continuă să ceară o consultare populară în prealabil. Charlotte este mult mai atrasă de această coroană decât soţul său. Este, clar, mai puţin raţională decât acesta, văzând mai ales în aventura mexicană o posibilitate de a-şi reuni, în sfârşit, existenţele în jurul unui scop exaltant. Doar Mexicul poate să-i salveze dând un sens vieţii lor. Mexicanii vor organiza astfel o pretinsă „consultare naţională". I se îndeplineşte dorinţa prinţului, i se arată o masă de adeziuni faţă de monarhie, cu cifre impresionante... certificate autentic! S-ar părea că tot Mexicul îl aşteaptă pe Maximilian cu fervoare.

Reacţiile în Europa sunt împărţite. Marea Britanie nu este favorabilă acestei situaţii. Regina Victoria, ca şi prim-ministrul ei Palmerston se tem să nu se termine totul catastrofal pentru Maximilian şi Charlotte. Leopold I, tatăl lui Charlotte, este mai degrabă favorabil. Cât despre bunica lui Charlotte, regina Maria Amalia, este terorizată de această alegere necugetată. Nepoata sa îi răspunde printr-o frază uimitoare şi sugestivă: „Max trebuie să-şi găsească o ocupaţie".

În cele din urmă, la începutul lui ianuarie 1864, Maximilian pare să fi luat o decizie: va accepta tronul, nou, al Mexicului. Cuplul, după ce a trecut prin Bruxelles, sosește la Paris la 5 martie.

Timp de o săptămână, vor fi sărbătoriți, de la Operă la Comedia Franceză. O zi de vânătoare la Versailles, trei mari serate la Tuileries. Un patiser chiar va realiza un tort de nuntă cu stema Mexicului, pe care îl va boteza nefericit „bomba mexicană".

Napoleon al III-lea și Maximilian se pun de acord asupra unui tratat privind implicarea trupelor franceze în Mexic, care nu vor fi retrase decât progresiv. Cât despre nota de plată, este enormă: fiecare soldat francez la fața locului îl va costa pe Maximilian 1 000 de franci pe an. Va trebui, așadar, ca, încă de la urcarea sa pe tron, să emită un împrumut de mai mult de 200 de milioane de franci. O nebunie în plus... Max promite că tratatul va fi semnat definitiv la Miramare la 10 aprilie, ca să poată purta numele locuinței sale devenite, în sfârșit, o reședință „imperială". După Paris, Max și Charlotte își continuă turneul de adio la Londra. Victoria și Palmerston nu și-au schimbat părerea. Cât despre regina Maria Amalia, odată nepoata sa plecată, prezice: „Vor fi asasinați..."

După Londra, Viena, la 19 martie. Sunt primiți mai întâi cu toate onorurile datorate rangului lor. Dar Franz Joseph îi cere fratelui său să semneze un pact de familie prin care promite să renunțe pentru totdeauna – pentru el și pentru eventualii săi moștenitori – la toate drepturile sale de succesiune în Austria, inclusiv la dreptul de moștenire. Dezgustat, Max refuză să semneze acest pact. Sofia își susține fiul mezin. Cei doi frați se înfruntă într-o scenă înfiorătoare, în prezența soțiilor lor.

În cele din urmă, la 9 aprilie 1864, Franz Joseph sosește la Miramare, însoțit de ceilalți doi frați, Karl Ludwig și Ludwig

Viktor, şi de contele Rechberg. Împăratul şi Max se închid în bibliotecă. Discuţia lor durează mai multe ore. În cele din urmă, Max semnează pactul. La ora 13.00, Franz Joseph pleacă spre Viena, împreună cu suita sa. Pe peron, după ce şi-a salutat milităreşte fratele, se întoarce şi îşi deschide braţele spre el, spunând doar: „Max..." Cei doi fraţi se îmbrăţişează. Este ultima lor întâlnire. Max este devastat pentru că a trebuit să renunţe la toată viaţa de până atunci, dar Charlotte radiază. Acest pact îngrozitor nu are nicio importanţă pentru ea. De acum, este împărăteasă...

Şi chiar a doua zi, Maximilian, în uniformă, acceptă în faţa delegaţiei mexicane coroana acestui imperiu surprinzător. Jură pe Biblie, la fel şi Charlotte. Drapelul mexican este înălţat pe acoperişul de la Miramare. 21 de salve sunt trase de pe fregata *Novara*. Un vas francez, *Thémis*, trage şi el cu tunul, la fel şi citadela Trieste.

După *Te Deum*, noul împărat va semna convenţia de la Miramare, acest tratat care leagă Mexicul de Franţa. Un mare dineu este prevăzut în Salonul Pescăruşilor, la primul etaj. Max, complet dezorientat, s-a refugiat în apartamentele sale. Medicul îl consideră atât de copleşit, încât îi sugerează să se odihnească şi să-şi petreacă noaptea în căsuţa din fundul grădinii. Charlotte, devenită împărăteasa Carlotta, prezidează singură dineul cu o siguranţă spectaculoasă. Este luminoasă şi triumfătoare. Absenţa soţului ei, într-un moment atât de solemn, nu pare s-o tulbure. Câtă inconştienţă!

La 14 aprilie 1864, la ora 14.00, cuplul se îmbarcă la bordul dragei sale *Novara*. Un alt mare tablou, de acelaşi pictor care imortalizase sosirea lui Sissi şi a lui Franz Joseph la Miramare, încadrează scena: Max şi Charlotte sunt deja la bordul şalupei. Aceste două tablouri sunt încă expuse la castelul Miramare.

În momentul urcării la bord, Charlotte murmură: „Priviți-l pe bietul meu Max... Cât de trist e..."

Ea, dimpotrivă, îmbătată de fericire, nici nu încearcă să afle de ce soțul ei este atât de trist. Oare știe de ce? El se îndoiește în acest moment? Își regretă decizia? Nu este imposibil, dar zarurile sunt aruncate. De la propunerea tronului, s-au scurs trei ani. Și trei ani mai târziu nu va mai rămâne nimic...

Prima etapă este Civitavecchia. La Roma, cuplul imperial este primit de papa Pius al IX-lea, care îi oferă, desigur, binecuvântarea. În Gibraltar, Victoria a cerut ca trecerea vasului *Novara* să fie întâmpinat cu onoruri militare. Apoi, o ultimă escală în Madeira, care nu le poate evoca decât niște amintiri contrastante, înainte de marea traversare până la Veracruz.

La bord, preocupările cuplului imperial sunt derutante. În loc să cugete la ceea ce îi așteaptă și să se pregătească pentru domnie, chiar să guverneze, Maximilian se încăpățânează să redacteze protocolul și eticheta Curții sale, copiate după cele de la Hofburg! Ce exotism! Cât despre Charlotte, își organizează propria casă și propria Curte. O rivalitate inutilă între soți. Aceste activități, aproape infantile, sunt de rău augur. Totul este doar aparență și prefăcătorie. Și, fără îndoială, dorințe de revanșă...

La 28 mai, debarcă la Veracruz. Sunt primiți de generalul Almonte, mare mareșal al Curții. Debarcarea are loc a doua zi. Din vapor coboară o trăsură grea, aurită, dar mulțimea nu e prezentă. Nu este vorba de indiferență; o epidemie gravă de febră galbenă face ravagii. Este o căldură umedă, casele sunt murdare și dărăpănate. Pe scurt, nu este deloc exaltant. Călătoria continuă parțial cu trenul, apoi în vechi poștalioane republicane trase de catâri. Înaintarea se face foarte lent... caravana

soseşte la Puebla, unde natura este clar mai veselă. O oprire rituală are loc la Sanctuarul Maicii Domnului din Guadalupe, cel mai important pelerinaj mexican. În cele din urmă, la 12 iunie, miracol: are loc intrarea triumfală în capitala Mexicului, la 2 240 metri altitudine... Un şoc!

Palatul regal de aici are 1 100 de ferestre, dar este mai ales o cazarmă vetustă. Este incomod, prost mobilat. Va fi doar un loc de recepţie, căci, din 12 iunie, împăratul şi împărăteasa se vor instala la castelul Chapultepec, ridicat pe o stâncă şi dominând câmpia, în sud-estul capitalei. Panorama este considerată una dintre cele mai frumoase din lume. Pentru Maximilian, este un Schönbrunn al Mexicului! Singurul element de comparaţie este că şi el a fost construit în secolul al XVIII-lea, pe amplasamentul palatului de vară al vechilor azteci; el domină o pădure veritabilă de conifere şi chiparoşi; grădinile sunt covoare de flori colorate.

Situaţia militară este în acest moment mai degrabă calmă. Încă din august 1864, Maximilian îşi va părăsi din nou soţia pentru a-şi descoperi ţara. Charlotte are o Curte de doamne mexicane care nu au nicio idee de protocol. Ele practică mai uşor îmbrăţişarea decât reverenţa! Călătoria lui Maximilian în provincie este un succes, dar împăratul a contractat o dizenterie epuizantă.

Va suferi de asta frecvent, până la moarte. Cum soţul său este bolnav, Carlotta prezidează Consiliul de miniştri, oferă audienţe publice în fiecare duminică. Pe scurt, ea domneşte şi guvernează în locul său. În sfârşit, are putere! Simte că este învestită cu misiunea sa. Max se însănătoşeşte şi îşi reia turneele. Fidel politicii sale, întinde mâna liberalilor şi îi ignoră pe conservatori. Din perspectivă politică, nu este o mişcare abilă. Contele Diesbach, care face parte din această Curte ciudată,

scrie la 27 octombrie 1864: „Bietul împărat, deşi trecea drept inteligent, nu face decât prostii; este detestat din ce în ce mai mult de toate partidele, chiar şi de francezi. Doar împărăteasa are capul pe umeri şi îşi asumă rolul de bărbat în cuplu. Ea găseşte împotrivire pretutindeni, chiar şi din partea soţului său. Se plânge amar că a fost înşelată de împăratul francezilor. Li s-a spus că Maximilian a fost cerut de tot Mexicul, dar vede contrariul. Li s-a spus că războiul era încheiat; dar ea vede şi se plânge că acesta este cauza atâtor vărsări de sânge, pentru că niciodată lumea nu s-a luptat mai mult decât în prezent. Sunt obligaţi să redea comanda mareşalului Bazaine. Este începutul sfârşitului. Bieţii de ei! Erau aşa de fericiţi la Miramare"[1]. Contele Diesbach are dreptate în privinţa a două lucruri: Mexicul nu l-a cerut pe Maximilian şi războiul civil între partizanii lui Juárez şi puterea conservatoare în vigoare nu a încetat niciodată. În schimb, împărăteasa nu are nicio intenţie să plece şi cuplul nu a fost niciodată foarte fericit la Miramare...

Există un alt adevăr în analiza acestui martor: Bazaine este adevăratul stăpân al situaţiei. Vara lui 1865 va fi foarte dificilă pentru mareşal, pentru că, după câteva victorii, înfrângerile se succedă. Există o explicaţie pentru acest fapt: Războiul de Secesiune a luat sfârşit şi Statele Unite nu acceptă prezenţa europeană în Mexic. Vor aplica doctrina Monroe pentru a-i pune capăt. Situaţia este complexă. Bazaine îşi concentrează forţele în nordul Mexicului pentru a contracara în orice eventualitate, gherila lui Juárez se amplifică în centru, susţinută şi probabil finanţată de Statele Unite. Bazaine îl avertizează pe Napoleon al III-lea în legătură cu această situaţie insuportabilă. Împăratul se gândeşte să retragă trupele franceze.

[1] André Castelot, *Maximilien et Charlotte, la tragédie de l'ambition*, Perrin, Paris, 1977 (n. a.).

În ciuda situației care se degradează, Charlotte face în noiembrie 1865, la sfatul soțului ei, o călătorie de descoperire a civilizației maya, în Peninsula Yucatán. Încă o dată, Maximilian se debarasează de Charlotte. Are un motiv bun: de ceva timp, are o tânără amantă mexicană, pe nume Concepción. Împăratul nu este neapărat interesat de femei, dar cedează sub influența climatului și a atmosferei. Călătoria, suprarealistă, a lui Charlotte în Yucatán este importantă, nu pentru extazul arheologic al împărătesei, ci pentru că în aceste circumstanțe prezintă primele simptome de boală psihică. Se simte rău, refuză hrana locală, care i se pare otrăvită. Totul este destul de misterios. Oare a fost o tentativă de otrăvire? Este posibil, mexicanii cultivau ciuperci halucinogene și știau foarte bine cum să le folosească. Oricum, se întoarce foarte obosită și deprimată din acest periplu. Înainte de plecarea lui Charlotte, cuplul imperial descoperise o nouă reședință de vis la 80 de kilometri, în sud-vestul Mexicului, Cuernavaca. S-ar putea spune că, dacă Chapultepec a fost Versailles-ul lor, Cuernavaca a fost Trianonul lor. Își amenajează acolo reședința de vară. Este o casă construită în secolul al XVIII-lea, înconjurată de grădini minunate, cu un lac propice plimbărilor cu barca. La Cuernavaca, Charlotte îl regăsește pe Maximilian și află, la 10 decembrie, de moartea tatălui ei, ceea ce nu îi ameliorează starea deja depresivă. Tot acolo Maximilian află că ibovnica sa mexicană este însărcinată. Pentru a-și ascunde amorurile clandestine, construiește o mică locuință la Cuernavaca, El Olvido, „Uitarea". Nu se știe dacă este copleșit de această sarcină, în schimb, este doborât de scrisoarea pe care o primește de la Napoleon al III-lea în februarie 1866, datată 15 ianuarie. Cum împăratul Mexicului nu a trimis sumele convenite pentru întreținerea trupelor franceze, Napoleon al III-lea le va solicita

în etape. Se poate spune că supraviețuirea imperiului mexican nu mai atârnă decât de un fir de ață.

Atitudinea cuplului imperial este ciudată. Nu fac nimic împreună, fiecare pare să-și trăiască viața proprie – Maximilian cu amanta, care îi va oferi un fiu în august, și Charlotte care, atunci când nu este într-o fază depresivă, își joacă extraordinar rolul de împărătească și se regăsește adesea în compania ofițerilor francezi, belgieni și mexicani, prezenți la Curte. Oare a avut o aventură cu un colonel, Van der Smissen? Unii autori pretind că ar fi tatăl unui copil pe care Charlotte l-a născut în toamna următoare, la Miramare. Alții merg mai departe, afirmând că e vorba de viitorul Maxime Weygand. Dar a flirtat și cu adjutantul soțului său, colonelul Feliciano Rodríguez. Nu sunt decât supoziții... sau secrete de stat. Dar este sigur că Charlotte nu detesta compania masculină, în timp ce soțul său se detașa de ea.

În iunie 1866, situația devine de nesuportat. În acest moment, pentru prima oară, Maximilian, cu luciditate, se gândește să abdice. Nu mai are mijloace financiare și nu poate face față angajamentelor față de Napoleon al III-lea. Acesta își va retrage trupele, deja în dificultate, dar Charlotte nu poate accepta o asemenea umilință. Are în minte abdicările forțate ale lui Carol al X-lea și Ludovic-Filip, bunicul său, care și-au ruinat existențele. Nu vede decât o soluție și consideră că este singura pe care o poate încerca: va câștiga Europa și va pleda cauza soțului ei pe lângă Napoleon al III-lea. Este limpede că, în acest moment anume, forța și determinarea lui Charlotte domină un Maximilian aflat la ananghie. La 9 iulie 1866, împărăteasa părăsește Chapultepec. Max își însoțește soția până în satul Ayutla. Despărțirea lor este sfâșietoare. Au ochii în lacrimi. În aceeași seară, Maximilian, epuizat și febril, cade de pe cal și trebuie să

fie purtat pe braţe până la trăsură. Împăratul este bolnav şi la capătul puterilor. Charlotte se îmbarcă la Veracruz la 13 iulie. Nu va urca la bordul vasului *L'Impératrice Eugénie* decât atunci când pavilionul francez va fi înlocuit de pavilionul mexican. Debarcă la Saint-Nazaire la 8 august.

Nu se bucură de o primire oficială la Saint-Nazaire şi nici la Paris, unde locuieşte la Grand Hôtel. Este profund jignită de acest fapt. Napoleon al III-lea nu este foarte încântat de sosirea sa, pentru că ştie ce îi va cere şi că nu îi va putea face pe plac. Această situaţie este foarte neplăcută. O trimite pe Eugénie la Charlotte pentru a-i face mai uşoară dezamăgirea, dar nu va scăpa de vizita împărătesei Mexicului, la 11 august, la Saint-Cloud. Întrevederea este furtunoasă. Napoleon al III-lea este obosit şi Charlotte dezlănţuită! După ce şi-a pledat cauza cu ardoare şi fără resentiment la întâlnirea cu gazda sa, ea începe să manifeste tulburări de comportament: este convinsă că oranjada pe care Eugénie i-a servit-o este otrăvită!

Charlotte este prea umilită pentru a se duce la Bruxelles sau la Viena. Medicul ei o sfătuieşte să meargă să se odihnească la Miramare. Atunci când soseşte acolo, este foarte emoţionată şi aproape fericită să regăsească acest loc familiar. Dar foarte curând primeşte veşti alarmante din Mexic. Trupele lui Juárez avansează. Au cucerit Tampico şi se apropie de Veracruz. Charlotte decide să meargă la papă, pentru a-i cere să-i acorde un concordat în Mexic, ceea ce acesta refuzase până atunci, şi mai ales să acţioneze pe lângă Napoleon al III-lea. Soseşte la Roma la 25 septembrie. Papa Pius al IX-lea îi acordă o audienţă două zile mai târziu. Audienţa, care durează totuşi o oră, nu are urmările scontate. A doua zi, papa Pius al IX-lea, conform protocolului faţă de o suverană domnitoare, îi face o vizită, fără niciun rezultat pentru Charlotte. La 29 septembrie, este foarte

agitată, este convinsă că va fi otrăvită, nu mănâncă decât portocale şi nu bea nimic. Pe data de 30, în zori, din ce în ce mai surescitată, se duce din nou la Vatican. Papei, obligat s-o primească în ciuda acestei ore matinale, îi ţine un discurs total paranoic: este înconjurată de spioni şi cineva vrea s-o otrăvească! Bănuieşte că şi ciocolata care îi e servită este toxică. Îşi petrece ziua şi noaptea următoare la Vatican, pentru că refuză să se întoarcă la hotel. Convinsă că va muri, îi scrie o scrisoare de adio lui Maximilian. Atitudinea sa devine una delirantă. La 8 septembrie, fratele ei mai mic, Philippe, conte de Flandra, i se alătură la Roma. Este devastat de starea şi comportamentul surorii sale. Reuşeşte s-o convingă să ia trenul spre Miramare. Un doctor, pe nume Gilek, şi un psihiatru venit de la Viena, doctorul Riedel, o însoţesc, apoi o închid în Miramare, de unde ea vrea să scape. La 11 septembrie, o transferă forţat la Castelletto, căsuţa din fundul grădinii numite Gartenhaus, mai uşor de supravegheat decât castelul. Charlotte este considerată nebună. Calvarul ei începe.

Psihiatrul austriac care o îngrijeşte crede că este maniaco-depresivă, obsedată de ideea că nu i-a putut oferi un moştenitor lui Maximilian, şi că asta este una dintre cauzele dezechilibrului. Într-o scrisoare către fratele său Leopold al II-lea, contele de Flandra declară: „Personal, cred că neputinţa bine-cunoscută a soţului ei este o cauză importantă. Dacă ar fi avut copii, imaginaţia ei s-ar fi ocupat de alte lucruri decât de politică şi sângele ar fi curs în altă direcţie. Se spune că Max nu a atins-o niciodată. Cât de puţin reuşit a fost acest mariaj şi câte necazuri şi suferinţe a provocat şi va provoca!"[1]

Timp de mai multe luni, Charlotte se teme de tot, nu vrea să primească niciun membru al familiei soţului. De la începutul

[1] Citat de Dominique Paoli, *op. cit.* (n. a.).

lui 1867, este un pic mai calmă. Întreţine o corespondenţă cu anumiţi membri ai familiei sale, pe care am putea-o califica drept normală. În acest răstimp, împăratul Mexicului a fost informat de starea soţiei sale. În mod clar, asta nu o rezolvă pe a sa. Cere pur şi simplu ca în niciun caz soţia sa să nu fie transferată la Viena. Din februarie 1867, Bazaine şi trupele franceze încep să se retragă. Maximilian şi vreo 9 000 de bărbaţi, mai mult sau mai puţin antrenaţi, se stabilesc la Querétaro, în nord-estul Mexicului. Partizanii lui Juárez iau cu asalt oraşul. Împăratul capitulează la 14 mai 1867. Juárez organizează procesul său în teatrul din Querétaro. Condamnat la moarte, bolnav, epuizat, dar extrem de demn, va fi împuşcat la 19 iunie 1867. Ştirea ajunge la Paris, unde Expoziţia universală atrage mulţimi din lumea întreagă. Cuplul imperial francez este doborât şi poate nu foarte mândru de rolul pe care l-a jucat în această tragedie. Regina Victoria scrie în jurnalul său: „Biata Charlotte, lipsită de raţiune şi soţul său ucis! Ce sfârşit dramatic al efortului lor nefericit..."

Familia regală belgiană va face totul pentru a o expatria pe Charlotte la Bruxelles. Regina Belgiei, Marie-Henriette, se deplasează la Viena. Franz Joseph este de acord ca sărmana Charlotte să fie condusă în Belgia, însoţită de un psihiatru belgian, doctorul Bulkens. La 30 iulie 1867, regina Marie-Henriette soseşte la Miramare pentru a-şi lua cumnata. Nu fără dificultăţi, reuşeşte s-o smulgă din Castelletto. Vor ajunge la Bruxelles cu trenul. Charlotte va fi instalată la castelul Tervueren, în inima unei magnifice păduri. Regele Leopold al II-lea se ocupă de recuperarea bunurilor, în special de dota surorii sale, de la Habsburgi. Negocierile sunt lungi şi complicate. La 27 noiembrie, recuperează banii, dar Miramare şi Lacroma rămân la Habsburgi, deşi mulţi bani ai lui Charlotte au fost investiţi în

aceste două reşedinţe. Membrii familiei imperiale, în special arhiducele Rudolf, vor sta adesea acolo. Cât despre Charlotte, întoarcerea sa în Belgia nu i-a ameliorat sănătatea mentală. Nu şi-o va mai recăpăta niciodată. Castelul Tervueren, unde locuieşte, va fi distrus de un incendiu în 1879. Îşi va sfârşi trista existenţă la 19 aprilie 1927, la vârsta de 86 de ani.

Cu adevărat o viaţă tristă: căsătoria sa, imperiul său, totul nu a fost pentru ea decât o amarnică dezamăgire.

Capitolul 8

Ducele şi ducesa d'Alençon: protectorul unei soţii fragile

Fără o tragedie care a tulburat Franţa şi Europa, ne-am mai aminti oare azi de ducele şi ducesa d' Alençon? La 4 mai 1897, la Paris, ducesa d' Alençon moare arsă de vie în incendiul de la Bazar de la Charité[1]. Pe numele său Sophie-Charlotte, se naşte ducesă de Bavaria. Este o Wittelsbach şi mai ales sora împărătesei Elisabeta a Austriei, celebra Sissi, soţia lui Franz Joseph, şi sora Mariei, ultima regină a Neapolelui. Ducele d' Alençon este unul dintre numeroşii nepoţi ai regelui Ludovic-Filip. Este fiul ducelui de Nemours, al doilea fiu al suveranului, căsătorit cu o Saxa-Coburg-Gotha. O mare parte a monarhiilor europene, încă domnitoare sau detronate, sunt marcate direct de acest doliu colectiv din 4 mai 1897. Cuplul Alençon, venit să se stabilească la Paris după un lung exil, ducea o viaţă discretă, dar demnă de rangul său. Istoria lor nu fusese totuşi întotdeauna simplă şi avuseseră şi unul, şi altul de înfruntat câteva furtuni.

Sophie se naşte în februarie 1847 la München. Este penultimul copil şi ultima fiică a lui Maximilian, duce de Bavaria, şef

[1] Eveniment de caritate anual, organizat de aristocraţia catolică franceză începând din 1885. Cel din 1897 a devenit cunoscut din pricina incendiului în care şi-au pierdut viaţa 126 de persoane, printre care multe aristocrate (n. tr.).

al ramurii tinere a familiei Wittelsbach, iar mama sa, Ludovica, este una dintre fetele primului suveran al Bavariei, Maximilian I. Ludovica este fiică de rege, iar cele cinci surori mai mari au făcut căsătorii strălucite: Carolina s-a măritat cu Wilhelm I de Württemberg, Elisabeth cu Friedrich Wilhelm al IV-lea al Prusiei, Amalie cu Johann I, regele Saxoniei, Sofia cu Franz Karl al Austriei – aceştia sunt părinţii lui Franz Joseph – şi ultima, Maria, cu Friedrich August al Saxoniei.

Ludovica va avea o căsătorie mult mai puţin prestigioasă. În faţa tuturor capetelor încoronate sau susceptibile a fi cu care s-au căsătorit surorile sale, Maximilian de Bavaria este o figură jalnică. Şef al unei ramuri tinere, fără nicio şansă de a domni, Max are un caracter şi un stil de viaţă foarte îndepărtate de Curtea de la München. Este un intelectual şi un poet care adoră să călătorească. Şi-a construit un palat foarte frumos la München, în care a amenajat un circ, pentru că este foarte amator de echitaţie şi de cavalerie. A cumpărat, pe malul lacului Starnberg, şi un fermecător castel, numit Possenhofen, care îi permite să le ofere copiilor săi, pe vreme bună, o viaţă liberă şi rustică. Ei fac plimbări în Alpii bavarezi, pentru că sunt amatori de natură, cai, câini. Vânează şi sunt foarte apropiaţi de ţăranii bavarezi.

Max detestă protocolul şi va transmite această trăsătură de caracter unora dintre copiii săi, mai ales lui Sissi. În schimb, Ludovica soţia sa, care ar fi preferat să se mărite cu Miguel Januário de Bragança, pretendent la tronul Portugaliei, a trebuit să se mulţumească cu acest soţ original şi capricios, care nu va întârzia s-o înşele. Naşterea numeroşilor ei copii o ţine ocupată tot timpul pe Ludovica. Atunci când vine pe lume Sophie-Charlotte, aceasta are deja numeroşi fraţi şi surori. În ordine: Ludwig, moştenitorul, care are 16 ani; Elena, 13 ani;

Elisabeta (Sissi), zece ani; Karl Theodor, opt ani; Maria, şase ani; şi Matilda, trei ani. Doi ani mai târziu, se naşte ultimul copil al cuplului, Maximilian.

Anul de după naşterea sa, 1848, este anul revoluţiilor din Europa. Chiar şi la München, au izbucnit revolte. Regele Ludovic I al Bavariei, care nu îi putea refuza nimic amantei sale, pretinsa dansatoare spaniolă Lola Montez, va plăti scump pentru pasiunea sa. Este constrâns să abdice în favoarea fiului său Maximilian al II-lea. Sophie-Charlotte are un an. Fiul mai mare al lui Maximilian, Ludovic, are trei ani. Nimeni nu poate ghici că va juca un rol în viaţa lui Sophie-Charlotte. Evenimentele din 1848 îl obligă pe regele francezilor, Ludovic-Filip, să îşi abandoneze tronul şi să plece în exil. Nepotul său, Ferdinand, duce d'Alençon, are doar patru ani. Şi el va îndura rigorile exilului cu tatăl său, ducele de Nemours; şi acesta va juca un rol în destinul lui Sophie-Charlotte. Pentru moment, mica prinţesă bavareză este foarte departe de aceste tulburări. Este crescută într-un cadru familial călduros şi vesel, ultima născută fiind, firește, favorita fraţilor şi surorilor. Ca şi ei, îşi va petrece iernile în frumosul palat din München şi, mai ales, minunatele veri însorite la Possenhofen. Precum fraţii şi surorile sale, îşi adoră tatăl, care nu este mereu prezent şi călătoreşte mult. Dar când se află acolo, îi antrenează în universul său, fără nicio constrângere, printre caii săi de circ sau în drumeţii montane. Şi ce bucurie resimte când se întoarce din călătorie! Pe lângă cadourile fabuloase oferite tuturor, îi încântă cu poveştile sale. Copiii au ocazia să viseze la piramidele egiptene, la bazarurile din Constantinopol, la comorile Ierusalimului. Sophie-Charlotte beneficiază, ca şi ceilalţi, de prezenţa permanentă, călduroasă şi atentă a mamei lor, mereu acolo. Se ocupă de educaţia lor, fără să fie prea copleşitoare, dar mai ales îi iubeşte. Visează pentru

fiecare dintre ei la căsătorii măreţe, pe care, firește, le merită şi pentru care ea se va strădui. Pentru copiii săi, are ambiţie. Speră că vor avea o viaţă mai strălucită decât a sa.

În 1852, Sophie-Charlotte nu are decât cinci ani. Oare realizează că toată această agitaţie la Possenhofen în jurul surorii sale mai mari Elena, care va pleca împreună cu mama la Bad Ischl, în Austria, are ca scop logodna sa cu tânărul împărat Franz Joseph? Sophie-Charlotte rămâne în Bavaria cu tatăl său, surorile Maria şi Matilda; credea că Sissi va face la fel. Dar cum este cam melancolică în această vară – din cauza unei vagi suferinţe din dragoste –, în ultimul moment va pleca şi ea. Bum! Află, de la tatăl ei, că la Bad Ischl nimic nu s-a petrecut cum era prevăzut. Franz Joseph s-a logodit cu Sissi, de care s-a îndrăgostit nebuneşte, iar Elena este foarte nefericită din această cauză! O surpriză totală! Dar nu e nimic grav: toată familia este cuprinsă de bucurie. Sophie-Charlotte este martora febrilităţii mamei sale de a o pregăti pe prea tânăra Sissi să devină o împărăteasă perfectă. Cursuri intensive de maghiară, lecţii de istorie austriacă, de ţinută, mai ales un minunat trusou în pregătire, şi apoi vizitele împăratului Franz Joseph în familie, în lunile de dinaintea căsătoriei. Mai sunt şi somptuoasele bijuterii pe care Sissi le primeşte de la arhiducesa Sofia şi de la logodnicul său: are la ce să viseze o fetiţă de şase ani! Şi apoi, de data asta, nu va fi ca la Bad Ischl: Sophie-Charlotte îşi va însoţi familia în călătoria fabuloasă pe care o va face de la München la Viena. Da, şi Sophie-Charlotte va lua parte la această călătorie feerică! Vaporul pe Dunăre, seara extraordinară cu ocazia petrecerii de la Linz, unde împăratul a venit să-şi întâlnească logodnica, înainte de a pleca la Viena. Şi, în cele din urmă, ultima parte a călătoriei pe vaporul *Franz Joseph*, împodobit cu munţi de trandafiri, singurul vapor autorizat să navigheze în

acele zile pe Dunăre, cu o mulțime imensă pe maluri pentru a o sărbători pe sora ei Sissi. O nemuritoare poveste cu zâne! Firește, Sissi este puțin încordată, dar ce călătorie! Sophie-Charlotte nu o va uita niciodată, ca și splendida nuntă a surorii sale în Biserica Augustinilor, la Viena.

Sissi este prima căsătorită din familie. Ludwig a părăsit deja căminul pentru a-și urma studiile. În 1854, un nou preceptor va prelua educația prinților, și anume baronul Karl von Wulffen. Este un profesor excelent, pe care copiii îl vor adora. Nu asigură doar învățământul tradițional, îi învață și disciplina, rigoarea, în măsura posibilului, pentru că la Possenhofen tentațiile exterioare sunt foarte mari! Mai târziu, în 1877, Sophie-Charlotte își va povesti anii binecuvântați: „Eram opt copii acasă. Fiecare dintre noi avea pomul său de Crăciun, de care nu se despărțea până când nu-i cădeau și ultimele ace. Era sărbătoarea sărbătorilor, și pentru cei mari, și pentru cei mici".

În 1858, Elena, supărată că nu l-a sedus pe Franz Joseph, descoperă, în sfârșit, dragostea. Se căsătorește cu Maximilian, prinț de Thurn și Taxis. Apoi va veni căsătoria Mariei, care, așa cum se va spune, „stârnește interesul moștenitorului Regatului Celor Două Sicilii". Sissi se informează: candidatul nu este, fizic, foarte potrivit! În ciuda acestui lucru, va fi acceptat ca ginere... Maria se căsătorește cu acest prinț prin procură, la München, la 8 ianuarie 1859. Apoi, merge la Viena, pentru că Sissi o va însoți până la Trieste pentru a o prezenta pe sora sa ministrului plenipotențiar napolitan, la trecerea rituală a frontierei logodnicei, o tradiție în căsătoriile regale. Maria se îmbarcă la Trieste și debarcă la 2 februarie, la Bari, pentru că a devenit ducesă de Calabria. Adevărata căsătorie, cea religioasă, va fi celebrată în august 1859. Cât despre primul născut al familiei, Ludwig, care și el a însoțit-o pe Maria până la Trieste, este într-o poziție

incomodă față de familie. Vrea să se poată căsători cu femeia iubită, o actriță, Henriette Mendel. Pentru ea, va renunța la drepturile de moștenitor. Căsătoria, destul de rău privită, are loc în același an 1859. Familia se împrăștie astfel din ce în ce mai mult, pentru că, sub influența surorii sale Maria, Matilda acceptă cererea în căsătorie a contelui Trani, frate vitreg al lui Francisc al II-lea regele Celor Două Sicilii, soț al Mariei. Se vor căsători în 1861. Francisc al II-lea a devenit suveran al Celor Două Sicilii, dar trupele lui Garibaldi obligă cuplul regal să fugă la Neapole. El se refugiază la Gaeta, unde regina Maria se va afirma ca luptătoare înflăcărată, apărând tronul soțului ei. Și totuși, Garibaldi va câștiga. Cuplul trebuie să se stabilească la Roma, unde va avea loc căsătoria Matildei cu contele Trani.

Cele două cupluri, cel al Mariei și cel al Matildei, locuiesc la Palazzo Farnese, care aparține familiei de Bourbon-Sicilia. Există reședință și mai rea!

În vara lui 1862, Sophie-Charlotte le vede sosind la Possenhofen pe trei dintre surorile sale: Sissi, Maria și Matilda. Nu e nimic surprinzător în asta, toată lumea își petrece vara la acest castel familial pentru a-și regăsi familia și amintirile din copilărie. Și totuși, în acel moment, cele trei surori par tulburate. Sophie-Charlotte a știut oare motivul? Nu cunoaștem nimic despre asta. De fapt, fosta regină a Neapolelui pare atât de tulburată și atât de indispusă din pricină că este însărcinată... dar nu cu soțul ei! În realitate, căsătoria ei este un dezastru. Ea și Francisc al II-lea nu se înțeleg. Prin urmare, la Roma, se consolează cu un ofițer al gărzii pontificale, de la care așteaptă acest copil. Pentru a-și ascunde sarcina, Maria va fi trimisă într-o mănăstire a Ursulinelor, la Ausburg. Acolo va naște o fetiță, care va fi, din fericire, preluată de tatăl ei. Este limpede

că această situaţie a perturbat familia, mai ales pe mama ei, iar Sophie-Charlotte e departe de a fi proastă. Oare şi-a dat seama, în acel moment, că mariajul nu era neapărat cheia fericirii? Fără să fie la fel de frumoasă ca Sissi – Sophie-Charlotte are un chip mai alungit decât împărăteasa –, fără să aibă nici graţia, nici alura acesteia, este totuşi foarte drăguţă, fină şi sensibilă. Este o bună muziciană, cântă la pian şi ia lecţii cu un profesor de canto. Va împlini curând 16 ani, vârsta măritişului pentru o prinţesă. A fost cerută în căsătorie de Philipp de Württemberg şi de Luís I al Portugaliei, dar nu s-a concretizat nimic. În aprilie 1866, Sissi, îngrijorată pentru Sophie-Charlotte, îi scrie mamei sale: „Dacă şi-ar găsi un soţ pe care să-l iubească şi care s-o facă fericită, dar cine să fie acela?" Or, vărul său, regele Ludovic al II-lea al Bavariei, este încă sub şoc: a trebuit să-l expulzeze din München pe Richard Wagner, sub presiunea guvernului său. Muzicianul are o mare importanţă în viaţa regelui, căci încă din copilărie este fermecat de muzica şi opera sa. I-a oferit destule resurse pentru a fi fericit la München şi pentru a putea munci aici fără să se sinchisească de oamenii meschini şi invidioşi. Dar Wagner a abuzat de generozitatea sa. Mai rău: amanta sa, Cosima von Bülow, este soţia şefului său de orchestră şi l-a împins pe compozitor spre acest comportament considerat ingrat şi scandalos. Ludovic al II-lea a acţionat ca rege, dar e foarte nefericit din această cauză. Sophie-Charlotte şi Ludovic al II-lea se ştiu din copilărie. El are 21 de ani şi nu i se cunoaşte vreo legătură cu vreo femeie. În afara mamei sale, nu există nicio femeie în anturajul lui. Într-o zi, la Palatul Residenz, din München, Sophie se aşază la pian şi cântă o melodie a lui Wagner, cu talent. Ludovic al II-lea este imediat sedus. Ce surpriză plăcută! Această tânără verişoară îl apreciază la fel de mult pe Wagner ca şi el – iată-l fermecat.

Sophie-Charlotte are şi avantajul de a fi sora lui Sissi, căreia Ludovic al II-lea îi poartă o admiraţie nemărginită şi pe care e deznădăjduit că n-o mai vede prea des din pricina angajamentelor sale de împărătească a Austriei. Pentru a compensa această lipsă afectivă, cei doi veri care se aseamănă îşi scriu mult. Fiind doi mari romantici, îşi depun scrisorile într-un mic pavilion de pe Insula Trandafirilor, pe lacul Starnberg. Este secretul lor. Pentru Ludovic al II-lea, Sophie-Charlotte devine un fel de „dublură" a lui Sissi, care, în plus, îl apreciază pe Wagner. Regele face atunci următoarea remarcă: „Presupunând că mă pot înţelege cu o femeie, aş face mai bine să aleg o soră a admirabilei împărătese". Se văd des. Ludovica, mama lui Sophie-Charlotte, se îngrijorează; această fixaţie bizară a regelui nu este sănătoasă... Nu există nicio cerere în căsătorie, ci doar supoziţii sau aparenţe. La 10 ianuarie 1867, Ludovic al II-lea îi scrie o scrisoare lungă de ruptură lui Sophie-Charlotte , deşi nu este nimic între ei – nici măcar un sărut –, în afară de pasiunea pentru Wagner! Atunci când Sophie-Charlotte a încercat să-şi îmbrăţişeze verişorul, acesta a fost îngrozit! Ne putem imagina că Sophie-Charlotte a fost surprinsă. Este oare îndrăgostit? Îi e teamă? De cine anume? La 22 ianuarie, se ţine un mare bal la Rezidenz şi regele nu dansează decât cu Sophie-Charlotte. Cărui fapt i se datorează această uimitoare întorsătură? Regele tocmai a aflat că doi dintre apropiaţii săi, prinţul Paul de Thurn şi Taxis, aghiotant, şi contele Holnstein, mare scutier, se vor căsători. Ludovic al II-lea va face, aşadar, la fel. A doua zi, la ora 6 dimineaţa, năvăleşte în camera mamei sale, regina Maria, ca s-o anunţe că se va căsători cu Sophie-Charlotte. Apoi, Ludovic al II-lea pleacă în grabă la ducele Max, tatăl lui Sophie-Charlotte. În această dimineaţă hibernală, toţi cei ai casei încă dorm! Regele insistă să-i ceară ducelui Max mâna fiicei sale.

Sophie-Charlotte este trezită pentru a-şi da consimţământul. Tulburată, în lacrimi, acceptă. În aceeaşi seară, logodnicii îşi fac prima apariţie oficială la Opera din München. Anunţul logodnei este bine primit în Bavaria. De acum, pentru Ludovic al II-lea, Sophie-Charlotte a devenit, din nefericire, „Elsa", o eroină a lui Wagner! El îşi semnează scrisorile astfel: „Al vostru Heinrich, care vă iubeşte". Regele îşi imaginează căsătoria ca pe o operă. O comuniune scenică şi lirică, fără imbold fizic! Transpunerea wagneriană a idilei lor este îngrijorătoare. Dar puţin contează, Sophie-Charlotte se crede fericită... Regele se lansează atunci cu frenezie în pregătirile pentru nuntă. Amenajează un apartament somptuos pentru Sophie-Charlotte la Rezidenz şi comandă o caleaşcă magnifică, foarte scumpă (un milion de guldeni), care este pusă în circulaţie pentru repetiţiile ceremoniei. Trecerea acestei caleşti goale dovedeşte că Ludovic al II-lea îşi pune în scenă nunta, ca pe un spectacol. Alege coroana pe care o va purta Sophie-Charlotte şi o va transforma, pentru că este prea mare şi prea grea. Moneda regatului este o medalie care reuneşte cele două profiluri cu menţiunile în latină: *Ludovic Rex* şi *Sophia Carlotta uxor*. În mod abil, viitoarea regină a Bavariei pregăteşte un mic complot în martie 1867: îl face pe Wagner să revină în secret la München, pentru a-i fi prezentată fără ceremonie specială, fiindcă acestuia încă îi este interzis de către guvern să locuiască la München. Întrevederea va avea loc clandestin la Ludwig, fratele lui Sophie-Charlotte, şi la soţia sa Henriette. La 15 martie, la 10.30, Sophie-Charlotte şi Richard Wagner se întâlnesc. Muzicianul este entuziasmat de Sophie-Charlotte şi îi scrie regelui: „Dacă până în prezent nu am trăit decât pentru Domnia Voastră, de acum voi trăi şi pentru ea, care nu trăieşte decât pentru Domnia Voastră". Regele este încântat că Wagner îi apreciază logodnica, dar

el este atât de ocupat cu punerea în scenă a căsătoriei sale, încât nu are timp să-o vadă!

Două evenimente vor agrava impresia de ciudăţenie a acestei logodne.

La 14 mai 1867, regele, care locuieşte la castelul Berg, pe malul lacului Starnberg şi vizavi de Possenhofen, decide să facă o plimbare călare. Cum cel care se ocupa de caii săi s-a îmbolnăvit, este înlocuit de un tânăr blond şi atletic, pe nume Richard Hornig. Văzându-l, Ludovic al II-lea este atât de tulburat, încât nu merge la Possenhofen. Richard Hornig devine intendentul grajdurilor şi, la sfârşitul lunii, îl însoţeşte într-o călătorie în Turingia. Sophie-Charlotte îşi vede din ce în ce mai puţin logodnicul, dar şi ei i-a picat cineva cu tronc. În atelierul unui celebru fotograf din München care realizează fotografiile oficiale ale logodnei, l-a întâlnit pe fiul acestuia. Numele lui este Edgar Hanfstaengl. Cei doi tineri, se pare, s-au îndrăgostit la prima vedere. Se întâlnesc adesea. Proprietatea familiei Hanfstaengl este aproape de Possenhofen. E nevoie, desigur, de complicitatea doamnei de onoare a lui Sophie-Charlotte. Dar, aparent, aceasta nu pune nicio piedică reală. O corespondenţă amoroasă stă mărturie pentru pasiunea lui Sophie-Charlotte din acea vară. Mulţi ani mai târziu, va dovedi din nou că, atunci când este îndrăgostită, nimic nu o opreşte...

În acea vară, îşi revede totuşi ciudatul logodnic. Regele i se alătură pentru a-i întâmpina, la 18 august, în gara din München, pe împăratul Napoleon al III-lea şi pe împărăteasa Eugénie, aflaţi în drum spre Gastein. La puţin timp, Ludovic al II-lea, după ce a regăsit-o pe Sissi la Bad Ischl, nu încetează să călătorească: în iulie, a făcut deja o lungă călătorie la Paris cu Richard Hornig. A vizitat Versailles-ul şi castelul Pierrefonds

și a suferit asemenea șocuri, încât nu va întârzia să se dedice, și el, construcției unor castele mari.

Părinții lui Sophie-Charlotte încep să se îngrijoreze. Nunta, care trebuia, inițial, să aibă loc la 25 august, cu ocazia aniversării regelui, a fost amânată pentru noiembrie. Este din nou amânată pentru decembrie. Max și Ludovica, exasperați, cer ca această căsătorie să aibă loc cel mai târziu la sfârșitul lui noiembrie. Pentru rege, este un ultimatum! Nu primește bine acest lucru. La 7 octombrie, îi scrie lui Sophie-Charlotte o scrisoare de adio, precizând că se retrage din relație, nu din pricină că nu o iubește, ci pentru că părinții săi l-au umilit! Dar, oricum, a chibzuit bine: dragostea pe care o simte pentru ea este frățească și „nu este forma esențială pentru o uniune matrimonială". Cu siguranță! Adaugă această atenție, mai degrabă surprinzătoare: „Dacă timp de un an nu ați găsit pe cineva care să vă aducă fericire, și eu la fel, am putea atunci să ne unim pe vecie, dacă, firește, aveți încă această dorință". Este patetic! Pretextele invocate de Ludovic al II-lea sunt false. În realitate, regele și-a conștientizat homosexualitatea și pasiunea pentru Richard Hornig este incompatibilă cu mariajul său cu Sophie-Charlotte. În jurnalul său intim, va scrie: „Sophie este îndepărtată. Imaginea sumbră dispare. Aveam nevoie de libertate, aveam sete de libertate, trebuia să mă pot trezi din acest coșmar îngrozitor". Coșmarul era, fără îndoială, un trup de femeie... Ruptura este de acum oficială. Bavaria este dezamăgită, dar Sophie-Charlotte primește vestea cu calm. În schimb, la Viena, Sissi și Franz Joseph sunt încă furioși. Împărăteasa, mânioasă, îi scrie mamei sale: „Indignarea mea este peste măsură, la fel și cea a împăratului. Nu se poate descrie nicicum o asemenea conduită. Nici măcar nu înțeleg cum Ludovic mai îndrăznește, după tot ce s-a petrecut, să se arate în München!"

Sophie-Charlotte, fără îndoială vexată, ceea ce putem înțelege, nu va fi, așadar, regina Bavariei. Poate că și ea a fost ușurată că a scăpat de un soț așa de complicat și de imprevizibil? Dar mai este și acest tânăr fotograf în viața ei. Ea îi scrie ceea ce gândește cu adevărat: „Aș vrea ca toată lumea să uite ceea ce a îndurat logodnica unui rege al Bavariei". Nu Ludovic al II-lea nu mai îndrăznește să se arate în München, ci ea! Nu are dreptate, pentru că localnicii îi arată compasiune. Pentru părinții ei, este cu totul altceva. Se simt mai înfuriați și umiliți decât fiica lor! Sophie-Charlotte este trimisă la Dresda, la mătușa Amalie, regina Saxoniei. Verii săi saxoni o primesc cu multă tandrețe și blândețe. Curtea Saxoniei este strălucitoare și cultivată, muzica este foarte apreciată la Dresda, ceea ce o încântă pe Sophie-Charlotte.

La începutul anului 1868, Ludovic I al Bavariei, bunicul lui Ludovic al II-lea și fratele lui Ludovica, moare la Nisa. Funeraliile au loc la München, în timpul friguroasei ierni bavareze, în plin viscol. Pe măsură ce ruptura logodnei devine o amintire, Ludovica, febrilă, caută un soț pentru fiica sa. După un asemenea afront, trebuie neapărat ca Sophie-Charlotte să se mărite mai devreme de un an. Este luat în calcul Carol de Hohenzollern, care devenise nu de mult domnitor al României. Ludovica consideră țara nu prea sigură pentru fiica sa, pentru că este încă dependentă de Imperiul Otoman. Ea îi scrie surorii sale, arhiducesa Sofia, mama lui Franz Joseph: „Mai degrabă m-aș gândi la tânărul Alençon, pe care l-am văzut vara trecută cu tatăl său. Ce părere ai? Nu i-am mai vorbit despre asta lui Max, pentru că familia de Nemours [tatăl ducelui d'Alençon este ducele de Nemours] nu mi-a oferit nici cel mai mic indiciu cu privire la acest subiect. Dar înțelegi că aș vrea s-o văd pe Sophie bine și fericită".

De fapt, în primăvara trecută, ducele de Nemours, al doilea fiu al regelui Ludovic-Filip, văduv din 1857 după Victoria de Saxa-Coburg-Gotha, făcuse o călătorie cu doi dintre copiii săi, Ferdinand, ducele d'Alençon, şi Marguerite. Îi făcuseră o vizită la Viena surorii sale, Clémentine de Saxa-Coburg-Gotha, un personaj foarte influent. Această fiică a lui Ludovic-Filip era poreclită de familia sa „Clémentine de Medici"! Era o femeie inteligentă, lucru pe care îl va dovedi făcând din fiul cel mic, Ferdinand, primul suveran al Bulgariei.

Apoi, împreună cu copiii săi, Nemours mersese la Budapesta, pentru încoronarea fastuoasă a lui Franz Joseph şi a lui Sissi, ca rege şi regină ai Ungariei. Apoi, se stabiliseră, la începutul lui iulie, la München, unde îi întâlnise Ludovica. După o cină în familie în pavilionul Amalienburg, în parcul palatului Nymphenburg, Ludovica îi invitase la Possenhofen. Ei acceptaseră invitaţia şi astfel Sophie-Charlotte l-a întâlnit pentru prima oară pe ducele d'Alençon.

Ludovica îi va vorbi despre acest proiect de logodnă lui Clémentine de Saxa-Coburg, între altele expertă în ale căsătoriei... Este un context oportun, pentru că ducele de Nemours, tatăl ducelui d'Alençon, ar vrea să-şi mărite fiica, Marguerite, cu fratele mai mare al lui Sophie-Charlotte, Karl Theodor, moştenitor de când fratele său Ludwig a renunţat la drepturile sale pentru a se căsători cu actriţa Henriette Mendel. Karl Theodor este văduv de un an. Soţia sa, Sofia de Saxa, s-a sfârşit după ce a adus pe lume o fetiţă, primul lor copil. A priori, Karl Theodor nu este interesat. Îşi plânge soţia iubită şi tocmai şi-a început studiile medicale. Va deveni un oftalmolog renumit.

Situaţia este favorabilă şi de o parte, şi de alta. Nu mai rămâne decât să se aranjeze întâlnirea celor doi tineri. Aceasta va avea loc la Dresda, la regina Maria, mătuşa lui Sophie-Charlotte.

Dar cine este ducele d'Alençon? Pe numele său Ferdinand, noul logodnic dorit pentru Sophie-Charlotte s-a născut la Neuilly în 1844. Este cel de-al doilea fiu al ducelui de Nemours şi al soţiei acestuia, Victoria de Saxa-Coburg-Gotha. Tânărul prinţ nu a profitat multă vreme de viaţa încântătoare a nepoţilor regelui francezilor la Neuilly. Bunicul său, Ludovic-Filip, a fost alungat de pe tron în 1848 şi toată familia l-a urmat în Anglia, în Surrey, la castelul Claremont, generos pus la dispoziţia sa de regina Victoria. Viaţa la Claremont era foarte simplă. Regele şi regina Maria Amalia locuiau acolo cu cei trei fii ai lor, Nemours, Joinville, Aumale, şi cu familiile lor. Ludovic-Filip a murit acolo în 1850. Ducele d'Aumale a părăsit Claremont pentru a se stabili la Twickenham în 1852, iar Joinville a făcut la fel în 1866. Doar ducele de Nemours a rămas aproape de mama sa. Era văduv din 1857. Soţia sa Victoria murise după ce adusese pe lume o ultimă fiică, Blanche. Alençon şi-a pierdut astfel mama pe când avea 13 ani. Deznădăjduit, tatăl său nu se va recăsători. Bunica lor, regina Maria Amalia, încearcă să-i ţină locul răposatei pe lângă copiii ducelui de Nemours. Ferdinand d'Orléans, duce d'Alençon, îşi urmează studiile la liceul din Edinburgh. Apoi intră la colegiul de artilerie din Segovia, în Spania, precum fratele său mai mare, care se va căsători cu prinţesa moştenitoare a Braziliei şi va trăi în această ţară.

Ducele d'Alençon este avansat locotenent în 1865. În 1866, când serveşte în Spania, este trimis în Filipine pentru a combate o revoltă. La Manila va afla de decesul bunicii sale Maria Amalia. Cum guvernul britanic a cerut restituirea castelului Claremont, regina Victoria pune la dispoziţia ducelui de Nemours o reşedinţă numită Bushy House, în apropiere de Hampton Court. Acolo, în aprilie 1867, Ferdinand d'Alençon îşi regăseşte tatăl şi cele două surori, Marguerite, de 21 de ani, pe care tatăl speră s-o mărite cu Karl Theodor, fratele lui

Sophie-Charlotte, şi Blanche, de nouă ani. În vara următoare, au făcut călătoria încoronării la Budapesta şi au fost primiţi, pentru prima oară, la Possenhofen.

La Dresda, în iunie 1868, la regina Maria a Saxoniei, mătuşa lui Sophie-Charlotte, este organizată întâlnirea viitorilor logodnici. Ei petrec aici o săptămână, îşi vorbesc, se plac. Ferdinand îi cere mâna lui Sophie-Charlotte: oficial, sunt logodiţi. Sophie-Charlotte este foarte fericită. Îi scrie o scrisoare protocolară viitorului său socru, ducele de Nemours. Nunta este stabilită pentru 14 septembrie, la Possenhofen. Există o singură îngrijorare: sănătatea ducelui de Nemours, care suferă din pricina genunchilor şi nu se poate deplasa. Va trebui ca nunta să fie amânată cu 15 zile din cauza stării sale. Evident, prezenţa regelui Ludovic al II-lea nu este dorită! La 29 septembrie, pentru această căsătorie destul de simplă, sunt prezenţi câţiva membri ai familiei de Wittelsbach: două surori ale lui Sophie-Charlotte, Elena de Thurn şi Taxis şi contesa Trani cu soţul ei. Nici Sissi, nici Maria nu participă. În schimb, este de faţă o mică delegaţie a familiei d'Orléans, cei mai importanţi membri, verii primari ai mirelui, contele de Paris, moştenitorul, şi fratele său, ducele de Chartres. Este mai degrabă o sărbătoare familială decât o nuntă princiară. Mirii sunt frumoşi şi fermecători. Sophie-Charlotte străluceşte. Karl Theodor, fratele miresei, este prezent, dar nu pare să se intereseze deloc de Marguerite d'Orléans. Dorinţa ducelui de Nemours de a-l avea ca ginere nu va fi îndeplinită!

Tânărul cuplu rămâne câteva zile la Possenhofen, apoi pleacă spre Anglia. Împreună cu soţul ei, socrul şi cele două cumnate, Sophie-Charlotte se instalează la Bushy House, o locuinţă mare şi frumoasă, înconjurată de un parc magnific. Încă de la sosirea sa, Sophie-Charlotte constată că unicul stăpân al casei este socrul său, ducele de Nemours. A făcut totul pentru

ca apartamentul tinerilor să fie primitor şi frumos decorat. El a ales totul: ţesături, mobilă, obiecte. Nora este încântată, recunoscătoare că şi-a dat atâta osteneală pentru ei. De fapt, se înţelege bine cu el şi îl respectă. Cumnata sa, Marguerite, este fermecătoare, nicidecum supărată de a nu-l fi sedus pe Karl Theodor! Blanche, cealaltă cumnată, în vârstă de 11 ani, este mai dificilă, pentru că are probleme la un genunchi şi se deplasează greu, ceea ce îi afectează dispoziţia. Tânărul cuplu se vede mult cu unchii şi verii. Nu trebuie să uităm faptul că familia d'Orléans este în exil în aceste momente. Este normal ca în această situaţie dificilă – şi oarecum umilitoare – membrii săi să se apropie. Regina Victoria îi invită la Windsor. În fiecare săptămână, merg la Londra pentru cumpărături, spectacole de teatru şi operă, şi chiar există posibilitatea de a petrece acolo noaptea: generosul duce d'Aumale, cel mai înstărit dintre fiii lui Ludovic-Filip, care a moştenit proprietatea Condé, le pune la dispoziţie reşedinţa londoneză.

Firește, această viaţă câmpenească poate părea monotonă, dar nu-i displace lui Sophie-Charlotte. Îi place natura, aşa a şi fost, de altfel, crescută; scrie mult, dar, mai ales, este îndrăgostită de soţul ei. Foarte repede, rămâne însărcinată. La 9 iulie 1869, o naşte pe mica Louise, acest prenume fiind un omagiu adus bunicii sale, ducesa Ludovica. Sophie-Charlotte este istovită de această naştere. În ciuda unui sejur la malul mării, aproape de Brighton, nu se reface bine şi tuşeşte mult. Starea sa nu se ameliorează. Trebuie să stea mult la soare. Ducele d'Aumale îi pune la dispoziţie palatul său din Palermo. La 13 decembrie 1869, cuplul şi nou-născuta traversează Canalul Mânecii şi sosesc la München pe 19. Doctorul Curţii îi recomandă ducesei repaus, soare şi lapte de măgăriţă... Acest sejur îi permite lui Sophie-Charlotte să-şi regăsească familia, mai ales pe fraţii săi.

Trecând prin Roma, poposesc la Palatul Farnese, la sora lui Sophie-Charlotte, Maria, care tocmai a născut o fetiță. O întâlnește și pe sora sa Matilda, contesă Trani. O fericire pentru cele trei surori. Ducele și ducesă d' Alençon și micuța lor Louise ajung la Palermo în ianuarie 1870 și se instalează la Palatul Orléans. O superbă reședință siciliană, colorată în ocru, în inima unui parc de 40 de hectare. Ducele d' Aumale le-a pus la dispoziție o trăsură cu doi cai și o bucătăreasă. Restul este în sarcina lor. Climatul sicilian are un efect binefăcător asupra sănătății lui Sophie-Charlotte. Vor locui la Palatul Orléans până în aprilie, apoi ajung la Roma și, în final, în Bavaria, la sfârșitul lui mai. Toată familia și-a dat întâlnire în împrejurimile castelului Possenhofen, la Feldafing. Familia d' Alençon locuiește într-o căsuță de pe malul lacului Starnberg. Maria și soțul ei, regele Neapolelui, au o casă în apropiere. Matilda și Sissi au sosit și ele. Totul se petrece la începutul războiului franco-prusac. Ferdinand este foarte stânjenit să se afle în Bavaria, aliată, împotriva ei, cu Prusia și care luptă împotriva Franței. Ferdinand, Sophie-Charlotte și fiica lor pleacă atunci la Viena.

Franz Joseph și Sissi îi primesc cu multă înțelegere și blândețe. Mai întâi instalat la Schönbrunn, cuplul Alençon preferă să-și petreacă iarna la Meran, în Austria Superioară. Dar ducele de Nemours își cheamă fiul lângă el în Anglia. Acesta va rămâne acolo mai multe luni. Atunci când Ferdinand revine la Meran în primăvara lui 1871, neavând dreptul de a lupta în armata franceză, își găsește soția extrem de încordată, nervoasă, deprimată că a fost singură. Constatarea lui Ferdinand este dureroasă: Sophie-Charlotte este prea fragilă pentru a îndura încercările. Orice supărare o afectează fizic. În ciuda acestui lucru, Sophie-Charlotte rămâne din nou însărcinată. În niciun caz ea nu vrea să se întoarcă în Anglia, așa că familia d' Alençon pleacă din nou la Viena. Vor petrece vara la

Schönbrunn. Acolo ei află că legea franceză privind exilul familiei d'Orléans este abrogată la 17 iunie 1871. Această lege privea cele două ramuri ale Casei regale. Familia d'Orléans va putea, aşadar, să revină în Franţa. Ferdinand pleacă degrabă în Anglia, pentru a plănui viitorul cu tatăl şi unchii săi. O lasă pe Sophie-Charlotte în grija lui Sissi, care o va duce să-şi petreacă vara la Bad Ischl. În septembrie, Ferdinand revine şi îşi instalează familia din nou la Meran. Dar va trebui să o părăsească iar curând, pentru că a cerut reînrolarea sa în armata franceză. La 29 septembrie, este numit căpitan al regimentului 12 de artilerie, staţionat la Vincennes. Pleacă, aşadar, curând, dar Sophie-Charlotte este fericită că viaţa soţului ei îşi recapătă sensul. Dar va naşte singură, la Meran, la 18 ianuarie 1872, un băieţel pe nume Emanuel, care va primi titlul de duce de Vendôme. Ferdinand soseşte la două zile după naştere. Sophie-Charlotte va avea nevoie de câteva luni pentru a se reface. În primăvara anului 1872, se alătură soţului ei la Paris cu cei doi copii. Locuiesc pe bulevardul Marigny, la nr. 45, într-o casă închiriată de Ferdinand. În această perioadă are loc apropierea între ramura senioară a familiei de Bourbon, reprezentată de contele de Chambord, nepotul lui Carol al X-lea, şi ducele d'Orléans, şeful ramurii tinere şi nepotul lui Ludovic-Filip. În vara anului 1873, din nefericire, contele de Chambord, solicitat de Mac-Mahon, preşedintele monarhist al republicii, nu se poate hotărî să adopte drapelul tricolor al lui Ludovic-Filip. Refuză să renunţe la drapelul alb, care era cel al lui Henric al IV-lea. Din cauza acestei încăpăţânări, restaurarea monarhiei nu va avea loc...

Sophie-Charlotte are multe puncte comune cu sora sa Sissi. Nu suportă ca socrul ei, Nemours, să-i conducă existenţa, să se amestece în viaţa ei cotidiană şi în anturajul ei. Vrea să se mişte liber, consideră că nu trebuie să fie însoţită de o doamnă

de onoare de fiecare dată când iese. Este foarte supărată din această cauză, dar ajunge să obţină o însoţitoare la dispoziţia sa. Domnişoara de Saint-Aubin, care fusese aleasă de socrul său, este astfel înlocuită de baroana de Fernbach, care făcea parte deja din suita ei dinainte de căsătorie.

În această perioadă, Sophie-Charlotte este foarte tulburată. Se refugiază în religie. Starea sa proastă este permanentă. De fapt, pentru prima oară se simte ca la ea acasă după atâtea mutări. Încearcă să găsească un echilibru între problemele morale, religie, familie şi viaţa mondenă pe care este obligată s-o ducă. Pentru Ferdinand, perioada nu este mai simplă. În realitate, republicanul Jules Ferry nu are încredere în prezenţa ofiţerilor care provin din familii care au domnit în Franţa. Decide, prin decret, să îi excludă din armată pe ducele d' Aumale, general de divizie în rezervă, pe ducele de Chartres, colonel comandant al regimentului 10 vânători, şi pe ducele d' Alençon, căpitan al regimentului 12 artilerie. Acesta din urmă a presimţit că euforia reîntoarcerii lor în Franţa nu va dura. Care va fi următoarea măsură?

Iunie 1886 este o lună de doliu pentru Ferdinand şi Sophie-Charlotte. La 8 iunie, contele de Trani, soţul Matildei, se sinucide, trăgându-şi un glonţ în cap. Era despărţit de soţia sa de mai mulţi ani. Nici nu este bine înmormântat, că se află de moartea, foarte misterioasă, a regelui Ludovic al II-lea al Bavariei în lacul Starnberg, la 13 iunie 1886. Un şoc imens, care ridică numeroase semne de întrebare. Ca o culme a acestor drame, la 22 iunie este votată o nouă lege privind exilul, care îi afectează doar pe şefii casei, atât din familia d' Orléans, cât şi din familia Bonaparte. Doar contele de Paris este vizat, ducii de Nemours şi d' Alençon pot să rămână în Franţa, dar, din solidaritate, decid să părăsească şi ei ţara natală. Ferdinand pleacă din nou în Anglia, în timp ce Sophie-Charlotte rămâne

în Bavaria, pentru a asista la funeraliile celui care fusese efemerul şi straniul său logodnic, regele Ludovic al II-lea.

La 29 iunie, ducesa d'Alençon este cuprinsă de o febră violentă. Are scarlatină. Ferdinand, întors din Anglia, se instalează cu copiii la Possenhofen, la Ludovica. Sophie-Charlotte este izolată în vila sa. Sissi este terorizată de ideea că ea sau fiica sa Maria Valeria ar putea să se molipsească. Pleacă degrabă la Bad Ischl. Boala este lungă. Ducele d'Alençon organizează transferul soţiei sale, convalescente, la Bad Reichenhall, pentru că doctorul i-a recomandat o cură. În acest răstimp, ducele îşi însoţeşte fiul, care merge într-un internat în Anglia. Sophie-Charlotte şi fiica sa poposesc la Tegernsee, apoi, la începutul lui noiembrie, ajung la München. Familia este, aşadar, ruptă în două. Teoretic, trebuia să se reunească la Nisa, în martie 1887.

Dar, brusc, Sophie-Charlotte încetează să scrie. Doctorul Glaser, ginecolog, îl previne pe ducele d'Alençon că ducesa suferă de probleme ginecologice severe şi trebuie să rămână la pat. Nu va putea veni la Nisa. Adevăratul motiv este mai simplu: Sophie-Charlotte are o legătură cu doctorul ei... Secretul este bine păstrat, dar nu pentru toată lumea. Sissi îl va afla şi îi va scrie un poem sfâşietor, răzbunător, surorii sale, din care citäm:

Faţă de bunul tău soţ,
Ai renunţat la fidelitate,
I-ai străpuns inima,
Da, ai păcătuit îngrozitor.

Sissi este, firește, perfect informată, la fel şi anumiţi membri ai familiei, printre care soţul ei Franz Joseph şi fratele ei Karl Theodor, doctor. Foarte curios, adulterul nu este luat în considerare. Sophie Charlotte are acest comportament „ciudat şi anormal" pentru că este bolnavă şi trebuie îngrijită...

Trebuie să îi recunoaştem ducelui d'Alençon o răbdare faţă de soţia sa şi o voinţă de a salva mariajul lor cu o dăruire fără limite. La sfaturile fratelui ei Karl Theodor, Sophie-Charlotte este încredinţată unui psihiatru celebru, Richard von Krafft-Ebing, care deţine o clinică pe colinele din Graz, în sudul Austriei. Acesta este obişnuit „să trateze femeile adultere". Ferdinand îşi conduce personal soţia la acest expert, într-un tren special. Conform publicaţiei *Morning Post*, Sophie-Charlotte a fost „grav tulburată de moartea regelui Ludovic al II-lea". Se precizează că „starea sa mentală a devenit atât de alarmantă, încât fratele său, Karl Theodor, el însuşi doctor, sfătuise familia să o supună unui tratament medical". Slavă Cerului! Nici pic de scandal! Doar o mică tulburare a minţii. La urma urmei, adulterul nu este decât un fel de boală... Cum o „îngrijeşte" psihiatrul din Graz pe ducesa d'Alençon? Nu se ştie. Se poate spune că ea este, în fond, internată într-un fel de clinică de lux specializată. Foarte sigur este că Sophie-Charlotte a fost cuprinsă de o pasiune violentă pentru doctorul ei, care este căsătorit şi tată. Atunci când ducele d'Alençon vine să-şi ia soţia, amanţii sunt pe punctul să fugă în Elveţia.

Ea va ieşi din această clinică din Graz doar la începutul iernii lui 1887. Pentru Ferdinand, universul familial se năruie. De acum, Sophie-Charlotte va fi preocuparea sa permanentă. Îi va pândi orice schimbare de dispoziţie, febrilitatea atunci când soseşte corespondenţa. Încearcă să o liniştească, să o învesele asc ă, dar nu se poate abţine în acelaşi timp să nu o supravegheze. Se pune şi problema copiilor. Cel care a suferit cel mai puţin este, desigur, fiul lor Emanuel, în vârstă de 16 ani pe atunci. Va trece dintr-un colegiu englez într-o instituţie austriacă. În schimb, cea care a fost în linia întâi este, desigur, Louise, fiica lor. Ea era la München cu mama sa şi a fost un

martor direct la ceea ce s-a întâmplat. A fost traumatizată de violența lui Sophie-Charlotte împotriva ei în acea perioadă și, precum mătușa sa Sissi, va scrie un poem cutremurător despre acest lucru. Tatăl ei o va trimite în Franța, la Institut du Sacré-Cœur. Mătușa sa, regina Maria a Neapolelui, o va primi adesea la ea și va încerca s-o consoleze.

Când ducele și ducesa d'Alençon își reiau viața de cuplu după interludiul din Graz, se decid să se stabilească la Viena. Una dintre problemele cuplului Alençon o constituie, firește, permanentele schimbări de domiciliu, din Anglia la Paris, de la Paris în Bavaria, apoi la Viena. Desigur că au familie pretutindeni, dar aceste mutări repetate nu au ajutat, fără îndoială, la domolirea caracterul lui Sophie-Charlotte.

Iată-i la Viena, pentru Crăciunul din 1888. Sunt la Hofburg cu împăratul, Sissi, Rudolf și soția sa Stéphanie. Mai este și Maria Valeria, cu logodnicul său, arhiducele Franz Salvator. Va fi ultima oară când îl vor vedea pe Rudolf arhiducele moștenitor al Austro-Ungariei, pentru că, o lună mai târziu, va avea loc tragedia de la Mayerling.

Sophie-Charlotte, dincolo de orice suferință, este foarte tulburată de moartea tragică a nepotului său și de disperarea surorii sale Sissi. Familia Alençon va participa la funeraliile de la Hofburg, apoi la Biserica Augustinilor, înainte ca trupul neînsuflețit al lui Rudolf, însoțit de tatăl acestuia, să fie depus în Cripta Capucinilor.

În vara următoare, în iulie 1890, ducele și ducesa se instalează la un castel în apropiere de Innsbruck, pe care tocmai l-au cumpărat, Mentlberg. În sfârșit o reședință stabilă și care le aparține! Acolo vor sărbători logodna fiicei lor Louise cu Alfons al Bavariei, un nepot al prințului regent care i-a urmat bietului Ludovic al II-lea. Încă o căsătorie între rude... Nunta

are loc în primăvara următoare, la 15 aprilie 1891, la castelul din Nymphenburg. Curând, Sophie-Charlotte va recidiva: are o „nouă criză". La Mentlberg, în căminul ei, ducesa este febrilă. Ferdinand, care o observă, se teme ca această criză să nu fie violentă. Aparent, soţia sa a ales să-l revadă pe doctorul Glaser. Ducele ia legătura cu amantul lui Sophie-Charlotte. Doctorul Glaser se angajează să nu o mai revadă pe această pacientă ilustră. Ducele are o lungă discuţie cu Sophie-Charlotte. Ea începe prin a nega aventura, apoi o mărturiseşte şi promite să nu o mai repete. De data aceasta, ducesa va scăpa de clinică. Soţul ei va avea grijă de ea, cu blândeţe şi răbdare. Trăind în permanenţă în angoasa unei recidive, devine sprijinul soţiei sale fragile. Şi va rămâne aşa până la capăt...

La 24 ianuarie 1892, Ludovica, stâlpul familiei, se stinge. La München, la funeraliile sale, vor lipsi Elena, moartă în 1890, şi Sissi, încă destul de afectată de moartea fiului său ca să accepte să se arate. De acum, viaţa ducelui şi ducesei d'Alençon va fi un pic mai stabilă. Revin la Paris, unde petrec iarna şi primăvara; locuiesc pe bulevardul Friedland. Vara şi toamna, sunt la Mentlberg. În sfârşit, o existenţă mai echilibrată!

La 10 februarie 1896, fiul lor Emanuel se căsătoreşte cu prinţesa Henriette a Belgiei, fiica contelui şi contesei de Flandra, fratele şi cumnata regelui Belgiei Leopold al II-lea. Un mariaj care satisface cele două familii. Cuplul Alençon pare să-şi fi regăsit echilibrul. În aprilie 1897, împărăteasa şi regina Austro-Ungariei, Sissi, vine la Paris pentru a-şi vizita sora pe bulevardul Friedland. Se declară dezamăgită că nu a putut lua parte la căsătoria nepotului ei Emanuel - cele două căsătorii belgiene ale Habsburgilor nu lăsaseră amintiri frumoase, Maximilian şi Charlotte, apoi Rudolf şi Stéphanie... Dar Sissi

vrea să-şi cunoască noua nepoată, Henriette. De ce a venit la Paris? O intuiţie? Se ştie că are oarecare abilităţi de medium. În timpul marilor dificultăţi ale cuplului Alençon, Sissi fusese mereu prezentă pentru a se ocupa de sora sa, dar nu-i iertase legătura cu doctorul Glaser, scriind, după cum am văzut, poeme răzbunătoare pentru infidelă. Fără îndoială, Sissi voia să se împace cu sora sa şi să trăiască în pace cu ea.

La rândul ei, Sophie-Charlotte a avut oare presentimente? În orice caz, tocmai şi-a făcut testamentul, precizând că doreşte să fie înmormântată în veşmintele de călugăriţă a Celui de-al Treilea Ordin al Penitenţei şi să i se organizeze funeralii simple şi fără flori. Ceruse şi să i se scrie pe coşciug:

Sophie-Charlotte
Ducesă d'Alençon
Născută ducesă de Bavaria
Sora Maria-Magdalena a Celui de-al Treilea Ordin al Penitenţei

Dacă ducele d'Alençon deceda înaintea ei, ea a indicat: „Vreau să fiu aşezată lângă soţul meu, îngerul păzitor al vieţii mele". În toată dezordinea existenţei sale, Sophie-Charlotte se bazase mereu pe Ferdinand. El fusese fără încetare prezent şi nu-i reproşase nimic niciodată. Aceste dispoziţii fiind cunoscute, ducesa d'Alençon era pregătită pentru ultimul act al vieţii sale.

În fiecare an, are o mică tejghea la Bazar de la Charité, în profitul activităţii de noviciat a dominicanilor. Preşedintele bazarului, baronul de Mackau, îi permite să aibă o expoziţie cu vânzare în timpul primelor patru zile, mereu cele mai profitabile. În acel an, 1897, instituţia a ţintit mai sus ca de obicei. Din rue La Boétie, a fost transferat pe rue Jean-Goujon, la

nr. 15-17, pe un teren imens oferit de domnul Heine. S-a adus acolo un decor pitoresc, admirat la expoziţia recentă a teatrului de la Palais de l'Industrie. Decorul reprezenta o stradă din vechiul Paris, aflată într-un hangar lung de 80 de metri şi lat de 10. Erau acolo reproduceri ale vechilor case şi 22 de mici magazine la modă altădată, cu firme naive. Totul era făcut din lemn alb, carton presat şi pânze pictate. Ducesa d'Alençon este acolo în prima zi, luni 3 mai. Totul decurge bine. Este mulţumită de vânzări. Marţi 4 mai, după ce a luat micul dejun cu soţul ei, merge la Bazar. În ciuda doliului – ducele de Nemours, socrul său, murise cu un an în urmă –, ducesa este foarte elegantă, ca întotdeauna. Poartă o rochie neagră împodobită cu aplicaţii de mătase albă, care o fac mai puţin severă. Pe cap, are o pălărioară de pai neagră, împodobită cu pene de stârc, şi ele negre. Tejgheaua ei, nr. 4, foarte aproape de cele două uşi batante de la intrare, este foarte bine plasată. Numeroşi vizitatori se grăbesc s-o salute şi să cumpere. Soţul ei i se alătură la 15.30. Ducele d'Alençon merge de la o tejghea la alta, îi cumpără soţiei o mică oală cu lapte, apoi se îndepărtează de ea. Marea atracţie a acestui an este cinematograful, într-o sală improvizată. Brusc, pe la ora 16.00, izbucneşte o limbă de foc în spatele decorurilor, deasupra cinematografului. Nimeni nu înţelege ce se petrece. Din pricina succesului proiecţiilor, angajatul nu a lăsat aparatul să se răcească suficient între două reprezentaţii. Pelicula a luat foc la contactul cu lampa mult prea caldă.

Flăcările au atins repede lucrurile din jur, foarte inflamabile. Ducele d'Alençon, care era înăuntru, va relata o poveste înspăimântătoare a catastrofei. Se afla atunci în mijlocul străzii, între intrare şi bufet. Se repede spre tejgheaua soţiei sale pentru a-i acorda ajutor. Nu are timp să se întoarcă, fiind împins de un şuvoi de oameni: toată lumea se grăbeşte spre uşi.

Oamenii sunt blocați între aceste uși, pentru că ele nu se deschid din interior. Se estimează că sunt circa 600 de persoane în interiorul Bazarului.

Ducele este atunci convins să soția sa, foarte aproape de ușă, a reușit să iasă. Observă câteva persoane care merg în sens invers, spre o ușiță deschisă spre terenul viran. El va fi unul dintre ultimii care au ieșit pe aici înainte ca totul să se aprindă în interior. Martorii care se aflau aproape de ducesa d'Alençon când s-a declarat incendiul au spus că era foarte calmă, că știa că totul se terminase și că era resemnată. Se pare că ar fi zis: „Ieșiți, doamnelor, eu voi ieși ultima!"

Ferdinand, care își credea soția în afara pericolului, începe să se îndoiască. Nici nu își dă seama că este grav rănit la cap. Este asigurat că soția sa s-a refugiat la ducele de Chartres, care locuiește în apropiere. Dar este o veste falsă. Atunci, el se prăbușește... Perioada de după incendiu este sfâșietoare. Ajutoarele trebuie mai întâi să se ocupe de victime, apoi să scoată, unul câte unul, trupurile carbonizate sau ce mai rămăsese din ele. Mulți sunt transportați la Palais de l'Industrie. Acum trebuie identificați cei decedați și găsit trupul ducesei. Dentistul lui Sophie-Charlotte va identifica maxilarul ducesei, printre sutele de victime.

La 5 mai, trupul lui Sophie-Charlotte este transportat la cavoul de la Saint-Philippe du Roule, parohia sa. Apoi, așa cum ceruse, trupul este înveșmântat de dominicane în roba ordinului lor, înainte de a fi depus într-un coșciug din lemn de stejar. Înmormântarea are loc la 14 mai, pentru ca ducele d'Alençon să se poată recupera după rănile suferite. Funeraliile sunt celebrate la Saint-Philippe du Roule. Toți membrii familiei d'Orléans sunt acolo, câteva capete încoronate, ambasadori, o elită a Parisului traumatizată.

Acest sfârşit îngrozitor o va ridica pe Sophie-Charlotte la rangul de mit. Astăzi, ducesa d' Alençon se odihneşte la Dreux, în necropola familiei d' Orléans. Sculptura din marmură de pe sarcofagul său, cu înfăţişare medievală, o reprezintă alungită, înveşmântată într-o mantie presărată cu flori de crin. Sculptorul este Charles Walhain. Dar la Muzeul de Artă din Dreux se poate vedea de puţin timp un alt monument pregătit pentru ducesă, dar care nu a fost acceptat, fiind considerat, fără îndoială, prea violent de familie. A fost realizat de Louis-Ernest Barrias. Istoricul de artă Adrien Goetz apreciază că e vorba de un gisant „dramatizat": „O tânără femeie parcă doarme. Mâinile ei sunt împreunate ca pentru o rugă, capul îi este lăsat pe spate, picioarele apropiate, dar este frumoasă, ca un vis de piatră. Se odihneşte pe grinzi căzute la pământ. Pe marmură, există un epitaf: un fragment de inscripţie sfărâmată «Caritate», însemnul Bazarului".

Precum în viaţă, Sophie-Charlotte este încă dedublată, înţeleaptă şi liniştită în criptă, sublim de frumoasă şi torturată în sculptura refuzată de familie. Ferdinand le-a iubit pe cele două Sophie-Charlotte până la capăt, le-a înţeles şi le-a ajutat. Ea a avut şansa să aibă un soţ admirabil. Sophie-Charlotte a decedat la 50 de ani. Ducele d' Alençon i se va alătura abia în 1910, 13 ani mai târziu.

Capitolul 9

Franz Ferdinand şi Sophie de Habsburg: dragostea asasinată

La 28 iunie 1914, după două zile de manevre militare în Bosnia-Herţegovina, arhiducele moştenitor al Austro-Ungariei, Franz Ferdinand, şi soţia sa Sophie, ducesă de Hohenberg, urmează să fie primiţi cu onorurile cuvenite rangului lor la primăria din Sarajevo de către primar şi autorităţile locale. Coborând din trenul special, cuplul urcă într-o maşină descoperită. Alaiul imperial este compus din şapte vehicule. Două maşini o precedă pe cea a cuplului. În prima se găsesc comandantul garnizoanei din Sarajevo şi adjuncţii săi. În cea de-a doua, primarul bosniac al oraşului şi comisarul guvernului austriac. La acea vreme în care automobilul este încă rar, aceste vehicule aparţin „corpului imperial şi regal voluntar al vehiculelor automobile". Maşinile sunt, în realitate, proprietatea unor persoane private, care le pun la dispoziţie cu amabilitate Curţii sau armatei. Acesta este motivul pentru care, în cea de-a treia maşină, în faţă stau şoferul şi un vizitiu al Curţii, iar în spate, în afară de Sophie şi de Franz Ferdinand, au luat loc proprietarul maşinii, contele Harrach, în uniformă de ofiţer în rezervă, şi guvernatorul Bosniei-Herţegovina, generalul Potiorek.

Convoiul se pune în mişcare la 10.10. Distanţa între maşini este de circa 30 de metri. Brusc, este aruncată o bombă.

Teroristul nu ştia în care maşină se afla arhiducele, s-a informat chiar înainte să o arunce. Bomba ricoşează pe capota vehiculului. Franz Ferdinand are reflexul de a o respinge cu dosul mâinii. Câteva secunde mai târziu, bomba explodează sub a patra maşină. Atentatul asupra lui Franz Ferdinand a eşuat, dar există răniţi. Evident, maşina arhiducelui goneşte spre primărie. Franz Ferdinand, care are o fire mai degrabă impulsivă, este extrem de furios! Constată că nicio măsură de securitate nu fusese luată de-a lungul traseului. Primarul, care îl precedă în cea de-a doua maşină, nu şi-a dat seama de nimic. A crezut că zgomotul exploziei era... o salvă de onoare! Nicio şansă: abia şi-a început primarul discursul la primărie, că Franz Ferdinand îi împărtăşeşte stupefacţia şi nemulţumirea. Apoi îl roagă să îşi continue alocuţiunea. În răspunsul său, arhiducele se exprimă în maniera cea mai amabilă. Acum, trebuie organizat traseul de întoarcere la gară.

Comandantul garnizoanei din Sarajevo sugerează ca trupele să evacueze străzile. Soldaţii, care au participat la manevre, nu sunt departe, dar aducerea lor riscă să ia cel puţin jumătate de zi, or, arhiducele este grăbit. Imposibil, deci nu se schimbă nimic...

Franz Ferdinand şi Sophie ies din primărie la 12.45. Există fotografii care au imortalizat acest moment. Cum toate festivităţile organizate au fost anulate din pricina atentatului, se modifică pur şi simplu traseul. Au fost date ordine pentru noul itinerar, dar, aparent, nu este prevenit şoferul maşinii din faţă! În maşina prinţului moştenitor, contele Harrach, în ciuda protestelor lui Franz Ferdinand, rămâne pe scara maşinii, pentru a proteja cu trupul său. Stă în partea stângă, acolo unde fusese lansată bomba. Potiorek este cu ei, ca şi la dus.

Maşina din frunte virează la dreapta, fără să ţină cont de noul itinerar! Este urmată de a doua. Guvernatorul Bosniei,

Potiorek, își dă seama de eroarea șoferului și ordonă să întoarcă mașina. Vehiculul va fi astfel imobilizat câteva secunde, necesare manevrei. Este momentul în care un alt terorist trage de aproape asupra ocupanților mașinii. Sophie este atinsă prima. Cel de-al doilea glonț îl lovește pe Franz Ferdinand. Ducesa de Hohenberg moare pe loc. Soțul ei se stinge în timpul transferului la spital. Sunt primele două victime ale războiului din 1914–1918, „Marele Război", soldat cu 10 milioane de morți. Cuplul atât de unit, format din Franz Ferdinand și Sophie, urma să sărbătorească, peste trei zile, cea de-a paisprezecea aniversare a căsătoriei.

Franz Fedinand nu era destinat să fie prințul moștenitor al Imperiului Austro-Ungar. Când se naște, la 18 decembrie 1863, la Graz, în sudul Austriei, nu este decât primul fiu al arhiducelui Karl Ludwig, cel de-al doilea frate al împăratului Franz Joseph după Maximilian. Viitorul imperiului este asigurat: Franz Joseph are un fiu, arhiducele Rudolf, născut în 1858. Este mai mare cu șapte ani decât Franz Ferdinand. Mama sa, arhiducesa Maria Annunziata, este a doua soție a lui Karl Ludwig; prima, Margareta de Saxa, murise de tuberculoză înainte de a-i fi dăruit un moștenitor. Maria Annunziata face parte din familia de Bourbon-Sicilia, fiind fiica lui Ferdinand al II-lea. Ei au fost detronați în timpul unificării Italiei. Îndurerată, nu și-a revenit în urma acestui eveniment. În plus, are tuberculoză. Este motivul pentru care arhiducesa Sofia, soacra sa, i-a sfătuit să se stabilească la Graz, crezând că viața din Viena era prea agitată și trepidantă pentru nora sa fragilă. Se crede că nu-și va reveni în urma nașterilor. Și totuși, va reuși să-i mai ofere încă trei copii soțului său: Otto în 1865, Ferdinand Karl în 1868 și ultima, Margarete Sophie, în 1870. Dar, de data asta, Maria Annunziata nu rezistă; moare în anul următor.

Între timp, familia va reveni la Viena, înainte de a se instala la castelul Artstetten, vizavi de magnifica abaţie Melk, pe celălalt mal al Dunării. Acolo se stinge Maria Annunziata. Karl Ludwig este văduv, cu patru copii, dar nu va întârzia să se recăsătorească. În 1873, o ia de soţie pe Maria Tereza de Bragança, fiica regelui Miguel al Portugaliei, exilat în Bavaria. Ea are 18 ani, este drăguţă, inteligentă, este obişnuită cu copiii, fiind a treia din şapte fraţi. Să se mărite cu un bărbat deja tată a patru copii nu o sperie, chiar dacă are mai puţin cu 20 ani decât el.

Micul Otto, deja rebel faţă de orice formă de autoritate, jucăuş şi imprevizibil, o va adora imediat pe noua sa mamă vitregă. Franz Ferdinand, introvertit şi timid, va fi mai greu de înduplecat, dar ea va reuşi să facă acest lucru. Va fi unul dintre stâlpii din viaţa lui Franz Ferdinand, confidenta sa; el o va numi Mama. Graţie Mariei Tereza, Artstetten devine un cămin călduros. Firește, copiii au preceptori şi un program destul de susţinut, dar este o educaţie normală în casele suverane.

Un eveniment uimitor survine în viaţa lui Franz Ferdinand: la 20 noiembrie 1875, are 12 ani. Familia află atunci că foarte bogatul Francisco al V-lea d' Este, ultimul duce domnitor al Modenei, s-a stins din viaţă la Viena. Neavând copii, l-a desemnat pe Franz Ferdinand moştenitorul său unic, cu trei condiţii: ca moştenitorul să acorde uzufructul de un milion de guldeni văduvei sale; să adauge numele şi blazonul Casei d' Este propriului nume, şi să consacre o parte din această avere recuceririi Modenei. Primele două condiţii sunt uşor de îndeplinit. Franz Joseph îi acordă nepotului său dreptul de a se numi Franz Ferdinand de Austria-Este. Este singurul din familie care va purta acest titlu. Cât despre cea de-a treia condiţie, unirea Italiei a făcut-o caducă!

Acest mic arhiduce în vârstă de 12 ani devine dintr-odată cel mai bogat dintre Habsburgi. Are palate la Viena, la München şi

la Veneţia, vila din Este, bănci în Boemia, o companie de navigaţie pe Dunăre şi o colecţie inestimabilă de opere de artă. De ce el? Împărăteasa Zita, mult mai târziu, va oferi un răspuns: Francisco d' Este se săturase să fie solicitat neîncetat de candidaţi la succesiunea sa şi decisese să lase averea unui dintre copiii lui Karl Ludwig. Mai întâi îl alesese pe Otto, care îl distra mult, şi îi ceruse, înainte de orice, să înveţe limba italiană. Otto era leneş şi refuzase! Franz Ferdinand a învăţat să vorbească perfect limba italiană în doar un an. Aşadar, el a fost ales.

Maria Tereza, mama sa vitregă, se însărcinează cu educaţia copiilor şi îi înlocuieşte pe preceptorii lor, care erau militari, puţin interesanţi, cu un istoric şi un preot care vor fi pedagogi remarcabili. Otto se arată îndărătnic, dar Franz Ferdinand primeşte o educaţie excelentă. Devine un fin cunoscător al istoriei Casei de Austria şi al „misiunii sale civilizatoare". Dar Franz Ferdinand are şi pasiuni, mai ales vânătoarea. În pădurile din Artstetten a învăţat totul graţie pădurarului tatălui său. A împuşcat primul său cerb la vârsta de nouă ani. Pentru el, vânătoarea va fi mai mult decât o pasiune, aproape un drog: oriunde merge, în orice colţ al lumii s-ar afla, va vrea mai întâi să vâneze! Ţine o evidenţă precisă a tuturor trofeelor sale. Chiar Franz Joseph, şi el mare vânător, este întrecut de acest nepot.

La sfârşitul anului 1883, terminându-şi studiile, absolvă examenul final cu succes şi îşi începe cariera militară. În primăvara lui 1884, se alătură garnizoanei sale din Enns, pe Dunăre. Este locotenent al regimentului 4 dragoni. Face în aşa fel încât să i se acorde nenumărate permisii. Este invitat în castelele din împrejurimi, unde, firește, vânează. Revine adesea la Viena pentru serate vesele în compania vărului său Rudolf şi a multor persoane iubitoare de distracţie. Locuieşte într-un apartament din Palatul Modena. Are o amantă oficială, Mila Kugler, dar şi

alte tinere pot beneficia de generozitatea sa. Nu este singurul care are o viaţă agitată. Fratele său Otto este chiar mai rău! Este văzut beat şi complet gol pe culoarele hotelului Sacher, unde face pariuri idioate şi de prost-gust cu prietenii săi, de exemplu, să sară călare pe deasupra coşciugului dintr-un convoi funerar! În încercarea de a-l potoli, este căsătorit cu Maria Josepha de Saxonia, care nu este o frumuseţe. Într-o seară, intră cu câţiva amici în camera soţiei sale, o trage din pat şi o dezbracă în faţa lor, pentru a le arăta la ce este condamnat!

Franz Ferdinand, deşi este un tip plin de viaţă, nu se lasă pradă excelor monstruoase ale fratelui său. De altfel, va părăsi curând Viena. La 25 octombrie 1888, Franz Joseph îl numeşte comandant al regimentului 102 infanterie, la Praga. Începuturile sunt dificile. Apartamentul său din Hradschin (Hradčany în cehă), castelul care domină Praga, este glacial şi nu foarte vesel. Vorbeşte prost limba cehă şi la Praga află, la 30 ianuarie 1889, de moartea vărului său Rudolf la Mayerling.

Pentru Franz Ferdinand este un eveniment cutremurător. Rudolf nu era doar vărul, ci şi prietenul său. Avuseseră mereu legături călduroase, în ciuda diferenţei de vârstă de şapte ani. Circumstanţele morţii lui Rudolf, incerte, au un efect îngrozitor; monarhia austro-ungară este lovită din plin, dar mai ales Franz Ferdinand îşi vede statutul schimbat. Este moştenitorul potenţial al imperiului. Maximilian a murit la Querétaro, în Mexic, în 1867. Succesorul este, aşadar, tatăl arhiducelui Franz Ferdinand, arhiducele Karl Ludwig, dar nimeni nu se gândeşte cu adevărat că ar putea urca pe tron. Franz Ferdinand devine, astfel, arhiducele moştenitor firesc, dar nu oficial. Parcursul său va fi de acum cel al succesorului potenţial al lui Franz Joseph. Îi lipseşte încă experienţa maghiară. Pentru a rezolva asta, împăratul îl numeşte, la 26 aprilie 1890, colonel

comandant al regimentului 9 husari din Ödenburg[1], o mică garnizoană. Şederea sa aici nu va fi plăcută. Nu-i plac maghiarii, iar maghiarii nu îl vor plăcea pe el.

Bilingvismul armatei i se pare de neîndurat. El interzice, astfel, să se vorbească maghiara în întregul regiment. Nu e chiar cel mai bun mijloc de a se face acceptat. În timpul acestei perioade maghiare, are câteva compensaţii. Astfel, Franz Joseph îi cere, în mai 1889, să îl însoţească la Stuttgart, la sărbătorirea a 25 de ani de domnie a lui Carol I de Württemberg. Trei luni mai târziu, în august, îl însoţeşte iar pe împărat la Berlin, pentru a se întâlni cu Wilhelm al II-lea. În 1891, este primit, singur de data asta, de ţarul Alexandru al III-lea la Sankt Petersburg. Serate de gală, vânătoare de urşi, dar apropierea de Austria este dificilă, pentru că în acelaşi moment Alexandru al III-lea negociază o alianţă cu Franţa.

În 1892, Franz Ferdinand tuşeşte mult, are febră. I se recomandă să părăsească Ungaria pentru aerul mai sănătos al Alpilor. De fapt, resimte primele simptome ale tuberculozei, dar nu ţine seama de asta, prea fericit să se depărteze de Ungaria. Vrea să călătorească. Ştie că vaporul cel mai bun al marinei austriece, *Kaiserin Elisabeth,* va face un ocol al lumii. Arhiducele vrea neapărat să fie la bordul său. Franz Joseph refuză. Franz Ferdinand va face atunci apel la mama sa vitregă, Maria Tereza, pentru a-i pleda cauza în faţa lui Sissi. Asta va funcţiona! Împăratul cedează şi Franz Ferdinand pleacă la 15 septembrie 1892. Această croazieră durează zece luni. Ea îl conduce în Egipt, în Ceylon, în Indii, la Jakarta, în Australia, în Borneo, la Singapore şi apoi în Japonia. Acolo, părăseşte nava pentru un pachebot canadian, *Empress of China,* care îl va conduce până în Canada şi Statele Unite, pe care le traversează parţial cu trenul.

[1] Astăzi Sopron, în Ungaria, la 60 de kilometri de Viena (n. a.).

Ajunge la New York, unde se îmbarcă pentru Le Havre, apoi trece prin Paris şi ajunge la Viena, la 12 octombrie 1893.

Inutil să spunem că a vânat peste tot şi că a strâns un munte de trofee. Dar, mai ales, a descoperit lumea vastă şi a dezvoltat o anumită anglofobie, alimentată de o mare gelozie vizavi de supremaţia britanică pe toate mările lumii.

În august 1895, sănătatea i se deteriorează serios. E foarte bolnav, are tuberculoză. Trebuie neapărat să se odihnească şi să îşi schimbe stilul de viaţă, să nu mai călătorească neîncetat. În Tirol, face o cură într-un hotel, apoi se odihneşte pe o insulă din Marea Adriatică, Lussino[1], într-o casă care aparţine tatălui său. Sănătatea i se ameliorează. Decide astfel să plece în Egipt. Se îmbarcă pe Nil, petrece acolo două luni, între Luxor şi Assuan, ceea ce îi priieşte. În primăvara lui 1896, este mai bine. Tatăl său, mama vitregă şi cele două fiice ale lor, surorile sale vitrege, i se alătură, înainte de a merge în Ţara Sfântă. Apoi, în mici etape, Franz Ferdinand se îndreaptă spre Viena. Se află în Elveţia atunci când află de moartea tatălui său, la 8 iulie 1896. Este prezent la funeraliile sale. De acum, Franz Ferdinand este moştenitorul tronului dublei monarhii, Austro-Ungaria.

Se simte mai bine şi decide să restaureze un castel pe care îl cumpărase în pădurea din Boemia în 1887, Konopiště. O construcţie gigantică. Face planuri de înfrumuseţare, redesenează parcul. Dar mai ales îşi instalează acolo nenumăratele trofee de vânătoare. Pereţii sunt acoperiţi cu acestea, şi nu numai, până şi plafonul! În iarna următoare, doctorii săi îl sfătuiesc să se menajeze şi să meargă pe ţărmul Mării Mediterane. Nu poate rămâne într-un loc! Va fi văzut la Ajaccio, în Alger, la Monte Carlo...

În acest răstimp, în Viena circulă zvonuri, cum că arhiducele Franz Ferdinand este bolnav şi că, fără îndoială, nu va trăi

[1] În prezent Lošinj, insulă aparţinând Croaţiei (n. red.).

mult. Oricum, nu este iubit, pentru că are un caracter îngrozitor. În schimb, sunt uitate toate isprăvile lui Otto şi se consideră că acesta ar fi un moştenitor mai plăcut, mai simpatic şi, mai ales, mai maleabil.

Franz Ferdinand nu ignoră nimic din aceste zvonuri. Trebuie să-şi facă o întoarcere spectaculoasă, este urgent! Chiar şi Franz Joseph se arată amabil faţă de Otto şi îi oferă Palatul Augarten, la doi paşi de Schönbrunn, în mod obişnuit rezervat prinţului moştenitor. Franz Ferdinand este trist, deprimat, totul pare să fie împotriva lui. Dar, prin fenomenala sa voinţă, va trece de acest obstacol.

În martie 1897, i se alătură lui Franz Joseph la Cannes pentru a pregăti călătoria împăratului în Rusia. La 2 aprilie, arhiducele îi cere soţului miticei Sissi să fie mai mult asociat cu afacerile de stat. Împăratul îi răspunde pozitiv: „De îndată ce vei fi total restabilit, vei primi, firește, toate drepturile, dar mai ales datoriile poziţiei tale".

În mai 1897, este promovat general de divizie. În iunie, în calitate de prinţ moştenitor, este prezent la Londra, la jubileul de diamant al reginei Victoria. În anul următor, la 29 martie 1898, un decret imperial îl pune la dispoziţia comandantului-şef ca inspector al forţelor armate terestre şi maritime. În aceeaşi zi, împăratul îi atribuie superbul Palat Belvedere ca reşedinţă vieneză. Prin forţa voinţei sale, Franz Ferdinand este, în sfârşit, recunoscut ca moştenitor al tronului.

O altă luptă îl aşteaptă acum: să le impună tuturor femeia vieţii sale, pe care a întâlnit-o deja acum câţiva ani. Şi încercarea va fi dificilă.

În 1894, în timp ce comanda brigada 38 infanterie la Budweis, la 140 de kilometri de Praga, Franz Ferdinand a cunoscut-o pe contesa Sophie Chotek. Pentru unii, asta s-ar fi petrecut cu

ocazia balului de la cancelaria Boemiei, unde moştenitorul tronului şi frumoasa cehoaică au dansat vals după vals. Pentru alţii, în timpul partidelor de vânătoare şi al cinelor cu prietenii de vânătoare ai arhiducelui, mai ales cu Iaroslav Thun, unul dintre fiii acestuia s-a căsătorit cu Marie Chotek, sora mai mare a lui Sophie. Au avut nenumărate ocazii să se intersecteze. Sophie Chotek aparţine vechii aristocraţii din Boemia. Tatăl ei a fost ambasador la Stuttgart, Dresda, Berlin, Londra, dar la Bruxelles a fost momentul crucial al carierei sale, pentru că el fusese însărcinat să pregătească diplomatic căsătoria prinţesei Stéphanie a Belgiei cu arhiducele Rudolf. Din nefericire, contele Chotek, în ciuda unei cariere strălucite, este extrem de sărac. A avut şapte copii. Patru dintre ei şi-au pus pirostriile, dar mai are încă trei fete în grijă şi foarte puţine mijloace. Sophie trebuie, aşadar, să muncească. În 1888, în vârstă de 20 de ani, în urma intervenţiei tatălui ei, devine doamnă de onoare a soţiei arhiducelui Friedrich, arhiducesa Isabella.

Aceasta este destul de mândră că s-a căsătorit cu unul dintre cei mai râvniţi burlaci ai imperiului, bogatul moştenitor al arhiducelui Albert. Arhiducesa are şi o problemă gravă: şase fete de măritat! Sosirea lui Franz Ferdinand la Budweis, aproape de reşedinţa lor, este o mană cerească. Fiica sa cea mai mare are 17 ani, se numeşte Maria Christina şi scopul mamei sale intrigante este să o mărite cu moştenitorul tronului. Ea multiplică numărul invitaţiilor către Franz Ferdinand. Îi place tenisul? Atunci se construieşte un teren în parcul castelului lor. Se organizează vânători. Franz Ferdinand, un pic reticent la început, acceptă acum toate invitaţiile. Firește, nu e niciodată vorba de Maria Christina, dar e mereu prezentă şi arhiducesa Isabella crede că pentru ea vine moştenitorul. Este departe de a bănui că, dacă Franz Ferdinand vine atât de des la ea, asta

se datorează ochilor frumoşi ai doamnei sale de onoare, contesa Chotek. În acea vreme, boala lui Franz Ferdinand, în 1895, va pune capăt temporar vizitelor. În realitate, este deja foarte ataşat de Sophie. Şi, în timpul rătăcirilor sale, nu încetează să-şi scrie. Uneori, de două ori pe zi! Fie la Bosen, în insula Lussino sau în Egipt. În momente de deznădejde, şi au fost multe în această perioadă, Sophie îi mărturiseşte afecţiunea. Fără să fie o frumuseţe răpitoare, este drăguţă, blândă, inteligentă, cultivată, cu ochi mari, negri, superbi. Are şi o ţinută plăcută. Această separare lungă şi corespondenţa cu Franz Ferdinand dovedesc, incontestabil, că o iubeşte pe Sophie, dar că nu se poate întâmpla nimic atât timp cât e bolnav. În 1896, ea are deja 28 de ani. Ne putem imagina chinurile lui Sophie, care vede trecând timpul fără să se decidă ceva. Au devenit de acum amanţi, întâlnirile lor sunt clandestine, ceea ce condimentează legătura. Fac împreună o croazieră pe Marea Adriatică. În 1898, Franz Ferdinand este vindecat, sigur în poziţia de moştenitor al tronului, dar încă nu se decide s-o ia în căsătorie. Ştie, de fapt, că, pentru a se căsători cu Sophie – îşi doreşte asta –, va trebui să treacă de împărat. Singura sa posibilă aliată este Sissi, cu libertatea ei de spirit şi dispreţul faţă de convenţii. Din păcate, împărăteasa atât de generoasă şi de frumoasă este asasinată la 10 septembrie 1898, la Geneva. Franz Joseph este devastat. Şi Franz Ferdinand şi-a pierdut o potenţială aliată. Din fericire, Cupidon sau hazardul va provoca un incident îngrozitor care va răsturna destinul lui Sophie...

În 1899, Franz Ferdinand continuă să frecventeze casa arhiducesei Isabella şi terenul său de tenis. Într-o după-amiază din martie 1899, după ce a disputat o partidă cu arhiducesa Maria Christina, uită la vestiar ceasul de mână, pe care îl scosese ca să joace mai confortabil. Un servitor găseşte ceasul şi i-l

înmânează arhiducesei. De lanțul ceasului este agățat un mic medalion închis. Indiscretă, arhiducesa presupune că e vorba de portretul uneia dintre fiicele sale. Arde de nerăbdare să știe al căreia dintre ele! Fără delicatețe, deschide medalionul și descoperă cu groază portretul... lui Sophie, doamna sa de onoare! O adevărată lovitură de teatru!

Furia arhiducesei este pe măsura decepției sale. Își dăduse seama că Franz Ferdinand avea o mică slăbiciune pentru Sophie Chotek. O slăbiciune trecătoare cu o persoană neînsemnată nu era ceva grav. Dar prezența acestei fotografii dovedește că este mult mai grav decât o răsturnare de situație dintr-o operetă! Cum de a avut îndrăzneala această insignifiantă contesă fără avere doamna ei de onoare, să se lase sedusă de moștenitorul tronului? Și sub acoperișul său! Lui Franz Ferdinand nu-i lipsește curajul: și-a bătut joc de ea!

Începe prin a-și concedia doamna de onoare. Nu se știe cum s-au petrecut lucrurile, dar cu siguranță n-a fost plăcut! Sophie știe că va izbucni un scandal. Se ascunde, găsind refugiu la una dintre surorile sale, doamna de onoare a arhiducesei Stéphanie, văduva lui Rudolf. Cât despre Franz Ferdinand, vinovatul, arhiducesa se va răzbuna pe el: cere de urgență o audiență la împărat pentru a-i prezenta situația. Franz Joseph tratează incidentul cu calm: nepotul său are o legătură cu o doamnă de onoare, au mai fost cazuri în dinastia Habsburgilor! Și totuși, îl convoacă pe „vinovat" la 15 martie 1899. Împăratul este distrus să afle că nepotul și moștenitorul său vrea să se însoare cu acea contesă Chotek. Franz Joseph îi spune și că el crede că este aproape imposibil. Franz Ferdinand nu reține din această întrevedere decât cuvântul „aproape". Decizia îi aparține împăratului, căci niciun membru al dinastiei nu se poate căsători fără acordul său. Este vorba, clar, de o uniune inegală. Or, îl

privește pe moștenitorul tronului. Compromisul austro-ungar din 1867, care a dat naștere dublei monarhii, dă o impresie de deschidere: dacă legea austriacă interzice căsătoria morganatică[1], legea maghiară o permite, ceea ce nu rezolvă cu adevărat problema! Firește, au existat căsătorii morganatice la Habsburgi, dar nu a fost niciodată cazul pentru un viitor suveran...

Știrea despre legătura arhiducelui și despre dorința sa de a se căsători cu contesa Chotek se răspândește în Viena. Toți cei care îl detestă și se bucuraseră de tuberculoza sa, sperând ca ea să fie fatală, revin la atac. Franz Ferdinand nu poate să se bizuie nici măcar pe fratele său Otto. Cum a fost obligat să se însoare cu foarte urâta prințesă de Saxa, nu poate suporta ca fratele său să se căsătorească din dragoste! La Viena, nu se mai vorbește decât despre această legătură. Între timp, nimic nu progresează la Hofburg.

În aprilie 1900, adică la un an după prima audiență pe acest subiect cu Franz Joseph, Franz Ferdinand îi scrie împăratului o scrisoare importantă:

> *Dorința mea de a mă căsători cu contesa nu este rodul unui capriciu, ci este dictată de cel mai profund atașament, de încercări și suferințe îndurate ani întregi... Căsătoria cu contesa este mijlocul de a face din mine, pentru tot restul vieții, ceea ce pot și trebuie să fiu: un bărbat fericit și fidel datoriei sale. Nu pot consimți la o altă căsătorie și nu o voi face, pentru că îmi repugnă această idee. Inima mea aparține contesei și îi va aparține pentru totdeauna... O rog pe Majestatea Voastră să binevoiți a-mi îngădui să îi spun, pentru ultima oară, că această căsătorie nu va dăuna monarhiei.*

[1] Căsătorie între un suveran sau un prinț al unei case domnitoare cu o persoană de rang inferior (n. tr.).

Clerul, în persoana capelanului din tinerețea lui Franz Ferdinand, devenit episcop auxiliar al Vienei, încearcă, fără succes, să-l convingă pe Franz Ferdinand să renunțe la această căsătorie. Mâhnit, ecleziasticul încearcă s-o înduplece pe Sophie. Contesa Chotek, ferventă catolică, ar trebui să renunțe la arhiduce și să se călugărească! Sophie pare tulburată, dar nu va ceda. Singurul sprijin pe care îl primesc cei doi îndrăgostiți vine din partea aristocrației cehe. Ea menționează că Sophie aparține celei mai vechi nobilimi; de altfel, faptul că arhiducele moștenitor se căsătorește cu o cehoaică i-ar permite Boemiei să fie valorizată și chiar mai atașată imperiului. În cele din urmă, în fața unei asemenea încăpățânări din partea nepotului său, Franz Joseph îl convoacă la 25 iunie 1900 pentru a-i spune că acceptă această căsătorie morganatică. Condițiile sunt severe: soția și copiii săi nu vor avea dreptul la niciun titlu atașat Casei de Austria. Vor trebui să renunțe la orice pretenție asupra veniturilor fondurilor familiale ale Habsburgilor. La sfârșitul audienței, Franz Joseph îi spune moștenitorului său ceva teribil: „Fie să nu o regretați niciodată, domnule nepot..."

Franz Ferdinand este nebun de bucurie! În sfârșit, o va putea lua de soție pe Sophie. Franz Joseph i-a dat permisiunea de a se căsători la 1 iulie, la castelul Reichstadt. Dar, înainte, lui Franz Ferdinand îi este impusă o ceremonie extrem de neplăcută. La 28 iunie 1900, mai exact la amiază, la Hofburg, în prezența întregii familii imperiale, a șefilor guvernelor austriac și maghiar, a miniștrilor lor de externe, a cardinalului-episcop al Vienei și a primatului Ungariei, arhiducele îl ascultă pe ministrul de externe austriac citind actul de renunțare la succesiune.

Arhiducele înaintează spre o mică masă, la dreapta tronului, pe care este așezat un crucifix de argint, destinat să primească jurămintele Habsburgilor de secole. Franz Ferdinand

jură, punându-şi mâna dreaptă pe crucifix, să nu încerce nimic pentru a revoca declaraţia din această zi. Franz Ferdinand îndură public cea mai mare umilinţă din existenţa sa.

Se înţelege că, după această încercare, Franz Ferdinand părăseşte Viena cât mai repede posibil. Se duce la castelul Reichstadt, în nordul Boemiei. Aparţine tatălui său, iar mama sa vitregă, arhiducesa Maria Tereza, îşi petrece aici vara. Ea şi-a susţinut mereu fiul vitreg în hotărârea sa. Pentru că Franz Ferdinand nu are dreptul de a se însura în Biserica Augustinilor, la Viena, parohia Curţii unde au loc tradiţional toate nunţile imperiale, ea îi oferă o ceremonie simplă şi familială, într-o atmosferă caldă.

La 30 iunie, arhiducele, în mare uniformă de general de cavalerie, şi Sophie, într-o simplă rochie de satin alb, cu un voal uşor de tul, îndură un alt afront. În afara stăpânei casei şi a fiicelor sale, niciun membru al familiei imperiale nu este prezent. Este un ordin al înspăimântătorului şambelan al Curţii. Pretextul este, după ce a fost căutat mult, că, din pricina trecerii în nefiinţă a unei prinţese de Hohenzollern, ar fi necesar un doliu de douăsprezece zile, împiedicând orice membru al familiei imperiale să fie prezent la această căsătorie. Acest şambelan nu este altul decât prinţul de Montenuovo, implacabilul stăpân al etichetei imperiale. Curând, o va umili pe Sophie cu o rară perversiune pentru a scoate în evidenţă, la fiecare dintre apariţiile sale, că nu este membră a familiei imperiale. Însă există concesiunea făcută chiar de împărat: Sophie este de acum numită prinţesă (Fürstin) de Hohenberg, titlu pe care îl poate transmite descendenţilor.

După slujbă, singura referinţă la Casa de Habsburg este că o orchestră cântă imnul imperial. Apoi, tinerii căsătoriţi pleacă la castelul preferat al lui Franz Ferdinand, uimitorul Konopiště, înălţat pe o colină care domină pădurea Boemiei.

Pentru mire, era esențial ca acea călătorie nupțială să înceapă în Boemia, pentru că s-a căsătorit cu o cehoaică. Momentul este un triumf al dragostei, al intimității și al păcii, lucruri pe care cuplul le credea imposibile. Într-o scrisoare către mama sa vitregă, arhiducesa Maria Tereza, care l-a susținut mereu, el scrie: „Sunt sănătos și mai puțin agitat. Amândoi suntem foarte fericiți și această fericire ție ți se datorează în primul rând. Unde am fi azi dacă nu ai fi tratat cauza noastră într-o manieră așa de nobilă, de emoționantă?... Sophie este o comoară. Am întipărit în adâncul meu această certitudine că amândoi vom fi extrem de fericiți până la sfârșitul zilelor noastre".

Au avut nevoie de mai mult de șase ani ca să-și impună căsătoria. Sophie are 32 de ani, iar Franz Ferdinand, 37. Este timpul să facă copii. Providența îi va copleși, se vor naște trei copii: Sophie în iunie 1901, Maximilian în septembrie 1902 și Ernst în mai 1904. În noiembrie 1908, o fetiță se naște moartă. Orice nouă sarcină i-ar putea fi fatală și amândoi sunt deznădăjduiți.

La Viena, locuiesc la Palatul Belvedere, ridicat de prințul Eugen și având o grădină magnifică. Viața de familie este esențială pentru cuplu și foarte diferită de a celorlalți arhiduci. Franz Ferdinand își adoră copiii și petrece cât timp poate cu ei. Mesele familiale sunt în majoritatea timpului luate cu ei, dar mai ales când merg la Konopiště se poate constata, de o manieră evidentă, adevărata apropiere a cuplului de copii. În acest castel din Boemia, parterul este consacrat sălilor de recepție. O înșiruire de saloane mari, un salon imens care permite prințului moștenitor să primească suverani și alte personaje importante. Primul etaj este consacrat colecțiilor incredibile ale ducelui d' Este, complet eclectice: multe armuri și arme excepționale. Al doilea etaj este rezervat intimității familiale. Accesul se face acolo cu un lift capitonat, pentru că la Konopiště

etajele sunt înalte. Totul este amenajat simplu şi confortabil, camerele dispun de săli de baie. Dormitorul conjugal, camera de joacă a copiilor şi camerele acestora comunică. Este relevant pentru intimitatea care domneşte între părinţi şi copii. Fără culoare interminabile şi neliniştitoare, fără interdicţii de a deranja părinţii. E vorba despre o familie foarte unită, cum puţine existau la acea vreme, cu excepţia, poate, a ţarului Nicolae al II-lea, a soţiei sale Alexandra şi a celor cinci copii ai lor, şi ei ataşaţi de viaţa de familie înainte de orice. Franz Ferdinand şi Sophie au nevoie, de această intimitate rară, pentru că, la recepţiile oficiale, cuplul este supus unui tratament foarte umilitor.

Astfel, atunci când merg la o recepţie oficială, oricare ar fi ea, doar ducele are dreptul la trăsura cu blazonul Habsburgilor. Sophie îl urmează într-o trăsură obişnuită. La teatru şi la operă, nu are dreptul să stea în loja imperială. Cum soţul nu vrea să iasă fără ea, îşi vor face din ce în ce mai puţin apariţia în teatrele de la Curte. La ceremoniile oficiale, Sophie este retrogradată la ultimul rang de la Curte. Prinţesa de Hohenberg urmează după toate arhiducesele, chiar şi după nepoate, după toate prinţesele imperiului. În fiecare an, la balul de la Curte, numai Franz Ferdinand are dreptul la scara mare. Intră în sala de bal, chiar după împărat, urmat de cortegiul arhiducilor şi arhiduceselor, şi trece prin faţa a mii de invitaţi. Sophie are acces în sală pe o altă scară şi traversează singură încăperea, sub privirile compătimitoare sau satisfăcute ale invitaţilor. Ea nu are dreptul să stea la masa imperială şi este retrogradată la o masă mai puţin importantă, prezidată de o fiică a arhiducesei Isabella. Ne putem imagina atmosfera!

Chiar dacă primesc lume la Belvedere, protocolul se întoarce împotriva lui Sophie. În 1901, Franz Ferdinand oferă

un mare dineu în onoarea prințului moștenitor al Germaniei, fiul lui Wilhelm al II-lea. Fiind pe terenul lui, Franz Ferdinand crede că soția sa poate prezida dineul alături de el, dar ea nu e considerată demnă de a sta la masa prințului moștenitor al Imperiului German. Decât să joace un rol neînsemnat la un capăt al mesei, Sophie va alege să rămână în camera sa.

Putem bănui că toate aceste manevre împotriva soției sale îl fac pe Franz Ferdinand irascibil și foarte prost dispus. Dar, puțin câte puțin, câteva persoane își dau seama cât de importantă este Sophie pentru moștenitorul tronului și că fiecare vorbă amabilă, fiecare atitudine atentă sau fiecare amabilitate față de soția sa îl impresionează și îl fac extrem de politicos. Un exemplu: în 1903, Wilhelm al II-lea vine la vânătoare în Ungaria, la arhiducele Friedrich și arhiducesa Isabelle. Firește, în timpul sejurului, aceasta se lansează în calomnii la adresa lui Sophie. La întoarcerea din Ungaria, Wilhelm al II-lea trece prin Viena. În tren, chiar înainte de sosire, îi spune cancelarului său von Bülow: „Firește, nu țin cont de femeia lui Franz Ferdinand". Bülow îl îndeamnă să nu se comporte astfel. Wilhelm al II-lea se încăpățânează. Bülow, știind că Franz Ferdinand îi așteaptă pe peronul gării, spune: „Puteți să alegeți acum dacă vă faceți din viitorul împărat al Austriei un prieten veșnic sau un dușman înverșunat".

Coborând din tren, Wilhelm al II-lea îl întreabă pe Franz Ferdinand: „Când voi avea plăcerea de a face o reverență în fața soției tale?" Franz Ferdinand este în culmea fericirii...

La 21 iulie 1905, Franz Joseph îmbunătățește ușor statutul lui Sophie, acordându-i titlul de Alteță Serenisimă. De acum, va urma direct arhiduceselor; dar va trebui să aștepte 4 octombrie 1909 pentru ca împăratul să se înduioșeze și să-i acorde lui Sophie titlul de ducesă de Hohenberg. Este o ascensiune

spectaculoasă în ierarhia încremenită de la Curte. Franz Joseph adaugă câteva gesturi mărinimoase: ducesa poate să participe la ceremoniile militare, să devină protectoare de regiment. Acum, garda de la Belvedere își va prezenta armele la trecerea ei. De ce o asemenea schimbare după atâția ani? Poate pentru că discreția, farmecul și gentilețea lui Sophie au făcut-o populară în inima vienezilor. Directorul muzical al balurilor de la Curte i-a dedicat un vals, apoi câteva polci și galopuri. Poate că și Franz Joseph este conștient că Sophie este o soție perfectă pentru Franz Ferdinand, o mamă împlinită. Crede și că, atunci când moștenitorul tronului îl reprezintă în străinătate, ceea ce se întâmplă din ce în ce mai des, are nevoie ca soția să îi fie alături.

Prin urmare, începând din 1909, Sophie își va însoți soțul în călătoriile sale în străinătate. Prima îi conduce în România, la regele Carol I și soția sa Elisabeta, care scrie sub pseudonimul Carmen Sylva. Din 1883, există un tratat secret care leagă Austria și România. Carol face parte dintre acei membri mai puțin importanți ai familiei, care au devenit monarhi ai fostelor teritorii ale Imperiului Otoman. Carol I este un Hohenzollern-Sigmaringen, văr al lui Wilhelm al II-lea, iar soția sa este o prințesă germană. Franz Ferdinand și Sophie sunt primiți de cuplul moștenitor al României, Ferdinand, nepotul suveranului, și soția sa Maria, nepoată a reginei Victoria și a țarului Alexandru al II-lea. Apoi, merg la Castelul Peleș, pe care regele l-a ridicat în inima Carpaților. La dineul de gală, Sophie este așezată la dreapta regelui.

Totul se petrece de o manieră relaxată. Un succes adevărat pentru Sophie! O nouă experiență la Berlin, la 10 noiembrie 1909: la dineul de gală de la Potsdam, Sophie este așezată la

dreapta lui Wilhelm al II-lea. Un parcurs impecabil pentru ea: Sophie cucereşte pe toată lumea.

Nu mai lipseşte decât ca Franz Ferdinand să fie primit la Londra cu soţia sa, un fel de Graal mai dificil de obţinut!

În mai 1912, cuplul merge la Londra pentru a asista la o mare expoziţie de trandafiri. Arhiducele este pasionat şi foarte mândru de grădina sa de trandafiri de la Konopiště. Aşadar, va profita pentru a face câteva achiziţii. Cuplul este găzduit la Ritz, sub numele de contele şi contesa de Artstetten. E vorba de o călătorie privată, prin urmare, sunt invitaţi la un dejun privat la Buckingham Palace de regele George al V-lea şi regina Mary. Vor trebui să aştepte 1913 pentru a obţine acest faimos Graal: o vizită oficială pentru o vânătoare la Windsor! Este bine pentru Franz Ferdinand, dar, vai, tabloul său de vânătoare nu va fi la înălţimea aşteptărilor sale! Nici a reputaţiei sale! Totul se desfăşoară bine. Regina Mary o mărturiseşte: „Arhiducele este extrem de amabil, se bucură de tot şi este foarte sensibil la frumuseţea locului... Ducesa este foarte plăcută. Este foarte uşor să conversezi cu ea. Este plină de tact, ceea ce uşurează situaţia. Arhiducele era la origine foarte antienglez, dar acum este total diferit, şi asta i se datorează lui Sophie".

În septembrie 1913, se decide că vor avea loc manevre importante în Bosnia-Herţegovina în iunie 1914. Guvernatorul Bosniei, generalul Potiorek, merge la Viena pentru a pregăti evenimentul cu statul-major. Ca inspector general al armatei, este normal ca Franz Ferdinand să fie prezent. Dar Potiorek este neliniştit. Franz Ferdinand nu este foarte iubit, mai ales de sârbii ortodocşi din Bosnia. Se teme de manifestări ostile. Franz Ferdinand este curajos, asta nu îl sperie. Dar, pe măsură ce trece timpul, se întreabă despre necesitatea prezenţei

sale. Cum Sophie trebuie să îl însoţească, este fericit că ea este, în sfârşit, autorizată să primească onorurile armatei. În acelaşi timp, nu ar vrea s-o expună unei atmosfere neplăcute, chiar ostile. Arhiducele este pesimist. Aşa cum va povesti mai târziu împărăteasa Zita, în mai 1914, la o cină la Belvedere în patru: Franz Ferdinand, Sophie, Carol şi Zita, Franz Ferdinand l-a luat deoparte pe nepotul său Carol[1]. I-a declarat mai întâi: „Am ceva să-ţi spun. Ştiu că voi fi curând asasinat". Apoi, conform împărătesei Zita, sub pretextul de a-i prezenta cutia sa cu trabucuri, Franz Ferdinand îl dusese în biroul său, deschisese un sertar şi îi mărturisise: „Sunt aici documente care te privesc. Dacă se întâmplă asta, vor fi ale tale"[2].

La 12 şi 13 iunie, Franz Ferdinand şi Sophie îi primesc pe Wilhelm al II-lea şi pe soţia sa Augusta la Konopiště. Trandafirii sunt înfloriţi. Wilhelm al II-lea este însoţit de amiralul Tirpitz, ministrul marinei, pe care Franz Ferdinand dorea să-l întâlnească.

Între kaizer şi Franz Ferdinand este vorba şi de Tripla Alianţă între Germania, Austria şi Italia. Wilhelm al II-lea şi-ar dori s-o reactiveze. Franz Ferdinand nu este de această părere. Nu se încrede în Victor Emanuel al III-lea şi în expansiunea sa colonială. Odată plecat Wilhelm al II-lea, Franz Ferdinand şi Sophie îşi plănuiesc vacanţa de vară după manevrele în Bosnia-Herţegovina. Vor putea, în sfârşit, să se dedice copiilor lor. La 20 iunie, familia pleacă la Chlumec, în sudul Boemiei,

[1] Arhiducele Carol este fiul cel mare al lui Otto, decedat în 1906. Carol, nepotul lui Franz Ferdinand, este, aşadar, succesorul său potenţial (n. a.).

[2] Zita va dezvălui că aceste documente nu au fost regăsite niciodată. Am putea crede că ele se referă la o eventuală transformare a dublei monarhii (n. a.).

pentru a pregăti tăierile de copaci de toamnă în pădure și vânătorile. Arhiducele îi scrie vărului său Ludwig-Salvator: „Merg cu Sophie pentru o vreme în Bosnia. Apoi, fiul meu Max are examene la liceul din Schotten. Și după aceea ne vom petrece luna iulie aici și ulterior vom face o scurtă călătorie prin Tirol".

La 23 iunie, Franz Ferdinand și Sophie își părăsesc copiii, care rămân la Chlumec. Pentru a merge în Bosnia, Franz Ferdinand și Sophie nu călătoresc împreună. Ea va lua un tren care, *via* Budapesta, o va conduce la Ilidža, în sud-estul orașului Sarajevo, unde se vor regăsi înaintea manevrelor. Cât despre soțul său, acesta părăsește Viena la 23 iunie, seara, într-un tren care îl duce până la Trieste. După ce și-a petrecut noaptea la Miramare, arhiducele se îmbarcă pe vasul *Viribus Unitis*, o nestemată a marinei austriece. Coboară, pe Marea Adriatică, până la gurile fluviului Narenta (azi Neretva). Acolo, Franz Ferdinand urcă la bordul unui mic iaht, care îl conduce până la stația terminus a liniilor de cale ferată bosniace. Cu un tren, ajunge la Mostar, capitala Herțegovinei. Totul se desfășoară bine: este aclamat. A doua zi, urcă într-un alt tren către Ilidža, unde o regăsește pe Sophie, la hotelul Bosnia.

În după-amiaza de 25 iunie, cuplul se plimbă pe străzile din Sarajevo, la 10 kilometri de hotelul lor. A doua zi, încep marile manevre, care vor dura până la 27 iunie. În seara de 27 iunie, Franz Ferdinand și Sophie dau un dineu de gală la hotelul Bosnia, în onoarea autorităților locale; manevrele sunt încheiate. Este oare necesar să meargă a doua zi la Sarajevo? În timpul acestor manevre, Sophie a vizitat toate comunitățile bosniace, catolice, ortodoxe și musulmane – acolo există o

moschee vizitată de Franz Joseph –, şcolile celor trei confesiuni, un atelier de ţesut covoare, un orfelinat, pe scurt, şi-a făcut datoria de soţie a moştenitorului tronului. Franz Ferdinand îşi doreşte să se întoarcă mai repede, dar generalul Potiorek nu este de aceeaşi părere. El asigură că supuşii fideli ai imperiului ar fi dezamăgiţi dacă el şi-ar anula vizita oficială. A doua zi de dimineaţă, după micul dejun la hotelul Bosnia, cuplul ia un tren spre Sarajevo...

Asasinul a fost arestat. Se numeşte Gavrilo Princip. Nu era singur. Complotul fusese minuţios pregătit de luni întregi în Serbia, apoi în Bosnia. Asasinii fuseseră ajutaţi de divulgarea, foarte timpurie, a programului vizitei oficiale şi a itinerarului precis care ar fi urmat.

Prevenit imediat, Franz Joseph, care se află la Bad Ischl, este copleşit: după moartea fratelui său Maximilian, a fiului său Rudolf, a adoratei sale Sissi, acum află de cea a moştenitorului său, nu a fost deloc cruţat. Va spune pur şi simplu: „Este înspăimântător... Bieţii copii..."

La 29 iunie, spre ora 17.00, trupurile lui Franz Ferdinand şi Sophie sunt transferate de la Sarajevo la Viena, mai întâi cu vaporul şi, ulterior, cu trenul. La Viena, se pune întrebarea ce fel de funeralii ar trebui organizate. Nu vor fi mari funeralii, ci o ceremonie familială, în prezenţa ambasadorilor de la Viena. Sicriele ajung la Viena în noaptea de 2 spre 3 iulie, purtate de subofiţeri în mare ţinută, luminate fiind de torţe; cele două sicrie coboară marea scară de la Südbahnhof, în doliu. Două dricuri, la care sunt înhămaţi şase cai, aşteaptă, apoi se îndreaptă spre Hofburg. Se credea că nu va fi nimeni pe traseu. Dimpotrivă. O mare mulţime asistă la trecerea celor două dricuri.

Sicriele sunt depuse în capela imperială. Şeful protocolului, Montenuovo, comite atunci ultima sa josnicie faţă de ducesa de Hohenbeg: sicriul lui Sophie este depus pe o estradă cu 20 de centimetri mai joasă decât cea a soţului ei! În faţa sicriului lui Franz Ferdinand, au fost aşezate toate decoraţiile, începând cu Ordinul Lâna de aur[1]. În faţa celui al lui Sophie, o simplă pernă cu Ordinul Crucea înstelată. Nicio coroană ducală. Şi, mai ales, s-au depus o pereche de mănuşi albe şi un evantai, emblemă a doamnelor de onoare... O ultimă meschinărie dincolo de moarte.

Ceremonia, prezidată de Franz Joseph, începe la ora 16.00 şi durează un sfert de oră. Sunt aduse onoruri. Un recviem este prevăzut pentru a doua zi. La ora 22.00, sicriele pleacă spre Gara de Vest. Un tren special le transportă până la Artstetten. De multă vreme, Franz Ferdinand luase măsuri pentru funeraliile sale. Pentru că Sophie nu putea fi înhumată în Cripta Capucinilor la Viena şi pentru că voia ca ea să fie înmormântată alături de el, construise o criptă la Artstetten, în subsolul castelului, dar de unde se poate vedea pădurea. Lucrările tocmai fuseseră terminate, ca şi cum moştenitorul avusese o premoniţie. Traversarea Dunării este dificilă, pentru că s-a iscat o furtună, vântul bate cu furie, fulgere brăzdează cerul. Caii, maşinile şi sicriele aproape că se răstoarnă în fluviu, dar sosesc în cele din urmă în siguranţă.

A doua zi dimineaţă, are loc o slujbă de înmormântare. S-a prevăzut o scurtă ceremonie pentru noul moştenitor, arhiducele Carol, şi soţia sa Zita, pentru arhiducesa Maria Tereza, iubita mamă vitregă a lui Franz Ferdinand, şi, firesc, pentru

[1] Ordin cavaleresc înfiinţat în 1429 de Filip cel Bun, duce de Burgundia (1396-1467). Rezervat membrilor familiilor regale şi înaltei nobilimi din Austria, Franţa, Rusia, Anglia etc. (n. red.).

copii. În realitate, sute de persoane frustrate de meschinăria ceremoniei de la Viena s-au deplasat în trenuri, vapoare și mașini pentru a fi prezente.

Franz Ferdinand și Sophie se odihnesc acum unul lângă altul, sub dale de marmură albă foarte simple. Singurul epitaf care se poate vedea, formulat în latină, îi definește: „Uniți prin căsătorie, uniți prin același destin". Un epitaf frumos, care rezumă viața cuplului care a luptat și a învins atâtea obstacole pentru a-și clădi fericirea.

Capitolul 10

Carol și Zita: ultimii suverani ai unui imperiu zdrobit

S-a terminat... La 23 martie 1919, Carol de Habsburg-Lorena, care nu mai este împărat de la 11 noiembrie, și soția sa, Zita, își petrec ultima lor zi pe pământ austriac, la castelul Eckartsau. Aceasta începe cu o slujbă la ora 10.00, la care participă și fiul lor cel mare Otto, în vârstă de șapte ani. La ora 17.00, ultimele camioane cu bagaje părăsesc castelul. La 18.30, Carol și Zita coboară marea scară, își iau rămas-bun de la personal și apoi urcă în mașină. Nu sunt singuri, ci sunt însoțiți, desigur, de copiii lor, de mama lui Carol, arhiducesa Maria Josepha, și de suita compusă din patru persoane și nouă servitori. Convoiul nu are decât trei kilometri de parcurs, pentru a ajunge la mica gară din Kopfstetten.

Noaptea s-a așternut cu o ploaie înghețată. 2 000 de persoane s-au deplasat totuși pentru a saluta cuplul imperial. Câțiva răniți de război stau de gardă. O fanfară cântă în onoarea lor, pentru ultima oară, imnul imperial.

Carol, Zita și cei care îi însoțesc urcă în trenul special care îi așteaptă. Carol coboară geamul vagonului-salon și face un gest de adio, spunând: „Prieteni, la revedere... după 700 de ani...", în timp ce trenul se pune în mișcare.

În zorii zilei următoare, 24 martie, trenul imperial trece frontiera elveţiană. La Buchs, pe peronul gării, un detaşament militar prezintă onorul. Dar pe acest peron de gară se află şi un martor, scriitorul şi biograful Stefan Zweig. El povesteşte ce a văzut – o mărturisire deopotrivă excepţională şi tulburătoare: „Am recunoscut, dincolo de fereastra vagonului, statura înaltă a împăratului Carol, ultimul monarh Habsburg, şi a soţiei sale, în veşminte negre, împărăteasa Zita. Am tresărit: ultimul împărat al Austriei, moştenitorul dinastiei care guvernase ţara timp de 700 de ani, îşi părăsea imperiul! Împăratul! Acest cuvânt reunise toată puterea, toată bogăţia, fusese simbolul perenităţii Austriei şi, încă din copilărie, am fost învăţaţi să pronunţăm aceste silabe cu veneraţie. Şi acum, îi vedeam succesorul, ultimul împărat al Austriei, părăsind ţara ca proscris. Toţi cei care ne înconjurau simţeau Istoria, Istoria universală, în acest spectacol tragic".

Ce se întâmplase? Fusese nevoie de un război nemilos şi interminabil, de milioane de morţi, pentru a provoca acest cataclism, prăbuşirea Imperiului Habsburgic. Cine ar fi putut prevedea un asemenea lucru în vara frumoasă a anului 1887, mai exact la 17 august, când arhiducesa Maria Josepha, soţia arhiducelui Otto de Habsburg, aducea pe lume primul ei copil, Carol, la castelul Persenbeug, care domină Dunărea, aproape de abaţia Melk, la 80 de kilometri vest de Viena?

Carol este nepotul împăratului Franz Joseph şi nepotul celui de-al doilea frate al acestuia, Karl Ludwig, care se căsătorise de trei ori. Nu avea urmaş din prima căsătorie. Cea de-a doua soţie, o Bourbon-Sicilia, îi oferise patru copii, Franz Ferdinand, fiul cel mare, în 1863, Otto, tatăl lui Carol, în 1865, un alt fiu şi o altă fiică. Mama lor murise la scurtă vreme.

A treia soție a lui Karl Ludwig, Maria Tereza de Bragança, crescuse primii patru copii ai soțului ei și îi oferise alte două fiice. Carol se naște în inima familiei Habsburgilor, foarte aproape de suveran, însă trebuie menționat că nu s-a născut în sânul unui cuplu fericit. Tatăl său, Otto, este contrariul fratelui său mai mare Franz Ferdinand. Pe cât este acesta de sumbru, aproape coleric, pe atât este Otto de glumeț, seducător și leneș. În tinerețe, deși are părul blond, este „oaia neagră" a Habsburgilor, provocând scandal după scandal. Astfel, este găsit beat, în ținuta lui Adam, pe culoarele hotelului Sacher! Nu respectă nimic, mergând până la a sări călare, pe deasupra unui sicriu la o înmormântare! O rușine! Pentru a încerca să-l potolească, este căsătorit cu prințesa Maria Josepha de Saxa. Din nefericire pentru el, este mai degrabă urâtă. O va înșela frecvent, dar îi va oferi doi fii, Carol în 1887 și Maximilian în 1895. Din fericire pentru Carol, a avut o mamă, desigur încercată de căsătoria sa nefericită, dar despre care fiul său va vorbi mereu ca despre un model. În schimb, nu va fi niciodată auzit vorbind despre tatăl său... În copilărie, se deplasează mult, în funcție de garnizoanele tatălui său. Toți arhiducii urmează un parcurs obligatoriu prin toate componentele imperiului, mai întâi la Brünn, în Moravia, apoi la Praga și mai ales în Ungaria. Maria Josepha nu își urma întotdeauna soțul în misiunile sale. În acele cazuri, locuia la socrul și la soacra ei, delicioasa arhiducesă Maria Tereza, fie la palatul lor de la Viena, fie la Persenbeug, sau într-o casă pe care Karl Ludwig o construise la Reichenau, în sudul Vienei, vila Wartholz. Carol va iubi mult această regiune de la poalele Alpilor. Wartholz va fi reședința sa preferată, pe care o va moșteni la moartea tatălui său Otto.

Această regiune este și ea foarte prețuită de monarhiile detronate de accidentele istoriei: cea de Bourbon-Parma

la Schwarzau şi cea de Bourbon din Spania, moştenitoare ale contelui de Chambord, la Frohsdorf. Toată lumea se vizitează în vacanţele familiale.

Carol are ca preceptor un căpitan de cavalerie care îl tratează cu asprime: trezit dimineaţa, duşuri reci, lungi ore de studiu. În ciuda acestei discipline impuse, îi va fi foarte ataşat. Are şi un maestru de echitaţie. Încă de foarte tânăr, învaţă franceza, italiana, germana, maghiara, ceha şi sârbo-croata, limbile imperiului.

La 13 ani, învaţă la colegiul Schotten, la Viena, administrat de benedictini. La 16 ani, este numit sublocotenent de lăncier şi, doi ani mai târziu, îşi începe serviciul militar activ. La 1 octombrie 1905, este încorporat în regimentul 7 dragoni, staţionat la Bilin, în Boemia. În anul următor, la 1 noiembrie 1906, află de moartea tatălui său Otto, învins de sifilis în braţele amantei sale. După funeralii, Carol se duce la Praga, pentru că vrea să-şi urmeze acolo studiile universitare, pentru a-şi completa formaţia politică. Se instalează la Hradschin, castelul regilor Boemiei, care domină Praga. Totuşi, ţinând cont de noul său statut după decesul tatălui – este oficial al doilea moştenitor după Franz Ferdinand –, nu va merge la facultate, ci facultatea va veni la el. Profesorii de la două universităţi vor susţine pentru el cursuri particulare de drept, istorie, ştiinţe politice, economie şi finanţe. Un program care se întinde pe doi ani. În 1902, terminându-şi studiile, îşi reia cariera militară, tot în Boemia, în regimentul 7 dragoni, dar de data aceasta la Brandeis. Are 22 de ani, este blond, cu ochi albaştri şi înalt de 1,78 m, ceea ce este destul de mult pentru acea epocă. Pe dosarul său militar, instructorii săi notează că are „un caracter hotărât şi un temperament viu". În realitate, nu este foarte elocvent. E mai degrabă discret şi timid, binevoitor, ceea ce îl va face uneori să se înşele asupra personalităţii oamenilor pe

care îi întâlnește. Îi este greu și să ia decizii tranșante, ceea ce va putea să-i dăuneze pe viitor. Este profund catolic, spre deosebire de tatăl său, dar putem intui aici influența mamei sale, pe care o venerează.

În primăvara lui 1911, are 24 de ani. Franz Joseph îl convoacă la Hofburg pentru a-i spune că este timpul să se căsătorească. Dar, pățit după precedentul lui Franz Ferdinand cu Sophie Chotek, monarhul îi spune că nu se poate căsători decât cu „o alteță imperială sau regală". Și îi dă acest sfat, aproape un ordin: „Cel mai simplu este să iei pe cineva din societatea înaltă. Vezi cine poate fi potrivită..."

Carol nu are nevoie să parcurgă o listă de candidate potențiale, pentru că are deja un nume în minte. În vacanțele de la vila Wartholz, a întâlnit-o adesea pe prințesa Zita de Bourbon-Parma. În vara lui 1909, se întâlniseră la Franzensbad, o stațiune din Boemia. Zita o însoțea acolo pe o verișoară a mamei sale. Se revăzuseră vara următoare. Zita nu îi era indiferentă.

Ea face parte dintr-o familie ilustră și de două ori mai mare. Mai întâi, familia de Bourbon-Parma, care, deși detronată, se bucură de prestigiu și o avere importantă. De cealaltă parte, familia Zitei este mare în sens propriu, pentru că are 23 de frați și surori! Din prima căsătorie cu Maria-Pia a Celor Două Sicilii, tatăl său, Robert, duce de Parma, a avut 12 copii. Prima sa soție a murit după nașterea ultimului copil, fără îndoială de epuizare! Cea de-a doua soție, Maria-Antonia de Bragança, i-a oferit și ea tot 12, dar probabil a fost mai rezistentă decât prima pentru că, născută în 1884, moare în 1959! Zita este al șaptelea copil din cea de-a doua căsătorie și al șaptesprezecelea dintre toți frații. Se poate spune că, din nefericire, dintre acești 24 de copii, șase erau handicapați mental, trei fiice și trei fii. Asta întărește și mai mult solidaritatea familială a acestui trib enorm.

Tatăl Zitei, Robert de Bourbon, duce de Parma, a murit în 1907. Fusese ultimul duce domnitor al Parmei înainte ca ducatul său să fie absorbit în regatul Italiei, în 1859. Acest prinţ, orfan, fusese crescut de unchiul său, contele de Chambord. După căsătorie, se instalase la Schwarzau, unde trăia jumătate de an, cealaltă jumătate petrecându-şi-o pe proprietatea sa din Pianore, aproape de Lucca. Cum nu avea ambiţii politice, regatul Italiei îl lăsa să circule liber. Moştenise şi castelul Chambord. Această familie atât de numeroasă era, aşadar, prin diverşii săi ascendenţi, foarte cosmopolită, la fel de legitimă în Italia ca în Austria şi Franţa.

Zita s-a născut, din întâmplare, la Pianore, în Toscana, la 9 mai 1892. Era considerată de austrieci drept italiană. Ea explica astfel acest lucru: „Dacă m-aş fi născut la Schwarzau, precum fraţii mei şi surorile mele, aş fi fost austriacă prin naştere. Pentru că austrieci eram toţi prin gândire". Zita era austriacă şi revendica acest lucru.

La câteva săptămâni după întrevederea cu Franz Joseph, Carol o revede pe Zita la 16 ianuarie 1911, la marele bal de la Curte. Este cel mai important eveniment aristocratic al anului de la Viena. Zita şi Carol valsează mult împreună. Pe la jumătatea lui mai, arhiducesa Maria Tereza, văduvă a lui Karl Ludwig, care fusese protectoarea lui Franz Ferdinand şi a lui Sophie, îi invită la vânătoare pe Carol şi Zita, aceasta fiind însoţită de una dintre surorile sale. La această vânătoare, Carol o va cere în căsătorie. Zita acceptă imediat. Apoi, Carol o previne pe mama sa, Maria Josepha, aflată la tratament pe coasta dalmatică. Încântată de această căsătorie, se întoarce la Viena degrabă, pentru a-i cere lui Franz Joseph încuviinţarea. Pentru că Zita este o prinţesă de sânge regal, nu e nicio dificultate în obţinerea acordului împăratului...

Logodna este celebrată la 16 iunie 1911, la Pianore. Prinţul chipeş îi spune viitoarei soţii: „Acum, ne vom ajuta reciproc pentru a cuceri cerurile..."

Un pic tulburată şi impresionată atunci când Carol îi oferă inelul, logodnica îl pune distrată în buzunar, în loc să-l strecoare pe deget. Carol nu rămâne decât patru zile, pentru că Franz Joseph l-a însărcinat să-l reprezinte la Londra, la ceremonia de încoronare a regelui George al V-lea, la 22 iunie. Pentru a ajunge la Westminster Abbey, Carol merge în aceeaşi trăsură cu prinţul moştenitor, fiul lui Wilhelm al II-lea. La banchetul oferit apoi la Palatul Buckingham, Carol are marea onoare de a fi aşezat la dreapta reginei Mary.

Căsătoria lui Carol cu Zita este stabilită la 21 octombrie. Logodnicul s-a întors la cazarma din Boemia. Zita petrece vara la Schwarzau şi merge adesea la Viena pentru a vizita un oraş pe care, paradoxal, nu-l cunoştea foarte bine. Ca logodnică a unui potenţial viitor împărat, ea trebuie să înveţe, prin cursuri intensive, maghiara şi ceha. Fără îndoială mai puţin înzestrată decât Sissi, nu va ajunge niciodată să stăpânească perfect aceste limbi atât de dificile. Carol îşi ia câteva permisii pentru a-i face vizite. Pasionat de aviaţie, îi place să piloteze şi frecventează micul aerodrom din Wiener Neustadt. De la anunţul logodnei lor, toată lumea îi identifică uşor şi, într-o zi în care se plimbă cu Zita pe terenul de aviaţie, sunt aplaudaţi şi ovaţionaţi. Carol este încântat. Zita i-o reproşează imediat. Îi explică faptul că familia sa fusese şi ea ovaţionată înainte de a fi fost alungată din statele ei. Puterea şi gloria sunt trecătoare, părinţii săi au învăţat-o asta. Această remarcă îl frapează pe Carol. Câtă dreptate avea Zita...

Nunta are loc la Schwarzau, aflat în proprietatea familiei de Bourbon-Parma. Acest 21 octombrie 1911 este o zi frumoasă.

La ora 11.00, Franz Joseph, venit în trenul său special de la Viena, își face intrarea pe marea poartă a castelului care nu fusese deschisă de la precedenta sa vizită din 1894, când era încă în viață Robert de Bourbon. Cei 300 de invitați îl așteaptă în sala de recepție, înainte de a merge la capelă. De la această căsătorie, ne-au rămas fotografii foarte frumoase alb-negru și mai ales un film cu totul fascinant, în care poate fi văzut un Franz Joseph fericit în mijlocul unui grup de femei frumoase în rochii deschise de dantelă, de muselină, satin sau organza, împodobite cu perle și diamante. Tânărul cuplu radiază de fericire. Carol este în uniformă de dragoni de Lorena și poartă Lâna de aur. Zita, împodobită cu o tiară cu diamante, cadou al împăratului pentru noua sa nepoată, are ochi surâzători și un zâmbet larg.

După slujbă, este servit un dejun oficial. Trei mese mari au fost organizate și, pentru ocazie, s-a scos vesela de aur, gravată cu blazonul ducilor de Parma. O orchestră cântă valsuri vieneze. Franz Joseph se ridică pentru a ține un toast în cinstea tinerilor căsătoriți. Nu a mai fost văzut atât de fericit de ani întregi. Nimeni nu poate pleca de la recepție înaintea împăratului, nici chiar personajele centrale ale sărbătorii. Carol și Zita vor aștepta plecarea suveranului. Nu au de parcurs un traseu lung, pentru că își vor petrece primele săptămâni ale lunii lor de miere la vila Wartholz, atât de dragă lui Carol, casa copilăriei sale, construită de bunicul său.

La 8 noiembrie, pleacă în călătorie de nuntă cu mașina. Carol conduce, este un cuplu modern. Merg spre Tirol, apoi spre Trentino și, în final, ajung în Câmpia Padului. Fac o oprire pentru a vizita necropola Bourbonilor exilați. Se reculeg la mormântul lui Carol al X-lea și al contelui de Chambord

la Goritz[1]. Apoi ajung la Trieste şi se instalează în uimitorul castel Miramare, ridicat pe un promontoriu, de unde poţi vedea întregul golf. Este un loc magic, poate bântuit de câteva fantome, cea a lui Maximilian şi cea a lui Charlotte, care l-au ridicat, dar şi cea a lui Sissi şi cea a lui Rudolf, care veneau şi ei adesea la această reşedinţă de acum proprietatea împăratului. De acolo, pentru tinerii căsătoriţi, este prevăzută o croazieră pe Marea Adriatică, la bordul unui vas al marinei imperiale. Descoperă Ragusa (în croată: Dubrovnik), apoi magnificul fiord din Marea Adriatică, minunatele guri de vărsare din golful Kotor, nestemata Muntenegrului. După o trecere prin Viena la 28 noiembrie, cuplul ajunge la garnizoana lui Carol, în Boemia. Cuplul este găzduit la castelul Brandeis, unde poposise şi Franz Ferdinand. În acest răstimp, sunt efectuate lucrări de renovare în micul castel baroc din Hetzendorf, nu departe de Schönbrunn, pe care Franz Joseph îl oferise cu generozitate tinerilor. Aceştia petrec vara lui 1912 se petrece la vila Wartholz. La 1 noiembrie, Carol este transferat la Viena. Zita rămâne la vilă, unde aduce pe lume primul său copil, pe nume Otto, la 20 noiembrie 1912. Naşul ei este, firește, împăratul Franz Joseph.

În ianuarie 1913, Carol şi Zita se mută în sfârşit la Hetzendorf. Împăratului îi place mult cuplul. Se apropie de tinereţea lor promiţătoare. La Curte, protocolul o plasează pe arhiducesa Zita în poziţie fruntaşă, cu mult înaintea ducesei de Hohenberg, soţia lui Franz Ferdinand. Incontestabil, Zita este de acum, la 21 de ani, prima doamnă a imperiului. Se poate spune astfel că ea îi urmează lui Sissi. Cât despre Sophie de Hohenberg, nu îi

[1] Goritz, pe atunci în Austro-Ungaria, este situat astăzi în Italia (Gorizia), în regiunea autonomă Friuli-Veneţia, la frontiera italo-slovenă. Partea slovenă este Nova Gorica (n. a.).

va purta pică Zitei, care nu este nicicum responsabilă de acest protocol. Franz Ferdinand este cu 23 de ani mai mare decât Carol, la o generaţie diferenţă. Arhiducele moştenitor, primul în ordine succesorală, şi soţia sa Sophie se înţeleg foarte bine cu Carol şi Zita. În ianuarie 1914, Zita aduce pe lume al doilea copil, mica Adelheid. La 28 iunie, Carol şi Zita locuiesc cu cei doi copii la vila Wartholz. Vremea este minunată, cuplul ia masa în exterior, pe o verandă, atunci când majordomul aduce o telegramă de la Sarajevo, semnată de ofiţerul - ordonanţă al lui Franz Ferdinand: „Regret profund să vă înştiinţez că arhiducele Franz Ferdinand şi soţia sa au fost asasinaţi aici".

Stupefiat, Carol se precipită spre telefon. Sună la Bad Ischl, unde Franz Joseph îşi petrece vara în fiecare an, pentru a avea confirmarea acestei veşti îngrozitoare. Din păcate, este confirmată. Împăratul va lua imediat trenul pentru a se întoarce la Viena. Îi cere nepotului său să vină să-l caute la gară, ceea ce Carol va face. Împăratul şi noul său succesor sosesc la Schönbrunn. Franz Joseph îi spune: „Cel puţin, pot conta pe tine".

Pentru Carol şi Zita, este o tulburare completă a existenţei lor. Ei sunt moştenitorii direcţi ai suveranului, dar acesta are 84 de ani. La asemenea vârstă, poate muri în orice clipă şi greaua povară a imperiului ar cădea astfel pe umerii lor. Dar mai există un motiv de nelinişte: care vor fi consecinţele europene ale asasinării unchiului lor Franz Ferdinand şi a mătuşii lor Sophie? Au dreptate să se îngrijoreze.

La 1 iulie, Carol îi consultă pe şefii de stat-major şi pe miniştri. Cel al războiului se pronunţă pentru o intervenţie militară imediată contra Serbiei. O singură voce se ridică împotriva acestei intervenţii: cea a prim-ministrului maghiar, Tisza. O săptămână mai târziu, un nou Consiliu de miniştri îşi confirmă dorinţa de intervenţie rapidă. Tisza îşi menţine

refuzul. Se găseşte un compromis. Nu va exista o intervenţie militară imediată, ci trimiterea unui ultimatum austriac guvernului sârb. Intervenţia Vienei va depinde de răspunsul de la Belgrad. La 23 iulie, guvernul sârb are 48 de ore să răspundă. Două zile mai târziu, Belgradul acceptă opt dintre solicitări, dar refuză una singură, cea care impunea ca poliţiştii austrieci să participe la anchetă.

Austro-Ungaria ripostează declarând război Serbiei la 28 iulie, la o lună după atentat. Angrenajul fatal s-a pus în mişcare. La 30 iulie, Rusia, care apără mereu statele slave, decretează mobilizarea. A doua zi, Austro-Ungaria rispostează în aceeaşi manieră. Germania lui Wilhelm al II-lea face la fel. Franţa şi Regatul Unit mobilizează de asemenea rezerviştii. Între 1 şi 10 august, se constituie blocurile. De o parte, Puterile Centrale. De cealaltă, Antanta: Regatul Unit, Franţa şi Rusia. Va fi un război european...

Carol aprobă decizia lui Franz Joseph, dar nu se poate abţine să nu-i spună soţiei: „Mă simt ofiţer cu trupul şi sufletul, dar nu înţeleg cum oamenii care-şi văd plecaţi apropiaţii la război se pot entuziasma astfel". Carol este un soldat căruia nu-i place războiul. Zita declarase că toată familia sa era austriacă în gândire. Poate în gândire, dar nu şi în fapte. Dacă unul dintre fiii din prima căsătorie a ducelui de Parma va lupta în armata austriacă, dacă doi fraţi ai Zitei, din a doua căsătorie, Félix şi René, vor face la fel, în schimb alţi doi fraţi, Sixtus şi Xavier, vrând să se bată de partea franceză, dar nefiind acceptaţi, se vor angaja într-un regiment belgian.

Prinţul moştenitor şi soţia sa părăsesc castelul din Hetzendorf pentru a se instala, la Schönbrunn, alături de Franz Joseph. Familia face bloc, sunt foarte apropiaţi. Împăratul îl iubeşte mult pe strănepotul Otto. Zita se entuziasmează de o

primă victorie austriacă, la 17 august 1914. Franz Joseph îi va răspunde: „Da, asta începe mereu la fel. Apoi, va merge din ce în ce mai rău. Şi, de data asta, va fi mai rău. Se va spune despre mine: «Este bătrân, nu stăpâneşte situaţia», atunci vor izbucni revoluţiile şi va fi sfârşitul". Câtă luciditate! Slavă Domnului, bătrânul împărat va fi scutit de revoluţii şi sfârşit.

Carol a plecat în Galiţia. Începutul războiului nu este favorabil pentru imperiu. Trei ofensive sunt lansate împotriva Serbiei, care rezistă. La frontiera rusească, după câteva succese, forţele austro-ungare se repliază şi lupta se mută acum pe teritoriul dublei monarhii. În timp ce Carol este pe front, Zita se ocupă de opere de binefacere pentru soldaţi şi familiile lor. Vizitează şi spitalele de război, nu numai la Viena, ci pe întreg teritoriul, graţie unui vagon-salon pus la dispoziţie de împărat. Dar Zita este din nou însărcinată: la 8 februarie 1915, dă naştere unui al treilea copil, arhiducele Robert, care vede lumina zilei la Schönbrunn. Un an mai târziu, la 31 mai 1916, se va naşte arhiducele Felix, tot la Schönbrunn. Cuplul imperial are acum patru copii. Între timp, Carol încearcă să împace prezenţa sa pe front – inspectează trupele – şi continuarea iniţierii în chestiunile interne şi diplomatice; războiul a schimbat totul. Franz Joseph îi cere frecvent părerea, arhiducele este acum cu adevărat tratat de împărat ca succesorul său. La 11 noiembrie 1916, starea suveranului, care suferă de pneumonie, este atât de alarmantă, încât îi cere lui Carol să revină în grabă de la cartierul general din Transilvania, unde se afla în compania Zitei. Până la 20 noiembrie, în ciuda suferinţelor, împăratul continuă să muncească la birou şi să acorde audienţe. Starea i se agravează considerabil, febra nu mai coboară. Suveranul este tot mai slăbit. La 21 noiembrie, se mai poate încă ridica, dar îi primeşte pe Carol şi Zita aşezat, tremurând, cu frisoane.

Seara, nu mai are puterea de a îngenunchea pentru rugăciune. Carol şi Zita îi sunt alături. La 20.30, capelanul îi oferă ultima împărtăşanie. Moare la ora 21.00, în camera în care se născuse. Fiica cea mică, Maria Valeria, copilul preferat al lui Sissi, este cea care îi închide ochii. În această clipă, Carol a devenit noul împărat al Austriei şi rege al Ungariei[1].

A doua zi, Carol şi Zita o întâlnesc, în anticamera sălii unde se află defunctul, pe prietena de suflet a lui Franz Joseph, actriţa Katharina Schratt. Şambelanul îi interzice să intre în camera mortuară imperială. Atunci, Carol, cu eleganţă, o ia de mână şi o conduce până în cameră. Va putea depune pe pieptul împăratului cei trei trandafiri pe care i-a adus.

Funeraliile au loc la 30 noiembrie în catedrala Sfântul Ştefan. Carol nu respectă protocolul, care cerea ca el să meargă singur în urma dricului, urmat de arhiduci, apoi de împărăteasă. De fapt, în spatele dricului imperial, imens, negru, înaintează, unul lângă altul, împăratul Carol, cu capul neacoperit şi în uniformă, împărăteasa Zita, în negru din cap până-n picioare, amândoi ţinându-l de mână pe prinţul moştenitor Otto, îmbrăcat complet în alb, care înaintează între părinţii săi. După ceremonie, sicriul lui Franz Joseph va sta de acum în mormântul de marmură, între Sissi, soţia sa adorată, şi fiul lor Rudolf. Mormântul său este aşezat mai sus decât celelalte două.

Înainte chiar de funeralii, încă din 22 noiembrie, prim-ministrul Ungariei, contele Tisza, soseşte la Viena şi solicită o audienţă la noul suveran. El îi cere lui Carol să se încoroneze rege al Ungariei la Budapesta cât mai repede posibil. Împăratul trebuie să se impună, pentru că se teme de mişcările separatiste ale cehilor şi slovacilor, susţinuţi de ruşi. Chiar şi maghiarii ar putea fi tentaţi...

[1] Jean Sévillia, *Le Dernier Empereur*, Perrin, Paris, 2009 (n. a.).

O încoronare în plin război? Nu era necugetat? Deplasat? Pentru prim-ministrul maghiar Tisza, nu e loc de ezitare: război sau nu, în Ungaria, conform Constituției, monarhul are un răgaz de șase luni pentru a organiza această ceremonie. Câtă vreme nu are loc încoronarea, Carol nu poate semna nicio lege cu privire la Ungaria.

Data este fixată la 30 decembrie, aprobată fiind imediat de Parlamentul de la Budapesta. Se va reproduce identic încoronarea lui Franz Joseph și a lui Sissi din 1867. Caleașca grea în stil rococo de la nunta lui Sissi este, ca în 1867, scoasă din manejul de iarnă de la Schönbrunn, demontată, ambalată, înainte de a fi urcată pe o barjă care o duce, pe Dunăre, până la Budapesta. Acolo, va fi montată din nou și trasă de opt cai albi. Carol, Zita și micul Otto sosesc cu trenul la Budapesta la 27 decembrie.

La 30 decembrie, ziua încoronării, este frig, dar frumos. În ciuda războiului, invitații în ținută de ceremonie iau loc în biserica Mátyás, ctitorita lui Matei Corvin În afara regelui Ferdinand al Bulgariei, nu mai sunt prezenți suverani străini. Purtând coroana grea, Zita s-a gândit cu siguranță la mătușa sa Sissi, care făcuse atâtea pentru Ungaria și care era atât de iubită de maghiari. După cea numită în maghiară – venerată fiind – Erzsébet, pentru Zita, succesiunea este grea...

Conform tradiției, Carol, călare, urcă pe o movilă, își îndreaptă spada spre cele patru puncte cardinale, făcând legământul de a apăra regatul de oriunde venea pericolul. Otto este foarte impresionat, iar Carol îi va mărturisi Zitei că, în tot timpul acestei ceremonii, nu avusese decât teama ca nu cumva coroana Sfântului Ștefan să se rostogolească la pământ! Apoi, cum era război, dejunul care urmează va fi scurt și simplu. Nu vor exista nici dineu de gală, nici bal. Suveranii și fiul lor se întorc la Viena în aceeași seară.

1917 este un an de răscruce în război. Abdicarea ţarului Nicolae al II-lea, apoi, mai târziu, voinţa bolşevicilor de a semna o pace separată vor schimba regulile. Asta va suprima un front şi va reda speranţă Puterilor Centrale. Şi totuşi, încă din aprilie 1917, Carol, obosit de acest război pe care nu l-a declanşat, îi trimite un memorandum lui Wilhelm al II-lea: „Forţa noastră militară e pe sfârşite". Descrie epuizarea militarilor, disperarea care a pus stăpânire pe toate păturile societăţii din pricina subnutriţiei şi care face imposibilă suportarea poverii războiului. Wilhelm al II-lea ignoră acest memorandum. Dimpotrivă, este convins de victorie, iar Austria nu are decât să se poarte frumos, pentru că în iulie 1916 kaizerul i-a declarat ambasadorului Austriei la Berlin că intenţiona să ocupe Praga cu statul său major. Ar fi studiat chiar un plan de invadare a Austro-Ungariei. Evenimentele ulterioare îl vor împiedica, dar Wilhelm al II-lea crede că aliatul cel mai rău este Carol.

Cât despre Carol, care este curajos, nu visează decât la pace, pentru că este lucid. Zita, care a dat naştere celui de-al cincilea lor copil, Karl Ludwig, îl va ajuta. Ea ţine legătura cu doi dintre fraţii săi, Sixtus şi Xavier, care vor încerca o negociere de pace separată cu Franţa. O chestiune dificilă, lungă şi care va eşua din pricina revelaţiilor publice făcute de Clemenceau, încăpăţânat să-i distrugă pe Habsburgi. Această situaţie nu îmbunătăţeşte legăturile dificile dintre Carol şi Wilhelm al II-lea. Zita este afectată şi ea, pentru că a participat la această tentativă disperată. Polemica din jurul păcii separate îl neliniştеşte şi pe sultan, aliat al Puterilor Centrale. La Constantinopol, Carol şi Zita îşi vor face ultima lor călătorie oficială ca împărat şi împărăteasă, pentru a încerca să îl liniştească pe sultan. Trenul imperial soseşte în gara Sirkeci, la Constantinopol, la 19 mai 1918. Carol poartă uniforma roşie de mareşal maghiar, şi

este însoţit de ministrul de externe austro-ungar. Când cuplul imperial coboară pe peron, mai multe femei aruncă petale de trandafiri. Sultanul Mehmed al V-lea ţine în aceeaşi seară, în onoarea lor, o recepţie de 1 000 de persoane, în noul său palat de marmură albă Dolmabahçe, pe Bosfor.

Zita este fascinată şi uimită de primirea somptuoasă. Vizitează Topkapî şi celebrul său harem, în timp ce soţul ei discută cu sultanul. Amândoi încearcă să-şi salveze popoarele, dar lupta este pierdută. Ploaia de trandafiri de pe Bosfor a adus poate un pic de linişte în inimile împăratului şi împărătesei, dar, în realitate, nu va servi la nimic. Mehmed al V-lea moare şase săptămâni mai târziu, fără a mai asista la prăbuşirea Imperiului Otoman. Cât despre Carol, ultima sa tentativă de pace şi refuzurile lui Clemenceau provoacă un seism. Wilhelm al II-lea se declară trădat şi, după Bosfor, Carol este nevoit să meargă la Spa, în Belgia ocupată, pentru a dezminţi şi pentru a lua atitudinea ofensivă pe care kaizerul i-o pretinde.

La 13 octombrie, Carol face o ultimă încercare de a-şi salva tronul. Publică un manifest care viza transformarea dublei monarhii în stat federal. Este prea târziu. Imperiul este deja destrămat, cu complicitatea Aliaţilor, şi a ajuns pe mâinile naţionaliştilor înfierbântaţi. La 29 octombrie, Boemia şi Moravia se unesc într-o republică: Cehoslovacia. La 1 noiembrie, republicanii îşi impun alegerea în Ungaria. Izbucnesc revolte în aproape toate oraşele imperiului, dar mai ales la Viena. Mulţimea flutură drapele roşii şi scandează slogane de inspiraţie bolşevică. La 11 noiembrie 1918, într-un salon decorat cu stampe chinezeşti pe fond alb, Carol scrie, cu un simplu creion, pe o foaie de hârtie. După ce a ezitat, recopiază un text înaintat de prim-ministrul său şi de ministrul său de interne: Carol de Habsburg-Lorena renunţă să-şi exercite puterea în calitate de împărat al Austriei.

Zita este furioasă! Consideră că este o nedreptate totală, pentru că soțul ei nu a declarat acest război, dar e considerat responsabil de înfrângere! A doua zi, este proclamată republica la Viena. Și, se spune, un politician îndrăznește să rostească această replică uimitoare: „Acum, Austria este o republică fără republicani".

Carol, Zita și copiii lor trebuie să părăsească Viena. Sunt duși la castelul lor Eckartsau, la 30 de kilometri de Viena. Este frig. Încălzirea este inexistentă. Condițiile de trai sunt foarte dure. Și, mai ales, ce se va alege de ei?

În cursul acestei ierni friguroase din 1918–1919, condițiile de trai ale familiei sunt catastrofale. Și, ca lucrurile să fie și mai grele, la 15 decembrie, Carol este victimă a gripei spaniole. Boala sa va dura nouă săptămâni. Toți copiii, la rândul lor, sunt bolnavi, dar cea mai mare îngrijorare este în privința ultimului născut, Karl Ludwig, care nu are decât zece luni. Aproape că moare.

Este sărbătorit totuși Crăciunul, firește, cel mai trist din viața lor. La 20 februarie 1919, din fericire, misiunea aliată din Viena trimite un ofițer britanic la castel pentru a oferi sprijin moral familiei și a încerca să amelioreze condițiile ei de viață. Regele George al V-lea a luat această decizie. Poate are remușcări că nu a încercat nimic pentru a-și salva verii Romanov, împușcați de bolșevici... De acum, britanicii vor organiza plecarea lor la 23 martie, spre Elveția. Inițial, sunt primiți de mama Zitei, ducesa de Parma, în castelul Wartegg, pe malul lacului Constanța. Dar casa este suprapopulată și, la 20 mai 1919, Carol și Zita se mută la Prangins, proprietatea familiei Bonaparte, pe malul lacului Leman.

Imediat, se pune problema banilor. Contrar împăratului Wilhelm al II-lea în Germania, Carol nu poate pretinde

niciunul dintre bunurile sale de la republica austriacă, fiind confiscate la 3 aprilie. La mutare, Zita este din nou însărcinată. La Prangins îl va naşte cel de-al şaselea copil, Rudolf, la 5 septembrie 1919. Carol, care a promis Confederaţiei Elveţiene că nu va avea nicio activitate politică pe teritoriul său, nu visează în realitate decât la o restabilire a monarhiei maghiare, la care nu a renunţat abdicând ca împărat al Austriei. Numeroşi maghiari vin să-l vadă la Prangins. În noiembrie 1919, amiralul Horthy a intrat ca eliberator în Budapesta şi, în ianuarie 1920, alegerile din Ungaria au conferit majoritate conservatorilor. În martie, Horthy este ales regent al Ungariei. Trimite la Carol un emisar pentru a-l asigura de loialitatea sa. Se pregăteşte o primă tentativă de restauraţie în Ungaria. La 1 martie 1921, Zita naşte din nou, pe micuţa Charlotte. Zita are o sănătate de fier! Trei săptămâni mai târziu, la 24 martie 1921, Carol părăseşte Prangins, trece clandestin în Franţa, ia un tren spre Strasbourg şi ajunge la Viena. Apoi, în compania unui prieten ungur, trece frontiera. Îl întâlneşte pe regentul Horthy la palatul regal din Budapesta la 27 martie. Dar vechiul aghiotant al lui Franz Joseph este mai puţin grăbit decât spera Carol. Refuză să-i redea puterea, pretextând că Ungaria ar fi imediat invadată de trupe străine, ceea ce ar împiedica restauraţia. Este o trădare şi un mare eşec pentru Carol.

Întoarcerea sa în Elveţia este foarte dificilă. Fostul suveran ajunge la Lucerna, cu trenul, la 10 aprilie. Zita îl aşteaptă pe peron. De data aceasta, cantonul Vaud îi refuză lui Carol azilul, pentru că nu şi-a ţinut promisiunea. Cabinetul indezirabilului Carol se zbate să-i găsească o nouă reşedinţă. Aceasta va fi Hertenstein, care are vedere spre lacul Celor Patru Cantoane, nu departe de Lucerna. Zita organizează mutarea de

la Prangins, dar Elveţia îl roagă pe Carol să găsească o altă ţară-gazdă, schimbarea cantonului nu va fi suficientă, Doar regele Spaniei, Alfonso al XIII-lea, anunţă că este gata să-i primească. Dar Carol, încăpăţânat, nu a renunţat la Ungaria. La 20 octombrie, părăseşte Hertenstein cu Zita, lăsându-şi acolo copiii. Ajung în Ungaria cu avionul. Această a doua tentativă maghiară este mai rea decât precedenta. Regentul răspunde cu arme. În faţa acestei ameninţări de război civil, Carol şi Zita devin prizonieri ai lui Horthy. Aliaţii se îngrijorează de această agitaţie. La 7 noiembrie 1921, Carol şi Zita sunt predaţi britanicilor. Coboară pe Dunărea cu un mic vas al Marinei Regale şi ajung, cu trenul, la Marea Neagră. Sunt îmbarcaţi la bordul crucişătorului *HMS Cardiff*, aparţinând Marinei Regale. În Gibraltar află că sunt conduşi în Madeira.

Proprietarul celui mai frumos hotel de pe insulă, Reid's, pune la dispoziţia cuplului o anexă, vila Victoria. Nu va fi greu să-i aducă pe copii. Zita, care este din nou însărcinată, pleacă în Elveţia pentru a-i lua. Graţie sprijinului lui Alfonso al XIII-lea, Zita şi copiii se vor putea îmbarca la 27 ianuarie 1922 spre Madeira, unde îl regăsesc pe Carol, fericit că i-a recuperat pe cei apropiaţi, dar deznădăjduit de lipsa de bani. Trebuie să părăsească Reid's şi se mută pe o proprietate de pe înălţimile capitalei, numită Quinta do Monte. Casa le este împrumutată de un portughez bogat. Familiei îi lipseşte totul. Cum *quinta* se află situată la altitudine, este frig şi umed. Carol se deplasează cu bicicleta, se epuizează, răceşte. Este uzat şi moral de încercările prin care a trecut. Bronşita se transformă în pneumonie. Carol se stinge la 1 aprilie 1922, la vârsta de 35 de ani. Zita, împărătească timp de doi ani, văduvă la 30 de ani, mamă a şapte copii şi însărcinată cu al optulea, se află într-o situaţie

catastrofală. Cu siguranţă deznădăjduită de moartea soţului pe care îl iubea, dar însufleţită de o credinţă puternică şi de un simţ al datoriei neclintit, va avea grijă de acum de familia sa numeroasă. Organizează înmormântarea soţului ei la 5 aprilie. Autorităţile au decretat doliu în Madeira, drapelele din Funchal sunt coborâte în bernă şi magazinele, închise. Slujba are loc în biserica Nossa Senhora do Monte. Trupul împăratului-rege se odihneşte într-o capelă laterală din această biserică; aceasta poate fi zărită de departe atunci când debarci în Funchal. Distrusă, dar puternică, Zita primeşte condoleanţe la ieşirea din biserică.

La invitaţia regelui Alfonso al XIII-lea, Zita, însoţită de cei şapte copii ai săi, se duce la Madrid, unde o va naşte pe ultima ei fiică, Elisabeta, la Palatul Prado. Dar lipsa de mijloace o împinge să se instaleze într-un sat din Biscaya, unde va rămâne până în 1929. Apoi, pleacă în Belgia. În 1938, după anexarea Austriei, Zita se teme pentru fiul ei cel mare, Otto, pe care Hitler vrea să îl elimine. În iulie 1940, trecând prin Spania şi Portugalia, Zita şi Otto pleacă spre Statele Unite. Se stabilesc în cele din urmă în Canada, cu cei patru copii mai mici. Otto şi Zita vor pleda neîncetat pe lângă americani şi britanici pentru ca Austria să nu ajungă sub jugul sovietic în 1945.

Una dintre marile bucurii ale vieţii pentru Zita va fi căsătoria fiului său Otto, la 10 mai 1951, la Nancy, cu prinţesa Regina de Saxa-Meiningen. O căsătorie frumoasă în tradiţia familiei de Habsburg-Lorena. Zita va călători încă mult, mai ales în Statele Unite ale Americii, înainte de a ajunge în Luxemburg, la castelul Berg, cu mama sa. După decesul acesteia, în 1959, Zita va trăi atât în Belgia, cât şi în Germania, înainte de a se retrage la Zizers, într-o mănăstire, în Elveţia. Are 70 de ani

şi ocupă acolo un mic apartament de trei camere. Nimeni nu mai aude vorbindu-se de ea, unii o cred moartă, i se întâmplă totuşi să călătorească. În aprilie 1970, însoţită de apropiaţi, se întoarce în Madeira, pentru a cincizecea comemorare a morţii împăratului Carol. Va avea şi o obligaţie dureroasă: trebuie deschis mormântul lui Carol pentru a-i identifica rămăşiţele în cadrul procedurii de beatificare a fostului suveran. Zita a povestit că îşi amintea de buchetul de garoafe pe care le aşezase pe mâinile soţului ei cu câteva minute înainte de închiderea sicriului. Florile erau încă acolo, intacte, în timp ce trupul putrezise. Zita a putut, pentru ultima dată, să simtă parfumul acestor garoafe...

Zece ani mai târziu, la începutul lui noiembrie 1982, ultima împărătească a Austriei şi regină a Ungariei are, în sfârşit, dreptul să revină la Viena, prin decizia cancelarului socialist Bruno Kreisky, al cărui bunic era funcţionar pe vremea lui Franz Joseph, şi prin intervenţia regelui Spaniei, Juan Carlos. A fost un eveniment important, adunând mulţimi pe străzile din Viena. Într-un modest Volkswagen albastru condus de ultima sa fiică, prinţesa Elisabeta, Zita a trecut frontiera de unde plecase în exil în 1919. La întoarcerea sa anunţată, vameşii şi gărzile de la frontieră iau poziţie de drepţi. Catedrala Sfântul Ştefan, plină de o mulţime de oameni emoţionaţi, printre care mulţi tineri, a salutat această întoarcere triumfală, a celui mai demn spirit al vechii Europe, de dinaintea celor două războaie mondiale. Leonid Brejnev a murit la aceeaşi dată, dar Zita a fost atracţia mediatică a epocii.

Şapte ani mai târziu, la 14 martie 1989, Zita moare; avea 97 de ani. Funeraliile au loc la 1 aprilie, zi de comemorare a

decesului soţului său. Acestea au aproape amploarea unei ceremonii naţionale, atunci când se află că la ele ia parte Kurt Waldheim, preşedintele (cu trecut contestat) Republicii Austria. Înmormântarea are loc pe cheltuiala Habsburgilor. După vechiul ritual al acestora, Zita este depusă în Cripta Capucinilor, unde se odihneşte lângă bustul împăratului şi regelui Carol, înhumat încă în Madeira. Însă inima Zitei va fi depusă lângă cea a soţului ei. De fapt, inima lui Carol fusese depusă în 1924 în capela mănăstirii Muri, în Elveţia. Cea a Zitei este acum alături de el. Trăiseră împreună sfârşitul Imperiului Habsburgic. Căsătoria lor nu durase decât 11 ani. Dar, în fiecare zi de văduvie, Zita nu încetase o clipă să se gândească la Carol. De acum, inimile lor sunt reunite pentru eternitate.

Capitolul 11

Regele Zog I și regina Géraldine ai Albaniei: un foileton balcanic

Ca în cazul tuturor țărilor balcanice, istoria Albaniei, „țara vulturilor", este complicată și originală. Cu un relief neregulat, cu o lungă și admirabilă coastă de-a lungul Mării Adriatice, colonizată de greci și romani, Albania a făcut parte din Imperiul Roman de Apus, apoi din Imperiul Bizantin. Otomanii au cucerit complet Albania în 1480. Or, specifică acestui mic teritoriu, foarte asemănător ca geografie cu vecinul său Muntenegru, este convertirea totală a locuitorilor săi la islam. Este o raritate: în Balcani, doar Bosnia a mai devenit musulmană. Nu există nicio explicație pentru această stare de fapt: convertire forțată sau adeziune voluntară? În momentul în care majoritatea popoarelor balcanice vor să se emancipeze în numele ortodoxiei, Albania, în secolul al XIX-lea, rămâne o provincie otomană. Ea nu-și va obține autonomia decât în 1913, în urma războaielor balcanice.

La Conferința de la Londra din 1913, marile puteri decid că Albania va fi un stat independent și îi stabilesc frontierele. Un principat în fruntea căruia este pus un prinț german, Wilhelm de Wied, așa cum s-a făcut deja în Grecia cu un prinț bavarez – înainte de a-l înlocui cu un danez –, în România și în

Bulgaria. Wilhelm de Wied nu rămâne multă vreme. Sosit în martie 1914, este alungat în septembrie. Un eşec rapid şi răsunător! Un general este pus atunci în fruntea ţării, sprijinit de Italia. Se impune ca dictator. Este asasinat în 1920. Ţara este divizată şi cufundată în anarhie totală până în momentul în care apare un alt tânăr general ambiţios, Ahmed Zogu. Aparţine uneia dintre cele mai vechi familii din Albania; inteligent şi cultivat, şi-a făcut studiile la Constantinopol, la liceul din Galatasaray. În timpul Marelui Război, a luptat în armata austriacă. În 1922, la vârsta de 27 de ani, graţie sprijinului militarilor, devine prim-ministru. Alungat de o lovitură de stat, se refugiază în Iugoslavia. Ahmed Zogu se întoarce în forţă în mai 1924. Belgradul, capitala Iugoslaviei din 1918, îl sprijină politic şi financiar: la 21 ianuarie 1925, este ales preşedinte al Republicii Albaneze pentru şapte ani. Deşi fusese ajutat de Iugoslavia, îşi dă seama că menţinerea sa la putere nu poate depinde de acest stat mozaic, care trece prin mari dificultăţi interne, ci de Italia. Ca atare, abandonează alianţa iugoslavă, pentru a se întoarce spre Italia fascistă. Două tratate sunt semnate în 1926 şi 1927 cu această ţară foarte interesată de Albania. De fapt, coasta estică italiană se află drept în faţa coastei albaneze. Asta i-ar permite să controleze Marea Adriatică. Prin aceste tratate, Italia lui Mussolini aduce ajutor tehnic, diplomatic şi financiar. Se poate spune că Albania este un fel de protectorat italian. Ahmed Zogu devine foarte popular. De fapt, graţie bogăţiei italiene, ţara se dezvoltă, îşi îmbunătăţeşte nivelul de trai. Cu această politică, Ahmed Zogu îşi scoate ţara din Evul Mediu pentru a o face să intre direct în secolul al XX-lea.

Şi Ahmed Zogu îşi va putea împlini visul. La 25 august 1928, Constituţia este modificată, se instaurează monarhia, iar el

devine Zog I, regele albanezilor. Are 33 de ani. Depune jurământul la 1 septembrie 1928, fiind călduros felicitat de Mussolini.

Anii trec. În 1937, la 42 de ani, Zog este tot celibatar şi nu are moştenitor. Este sfătuit cu insistenţă să se însoare. Se spune că au existat intenţii de căsătorie cu fiica regelui Italiei Victor Emanuel al III-lea, Giovanna, dar ţintea, fără îndoială, prea sus. Giovanna s-a căsătorit, în cele din urmă, cu regele Boris al III-lea al Bulgariei.

Problema este delicată, pentru că această căsătorie nu trebuie să afecteze nici Italia, nici Iugoslavia, amândouă interesate de situaţia Albaniei. Zog a servit în armata austriacă şi cunoaşte foarte bine Viena. O austriacă ar fi o soţie bine-venită. Dar, încetul cu încetul, se impune partidul maghiar. Regentul Horthy caută să restaureze prestigiul Ungariei, privată de o mare parte din teritoriile sale prin tratatele de pace (Versailles în 1919 şi Trianon în 1920). O căsătorie regală ar fi o bună ocazie de a reda ţării o anume strălucire şi, fără îndoială, şi o influenţă maghiară în Albania. De altfel, la Curtea din Tirana, capitala albaneză, regele Zog are mai mulţi consilieri maghiari, printre care şi generalul Gyzy. Şi el a servit în armata austro-ungară şi participă activ la căutarea logodnicei ideale.

În toamna lui 1937, consiliul de familie Apponyi o informează pe încântătoarea contesă Géraldine Apponyi că vrea să-i împărtăşească o propunere importantă. Ea declară: „Locuiam la mătuşa mea Daisy Karolyi, atunci când o reuniune de familie m-a pus la curent cu tentativele de la Tirana. Am fost stupefiată şi am refuzat imediat: nu căutam nicicum o viaţă aventuroasă şi, în plus, nu ştiam nimic despre Albania"[1].

[1] Joséphine Dedet, *Géraldine, reine des Albanais*, Critérion, Paris, 1997 (n. a.).

În 1937, Géraldine Apponyi are 22 de ani. Este fata contelui Gyula Apponyi și a unei americance, Gladys Virginia Steuart, de origine scoțiană. Géraldine s-a născut în 1915 la Budapesta. Este primul lor copil. În 1916, va avea o soră, Virginia, și în 1923, un frate, pe nume Gyula, ca tatăl său, care moare în 1924. Mama sa cunoaște bine Franța și decide să se stabilească pe Coasta de Azur. În 1926, se recăsătorește cu un ofițer francez, Gontran Girault. Cele două fiice, Géraldine și sora sa Virginia, află acest lucru atunci când pleacă în vacanța în Ungaria cu mama lor și tatăl vitreg, pentru că bunicii fetelor, Marguerite Apponyi, supranumită Mutti[1], fostă doamnă de onoare a împărătesei Elisabeta (Sissi), îi este dor de ele. O amenință chiar pe mamă că-i taie fondurile dacă nu vin s-o vadă.

Această vacanță de vis este petrecută într-unul dintre castelele superbe ale familiei. La sfârșitul verii, Gladys, mama lor, și soțul se întorc în Franța și lasă copiii în grija familiei paterne. Géraldine și Virginia vor rămâne, astfel, un pic mai mult în Ungaria și vor reveni pentru a-și continua studiile într-o mănăstire, la Monaco.

În 1930, bunica maghiară cere din nou să-și vadă cele două nepoate înainte de a muri. Acestea se întorc în Ungaria, unde petrec o vacanță minunată cu bunica lor, înainte de a fi înscrise la școala de la mănăstirea Sacré-Cœur din Pressbaum, aproape de Viena. O școală foarte bună pentru tinerele fete din aristocrația austriacă și maghiară. De acum, Géraldine și Virginia sunt crescute ca aristocrate maghiare. Ele își vor petrece, o dată la doi ani, vacanța pe Coasta de Azur, alături de mama lor. În schimb, fratele mai mic rămâne cu aceasta. Va fi crescut cu cei trei copii pe care Gladys îi va avea cu cel de-al doilea soț, Gontran Girault. Când Mutti, bunica, a murit, sora mai mică a

[1] Diminutiv în limba germană pentru „bunică" (n. tr.).

tatălui lor, Fanny Apponyi, căsătorită cu un Karolyi, se va ocupa de Géraldine și Virginia. La 17 ani, Géraldine este o frumusețe, blondă, cu ochi albaștri, înaltă (are 1,75 m). Este un amestec de eleganță și farmec ungurești, cu o lejeritate și o capacitate de adaptare pe care le moștenește de la mama sa americancă. De la sfârșitul războiului, viața mondenă la Budapesta este foarte animată. Toate palatele își deschid porțile balurilor de început de an. Sunt la modă orchestrele de jazz, dar și tangoul sau nelipsitul vals. Oricum, la miezul nopții, sosesc țiganii, care îi țin în priză pe dansatori până în zori. Géraldine își face debutul în lume la un bal care deschide sezonul, cel al „monarhiștilor maghiari" de la Budapesta. Intrarea sa este foarte remarcată: poartă o rochie de muselină roz pal, presărată cu boboci de trandafiri albi. Ea este debutanta anului. Nu se vorbește decât despre ea în gazetele mondene. Mai târziu, Géraldine va spune: „Această perioadă din viața mea a fost un vis adevărat. Din întâmplare, mai multe prietene ale mamei mele aveau fiice de vârsta mea și așa am fost invitată în fiecare seară. Am primit numeroase rochii de bal de la verișoarele mele și am putut să-mi schimb toaleta la fiecare invitație"[1].

Sezoanele de baluri se succedă, Géraldine are succes, este foarte curtată. Familia Apponyi ar dori s-o mărite, dar ea refuză sistematic toate partidele care îi sunt prezentate. Se revoltă contra dictatelor familiale. Îi place această viață lipsită de griji a sărbătorilor și balurilor – și este de înțeles de ce! – și nu are niciun chef să se mărite; asta va fi pentru mai târziu. Își va face curând și debutul pe scena operei din Budapesta la o serată de gală în onoarea compozitorului Franz Lehár. Acesta trăiește în Austria, dar este ungur și celebru în lumea întreagă

[1] Joséphine Dedet, *op. cit.* (n. a.).

pentru minunatele sale operete, precum *Văduva veselă*, compusă în 1874. Serata va începe cu un concert, dirijat de maestrul însuşi, înainte de marele bal care va urma. Se vor prezenta pe scenă câteva tablouri vii, inspirate de zece opere celebre. Iar Géraldine a fost aleasă pentru a o incarna pe Mimi în *Boema*. Se repetă mult, se aleg costumele, toată lumea se străduieşte şi Géraldine are un trac îngrozitor. La sfârşit, toată lumea este de acord că tabloul din *Boema* este cel mai reuşit şi că Géraldine are un rol important în asta. Au fost făcute fotografii foarte frumoase cu ea în rolul lui Mimi şi tânăra contesă este, cu siguranţă, departe de a-şi imagina că una dintre acestea va fi arătată la Tirana regelui Zog, care-şi caută o logodnică.

În 1936, familia germană a bunicii sale Apponyi, şi anume Seherr-Thoss, îi propune să rămână câteva zile la castelul Grüben, pentru a asista la deschiderea Jocurilor Olimpice de iarnă din 1936, la Garmisch-Partenkirchen, în Bavaria Superioară. Géraldine este foarte impresionată de ordinea impecabilă care domneşte în staţiune, în ciuda prezenţei unui milion de spectatori. Tânăra povesteşte că nu mai doarme decât cinci ore pe noapte; nu numai că asistă la competiţii, ci şi schiază şi dansează seara foarte târziu în noapte. Are o sănătate de fier. Verii lui Géraldine au locuri în tribuna invitaţilor de marcă, chiar lângă cea oficială. Ea poate observa toate somităţile Reichului, printre care, firește, şi pe Hitler în persoană, care nu-i face o impresie puternică. Dar remarcă faptul că, atunci când acesta ieşea din maşină sau când pleca, femeile deveneau isterice, aruncându-i flori.

Când se intonează imnul hitlerist, vecina lui Géraldine o ia de braţ şi o obligă să facă salutul nazist, la fel ca toţi cei prezenţi. Géraldine este un pic îngrozită. Brusc, preferă atmosfera Budapestei.

La 15 ianuarie 1937, este domnişoară de onoare la nunta surorii sale Virginia, care este mai mare cu doi ani. Virginia se căsătoreşte cu András Baghy, un tânăr plin de farmec. Căsătoria este tipic maghiară: mirele poartă haine de catifea şi sabia tradiţionale, iar mireasa este în ţinută maghiară, asemănătoare celor imortalizate de Sissi. Ca toate domnişoarele de onoare, Géraldine a îmbrăcat o ţinută de culoarea somonului. Mărturie stă o fotografie... încă una care va fi arătată regelui Zog.

De acum, Géraldine munceşte la Muzeul Naţional din Budapesta, la secţia de antichităţi egiptene. Fiind dintotdeauna pasionată de istoria artei, îi place mult ce face. După-amiaza, lucrează adesea la magazinul muzeului. Toamna următoare, va fi informată de cererea regelui Zog I al Albaniei.

A fost făcută o anchetă minuţioasă în privinţa lui Géraldine şi a întregii sale familii. Fosta debutantă, acum în vârstă de 22 de ani, numită „Trandafirul Alb al Ungariei", pare a avea un dosar perfect pentru a deveni regina Albaniei. Şi totuşi, Géraldine nu este de acord. Cât despre familia Apponyi, aceasta este sfidătoare. Generalul Gyzy este trimis la Budapesta pentru a încerca să convingă familia. Dar va trebui să se apeleze la foruri mai înalte. Însuşi regentul Horthy se va implica. Trebuie spus că soţul Virginiei, András Baghy, este un nepot al lui Horthy. Şi totuşi, Virginia este foarte ostilă căsătoriei surorii sale în aceste condiţii şi crede că îi va dăuna reputaţiei lui Géraldine. Tânăra cere o lună pentru a reflecta. În această perioadă, este abordată de o prietenă a mătuşii sale Karolyi, contesa Teleki, fără îndoială teleghidată de guvernul albanez. Revine din Albania, laudă frumuseţea ţării şi charisma regelui, pe scurt, începe să convingă candidata, în ciuda atitudinii ei... În cele din urmă, Géraldine acceptă să plece la Tirana. A luat decizia singură, dar

familia a cerut precauţii şi garanţii. Mai întâi, va putea reveni la Budapesta când va dori. Acceptă să i se acopere doar costurile de călătorie, nimic mai mult. Prezentarea ei în faţa regelui trebuie să aibă loc la balul de Sfântul Silvestru (31 decembrie). Géraldine va fi escortată de o doamnă de companie, care este în serviciul familiei Apponyi de ani întregi, baroneasa Rüling. Chiar după ce a sărbătorit Crăciunul în familie, Géraldine pleacă în Italia, pe care o cunoaşte bine încă din copilărie. Verona, Florenţa, Roma şi, în cele din urmă, Bari, unde se îmbarcă spre portul Durrës, cel mai important din Albania, veche posesiune veneţiană sub numele de Durazzo. Aceste două porturi sunt faţă-n faţă, pe ţărmul Mării Adriatice. De pe puntea navei, zăreşte oraşul Durrës, încoronat de ruinele vechilor fortificaţii. Pe o colină care domină portul, se vede o casă frumoasă şi albă. Este cea a regelui. Géraldine va avea timp s-o cunoască.

La ora 8 dimineaţa, la 31 decembrie 1937, Géraldine coboară din vapor cu baroneasa Rüling şi generalul Gyzy. Soseşte atunci un Mercedes imens şi negru, din care coboară şambelanul Curţii. Baroneasa şi Géraldine urcă în limuzină pentru a ajunge la Tirana, la circa 40 de kilometri. Este o vreme luminoasă. Géraldine va fi găzduită într-o frumoasă reşedinţă veche, înconjurată de o grădină, la intrarea în Tirana, care aparţine familiei Toptani, a mamei regelui Zog. În toate camerele, numeroase vaze sunt pline de trandafiri roz. Călătoarea, obosită, se odihneşte întreaga zi, înainte de a se pregăti pentru seara decisivă. I s-a trimis o coafeză austriacă şi, brusc, reticenţele revin. Géraldine va spune: „Îmi imaginam – greşit, firește – că eram dusă la un fel de târg al sclavilor şi mă împotriveam acestei idei"[1]. Pentru a-şi arăta proasta dispoziţie, nu alege frumoasa ei rochie de seară, ci una

[1] Joséphine Dedet, *op. cit.* (n. a.).

veche, lungă, maro, care o îngrozește pe baronesa Rüling. Chiar și într-o ținută puțin flatantă, Géraldine strălucește. Pentru a ajunge la palat, ele traversează orașul.

Tirana este un oraș modern, care a fost reproiectat. Clădirile publice au fost construite de arhitectul Armando Brasini, la care Mussolini a făcut apel pentru toate edificiile monumentale ale Italiei fasciste. Dar nu a fost distrus tot ce era vechi. Tirana a conservat un farmec oriental, dominat de moscheea Ethem Bey.

În cele din urmă, mașina le duce până în fața palatului, o mare construcție pătrată, în stil vag venețian. Contesa și doamna sa de onoare traversează un șir de saloane mobilate „în stil franțuzesc", înainte de a ajunge în marea sală de recepție, ai cărei „pereți erau acoperiți cu o colecție de arme prețioase, cizelate cu aur și argint, cu mantii somptuoase și cape, costume regionale albaneze, printre care se amestecau vechi covoare de rugăciune, veritabile opere de artă".

Sala este mare și Géraldine trebuie să mai aibă răbdare ceva timp înainte de a intra, un răgaz în care cei 2 000 de invitați pătrund în sală... Géraldine încearcă să se liniștească, va putea să treacă neobservată. În acel moment, mulțimea se depărtează pentru a lăsa să treacă o femeie brunetă, foarte elegantă, într-o rochie cu paiete. Este una dintre cele șase surori ale regelui, prințesa Senije. Géraldine schițează o reverență, iar prințesa o ia de braț și îi spune: „O să vi-l prezint pe fratele meu".

Géraldine povestește scena: „Tocmai ajungeam în fundul sălii, când, brusc, am zărit în fața mea un bărbat înalt și zvelt, foarte elegant, care conversa cu un șef de misiune străin. S-a întors spre mine și, întâlnindu-mi privirea pentru prima

oară, am simţit o stânjeneală ciudată. Avea ochi albaştri, pătrunzători şi fermecători"[1].

Contesa face o reverenţă foarte austro-ungară. Regele o ridică, zâmbeşte, o întreabă despre călătoria făcută şi o prezintă mai multor persoane, înainte de a-i întinde o cupă de şampanie. Géraldine este atât de emoţionată, încât scapă cupa, care se sparge în mii de cioburi, chiar în clipa în care ceasul bate miezul nopţii, marcând începutul anului 1938. Lumea se aşază la masă, dar ea este atât de tulburată, încât nu poate înghiţi nimic. Regele îi vorbeşte, povesteşte că a trăit la Viena în timpul războiului mondial. Este captivată. La ora 5 dimineaţa, când se întoarce la vila Toptani, Géraldine este îndrăgostită de regele albanezilor. Câteva ore mai târziu, la trezire, i se spune că la 1 ianuarie regele primeşte corpul diplomatic dimineaţa, dar că este aşteptată la palat, la ora 16.00, pentru o primă vizită privată. Farmecul din ajun încă persistă. Géraldine se simte perfect în largul său cu suveranul. Are impresia că îl cunoaşte de multă vreme. El o întreabă dacă acceptă să îi devină soţie. Îi oferă zece zile pentru a-i da răspuns.

În această perioadă, se vor vedea des. Géraldine este prezentată familiei: regele are un frate şi şase surori, un veritabil clan. Prinţesele îşi susţin fratele, patronează opere de caritate. Foarte occidentalizate, parcurg zonele de provincie albaneze pentru a încuraja femeile să renunţe la voal, ca în Turcia, în aceeaşi perioadă. Géraldine îşi dă seama imediat că trebuie să se apropie de ele, să le acorde atenţie, dar să nu pară că vrea să le eclipseze. Oricum, este îndrăgostită.

Regele o copleşeşte în fiecare zi cu flori şi cadouri. La 4 ianuarie, invitată la balul armatei, unde nu sunt decât ofiţeri şi

[1] Joséphine Dedet, *op. cit.* (n. a.).

familiile acestora, Géraldine străluceşte într-o rochie de tul albastru, pe care casa Chanel a creat-o pentru ea. În mod clar, monarhul se gândeşte la tot!

În acea seară, vor deschide balul şi nu vor înceta să danseze împreună toată noaptea. A doua zi, la 10 ianuarie, Géraldine acceptă cererea în căsătorie a regelui. La 30 ianuarie, are loc logodna oficială. Regele îi oferă un inel cu un diamant alb-albastru, o minune care nu va mai părăsi mâna lui Géraldine...

Parlamentul trebuie să aprobe căsătoria. Formalitatea are loc la 31 ianuarie. Deputaţii, toţi în frac, aprobă alegerea suveranului în unanimitate, strigând: „Trăiască regele!"

Căsătoria este stabilită pentru 27 aprilie 1938. Géraldine va profita de asta pentru a-şi vizita noua ţară. Seninătatea logodnei este tulburată de un eveniment european cu răsunet mondial: la 12 martie 1938, blindatele germane intră în Austria. Este anexarea Austriei, Anschluss. De data aceasta, Italia, care fusese criticată şi izolată diplomatic din cauza agresiunii sale în Etiopia în 1935, nu se opune anexării Austriei de către Germania. Axa Roma-Berlin devine efectivă. Democraţiile tolerează această nouă violare a Tratatului de la Versailles şi asta este îngrijorător pentru Albania: dacă Hitler îşi permite totul, de ce n-ar face la fel şi Mussolini? Familiarizându-se din ce în ce mai mult cu Albania, Géraldine resimte omniprezenţa italiană. Dar ea descoperă şi că regele, făcând învăţământul public obligatoriu, s-a inspirat din modelul francez şi că influenţa culturală franceză este foarte importantă în Albania. Convenţii arheologice au fost semnate cu Franţa şi numeroşi profesori francezi sunt ataşaţi şcolilor secundare din ţară. Examenul final, care corespunde bacalaureatului, este recunoscut de ministerul francez al instrucţiei publice şi titularii

diplomei pot să se înscrie în universitățile franceze. O realitate uimitoare, adesea uitată.

Această influență franceză îi face pe italieni geloși. Contele Ciano, ginerele lui Mussolini și ministrul de externe italian, obține de la regele Zog autorizația de a crea un Centru italian al tineretului fascist la Tirana. Este simbolic, dar îngrijorător...

Se apropie ziua nunții. Géraldine este copleșită cu daruri de către viitorul său soț: coliere, brățări, cercei cu diamante de la Viena și Paris. Presa începe să se intereseze de eveniment. La 25 aprilie, cu două zile înainte de ceremonie, Tirana numără cu 60 000 de locuitori mai mult decât de obicei. Mii de țărani veniți din toate provinciile Albaniei vor să asiste la căsătoria regelui. Hotelurile sunt arhipline, rezervate pentru invitați de marcă și pentru cei 79 de jurnaliști și fotografi prezenți pentru acest eveniment. În seara de 25, are loc o mare recepție: toată lumea bună din Budapesta este acolo! Géraldine poartă o rochie albaneză de muselină albă, brodată cu fir de aur. Este un cadou al municipalităților regatului. Ultimele cadouri ale șefilor de stat sosesc la Tirana. Regentul Horthy oferă o trăsură trasă de doi lipițani. Franța trimite un serviciu somptuos de porțelan de Sèvres. Cadoul cel mai epatant vine de la cancelarul Hitler: un Mercedes sport, decapotabil, roșu stacojiu, cu scaune de piele sidefie. Nu există decât două exemplare ale acestei mașini. Celălalt aparține Führerului.

Familia lui Géraldine sosește, familia maghiară, dar și cea franceză, iar casa Chanel creează rochia miresei.

Ceremonia are loc în imensa sală de onoare a palatului. Géraldine este superbă în rochia de satin alb, brodată cu fir de argint și perle. Poartă o diademă extraordinară, împodobită

cu boboci de flori de portocal. La ora 11.00, la braţul regelui Zog în uniformă de gală, ea traversează imensa sală până la o mare masă de palisandru pe care au fost depuse Codul civil, un registru mare şi un stilou de aur. E vorba de o ceremonie exclusiv civilă, pentru a nu supăra nicio comunitate religioasă. Albania este o monarhie laică şi multiconfesională, cu o mare dominanţă musulmană. Vor fi căsătoriţi de preşedintele Parlamentului, după ce a citit cele trei articole ale Codului civil privitoare la căsătorie. Apoi pune întrebarea rituală, la care se răspunde de două ori „da". La 23 de ani, Géraldine a devenit regina albanezilor. Regele Zog are 45 de ani.

Sunt semnate registrele de către miri şi martori, dintre care contele Ciano pentru rege; este ora 12. Toate clopotele bisericilor din Tirana bat în momentul în care cuplul regal apare la balconul palatului în faţa unei mulţimi încântate.

Firește, va urma un dejun. Zog o va ajuta pe Géraldine să taie tortul... înalt de trei metri! Apoi sosesc ţiganii. Géraldine s-a născut maghiară, deci sărbătoarea va fi maghiară.

Călătoria de nuntă începe cu un sejur în vila frumoasă şi albă de la Durrës pe care Géraldine o zărise în ziua sosirii sale în Albania. Regele continuă să fie foarte ocupat. Încă de a doua zi, contele Ciano vine să discute cu el timp de mai multe ore. Cele şase surori ale sale, cam băgăreţe, sosesc şi ele foarte repede. Din fericire, fiecare are propria casă şi vor lăsa cuplul în liniște în scurtă vreme.

În cursul verii, regele Zog va trebui să îşi dea acordul cu privire la două proiecte de care i-a vorbit Ciano. Mai întâi, asanarea şi cultivarea a 3 500 de hectare de teren cu grâu în regiunea Durrës. Grâul va fi pentru albanezi sau pentru italieni? Cel de-al doilea proiect priveşte amenajarea portului Durrës. Oare

servește la ameliorarea comerțului maritim albanez sau facilitează debarcarea trupelor italiene? Tot ceea ce propune Ciano poate fi înțeles în două moduri, dar pentru ginerele Ducelui nu e nicio îndoială: Albania trebuie să devină italiană. În august, regele Zog închiriază un mic vas de croazieră. Își duce soția, pe Virginia și soțul ei, împreună cu cele șase surori inevitabile, să viziteze coasta albaneză. Vor vedea porturile pitorești până aproape de frontiera greacă, vor descoperi situl arheologic de la Butrint. Pe scurt, o croazieră de vis. Este bine că profită de asta: anul următor va fi mai sumbru...

Géraldine rămâne repede însărcinată, spre marea bucurie a familiei regale, dar lațul italian se strânge în jurul Albaniei. La 12 februarie 1939, cuplul regal scapă cu greu de un atentat din grădina palatului: au fost ținta unui lunetist aflat pe o clădire vecină. La 26 martie 1939, Ciano îi înmânează un text care stabilește un protectorat foarte dur și suprimă independența albaneză. Regele se opune cu înverșunare și cere un răgaz să reflecteze. La 5 aprilie 1939, la ora 3 dimineața, regina Géraldine aduce pe lume un băiat, Leka. Acolo are loc un episod pitoresc, pe de-a-ntregul albanez. În timp ce Géraldine, anesteziată, încă doarme, Zog vine să-și vadă fiul și, conform unei tradiții familiale, îi pune un revolver sub pernă. Când Géraldine, trezită, își cere copilul, scoate un strigăt zărind mânerul armei sub perna bebelușului. Familia care o înconjoară este încântată, Géraldine, mai puțin. În același moment, dar mult mai puțin îmbucurător, regele Zog primește o telegramă de la Mussolini, care este un adevărat ultimatum: în două zile, la 7 aprilie, la amiază, trebuie să accepte protectoratul. Se presupune că, dacă nu semnează, invazia va fi imediată. În grabă, este reunit Parlamentul,

care se opune şi el semnării. Germania face cunoscut faptul că ar considera un act ostil orice ajutor acordat Albaniei de către Iugoslavia. Situaţia pare fără ieşire. Zog îi cere lui Géraldine să părăsească Albania. Se pregăteşte o plecare rapidă. La 7 aprilie 1939, în Vinerea Mare, la ora 3 dimineaţa, regele Zog primeşte o telegramă prin care este înştiinţat că aghiotantul său a demisionat. Este un cod care dezvăluie începutul debarcării italiene. Marina italiană şi trupele subacvatice remarcabile ale Ducelui debarcă în golfurile Valona, în sudul ţării, şi Durrës. O jumătate de oră mai târziu, la Tirana, se pune în mişcare un convoi, în care se află, desigur, regina şi micul prinţ Leka. Bunica americană a lui Géraldine, cele şase surori ale regelui şi copiii lor, o bonă albaneză, câţiva slujitori şi doi doctori îi însoţesc. Regina, care a născut cu două zile în urmă, este instalată pe o saltea într-un Chrysler, din care au fost scoase şi dispuse pe lungime două scaune. Maşina este transformată în ambulanţă. Momentul despărţirii cuplului este sfâşietor: Géraldine nu ştie dacă îşi va mai revedea soţul. Drumul este haotic, foarte obositor şi periculos. Plecaţi la ora 3 dimineaţa, fugarii nu ajung la frontiera greacă decât noaptea, a doua zi.

Sosesc într-un mic oraş din Macedonia, Florina. În maşină, regina este inconştientă, într-o stare critică. Regele George al II-lea al Greciei, prevenit, trimite la faţa locului doi doctori cu un tren special. Géraldine refuză să-şi părăsească însoţitorii de exod, doctorii greci o vor îngriji acolo. În acest timp, regele Zog şi guvernul albanez sunt aproape de frontiera greacă la Pogradec. Află că orice rezistenţă a încetat în sudul ţării şi că trupele italiene vor ajunge curând la Tirana. Regele ia atunci legătura cu prim-ministrul grec, generalul Metaxas. Acest bărbat puternic propune azilul politic în Grecia pentru el şi

însoțitorii săi, cu condiția să treacă frontiera înainte de 9 aprilie, la miezul nopții, căci, după această oră, va fi închisă. Se presupune că Metaxas nu se încrede în italieni. Au invadat Albania, de ce nu ar ataca și Grecia? Viitorul îi va da dreptate...

Aproape 2 000 de persoane vor părăsi Albania cu regele Zog, miniștrii, prefecții, 500 de deputați și câțiva notabili cu familiile lor. La Florina, Zog o reîntâlnește pe Géraldine. Circumstanțele sunt triste. De acum sunt suverani în exil. A doua zi, Metaxas, fără îndoială amenințat de Mussolini, îi cere regelui Zog să părăsească teritoriul grec fără întârziere. Suveranul grec, George al II-lea, intervine și exilații albanezi se vor putea instala la Larissa în Tesalia. În acest timp, Ciano a sosit la Tirana. Albania este cucerită și Victor Emanuel, deja rege al Italiei și împărat al Etiopiei, obține o a treia coroană: va fi și regele Albaniei.

Tesalia este primitoare, Larissa este situată chiar la poalele Olimpului. Dar familia regală albaneză va fi separată: trei prințese și bunica lui Géraldine pleacă direct în Franța. Zog, Géraldine, fiul lor și alte trei surori ale regelui pleacă la Istanbul. Sunt foarte bine primiți. Zog își regăsește amintirile din tinerețe în orașul în care și-a făcut studiile, dar nu vor rămâne acolo mult timp. Vor să ajungă în Franța, dar nu pot să riște să meargă de-a lungul coastelor italiene. Vor trebui să facă un mare ocol prin nord. Încep cu România, unde ajung la 2 iulie 1939 și unde sunt foarte bine primiți, fiind găzduiți la Athénée Palace, la București. Regele Carol al II-lea îi invită la dejun la palatul regal și apoi îi duce să petreacă o zi la Sinaia. Géraldine este mai bine. Vor urma Polonia, țările baltice, pentru că sunt obligați să ocolească Germania, sperând să ajungă în Suedia pe mare. După o traversare furtunoasă, care i-a obligat să debarce pe teritoriul german (un coșmar!), Marea Baltică s-a calmat brusc. Cuplul regal poate profita de sosirea admirabilă la Stockholm, în lumina sublimă a

nopților încă albe. După Stockholm, urmează Anvers și, în cele din urmă, Franța, unde regele închiriază un castel aproape de Versailles. Abia instalați la castelul La Maye, vor trăi „războiul ciudat"[1], din septembrie 1939 până în mai 1940.

Ofensiva germană din iunie 1940 aruncă și familia regală albaneză în coșmarul exodului. Convoiul lor format din mai multe mașini se alătură șirului interminabil de francezi și de refugiați care fug de ofensiva germană. După o oprire la Orléans, vor avea nevoie de zece zile ca să ajungă la Royan. Regele Zog face apel în mai multe rânduri la autoritățile franceze, dar nu obține răspuns. Atunci solicită ajutor regelui George al VI-lea, care le oferă imediat azil în Regatul Unit și le transmite data plecării ultimei nave britanice care va părăsi Bordeaux. Albanezii urcă pe acest vapor înțesat de oameni de toate naționalitățile care vor să continue lupta de partea Angliei. A doua zi, ajung la Londra și se instalează la Ritz. După coșmarul exodului, îl vor îndura acum pe cel al Blitz[2]-ului. Părăsesc Londra în iunie 1941, pentru a merge în provincie. Micul Leka este foarte înalt pentru vârsta lui; ca adult, va avea doi metri! După nopțile dificile cu bombardamente, aerul de țară face bine tuturor. În cele din urmă, se stabilesc într-un castel, Parmoor House.

Cuplul regal este perfect unit. Se iubesc. Încercarea i-a apropiat și mai mult. Regele are numeroase legături cu șefi de stat

[1] Perioada de început a celui de-al Doilea Război Mondial, cuprinsă între declarația de război a Regatului Unit și a Franței remisă Germaniei naziste, la 3 septembrie 1939, și ofensiva germană din 10 mai 1940 (n. tr.).

[2] Campania de bombardamente strategice din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, lansată de aviația germană împotriva Regatului Unit, între 7 septembrie 1940 și 21 mai 1941 (n. tr.).

sau de guvern în funcție, precum președintele Roosevelt sau prim-ministrul Churchill, dar și cu guvernele monarhice în exil. Zog este sceptic asupra viitorului. Îi declară cu pesimism soției sale: „Vei vedea că pentru noi nu va fi un armistițiu fericit".

Cu cât sfârșitul războiului se apropie, cu atât Zog este convins că Aliații vor lăsa o bună parte din Europa, inclusiv Albania, în mâna comuniștilor. Și are dreptate.

Regele, regina și prințul moștenitor părăsesc Regatul Unit pentru a se duce în Egipt. Speră că țările arabe vor fi mai sensibile decât occidentalii la nefericirea albanezilor, o populație oficial musulmană. Tânărul rege Faruk îl primește favorabil pe Zog. După ce a stat o vreme la Mena House, la Cairo, familia se stabilește la Alexandria. Egiptul primește de bunăvoie suveranii exilați. Printre ei se numără Victor Emanuel al III-lea al Italiei și regina Elena, precum și fiica lor, Giovanna, văduva lui Boris al III-lea al Bulgariei, pe care Zog nu putuse s-o ia în căsătorie. Singura tentativă a occidentalilor privind Albania are loc în 1949. Cortina de Fier a căzut asupra Europei, dar Albania are un statut special: albanezii nu au fost „eliberați" de sovietici. Ei sunt comuniști încrâncenați, fără să depindă oficial de Moscova. Se va vorbi de țară „nealiniată", dar foarte susceptibilă. Sunt câteva cuiburi de rezistență, mai ales în nordul țării, dar dictatura comunistului Enver Hodja (Hoxha) este sângeroasă. Pe de altă parte, un grav incident diplomatic a opus Regatul Unit Albaniei în 1948: două distrugătoare ale Marinei Regale, care navigau „încălcând regula celor 4,5 kilometri de ape teritoriale impusă unilateral de Albania", au fost distruse de mine. I se cere regelui Zog să consilieze serviciile secrete americane și britanice care vor să trimită comandouri pentru a ști ce se petrece exact în Albania și a încerca să creeze

o insurecție anticomunistă. Din nefericire, comandourile sunt reperate, arestate și condamnate rapid. Erau vizibil așteptate. Agentul de legătură între serviciile britanice și americane în această operație nu era altul decât Kim Philby, un spion britanic trecut în serviciul Moscovei, care va fi demascat mult timp după acest fiasco.

Plecarea în exil a regelui Faruk are loc în 1952. După sosirea generalului Neguib și a colonelului Nasser la putere, suveranii albanezi părăsesc Egiptul în august 1955. Îndreptându-se spre Franța, ajung la Cannes. Din nefericire, sănătatea regelui Zog se înrăutățește. Slăbește și suferă de ulcer gastric. În plus, are grave dificultăți financiare. În 1958, în totală discreție, regina Géraldine trebuie să-și vândă bijuteriile la New York. Ea se dedică total soțului ei, bărbatul pe care l-a iubit dintotdeauna. În ianuarie 1961, se mută în regiunea pariziană, la Ablon. Regele se simte din ce în ce mai rău. Internat la spitalul Foch din Suresnes, doctorii îi dezvăluie reginei că are un cancer la stomac nevindecabil. Agonia regelui Zog este atroce. Se stinge la 5 aprilie 1961, în ziua aniversării celor 22 de ani ai fiului său Leka. Este înmormântat la cimitirul din Thiais, în sectorul musulman. Mii de albanezi din diaspora vin să-i aducă un ultim omagiu. De acum, Géraldine este singură. Situația sa materială este foarte precară. În 1962, grație ajutorului lui Simeon al Bulgariei și al prințului Juan Carlos de Bourbon, prințul Leka obține o slujbă într-o întreprindere spaniolă de export-import. Géraldine va trăi de acum la Madrid, pentru a fi aproape de fiul său. Este pe teren cunoscut, în mijlocul prietenilor, adesea membri de familie detronați. În 1975, Leka se căsătorește cu o australiancă la Toledo. În 1982, Géraldine

pleacă în Africa de Sud pentru naşterea nepotului ei, numit şi el tot Leka. Se va stabili acolo şi va reveni rareori în Europa. Se va bucura de căderea comunismului, mai ales în Albania, care era cea mai închisă ţară din lume, într-o izolare politică şi economică absolută.

Această regină atât de iubită, frumoasă, fidelă şi discretă se va stinge din viaţă în 2002. Ea a cunoscut un exil mult mai lung decât domnia sa efectivă. Astăzi, nepotul său a revenit la Tirana, unde s-a căsătorit. Albania, ca şi Serbia, Bulgaria, Muntenegru, România, îşi aminteşte că a fost o monarhie şi că istoria nu se poate şterge.

Capitolul 12

Leopold al III-lea şi Lilian de Réthy: o căsătorie care şochează...

Este povestea unui rege căsătorit cu o frumoasă şi blondă prinţesă a zăpezii, care i-a dăruit trei copii. Aceasta moare prematur într-un accident de maşină, lăsându-l pe suveran văduv şi deznădăjduit cu micii săi prinţi. Şase ani mai târziu, întâlneşte o tânără foarte frumoasă, brunetă, dar care nu e prinţesă. Se îndrăgosteşte de ea, se recăsătoreşte şi va avea cu ea trei copii. O poveste frumoasă în aparenţă, care va şoca însă opinia publică. Idila se petrece în plin război, ocupaţia germană este foarte dură. Poporul belgian consideră că regele nu are dreptul la fericire, nu este momentul pentru asta. Amintirea reginei dispărute prea devreme este profund întipărită în imaginarul belgian. Leopold al III-lea şi Lilian vor avea nevoie de multă dragoste pentru a rezista oprobriului public.

Leopold este primul copil al cuplului princiar Albert I şi Elisabeta. Se naşte în 1901, urmat în 1903 de un frate, Carol, şi în 1906 de o soră, Marie-José, care se va căsători cu viitorul rege al Italiei, Umberto de Savoia, şi va deveni faimoasa „regină din mai" în 1946.

El are 13 ani când izbucneşte Primul Război Mondial. Este trimis în Anglia cu fratele şi sora sa studiază la Eton. Îşi regăseşte

părinții la De Panne, unde cuplul regal belgian s-a stabilit. Sapă tranșee, participă la efortul de război în timpul scurtelor șederi pe teritoriul belgian. Participă cu părinții săi la defilarea de ziua Victoriei, înainte de a intra la Școala militară, absolvită cu gradul de sublocotenent în noiembrie 1920. Urmează studii de drept și de științe politice. Călătorește în Brazilia, Egipt, Congo în 1925 și ajunge în Statele Unite în 1929. Precum tatăl său, cu care are legături strânse, practică alpinismul. Cât despre mama sa, aceasta îl adoră, este copilul ei preferat. Carol și Marie-José sunt un pic geloși pe acest frate atât de iubit.

La 10 noiembrie 1926, la Bruxelles, se căsătorește cu prințesa Astrid a Suediei. Este nepoata regelui Gustav al V-lea al Suediei. Simplitatea, zâmbetul, farmecul ei îl vor cuceri nu numai pe soțul ei, ci întreaga Belgie. Fericirea cuplului încântă populația. Se vor naște trei copii: Joséphine-Charlotte în 1927 și doi viitori regi ai Belgiei, Baudouin în 1930 și Albert în 1934.

Totul merge de minune, până când are loc o tragedie îngrozitoare: regele Albert I moare, la 59 de ani, într-un accident montan, la 18 februarie 1934. Acest „rege-cavaler" era foarte iubit pentru conduita sa exemplară din timpul războiului. Regina Elisabeta este disperată. Fiul său cel mare devine regele Leopold al III-lea la 33 de ani. Regina Astrid este pe atunci însărcinată cu cel de-al treilea copil al lor, Albert. Tânărul monarh este foarte destabilizat. Tatăl său a murit prea curând. Să se arate la înălțimea acestui suveran atât de venerat este o sarcină foarte dificilă. Încă de la discursul său de încoronare, Leopold găsește cuvintele potrivite. Se declară „hotărât să facă toate sacrificiile pentru a asigura apărarea patriei sale și a libertăților acesteia". Dar, mai ales, lansează această frază: „Mă declar dedicat pe de-a-ntregul Belgiei". Viața pare să surâdă

cuplului regal. Dacă Leopold al III-lea se arată plin de înțelegere și de umilință față de ceilalți, nu comunică prea bine. Vorbește puțin, își primește miniștrii în picioare. Nu-i plac defilările, ceremoniile oficiale îl plictisesc și, mai ales, nu se încrede în politică. Atunci când se obișnuiește cu funcția, o nouă tragedie îi va tulbura viața.

La 29 august 1935, regele și regina sunt în vacanță în Elveția, la reședința lor de pe malul lacului Lucerna, achiziționată în 1900 de bunica regelui. Urcă la bordul mașinii lui Astrid, un roadster decapotabil, cu portbagaj, în care sunt încărcate valizele. Leopold al III-lea se așază la volan, Astrid ocupă locul de lângă el. Șoferul este în spate. La nouă și jumătate dimineața, ei merg de-a lungul lacului pe o linie dreaptă, de la Lucerna la Zürich. Ajung la înălțimea orașului Küssnacht. Cu harta pe genunchi, Astrid caută un itinerar. Leopold al III-lea se apleacă pentru a o ajuta – o lipsă de atenție fatală. Automobilul greu, poate prea încărcat, deviază, derapează pe un asfalt ud și se izbește de o balustradă. Regele accelerează pentru a încerca să iasă de pe făgaș. Mașina depășește parapetul, se rostogolește de mai multe ori. Astrid este aruncată peste bord. Mașina se oprește în cele din urmă în stufărișul de pe malul lacului. Regele este rănit la față și la torace. Se târăște spre Astrid care agonizează. Sosește un doctor, dar e prea târziu: Astrid e moartă. Leopold al III-lea este disperat. Soția sa avea 30 de ani. Mai rău este că e responsabil de accident. Opinia publică nu îi va ierta această greșeală. Prima...

Funeraliile au loc la 3 septembrie 1935 la Bruxelles, în catedrala Saints-Michel-et-Gudule. După decesul regelui Albert I, este o nouă traumă pentru Belgia. Regele nu a vrut să urce în carul mortuar, urmează dricul pe jos, șchiopătând, cu un pansament pe față și brațul drept bandajat. Poartă uniformă și își ține

chipiul în mână. În spatele lui, mama sa, regina Elisabeta, fratele său Charles şi fratele lui Astrid. Înainte de funeralii, 2 milioane de belgieni au defilat prin faţa trupului neînsufleţit al reginei.

Într-un anumit fel, moartea bruscă a lui Astrid este ca un electroşoc pentru regina Elisabeta, care se complăcea în deznădejde de la moartea soţului. Îşi dă seama că fiul ei va avea nevoie de ea. Regina-mamă redevine prima doamnă a regatului şi mai ales bunică; ea fusese departe de a fi o mamă perfectă, dar va trebui să se ocupe de nepoţii săi.

Economic, Belgia suferă şi ea; francul belgian este devalorizat cu 28% în 1935. În 1936, legea referitoare la concediile plătite este semnată de un Leopold al III-lea care tocmai îşi revine din durere. Începând cu 1937, face noi vizite oficiale şi îşi asumă total datoria de rege. Îi tratează un pic dur pe miniştrii guvernului. Este sever mai ales faţă de Léon Degrelle, fondator al mişcării pronaziste „Rex", care a avut succes electoral. Când regele este întrebat ce crede despre acesta, răspunsul este: „Suficient şi insuficient..." Regele are umor. Dar este singur, văduv, cu trei copii orfani de mamă care cresc. Sunt văzuţi jucându-se cu tatăl lor în parcul Laeken, dar şi cu bunica lor, care locuieşte în Pavilionul Palmierilor, în parcul castelului. A făcut această alegere pentru că palatul îi aminteşte prea mult de soţul său... Fraţii mai mari, Joséphine-Charlotte şi Baudouin, participă la viaţa oficială alături de tatăl şi de bunica lor.

La 10 mai 1940, la 4.30 dimineaţa, Germania atacă Belgia. Precum tatăl său cu 26 de ani în urmă, Leopold al III-lea preia comanda armatei. Înainte de a merge pe front, organizează plecarea copiilor în Franţa. Îi cere mamei sale să se întâlnească la De Panne, ca în 1914.

Vrând să asigure protecţia arhivelor regelui Albert I, aceasta ajunge peste câteva zile la vila Maskens. Ca în 1914, se activează,

vizitează soldaţii răniţi şi refugiaţii. Dar înaintarea germană este fulgerătoare. Forţele belgiene nu încetează să bată în retragere. După 18 zile epuizante, urmează deruta. La 25 mai, prim-ministrul, Hubert Pierlot, încearcă să-l convingă pe rege să nu capituleze şi îi propune exilul, aşa cum vor face regina Wilhelmina a Ţărilor de Jos, marea ducesă de Luxemburg şi regele Haakon al Norvegiei. Bântuit de amintirea tatălui său Albert I, care reuşise să păstreze liber o parte din teritoriu pe coasta belgiană, Leopold al III-lea îi răspunde: „În ciuda tuturor sfaturilor potrivnice, prefer să urmez soarta armatei mele şi să rămân cu poporul meu".

Guvernul belgian se exilează la Londra pentru a continua lupta alături de Aliaţi. Leopold al III-lea refuză să facă acelaşi lucru. La 28 mai, regele semnează capitularea necondiţionată a Belgiei. Această capitulare este resimţită ca o umilinţă de către populaţie. Învinsă, Belgia se simte dezonorată. Poporul condamnă decizia lui Leopold. Este considerat „rege servil", „rege delincvent", „rege trădător". Dar Leopold al III-lea tranşase lucrurile făcând ce credea că era de datoria lui. Îi explică suveranului britanic, regele George al VI-lea, într-un mesaj redactat în franceză: „Dragul meu Bertie, sunt convins că am acţionat pentru cele mai bune interese ale ţării mele. Am fost foarte emoţionat de discursul tău impresionant de ieri-seară de la radio. Şi eu am pe de-a-ntregul încredere în viitor. Dumnezeu să vă binecuvânteze. Cu afecţiune pentru tine şi draga Elisabeta, Leopold".

Dacă regele George al VI-lea poate înţelege, Churchill, în schimb, este furios, pentru că politica sa consta în a avea pe lângă el, la Londra, cât mai mulţi şefi de stat şi de guvern ai ţărilor ocupate de Germania cu statutul de „guverne aliate libere de la Londra".

La 29 mai, ora 23.00, Leopold al III-lea intră în Palatul Laeken, păzit de Wehrmacht şi pe care flutură drapelul nazist. Aceasta este reşedinţa desemnată a „regelui prizonier", alături de familia sa, suita militară şi servitorii săi. Cum guvernul său este la Londra, nu poate domni. Ocupantul administrează Belgia. Leopold al III-lea este atât de deprimat, încât se gândeşte să abdice. Dar să abdice în favoarea cui? Fiul său cel mare, Baudouin, nu are decât zece ani. Regele s-a prins singur într-o capcană. O va plăti foarte scump.

Ocupaţia germană este foarte dură pentru Belgia. Sunt multe lipsuri. Din cauza penuriei de orz şi de hamei, berea nu are mai mult de 0,8 grade. Chiar şi această băutură populară nu mai este ce era odată!

Într-o zi din anul 1940, guvernatorul Flandrei de Vest, Henri Baëls, cere să-l întâlnească pe regele retras în palatul său. Detractorii săi îl învinuiesc că a plecat în Franţa în momentul declanşării războiului. Henri Baëls vrea să-i spună regelui că nu este adevărat: nu şi-a abandonat postul de guvernator. Merge cu maşina la Laeken. Fiica sa Lilian, de 24 de ani, este la volan. Leopold al III-lea este subjugat de tânăra brunetă, zveltă, elegantă. Pur şi simplu, străluceşte. Se întâlniseră deja în 1938, pe hipodromul din Oostende. Fratele său i-o prezentase. O întâlnire scurtă, fără nicio urmare. Dar de această dată regele este cu adevărat sedus. Regina Elisabeta va juca un rol în această idilă. Chiar o va favoriza, insistând ca fiul său să o revadă pe tânără. Regina-mamă este neliniştită din pricina singurătăţii regelui într-o perioadă atât de solicitantă, când este deja învinuit că a rămas în Belgia, în mâinile naziştilor. Văduva lui Albert I se gândeşte şi la cei trei nepoţi lipsiţi de mamă şi lăsaţi pe mâna guvernantelor. Ar avea nevoie de căldura unui adevărat cămin.

Dar cine este Lilian Baëls? S-a născut la Londra în 1916. Tatăl său a fost avocat, apoi magistrat în Oostende; este acționar al unei importante societăți de pescuit. A fost ministrul agriculturii, al lucrărilor publice, al internelor, apoi al sănătății. În 1933, a primit postul prestigios de guvernator al Flandrei de Vest. Lilian este al șaselea dintre cei opt copii pe care i-a avut cu soția sa Anne-Marie. Acest anglofil a dorit ca ai săi copii să știe la fel de bine franceza, flamanda și engleza. Este un om cultivat. La fel este și Lilian. În această familie din marea burghezie belgiană, copiii se întrajutorează mult. Lilian se ocupă de bunăvoie de surorile ei. A fost educată la Institut des Dames du Sacré-Cœur înainte de a-și încheia formarea în ceea ce se numea o *finishing school*[1] în Anglia. Tânăra a petrecut numeroase vacanțe în Austria și Ungaria. Îi place această *Mitteleuropa*, cu tradițiile și arta ei de a trăi.

Încă din primăvara anului 1940 și în timpul verii anului 1941, Lilian și Leopold al III-lea se întâlnesc în weekenduri în vila pe care el o posedă la Knokke-le-Zoute. Regele prizonier are dreptul de a merge acolo, dar această casă este, și ea, sub atentă supraveghere. Dragostea la prima vedere este reciprocă, este o adevărată pasiune. Se căsătoresc religios și în secret la 11 septembrie 1941. Sfânta taină a căsătoriei le este dată de cardinalul Van Roey. Singurii martori sunt tatăl lui Lilian, Henri Baëls, și mama lui Leopold al III-lea, regina-mamă Elisabeta. Însă o căsătorie religioasă fără una civilă nu are nicio valoare. Ceremonia civilă va avea loc la 6 decembrie 1941, la Palatul Laeken. În aceeași zi, cardinalul anunță public evenimentul astfel: „Am avut onoarea și bucuria de a binecuvânta

[1] Școală privată britanică pentru tinere fete, care pune accent pe cultură și activități sociale; o traducere mai exactă ar fi „școală de bune maniere" (n. tr.).

căsătoria regală după ritul bisericesc la 11 septembrie, în capela castelului Laeken. Formalităţile civile au fost încheiate astăzi, în acelaşi castel. Suntem autorizaţi să adăugăm că această căsătorie interesează doar viaţa privată şi familială a regelui. Nu va produce niciun efect de drept public... Soţia regală renunţă la rang şi la titlul de regină, condiţie pe care chiar ea a pus-o căsătoriei sale. Va purta titlul de prinţesă de Réthy. Prin acelaşi act, regele declară că descendenţa eventuală a acestei căsătorii nu se va bucura de niciun drept ereditar la Coroană". Este, aşadar, o căsătorie morganatică.

Ştirea stupefiază ţara! De la începutul războiului, Leopold al III-lea beneficia de o anumită popularitate în ochii poporului. Legenda neagră a lui Lilian va începe să întineze imaginea regală. Femeile şi foştii combatanţi îşi aduc aminte de personalitatea atât de iubită a reginei defuncte Astrid. Cum de a îndrăznit regele să-i ofere locul lui Astrid unei necunoscute care nici măcar nu are un titlu? Regele nu este, aşadar, atât de închis în palatul său pe cât se credea. Petrece timpul cu dulcineea sa, în timp ce Belgia este îngenuncheată! În presa clandestină, această căsătorie serveşte drept pretext pentru a răspândi opinia antileopoldistă. Mitul regelui care împărtăşeşte soarta soldaţilor săi se prăbuşeşte.

Cum prinţesa de Réthy se va ocupa de cei trei copii ai regelui, devine o mamă vitregă rea. Frumuseţea sa aproape andaluză este diferită de a blondei Astrid. Pentru a face lucrurile şi mai rele, la 18 iulie 1942, Lilian dă naştere unui băiat, Alexandre. Se numără lunile: legătura regelui a precedat noua căsătorie... Realitatea este departe de imaginea distorsionată asupra cuplului. De fapt, fotografiile atestă o viaţă familială care pare plăcută. Joséphine-Charlotte, Baudouin şi Albert par să se înţeleagă foarte bine cu mama lor vitregă. Sosirea pe lume a unui

frate vitreg pare să-i bucure. Într-o fotografie de familie făcută la 3 noiembrie 1941, la aniversarea de 40 de ani a regelui, pot fi văzuți micul Alexandre (în vârstă de patru luni) pe genunchii străbunicii sale, ducesa Karl Theodor de Bavaria (cumnata lui Sissi), înconjurată de regina Elisabeta, fiica sa, de prințesa de Piemont, Marie-José, nepoata sa, de nepotul său regele, pe care Lilian îl ține afectuos de umăr, precum și de ceilalți trei strănepoți ai ducesei, Joséphine-Charlotte, Baudouin și Albert. În ciuda războiului, o asemenea reuniune de familie a fost posibilă. Și, dacă ea a avut loc, este pentru că cei prezenți aveau nevoie de asta, în ciuda vremurilor dificile și chiar periculoase.

Miercuri 7 iunie 1944, a doua zi după debarcarea Aliaților în Normandia, germanii decid să-l deporteze pe regele Leopold al III-lea. Nu are timpul să îmbrățișeze copiii regali, aflați la Ciergnon. Regele protestează energic, dar este transportat de o caravană de camioane militare escortată de motocicliști, la ordinul lui Himmler. Părăsește Laeken și familia. Nu știe unde va fi dus. Află că toți cei apropiați vor fi și ei deportați în Germania. Lilian reacționează violent, argumentând că nici ea, nici copiii nu sunt prizonieri de război. Adaugă că tinerii prinți nu sunt în stare să călătorească. Baudouin își revine după scarlatină, iar Albert are oreion. Dar este constrânsă să plece cu toți copiii, inclusiv cu Joséphine-Charlotte și micul Alexandre, care are trei ani. Germanii încearcă să-l aresteze pe fratele regelui, Carol, dar acesta le scapă și se ascunde.

Regina Elisabeta poate rămâne la Laeken. Regele și familia sa sunt prizonieri în fortăreața Hirschstein, în Saxonia, aproape de Dresda. La un moment dat, germanii vor să-i separe izolându-i pe Baudouin și Albert. Lilian se opune ferm. În seara de 11 iunie, familia s-a reunit în sfârșit. Este izolată de lume, fără noutăți asupra urmărilor războiului, nici asupra

opiniei Belgiei. Faptul că sunt prizonieri ai Germaniei poate pleda oare în favoarea lor? Nu vor şti că Bruxelles este eliberat la 4 septembrie, nici că Liège şi Anvers vor fi şi ele eliberate pe data de 7. Neliniştiţi de înaintarea americană, germanii îi transferă pe Leopold al III-lea şi pe ai săi la 7 martie 1945, *via* München, la Strobl, în Austria, aproape de Salzburg, într-o casă înconjurată de sârmă ghimpată. Vor fi eliberaţi la 7 mai de către americani. Familia se instalează atunci într-o vilă mare, la Sankt Wolfgang, loc de vilegiatură celebru datorită faimoasei operete *La Calul bălan*[1].

În acest răstimp, la Bruxelles, la 14 septembrie, Carol a ieşit din ascunzătoare şi s-a întors în capitală. Guvernul, revenit din exil, constată că Leopold al III-lea, prizonier al germanilor, nu poate ajunge în Belgia. Decide, conform articolului 82 din Constituţie, să-l numească pe Carol, fratele său mai mic, regent. Acesta este desemnat printr-un vot al Parlamentului – Camera şi Senatul –, joi 21 septembrie 1944. În discursul său, regentul Carol se plasează sub continuitatea monarhiei, în aşteptarea întoarcerii fratelui său.

Regina Elisabeta nu este încântată de preluarea puterii de către cel de-al doilea fiu al ei, ale cărui slăbiciuni le cunoaşte. Se îngrijorează pentru fiul său mai mare.

În Belgia, partizanii şi oponenţii regelui Leopold al III-lea se înfruntă, pentru că o parte a ţării consideră că este monarhul legitim. La 5 mai 1945, regentul merge în Austria cu prim-ministrul, pentru a-l întâlni pe Leopold al III-lea. Întrevederea este mai degrabă glacială. Leopold crede că se va putea întoarce imediat la Bruxelles. Catolicii îl sprijină, dar Carol îi spune că este imposibil, pentru că o parte din

[1] Operetă germană în trei acte, cu titlul original *Im weissen Rössl*, aparţinând lui Ralph Benatzky (n. tr.).

populație se va împotrivi întoarcerii sale, mai ales socialiștii. Regele este foarte afectat de această realitate, nu își dăduse seama cât de impopular era. Leopold al III-lea decide atunci să se instaleze cu familia la Pregny, în Elveția, într-o vilă mare, numită Le Reposoir. Se mută la 1 octombrie 1945 și vor sta acolo până la 22 iulie 1950. Este o situație ciudată „într-o țară care are atâta nevoie de pace și de acord", conform Partidului Socialist. Este ceea ce se va numi „chestiunea regală", de acum în centrul tuturor dezbaterilor. Carol este regent, în timp ce Leopold al III-lea, exilat voluntar în Elveția, așteaptă ca spiritele să se liniștească și speră încă să se poată întoarce ca rege la Bruxelles.

Suveranul exilat și Lilian duc o viață familială în aparență fericită. Leopold al III-lea își vedea adesea sora, pe Marie-José, efemera „regina din mai" a Italiei, care locuia în apropiere de Geneva, în timp ce soțul ei Umberto trăiește în Portugalia. Mulți belgieni fac călătoria pentru a-și întâlni regele și soția în Elveția. Regina Elisabeta este într-o situație complicată: este favorabilă întoarcerii fiului său cel mare pe tron, considerând că a fost trădat de miniștrii săi, dar trebuie să se arate prudentă și imparțială, pentru că al doilea fiu al ei este regent al Belgiei. În timpul celor cinci ani în care Leopold al III-lea locuiește în Elveția, nu îl va vedea decât de trei ori: la 17 septembrie 1948, la Geneva; la 3 noiembrie 1949, la hotelul Meurice din Paris, pentru aniversarea sa; și în decembrie, din nou la Paris. Nu va merge în Elveția decât pentru a-și vedea nepoții. Ei vor fi afectați de acest lucru, mai ales Joséphine-Charlotte, care se va confesa uneia dintre mătușile sale, sora reginei Elisabeta.

Dacă Leopold al III-lea are o imagine tulbure în Belgia, cea a lui Lilian este și mai rea. În mod paradoxal, nimeni din

Belgia, la acea vreme, nu o cunoaşte cu adevărat pe Lilian. Dar asta nu împiedică opinia publică să o judece: „Intrigantă, parvenită, calculată, a devenit sufletul damnat al regelui. Numeroşi sunt cei care scuză comportamentul suveranului în timpul războiului, incriminând-o însă pe soţia sa. Prea frumoasă, prea retrasă şi prea tăcută, Lilian este incapabilă să se apere"[1]. Nu i se iartă că este prea iubită şi că a fost luată în căsătorie de rege. Totul este „prea" la ea...

La începutul anului 1950, Leopold al III-lea decide să riște totul. Cere guvernului să organizeze o consultare populară pentru a şti dacă poporul belgian îl vrea încă rege. Avertizează că „dacă nu obţine o majoritate indiscutabilă, va abdica". Inutil de precizat că fratele său Carol, regentul, s-a opus ferm acestui referendum care nu-i precizează numele. Belgienii merg la urne duminică 12 martie 1950, pentru a răspunde la întrebarea: „Sunteţi de acord ca regele să îşi reia prerogativele funcţiilor sale?"

57,68% răspund cu da. Este majoritate, dar este oare indiscutabilă? Regele recunoaşte că nu este o victorie mare. Flandra agricolă, mai ales de dreapta, îi este foarte favorabilă, în timp ce Valonia, industrială şi socialistă, nu îi oferă majoritatea. Sâmbătă 22 iulie, Leopold al III-lea părăseşte Geneva cu fiii lui, Baudouin şi Albert. Este în uniformă. Merge la Laeken, unde regina Elisabeta îl aşteaptă pe peron. Anumite oraşe pun drapelul naţional în bernă, starea de asediu este decretată la Liège. Belgia este cu un picior în groapă, împărţită între pro şi antileopoldişti. Pentru a încerca să calmeze situaţia, Leopold al III-lea decide să abdice şi să-i lase puterea fiului său Baudouin. Dar acesta are

[1] Esmeralda de Belgique şi Patrick Weber, *Lilian, une princesse entre ombre et lumière*, Racine, Bruxelles, 2012 (n. a.).

doar 20 de ani. Or, cum majoratul în Belgia este la 21 de ani, transmiterea puterii va trebui să aibă loc în două etape.

La 11 august 1950, Baudouin depune jurământul pentru prima oară, dar preluarea prerogativelor se va face abia luni 16 iulie 1951. Leopold al III-lea semnează actul de abdicare în marea sală a palatului regal, iar Baudouin îl contrasemnează. Tatăl şi fiul vor apărea apoi la balcon. Mulţimea îl aclamă pe Leopold al III-lea, dar nu şi pe Baudouin. Leopold al III-lea se depărtează atunci, întinde braţul spre fiul său pentru a-l desemna şi spune mulţimii: „Iată-l pe noul vostru rege. Aclamaţi-l!"

Mulţimea aplaudă. Baudouin I este noul rege al belgienilor. Se deschide o nouă pagină după o perioadă întunecată din istoria Belgiei.

După abdicare, Leopold al III-lea vrea să se întoarcă la Pregny, în Elveţia. Dar Baudouin, foarte singur, îi cere tatălui său să rămână alături de el. Leopold al III-lea, Lilian, Joséphine-Charlotte, Albert şi micul Alexandre se vor stabili astfel la Laeken. Doi regi sub acelaşi acoperiş!

În fiecare dimineaţă, Baudouin, înainte de ora 9.00, se aşază la biroul său, la palatul regal din Bruxelles. Revine la Laeken pentru a lua prânzul. Tânărului suveran îi este greu să lucreze cu miniştrii care l-au renegat pe tatăl său. Cum să fie fericit într-o asemenea situaţie? Imaginea lui va fi aceea a unui monarh trist, deşi viaţa familială la Laeken este mai degrabă armonioasă.

Prinţesa de Réthy nu este prima doamnă a regatului, dar este de acum prezentă în toate circumstanţele oficiale. Este prea elegantă, poate prea mult în această lume postbelică, una care se confruntă cu greutăţi. Nu i se iartă locul pe care îl ocupă. Leopold şi Lilian vor avea alţi doi copii, prinţesele Marie-Christine, în 1951, şi Esmeralda, în 1956. Fericirea conjugală a lui

Leopold al III-lea şi Lilian este evidentă. Cele două fetiţe devin centrul atenţiei fraţilor lor mai mari. Baudouin este naşul lui Marie-Christine şi Albert, naşul Esmeraldei. Leopold al III-lea şi Lilian vor călători mult. În absenţa lor, Baudouin le dă veşti despre viaţa la Laeken.

Două nunţi vor atrage atenţia asupra familiei regale. La 9 aprilie 1953, Joséphine-Charlotte se căsătoreşte cu prinţul Jean de Luxemburg, moştenitorul tronului marelui ducat. În 1959, este rândul lui Albert: la 2 iulie 1959, o ia în căsătorie pe frumoasa Paola Ruffo di Calabria. Toată lumea îşi pune întrebări despre celibatul prelungit al regelui Baudouin, dar, în anul următor, la 16 septembrie 1960, palatul anunţă logodna regelui, în vârstă de 30 de ani, cu doña Fabiola de Mora y Aragon, o aristocrată spaniolă mai mare decât el cu doi ani. Logodnica este prezentată familiei regale şi poporului belgian a doua zi, la Ciergnon, reşedinţa familială. Nunta, fastuoasă, va avea loc la 15 decembrie 1960. Fabiola poartă o rochie somptuoasă, căptuşită cu hermină, creată de Balenciaga. Mirii sunt foarte îndrăgostiţi. Iau avionul în aceeaşi seară pentru luna de miere în Spania. Lumea nu ştie în acest moment că Baudouin le-a cerut tatălui său şi mamei sale vitrege să părăsească Laeken, unde el şi Fabiola au intenţia să locuiască... fără ei. Fără îndoială, era vremea ca regele de 30 de ani să se emancipeze de prezenţa permanentă a tatălui său şi a mamei sale vitrege. Dar pentru acest cuplu neacceptat de belgieni, care ocupă un loc foarte ambiguu în monarhie, este o excludere usturătoare. Se mută urgent la castelul Argenteuil, apoi în Brabantul valon. Gurile rele pretind că Leopold al III-lea şi Lilian au golit Laeken înainte de a pleca... Este fără îndoială exagerat, dar imaginea oferită până atunci de familia unită şi fericită este afectată. În mod vizibil, Baudouin şi Fabiola nu au niciun chef să fie

în preajma lui Lilian şi a celor trei copii rezultaţi din căsătoria sa care scandalizase. Lilian este adânc rănită. Va face din Argenteuil un domeniu foarte plăcut, unde ea şi Leopold al III-lea vor primi multă lume. Este un mediu în acelaşi timp monden, cultural şi ştiinţific, frecventat de cele mai mari personalităţi europene. Un fel de revanşă grozavă pentru soţia contestată, căreia nu i se iartă că există. Leopold şi Lilian se vor ocupa cu tandreţe de cei trei copii ai lor. De acum, s-a terminat cu viaţa oficială. Vor fi văzuţi adesea în cabana pe care Lilian a construit-o, în 1959, în Austria, la Hinterriss. Cuplul va călători des, dar pentru ei rana rămâne profundă. De la căsătoria în plin război, existenţa lor a fost mereu ambiguă. Retras la Laeken, încarcerat în Germania, exilat în Elveţia, cuplul îşi regăsise timp de zece ani un loc, el însuşi greu definit în cadrul monarhiei, ca tată şi mamă vitregă pentru rege. Căsătoria lui Baudouin a compromis acest echilibru fragil. Tânărul suveran a vrut să se afirme, soţia îl sprijină. Nu mai există loc pentru Leopold al III-lea şi Lilian.

La sfârşitul verii lui 1938, regele nu se simte bine. Este diagnosticat un blocaj la nivelul arterei coronariene. Ar fi posibilă o operaţie, dar e riscantă. O echipă de medici americani, venită de la Houston, îl examinează şi consideră că trebuie operat. Alţi specialişti nu-i recomandă asta. Leopold al III-lea nu vrea să ia decizia. Îi cere lui Lilian s-o facă. Ea alege operaţia. Leopold al III-lea nu se va trezi după intervenţie. Cel de-al patrulea rege al Belgiei se stinge la 25 septembrie. La 1 octombrie 1983, fostul suveran are dreptul la funeralii naţionale. De acum, prinţesa de Réthy este singură. „Când devine văduvă, Lilian are 65 de ani şi a fost femeia unei singure iubiri"[1]. Se retrage la Argenteuil.

[1] Esmeralda de Belgique şi Patrick Weber, *op. cit.* (n. a.).

În 1997, în pădurea de pe domeniu, este atacată de un cerb. Rămâne mai mult de o oră și jumătate inconștientă fără ca cineva să știe de acest accident. Are un șold fracturat, care îi va slăbi puterile. Se stinge la 7 iunie 2002. Funeraliile sale, la Notre-Dame din Laeken, nu sunt oficiale, doar într-un anume fel, pentru că a fost soția unui suveran. Contrar dorinței sale, nu va fi înhumată la Argenteuil. Asta fusese obiectul lungilor discuții cu regele Leopold al III-lea. Îi spusese mereu că era imposibil. Este înmormântată în cripta regilor din biserica din Laeken, în același cavou cu soțul ei și regina Astrid.

Lilian s-a căsătorit cu un rege, nu a fost niciodată regină, dar regele se odihnește alături de cele două femei din viața sa, cea care fusese adulată, moartă prea tânără, și cea care a fost fără încetare și sistematic criticată pentru a fi îndrăznit să ia locul lui Astrid.

Capitolul 13

Regele Umberto al II-lea și regina Marie-José ai Italiei: atât de frumoși, atât de apropiați... atât de depărtați...

Este povestea unui rege și a unei regine care au domnit în Italia... nici măcar o lună, de la 9 mai la 2 iunie 1946! Erau frumoși, destinați unul altuia de către părinții lor încă din copilărie. Este povestea tristă a unui cuplu aruncat în cazanul infernal al Italiei fasciste, al celui de-al Doilea Război Mondial, al tragediilor familiale, victimă și a referendumului care pune capăt monarhiei italiene. Aceste evenimente au sfârșit prin a-i îndepărta unul de altul. Împotriva voinței lui, împotriva voinței ei...

Prințesa Marie-José este cel de-al treilea copil al lui Albert I și al Elisabetei, suveranii Belgiei între 1909 și 1934. Atunci când se naște, la 4 august 1906, la Oostende, într-o casă de vacanță, părinții ei nu sunt decât prinți moștenitori, Leopold al II-lea fiind încă regele Belgiei. Are doi frați mai mari, Leopold, viitorul Leopold al III-lea, născut în 1901, și Carol, conte de Flandra, născut în 1903. Albert și Elisabeta s-au căsătorit din dragoste. Albert nu era destinat să domnească. Leopold al II-lea își pierduse singurul fiu, Leopold, duce de Brabant, la vârsta de zece ani. Fratele mai mare al lui Albert, Baudouin,

a murit în 1891; Albert era aşadar al doilea moştenitor după tatăl său. Îşi întâlnise viitoarea soţie, ducesa Elisabeta de Bavaria, la funeraliile ducesei d' Alençon, arsă de vie în incendiul de la Bazar de la Charité, la Paris, la 4 mai 1897. Elisabeta era fiica ducelui Karl Theodor, fratele lui Sophie d' Alençon, al Elisabetei de Austria (Sissi) şi al reginei Maria a Neapolelui. Funeraliile sunt rar ocazii pentru o dragoste la prima vedere. Şi totuşi, asta li se întâmplă! Graţie reginei Maria a Neapolelui, se revăd adesea la ea, la Saint-Germain-en-Laye. Apoi se întâlnesc la ducele şi ducesa de Vendôme, la Neuilly. Sunt de fapt în familie, căci ducele este fiul ducesei d' Alençon, iar ducesa, Henriette, este chiar sora lui Albert. La Vendôme va fi celebrată, la 30 mai 1900, logodna lui Albert şi a Elisabetei. Se căsătoresc la München, la 2 octombrie şi, în ciuda deosebirilor dintre ei, vor forma un cuplu perfect armonios. Lui Albert nu-i place viaţa de Curte, este simplu, rezervat, dar direct. Elisabeta este mai timidă – asta se va schimba –, pasionată de muzică, în timp ce soţul ei preferă lectura. Au totuşi puncte comune: adoră muntele. Albert este un alpinist experimentat, Elisabeta preferă schiul şi este pasionată de patinaj. Se iubesc şi sunt fericiţi împreună. Sunt foarte apropiaţi de copiii lor, îi văd cât de des posibil, în ciuda multelor lor preocupări, mai ales că moartea regelui Leopold al II-lea, la 17 decembrie 1909, face din Albert noul rege al Belgiei. Fiica lor Marie-José are doar trei ani. Pentru ea, acest eveniment nu este decât o mutare a familiei în palatul regal din Bruxelles şi în cel din Laeken. Copiii profită de vastul parc. Vara, merg la Oostende, dar şi în Ardennes, unde Albert I practică alpinismul. Sunt foarte liberi. În acea perioadă, Marie-José petrece numeroase sejururi în Bavaria, la bunicul său Karl Theodor. Evident, nu a cunoscut-o pe străbătuşa Sissi, asasinată în 1898. Mama sa, în schimb, o cunoscuse

bine. Ea punea în practică ceea ce Sissi o învățase: să se plimbe frecvent prin pădure, să se îmbăieze în apă rece, să facă gimnastică. Îi aprecia și dragostea de artă și cultură. Era la fel de nonconformistă...

Marie-José adoră întoarcerile acasă ale tatălui ei, cu pioletul în mână. Este încântată când el îi povestește „secretele muntelui". Marie-José va deveni și ea o alpinistă remarcabilă, ceea ce îi va fi util în timpul întoarcerii sale tumultuoase în Italia, în 1945.

Viața tihnită și fără griji a întregului trib va fi tulburată, precum întreaga Europă, la 1 august 1914, atunci când germanii invadează Belgia, refuzând să recunoască neutralitatea proclamată a regatului. După căderea orașelor Bruxelles și Namur, Elisabeta și familia regală pleacă din Bruxelles la Anvers. La 1 august, regina și cei trei copii ai săi se îmbarcă spre Anglia. Vrea să-i pună la adăpost. Lordul Curzon îi va găzdui timp de un an la reședința sa rurală. Cei trei copii petrec aici ore fericite în compania celor trei fiice ale lordului Curzon. Elisabeta se întoarce la soțul său și va face des naveta între Belgia și Anglia, pentru a-și vedea copiii, dar și pentru a-i duce regelui George al V-lea mesaje de la Albert I.

Prinții urmează școli englezești: Leopold la Eton, Carol la Winchester și Marie-José la mănăstirea ursulinelor din Brentwood, în Essex. Acolo, în mod curios, pe când are în jur de nouă ani, guvernanta sa, miss Hammersley, pasionată de familiile regale, îi oferă micuței o imagine a prințului Umberto de Savoia, moștenitorul tronului Italiei, în uniformă de *boy-scout*[1]. Marie-José povestește: „Începând din acea zi, am purtat această fotografie asupra mea și am început să visez la un viitor de basm cu acest prinț". Între ei sunt doi ani diferență. Faptul că

[1] „Cercetaș" în lb. engl. în orig. (n. tr.).

i-a fost înmânată această fotografie nu este întâmplător. Suveranii Belgiei erau deja în legătură cu regele Victor Emanuel al III-lea şi regina Elena pentru a-şi logodi copiii. Elisabeta crede că Marie-José trebuie pregătită pentru acest proiect cât mai repede posibil şi că trebuie să-şi închipuie această nuntă ca un basm cu zâne.

Începând din 1915, copiii îşi revăd părinţii în vacanţă la De Panne, singura parte a teritoriului belgian neocupată de germani. La începutul lui 1917, veştile de pe front nu sunt bune. Albert I ia decizia de a nu-şi lăsa fiica în Belgia şi de a o trimite să studieze într-un colegiu prestigios din Italia, la Florenţa. Marie-José va spune: „La Poggio Imperiale, am petrecut cele mai frumoase momente din viaţa mea". Mama sa, regina Elisabeta, o însoţeşte. Sosesc la Florenţa la 3 martie 1917 şi totul o încântă pe mica Marie-José: Ponte Vecchio, casele care se oglindesc în Arno, vizita la Galeriile Uffizi, pieţele. Singurul lucru care o plictiseşte pe adolescentă este să poarte uniformă. Nu este foarte flatant! Învaţă italiana, se amuză enorm, face farse care amuză pe toată lumea. În realitate, face totul pentru a fi convocată de directoare, căci nu suportă să fie tratată diferit de celelalte eleve. La început, lua masa cu guvernanta, într-o sală anume, şi dormea cu ea într-o cameră separată. Din pricina protestelor, ajunge să împartă refectoriul şi dormitorul cu colegele ei.

La 7 februarie 1918, pe Marie-José o aşteaptă o surpriză. Un gentilom de la Curte vine s-o caute pentru a-i spune că este invitată la regele şi regina Italiei, la Battaglia Terme, aproape de Padova. La sosire, este primită de regina Elena, pe care o consideră „mare şi robustă", şi de un tânăr brunet, în costum de marinar, cu pantaloni scurţi. Este Umberto, care are 13 ani. Mai este de faţă şi sora lui, Iolanda. Lumea se distrează în parc,

numai Umberto nu participă la jocurile lor și nu spune nimic. Este complet paralizat de prezența celui care veghează asupra educației sale, îngrozitorul amiral Bonaldi, care îl supraveghează clipă de clipă.

La cină, Marie-José are surpriza să-și descopere părinții alături de rege și regină. Au venit să-i vorbească despre război lui Victor Emanuel, fără să-și prevină fiica. Victor Emanuel al III-lea și Albert I inspectează frontul italian între 7 și 9 februarie, în timp ce reginele se plimbau la Veneția. Umberto și Iolanda sunt acolo cu Marie-José. În Piața San Marco, Umberto o ceartă pe Marie-José pentru că le dă pâine porumbeilor. Îi spune că este război și că multe familii, private de orice, și-ar dori să mănânce pâine. În afară de trei sau patru asemenea remarci, Umberto este tot tăcut. Marie-José este încă atrasă de el, dar uimită în fața atitudinii sale ciudate.

În sfârșit, este armistițiu și războiul încetează. Eliberarea Bruxelles-ului este celebrată solemn la 22 noiembrie 1918, cu intrarea familiei regale călare. Regele și regina sunt în fruntea trupelor. Marie-José și frații săi încheie alaiul. Marie-José își reia studiile cu preceptorii săi. Mai este angajat un profesor de italiană, o femeie, Amelia, care se înțelege perfect cu prințesa și îi va deveni confidentă până la căsătorie.

În 1919, Marie-José este înscrisă la Sacré-Cœur din Bruxelles, unde va rămâne de la 13 la 18 ani. Este foarte apropiată de tatăl său, căruia îi place să discute cu propriii copii, inclusiv probleme politice. Mama este mai autoritară și mai puțin sociabilă. Ceea ce le apropie mai mult este muzica. Marie-José începe să studieze pianul cu un profesor de la Conservator.

Nu îl va revedea pe prințul de Piemont, Umberto, decât în septembrie 1922. Acesta tocmai a împlinit 18 ani și este sublocotenent de grenadieri. A sosit la Anvers cu vaporul pentru

a-şi reprezenta părinţii la inaugurarea canalului dintre Escaut şi Bruxelles. Este un pretext găsit de părinţii lor pentru a se revedea. Umberto a devenit minunat, bronzat, cu părul negru, zvelt în uniforma albă. Marie-José este uimită. El îşi povesteşte călătoriile în Benghazi, Rodos, prin toate coloniile italiene. Se vor revedea o dată în anul următor, fără ca Umberto să-i facă vreo declaraţie. Asta va lua ceva timp. Va trebui ca tatăl său să-i dea un ultimatum pentru a se hotărî să-i ceară mâna tinerei. Aparent, legăturile familiale pentru cei din ramura Savoia sunt foarte diferite de cele ale suveranilor belgieni. Victor Emanuel al III-lea este autoritar şi distant cu fiul său, din mai multe motive. Victor Emanuel al III-lea s-a născut în 1869, din căsătoria a doi veri primari, Umberto I, fiul lui Victor Emanuel al II-lea, regele unificării Italiei, şi Marguerite de Genova, fiica fratelui mai mic al lui Umberto I. Probabil că din cauza acestei consangvinităţi Victor Emanuel al III-lea a moştenit un punct slab care i-a condiţionat întreaga existenţă: o înălţime mică (1,54 m). În plus, are un cap mare, cu un nas proeminent, sub o frunte „aparent proporţionată", conform contemporanilor, şi picioare mici şi atrofiate. Există destule motive ca să aibă complexe, cu atât mai mult cu cât s-a încercat să fie tratat. S-a testat asupra lui o înspăimântătoare „maşină de alungit", aşa că ne putem închipui ce supliciu îndura! I se impun şedinţe de gimnastică intensivă, care îl epuizează şi îl fac să sufere îngrozitor. În cele din urmă, se resemnează că nu mai creşte...

Bineînţeles, trebuie căsătorit. În ciuda handicapului său, face numeroase cuceriri. O va alege, în cele din urmă, ca soţie pe înalta şi frumoasa prinţesă Elena a Muntenegrului. Familia ei nu are nicio legătură de rudenie cu familia de Savoia, deci nu există niciun risc de consangvinitate. Se speră că odraslele lor

vor avea o înălțime normală. Contrar a ceea ce am putea crede, această uniune uimitoare este o căsătorie din dragoste. S-au întâlnit la Sankt Petersburg și se regăsesc la încoronarea țarului Nicolae al II-lea la Moscova. Victor Emanuel se îndrăgostește de Elena, iar ea de el. Se căsătoresc la 24 octombrie 1896, la Roma. Mireasa este mai înaltă cu 22 de centimetri decât soțul ei, dar puțin contează, se iubesc! Vor avea cinci copii: Iolanda în 1901, Mafalda în 1902, Umberto, singurul băiat, în 1904, Giovanna în 1907 și Maria Francesca în 1914.

Regina Elena, crescută într-o familie numeroasă, se comportă cu propriii copii ca o veritabilă *mamma* italiană, mai ales cu Umberto, singurul ei fiu, pe care îl iubește în mod aparte, Victor Emanuel este mult mai distant și rece față de progenitura sa, căreia îi conduce viața. Este motivul pentru care el pretinde ca Umberto să-i ceară rapid mâna lui Marie-José.

Umberto se prezintă la 7 octombrie 1929 la castelul familiei regale din Ardenii belgieni, unde își petrece vacanța. O va cere oficial în căsătorie pe Marie-José în parc. Au, în sfârșit, o lungă și adevărată conversație. Umberto îi povestește copilăria și Marie-José înțelege imediat că nu a cunoscut decât profesori și militari mai în vârstă decât el, însărcinați cu educația sa, că jocurile și nesăbuința n-au figurat niciodată în programul lui. Nu putea întâlni decât membri ai marii aristocrații italiene. Marie-José este atât de fericită de logodna sa, atât de îndrăgostită de acest prinț seducător, că nu pune nicio întrebare. Lucrurile au fost decise pentru cei doi.

Nunta va avea loc la Roma, la 8 ianuarie 1930. Victor Emanuel al III-lea este regele Italiei, omul care deține toată puterea, din 1922, este Mussolini. Partidul Fascist conduce regatul, economic pentru mai bine, uman pentru mai rău. Victor Emanuel al III-lea și Ducele se detestă. Sunt constrânși la o coabitare

adesea dificilă. Relațiile lor sunt complexe, un amestec de complicitate, fascinație reciprocă și uneori de mari tensiuni. Și pentru unul, și pentru celălalt, căsătoria prințului moștenitor trebuie să fie fastuoasă. Mussolini vede ocazia de a oferi lumii semne tangibile ale măreției italiene. Fascismul adoră sărbătorile grandioase, prin urmare, căsătoria lui Umberto cu Marie-José va fi una dintre acestea.

În mod uimitor, Umberto s-a ocupat personal de garderoba și rochia de mireasă ale alesei sale. A prevăzut pentru ea rochii de seară, mantouri de blană, create de celebra casă de modă Venturini. Marie-José este încântată de garderoba sa somptuoasă, dar nu și de rochia de mireasă! Ea se gândise la una foarte simplă și foarte la modă. Consideră rochia aleasă pentru ea demodată, cu stilul ei medieval și acea mantie grea de Curte, din catifea brodată cu hermină și căptușită cu lamé alb-argintiu, cu o trenă de... șapte metri! Adăugând tiara de diamante și voalul de dantelă de Bruges, ansamblul este foarte greu de purtat. Mai rău: mânecile au fost montate invers! Trebuie descusute. Mireasa este, așadar, cu brațele goale, cu mănuși foarte lungi! Cum ceremonia are loc în plină iarnă, în ciuda catifelei și a herminei, brațele îi sunt înghețate! Nu se simte comod în această rochie, ceea ce este supărător pentru o mireasă.

Căsătoria este celebrată în Capela Paulină din Palatul Quirinal din Roma. Lumea se întreabă cum rezistă tinerii căsătoriți și familiile lor, pentru că, de trei zile, defilările, dejunurile, dineurile și balurile se succedă într-un ritm epuizant. Va mai fi un banchet somptuos și, a doua zi, o paradă militară. Umberto și Marie-José își încep luna de miere la 11 ianuarie, la reședința toscană a familiei Savoia, San Rossore, în Valsore, înainte de a ajunge la Valle d'Aosta. Acolo, sunt, în sfârșit, singuri. Practică sportul lor favorit, schiul. Vor rămâne la Courmayeur până la

începutul lui februarie. O fericire tulburată puțin de prezența fotografilor și jurnaliștilor. La 2 februarie, cuplul își face intrarea în Torino și se instalează la palatul regal. Prințesa Piemontului descoperă până în ce punct este importantă eticheta pentru Casa de Savoia, în general, și pentru Umberto, în particular. Regulile sale stricte cântăresc mult pentru tânăra soție. Va declara: „Mă străduiam să mă obișnuiesc, pentru că, atunci când se întâmpla să facă abstracție de protocol și de obligațiile dinastice, Umberto era cel mai amuzant și mai fascinant om posibil".

Marie-José nu poate ignora bârfele și zvonurile răuvoitoare privind infidelitățile presupuse ale soțului ei. Avusese, în 1928, deci înainte de căsătoria lor, o legătură cu o actriță de operetă, Milly. Nu era nimic extraordinar în asta! Pe de altă parte, prințul moștenitor primea sute de scrisori de la femei. Nici asta nu era ceva excepțional! Nu era vina lui că toate tinerele din Italia erau îndrăgostite de el! Dar la Torino, de fiecare dată când merge la o reprezentație de operetă, lui Umberto i se atribuie o aventură cu vedeta spectacolului. Se mai spune că își reluase legătura cu Milly, revenită recent din Statele Unite. Dar apogeul are loc în martie 1931: un ziar francez anunță că Marie-José a tras mai multe gloanțe asupra amantei soțului, vedeta hollywoodiană Jeanette MacDonald, celebră actriță și cântăreață. Se povestește că scena a avut loc la Monte Carlo și că victima a fost transportată la spitalul din Torino. Totul este inventat, dar „știrea" este reluată de presa italiană. Cum Mussolini controlează presa și nu a solicitat vreo dezmințire, se poate presupune că această chestiune care aduce discreditare cuplului moștenitor nu îl deranjează, dimpotrivă! Scandalul se încheie când avocatul lui Jeanette MacDonald publică o dezmințire formală, asigurând că aceste invenții vin de la societățile cinematografice rivale celei a starului. De fapt, totul

fusese imaginat de compania care producea filmul lui Jeanette MacDonald intitulat *Monte Carlo*. O invenție totală! O lovitură publicitară!

La sfârșitul lui 1931, Marie-José și Umberto părăsesc Torino și bârfele sale, pentru a stabili la Neapole. Nu locuiesc la palatul regal, rezervat ocaziilor oficiale, ci într-o casă încântătoare, vila Rosebery, construită în golful Posillipo la sfârșitul secolului al XVIII-lea de către regele Ferdinand I de Bourbon. Această reședință îi fusese oferită de proprietarul său, contele de Rosebery, lui Mussolini în 1929. Ducele o oferise, la rândul său, municipalității Neapole, care i-o face cadou prințului Piemontului. Acești ani petrecuți la Neapole sunt cu adevărat cei mai fericiți pentru cuplul moștenitor. Marie-José va spune: „La Neapole am petrecut cele mai frumoase momente din viața noastră de cuplu. Nu voi uita niciodată serile de pe plajă când Umberto se întorcea acasă, eliberat în sfârșit de obligații. Vara, făceam băi nocturne, când apele din Posillipo păreau fosforescente de la reflexia luminii; erau momente de intimitate absolută, rare, de care am putut profita în atâția ani"[1].

Marie-José lucrează ca infirmieră voluntară la Spitalul Incurabililor. Ia și lecții de pian, se inițiază în sculptură și în pictură pe ceramică. O singură umbră în acest tablou: absența copiilor. Regina Elena, soacra sa, îi spune, ca s-o consoleze, că și ea a așteptat cinci ani înainte să aibă primul copil și că apoi a avut cinci. Au trecut patru ani înainte ca Marie-José s-o nască pe Maria Pia și va avea apoi alți trei copii. La începutul lui 1934, este în sfârșit însărcinată. Foarte fericită la începutul primei sarcini, Marie-José este devastată de un eveniment tragic: la 18 februarie 1934, o depeșă de la Bruxelles anunță moartea

[1] Luciano Regolo, *Marie-José de Savoie, la reine de mai*, Racine, Bruxelles, colecția „Les racines de l'histoire", 2001 (n. a.).

regelui Albert I într-un accident montan, în apropiere de Namur. Regina Elisabeta, disperată, refuză să mănânce. Albert I era „regele cavaler", nu vrea să-i supraviețuiască... Umberto merge singur la funeraliile socrului său, pentru că medicii îi interzic lui Marie-José să se deplaseze: se tem că starea de șoc și oboseala voiajului o vor face să piardă copilul.

La 24 septembrie 1934, prințesa Piemontului naște o fetiță, prințesa Maria Pia, la etajul al doilea al palatului regal din Neapole. Părinții radiază de fericire. Umberto este nebun după fiica sa. Copila este botezată la 30 decembrie în capela regală, în absența remarcată a lui Mussolini. Chiar dacă locuiesc la Neapole, prinții Piemontului rămân în contact cu familia regală. Marie-José nu se înțelege foarte bine cu Iolanda, cea mai mare dintre cele patru cumnate, care trăiește în apropiere de Torino. În schimb, este foarte legată de o altă cumnată, Giovanna, dar nu va putea să profite deloc de prietenia ei, pentru că la nunta lui Marie-José Giovanna l-a întâlnit pe regele Boris al III-lea al Bulgariei. Dragoste la prima vedere: se căsătoresc la Assisi la 25 octombrie 1930, iar noua regină a Bulgariei pleacă la Sofia. Dar cea mai bună prietenă a lui Marie-José este cumnata sa Mafalda, cu care împărtășește dragostea pentru artă și arheologie. Mafalda, care va avea un destin tragic...

În afară de familia regală, Marie-José are legături cu Mussolini. La început, are mai degrabă o părere bună despre personaj. A putut constata că străzile orașelor italiene sunt mult mai curate și mai bine întreținute decât atunci când era la pensionat în Florența și că trenurile sosesc la timp! Regimul a demarat un program de lucrări publice, creând multe locuri de muncă, iar rata criminalității a scăzut. Dar ceea ce o impresionează mai mult pe Marie-José sunt inovațiile sociale create de Duce, precum „Opera națională pentru protecția maternității și

copilăriei". Marie-José face apel la el atunci când are probleme în spitalele de care se ocupă, iar el răspunde mereu pozitiv solicitărilor sale. Este chiar impresionată de eficacitatea sa.

Ea începe să descopere fața neagră a regimului atunci când întâlnește un arheolog, Umberto Zanotti Bianco. L-a cunoscut la Bruxelles, la părinții săi, căci regina Elisabeta este o pasionată de arheologie. Îl reîntâlnește la Neapole, unde a fondat o asociație de întrajutorare rău văzută de Partidul Fascist, care vrea să pună mâna pe toată activitatea, chiar și de binefacere. Marie-José începe să-și dea seama de omnipotența Partidului Fascist.

În vara lui 1935, Marie-José este îndurerată: își pierde cumnata, încântătoarea regină Astrid, soția fratelui său, regele Leopold al III-lea. Este o tragedie. Întreaga Belgie este în stare de șoc, pentru că tânăra regină venită din nord, atât de frumoasă, de populară și mamă a trei copii mici, a murit într-un accident de mașină în Elveția; și la volan era regele.

Tot în această vară, prinții Piemontului vor merge în Libia, cucerită de Victor Emanuel al III-lea înainte de 1914. Guvernatorul coloniei italiene se numește Italo Balbo, foarte apropiat de Mussolini. Fusese mâna lui dreaptă în timpul celebrului marș asupra Romei din 1922. Cuplul princiar este uimit de orașele antice, grecești și romane, pe care arheologii italieni vor să le repertorieze și să le pună în valoare. Umberto și Marie-José sunt primiți călduros în conacul oriental magnific al guvernatorului și al soției sale. Marie-José are surpriza de a descoperi că Balbo nu mai este la fel de convins de regimul lui Mussolini și consideră că o țară în care nu-ți poți exprima opiniile nu are viitor. Balbo este totuși foarte bine informat, fiind la curent cu pregătirile pentru atacarea Etiopiei. La 3 octombrie 1935, trupele italiene pătrund pe teritoriul etiopian,

în ciuda reticențelor regelui. Se temea de reacțiile Regatului Unit. Nu din partea Marii Britanii vor veni reproșurile, ci din partea Societății Națiunilor, care, la 18 noiembrie, lovește Italia cu grele sancțiuni economice, pentru că este considerată un stat agresor.

Umberto nu participă la acest război, dar Marie-José se implică în calitate de infirmieră a Crucii Roșii. La 26 martie 1936, se îmbarcă la bordul unei nave-spital, *Cesarea*. Mussolini vrea să facă din această misiune o operație de propagandă. Marie-José, în uniformă de infirmieră, este patroana expediției. La Port Said, debarcă, vizitează spitalele în care sunt îngrijiți numeroși soldați răniți, înainte de a ajunge în Somalia. Este considerată o sfântă. Fără să vrea, ei, prințesa devine un fel de simbol al calității asistenței sanitare italiene. În anul următor, la 14 februarie 1937, Umberto și Marie-José sunt bucuroși; au în sfârșit un moștenitor: micul Victor Emanuel (încă unul!) se naște, precum sora sa Maria Pia, la palatul regal din Neapole. 5 000 de persoane asistă la botezul noului prinț, dar, din nou, nu și Mussolini. Ducele pare că nu mai suportă popularitatea familiei regale la evenimente familiale fericite. În aceste circumstanțe, Mussolini nu a fost vedeta și asta nu poate îndura! Are și alte preocupări. De la Războiul Civil spaniol, Italia și Germania s-au apropiat și angajat amândouă să-l sprijine pe generalul Franco. Mussolini este primit de Hitler în Germania, între 25 și 30 septembrie 1937, iar anul următor, la 5 mai, Hitler este primit la Roma, apoi la Neapole, chiar după Anschluss. Familia regală este prezentă la dineul de gală. Marie-José este așezată lângă Hitler. Îl consideră antipatic și glacial. Nu mănâncă aproape nimic, nu încetează să ceară tablete de ciocolată și pretinde biscuiți în loc de pâine. În plus, conversația sa este obositoare.

Regele Victor Emanuel al III-lea este revoltat de alianța cu Germania nazistă. Nu îl suportă pe Hitler; îl invită să treacă în fața lui și afișează grimase de dezgust în spatele lui! Umberto și Marie-José sunt terorizați de ideea că un membru al clicii Führerului își va da seama de asta... Dar regele nu poate face nimic: alianța între Italia și Germania se va încheia, chiar dacă el nu o aprobă. Doar papa Pius al XI-lea refuză să asiste la aceste festivități. Papa s-a retras la Castelul Gandolfo după ce a închis bine porțile Muzeului Vaticanului pentru a se asigura că Hitler nu va merge acolo.

Acordurile de la München cresc popularitatea lui Mussolini, care se prezintă ca un „partizan al păcii". Marie-José este dezgustată de turnura luată de evenimente. Este din nou însărcinată atunci când, la 1 septembrie 1939, Hitler invadează Polonia. Ea povestește: „La 1 septembrie, eu și Umberto eram pe plajă, cu Maria Pia și Vittorio. Ne plăcea să rămânem pe malul mării în timpul primelor ore ale dimineții; știrea ofensivei germane a surprins întreaga Italie. După începutul ostilităților, regele și Mussolini au fost avertizați. Ca de obicei, nimeni nu s-a gândit să-l prevină pe Umberto". Un pescar îi informează despre ce a auzit la radio. Marie-José este distrusă. Îi este teamă pentru Belgia și pentru fratele ei Leopold. Are dreptate. Al Doilea Război Mondial tocmai a început – este surprinzătorul „război ciudat", fără lupte.

În februarie 1940, Marie-José dă naștere unei fetițe, botezată Maria Gabriella, la Neapole, cum se întâmplase și cu ceilalți copii. Cuplul princiar este destul de apropiat de contele Ciano, ginerele lui Mussolini și ministru de externe. Acesta îi informează personal asupra situației. La 27 martie al aceluiași an, Umberto îl revede pe Ciano și îi spune că îl îngrijorează „pronazismul" guvernului. Marie-José își contactează vărul, ducele d' Aosta, pe

atunci vicerege al Etiopei, şi pe Italo Balbo, încă guvernator al Libiei. Amedeo de Aosta îi împărtăşeşte îngrijorările sale: dacă britanicii atacă Etiopia, situaţia italiană va fi disperată, pentru că trupele Ducelui vor fi încercuite. I-o spusese lui Mussolini, care îl asigurase că războiul nu avea loc decât în Europa, nu şi în Africa. Ducele era sigur că Germania va triumfa după succesul său în Danemarca şi Norvegia. Italo Balbo este la fel de pesimist, pentru că Libia este situată între Egipt şi Tunisia; el declară: „În caz de război în Libia, italienii nu-şi vor salva pielea decât întorcându-se în Italia înot!"

Marie-José nu-i va revedea nici pe unul, nici pe celălalt. Italo Balbo moare la 18 zile după intrarea în război a Italiei, răpus din greşeală chiar de militarii italieni deasupra Tobrukului. Cât despre Amedeo de Aosta, prezisese corect: britanicii vor pune stăpânire pe Etiopia. El însuşi va fi luat prizonier şi va muri de malarie într-o tabără engleză, în Kenya, în martie 1942.

Noul papă, Pius al XII-lea, îl îndeamnă şi el pe Duce să nu antreneze Italia în război şi să stabilească contacte diplomatice cu Aliaţii. Toate astea nu vor servi la nimic: naziştii invadează Belgia, Olanda şi Luxemburgul la 10 mai 1940. Fratele lui Marie-José, regele Leopold al III-lea, este arestat la Laeken şi constrâns să semneze capitularea necondiţionată.

Marie-José este consternată. Mai rău: o lună mai târziu, la 10 iunie, Ducele anunţă, de la balconul sediului guvernului din Roma, Palazzo Venezia, că Italia a declarat război Regatului Unit şi Franţei. Prinţesa este distrusă, pentru că se trezeşte, în ciuda ei, în tabăra inamică ţării sale natale. Umberto este comandant al trupelor trimise, împotriva Franţei. El consideră că armata italiană nu a fost pregătită, dar este aproape fără importanţă, pentru că la 24 iunie, la două zile după armistiţiul franco-german, este semnat un armistiţiu între Italia şi Franţa.

Prin acest acord, Mussolini nu obţine Savoia, Nisa şi Corsica, după cum dorea, ci doar demilitarizarea şi ocuparea unui mic de teritoriu situat între Menton şi Ventimiglia.

Marie-José îşi încredinţează cei trei copii soacrei sale, regina Elena, şi se implică din nou în activitatea Crucii Roşii. Prinţesa Piemontului îşi va împărţi timpul între copiii săi şi activităţile de caritate.

La 27 septembrie 1940, graţie intervenţiei pe lângă autorităţile germane a soţului şi a socrului ei, regele Italiei, Marie-José reuşeşte să meargă la Bruxelles ca să-şi vadă fratele, regele Leopold al III-lea. Regele Belgiei îi cere atunci surorii sale să-l întâlnească pe Hitler pentru ca acesta să accepte întoarcerea prizonierilor în Belgia şi livrarea de provizii populaţiei civile. Marie-José nu doreşte să-l întâlnească pe Hitler. Dar crede că este de datoria ei să-şi ajute fratele.

La 17 octombrie 1940, Hitler îi acordă o audienţă în Cuibul de vultur de la Berchtesgaden. Prinţesa se loveşte de un zid. De fiecare dată când îi adresează o solicitare, de exemplu să permită Statelor Unite să trimită grâu în Belgia, el se împotriveşte cu un *Nein!* categoric, făcându-i cu adevărat plăcere. Şi *Nein!* este pentru tot, până în momentul în care încearcă să o seducă. Îi ia mâna, ea o retrage. Apoi îi face complimente, asigurând-o că este „modelul de prinţesă ariană cu talia sa" (este mult mai înaltă decât el!), cu „părul blond şi ochii albaştri". Pentru a o convinge, îi spune că vrea să construiască un oraş al artelor, al literelor şi al muzicii în apropiere de Linz, în Austria, la 200 de kilometri de München. Este foarte abil şi asta dovedeşte că ştie foarte bine gusturile lui Marie-José. Dar ea nu este naivă!

După această întâlnire care nu duce la nimic, ia ceaiul cu Hitler şi Martin Bormann, unul dintre cei mai puternici oameni ai celui de-al Treilea Reich. Führerul se arată în mod

deosebit amabil. Marie-José crede că faptul că a fost primită de Hitler îl poate impresiona pe Mussolini. La întoarcerea sa la Roma, îl întâlnește la Palazzo Venezia pentru a-i relata discuția și pentru a pleda din nou cauza Belgiei. Ducele răspunde că nu poate face nimic, că războiul va dura fără îndoială trei ani, dar că va fi câștigat de Axa Roma-Berlin.

La sfârșitul lui octombrie 1940, ofensiva italiană împotriva Greciei întâmpină o rezistență puternică și neașteptată. Iarna transformă această tentativă într-un război de tranșee puțin favorabil italienilor. În Africa, englezii progresează în fiecare zi, dar tocmai declarația de război a URSS, în iunie 1941, face situația și mai dificilă. Mussolini creează un corp expediționar pe care îl trimite în Rusia, dar aventura se încheie cu un carnaj. De altfel, intrarea în război a Statelor Unite după Pearl Harbor tulbură regulile jocului: Axa are de acum un adversar suplimentar. În timp ce Umberto este paralizat de obediența pe care și-o impune față de tatăl său, Marie-José se agită mult. Îl consultă pe papa Pius al XII-lea, pentru că știe că are legături cu americanii. Îl întreabă dacă el crede că, în cazul în care Mussolini este dat jos de la putere și Italia cere armistițiul, americanii ar susține monarhia. Papa îi mărturiește că nu știe nimic despre asta, dar ea îl va revedea în mai multe rânduri. Prințesa intră în legătură și cu numeroși antifasciști. Cum patru alte doamne de la Curte participă la aceste contacte, activitățile lui Marie-José sunt numite „conjurația doamnelor". Îl vede frecvent și pe generalul Badoglio, care a demisionat de la comandamentul statului-major general după dezastruoasa campanie din Grecia. Badoglio este și el antifascist: din mai 1942 întreține legături cu Ministerul de Externe britanic. Singurul dezacord între prințesă și Badoglio este în legătură cu atitudinea de adoptat după ce vor scăpa de Mussolini. Badoglio

crede că nu poate rupe alianţa sa cu Germania, nici să semneze o pace separată cu Aliaţii. Marie-José şi Umberto (care este la curent cu legăturile soţiei sale) consideră că sfârşitul dictaturii şi armistiţiul sunt inseparabile. Continuarea războiului cu Germania înseamnă adevărată sinucidere.

Evident, toate activităţile lui Marie-José îi sunt cunoscute regelui Victor Emanuel al III-lea. Graţiei ei, suveranul obţine informaţii pe care nimeni altul nu i le-ar transmite. În toamna anului 1942, Marie-José este din nou însărcinată, ceea ce o obligă să se retragă parţial din activităţile politice. Maria Beatrice, cel de-al patrulea copil al cuplului princiar, se naşte la 2 februarie 1943, dar momentul nu este potrivit pentru manifestări de bucurie populare. Semnătura actului de naştere al Mariei Beatrice de către contele Ciano este ultimul său act în calitate de ministru de externe. Chiar a doua zi, Ducele îşi convoacă ginerele pentru a-l demite din funcţii. Îl numeşte ambasador pe lângă Sfântul Scaun. Mussolini se simte ameninţat de anturajul său. Soarta îi va fi pecetluită în vară. Ducele se pregăteşte să sărbătorească 60 de ani la 30 iulie. Înainte, trebuie să participe la un Mare Consiliu fascist, programat la 24 iulie. E vorba de discuţia despre o campanie de propagandă pentru a ridica moralul italienilor. Regele consideră că a venit momentul să se debaraseze de Duce. Se va sprijini pe armată. În noaptea de 24 spre 25 iulie, Marele Consiliu fascist este un calvar pentru Duce. Preşedintele Grandi propune o moţiune pentru a salva unitatea naţională. Îl roagă pe Majestatea Sa regele, „căruia i se adresează inima întregii naţiuni, fidelă şi încrezătoare în voinţa sa de a salva patria, să preia comandamentul efectiv al forţelor armate terestre, maritime şi aeriene, conform articolului 5 din Constituţie". Această moţiune este aprobată cu 19 voturi contra 7. Mussolini, galant, declară: „Aţi provocat criza regimului.

Şedinţa este închisă". A doua zi, Ducele este primit în audienţă de rege la vila Savoia.

Dictatorul este constrâns să îşi dea demisia. La ieşirea din vila Savoia, este arestat, condus în ambulanţă spre o cazarmă. Într-o primă fază, este internat pe insula Ponza, apoi la Gran Sasso, în Abruzzo, de unde Hitler îl va elibera printr-un comando aeropurtat la 12 septembrie 1943. 25 iulie este, aşadar, data prăbuşirii oficiale a fascismului în Italia. Regele îl numeşte pe mareşalul Badoglio şeful guvernului, dar Victor Emanuel al III-lea nu îi va mulţumi deloc nurorii sale. Dimpotrivă! Umberto şi Marie-José nu participă la bucuria colectivă care se manifestă pe străzi. Din discursul noului prim-ministru Badoglio ei nu reţin decât o frază: „Războiul continuă, Italia îşi va respecta cuvântul".

La 6 august, Victor Emanuel al III-lea îşi convoacă nora în biroul său şi îi porunceşte să părăsească Roma în 24 de ore cu cei patru copii. De fapt, regele este furios pe Marie-José pentru că a avut legături cu Aliaţii. O bănuieşte că vizează regenţa şi că a cerut Vaticanului să servească drept intermediar în negocierile sale. A doua zi dimineaţă, la 7 august, prinţesa moştenitoare şi copiii săi trebuie să plece în Piemont cu trenul. Cumnata sa Iolanda, care nu o iubeşte deloc, îi însoţeşte. De fapt, ea este însărcinată să-i supravegheze. Ajung la o reşedinţă de vară a familiei de Savoia, pe o mică insulă, în mijlocul unui lac, la Sant'Anna di Valdieri, în Piemont, aproape de frontiera franceză. Umberto este la comandamentul său militar din Agnani, la 60 de kilometri sud-est de Roma. Cei doi soţi nici măcar nu au avut timpul să-şi ia rămas-bun! Încă o dată, Marie-José îşi va relua meseria de infirmieră în diverse spitale din jurul oraşului Torino. Şi totuşi, dacă se gândise să-şi pună nora şi nepoţii la adăpost, regele alesese prost locul: germanii

sunt în Piemont şi ar fi foarte uşor pentru ei să captureze prinţesa şi copiii acesteia. Or, Hitler are toate motivele să fie furios, pentru că Sicilia este în mâinile Aliaţilor şi pentru că la 3 septembrie 1943, la ora 17.15, a fost semnat un armistiţiu între Italia şi Aliaţi. În aceeaşi zi, forţele britanice debarcă în Calabria. Badoglio îi telefonează imediat lui Marie-José, cerându-i să plece de îndată în Elveţia, cu copiii, pentru că ar putea fi luaţi ostatici. La 9 septembrie, Marie-José, cei patru copii şi suita lor se îmbarcă în două maşini, trec pasul Grand-Saint-Bernard şi ajung la Montreux, unde se instalează la hotelul Excelsior, pe malul lacului. În aceeaşi zi, Victor Emanuel al III-lea, regina Elena şi fiul lor Umberto părăsesc Roma pe singurul drum neblocat de Wehrmacht. Se îmbarcă într-un mic port de la Marea Adriatică şi ajung la Brindisi. Fuga familiei regale este o greşeală politică majoră. Umberto ar fi trebuit să rămână la Roma. Prezenţa sa în mijlocul trupelor italiene ar fi menţinut legătura între dinastie şi poporul în plină derută. Mulţi italieni nu îi vor ierta acest abandon.

La 20 septembrie, Marie-José iese din hotelul Excelsior pentru cumpărături. O oră mai târziu, o maşină neagră trece pe poarta hotelului în mare viteză şi se îndreaptă spre mica grădină, unde se găsesc cei patru copii şi bona lor engleză. Jandarmii aleargă, sunt aproximativ zece. Şeful de brigadă trage un foc de armă asupra maşinii, care face atunci cale întoarsă şi reuşeşte să scape. Era, evident, o tentativă de răpire ratată... Două zile mai târziu, Marie-José părăseşte Montreux cu copiii şi ajunge la Oberhofen, pe lacul Thun. Prinţesa va rămâne în acest oraş elveţian cu ei până la 29 aprilie 1945. Între timp, a luat legătura cu partizanii italieni, i-a ajutat, inclusiv pe comunişti – ceea ce îi va fi mult şi pe nedrept reproşat. A complotat mult cu Iolanda,

cumnata sa. Marie-José are veşti de la Umberto prin intermediul italienilor care fug din ţara lor şi care „eşuează" în Elveţia. Ştie că el este încă la Brindisi. Pentru a se întoarce în Italia, Marie-José trebuie să aştepte ca tot teritoriul să fie eliberat. La 5 iunie 1944, prinţesa află că soţul ei a fost numit general-locotenent al regatului. În sfârşit! Tatălui său i-a luat ceva timp să-i transmită o responsabilitate. Dar Umberto consideră situaţia încă prea nesigură pentru a-şi repatria familia, care este în siguranţă în Elveţia. Marie-José este obosită, sătulă să trăiască departe, deconectată de la evenimentele care tulbură Italia. La 25 aprilie 1945, îşi lasă copiii la Glion, care are vedere spre lacul Leman, şi porneşte la drum... în ţinuta de alpinistă (pantaloni de golf, rucsac, cizme cu ţinte, ochelari negri), pentru a se întoarce în Italia pe jos, pornind din Martigny!

Din fericire, nu ştie că, la câteva zile după plecarea ei, fiicele sale Maria Pia şi Maria Gabriella vor face tifos. Profesoara lor va muri din această cauză, dar cele două prinţese se vor vindeca.

Marie-José este, slavă Domnului, sănătoasă, foarte sportivă şi foarte antrenată. De la Martigny, alpinista ajunge la Hospice du Grand-Saint-Bernard, unde este primită de părintele prior, care încearcă să o descurajeze. Văzând că nimic nu o poate opri, îi spune: „Dacă vreţi să vă jucaţi de-a prinţesa zăpezii, vă voi însoţi!"

Părintele are o armă secretă: o sticlă de whisky, mereu asupra lui în caz de răceală la aceste altitudini îngheţate! Marie-José trece frontiera italiană; o aşteaptă o maşină şi un detaşament de tineri partizani comunişti, care o vor însoţi până la Aosta. Ea locuieşte la castelul Sarre, proprietate a familiei de Savoia. La începutul lui iunie, ajunge la Torino, eliberat de germani de o lună. Presa află de prezenţa sa şi publică articole îngrozitoare,

despre apartenența ei la Partidul Fascist din 1940, despre întâlnirea cu Hitler. Pe scurt, pentru aceste ziare, a făcut totul greșit. Este foarte nedrept. Părăsise Italia la 9 septembrie 1943 și, puțin câte puțin, află tot ce s-a petrecut în absența ei. I se spune că americanii vor o republică și că URSS cere un regim comunist. Doar Churchill susține cauza monarhistă.

Din 1943, numeroși politicieni doriseră o abdicare a lui Victor Emanuel al III-lea în favoarea fiului său. Regele amâna de opt luni cu politicienii italieni și cu Aliații. Păreau că sunt din ce în ce mai puține șanse pentru prințul moștenitor Umberto să ofere o imagine pozitivă a monarhiei din pricina blocajului patern.

La 16 iunie 1945, la o lună și jumătate după întoarcerea în Italia, Marie-José părăsește Torino. Urcă la bordul unui DC-3 militar, pus la dispoziție de către Aliați. Umberto o așteaptă la Roma, pe aeroportul de la Ciampino. Nu s-au văzut din iulie 1943, de aproape doi ani! Prințesa își găsește soțul obosit. Ea spune: „Suferința lui a fost pentru mine palpabilă încă din prima clipă. Era un om resemnat, care făcea față tuturor angajamentelor sale cu demnitate și curaj". Cuplul se instalează la Quirinal; palatul este într-o stare deplorabilă. În subsoluri sunt refugiați și oameni fără adăpost. Umberto duce în apartamentul cuplului pianul cu coadă al lui Marie-José , cadou de la tatăl său, regele Albert, fotografii și câteva obiecte la care ea ține. În iulie 1945, prințesa merge să-și vadă cei patru copii în Elveția. Familia se regăsește, în sfârșit, în formulă completă. Și viața, aproape normală, se reia în condițiile de după război. Umberto o ajută pe Maria Gabriella să deseneze, se ocupă de temele copiilor mari, Victor Emanuel și Maria Pia. O ia pe genunchi pe mica Maria Beatrice, care abia începe să vorbească.

Copiii se joacă în grădinile palatului, unde întâlnesc alți copii, mutilați care vor deveni cei mai buni prieteni ai lor. Marie-José se simte imediat responsabilă de imensa suferință a miilor de romani și italieni, cum îi va descrie Malaparte[1] în romanul *Pielea*. Ea merge în persoană în cartierele cele mai afectate și câștigă, încetul cu încetul, încrederea oamenilor. Va merge din casă în casă, din spital în spital. Este mereu aceeași, disponibilă, generoasă, atentă la cei aflați în sărăcie. Singurul lucru la care renunță în acel moment este politica. În această perioadă de încercări, consideră că pentru ea și Umberto instituția monarhică a fost degradată, fără îndoială în mod ireparabil, din pricina erorilor comise într-un trecut prea recent. La 18 martie 1946, Umberto semnează decretul care stabilește la 2 iunie ziua alegerilor pentru Adunarea Constituantă, în același timp cu referendumul prin care italienii vor alege între monarhie și republică.

O lună mai târziu, la 17 aprilie, la Roma are loc o ceremonie, în memoria prințesei Mafalda de Savoia. Sora lui Umberto, căsătorită cu prințul Philipp de Hesse, era la Roma la momentul în care află de moartea cumnatului său, regele Boris al III-lea, la 28 august 1943. Mafalda vrea neapărat să-și susțină sora Giovanna și să asiste la funeraliile regelui Bulgariei; pleacă la Sofia și revine la 22 septembrie. Între timp, familia regală italiană părăsise Roma pentru Brindisi.

Mafalda primește vizita unor lideri naziști care îi cer să îi urmeze la ambasada Germaniei, de unde îi va putea telefona soțului ei Philipp de Hesse, de la care nu mai are vești de câteva luni. Este o capcană. De fapt, Mafalda este condusă spre un

[1] Curzio Malaparte (pseudonim al lui Kurt Erich Suckert, 1898–1957), scriitor, jurnalist, diplomat, corespondent de război italian (n. red.).

avion, care o duce în Germania. Este internată în lagărul Buchenwald, unde moare la 14 aprilie 1945. Soţul ei fusese dus la Dachau. Hitler nu a scutit Casa de Savoia.

La o lună şi jumătate de la referendum, Victor Emanuel al III-lea tot nu vrea să audă de abdicare. Se decide să o facă abia joi 9 mai 1946, la ora 15.15. El scrie: „Abdic de la coroana regatului Italiei în favoarea fiului meu Umberto de Savoia, prinţ al Piemontului".

În aceeaşi zi, Victor Emanuel al III-lea şi Elena, de acum intitulaţi conte şi contesă de Pollenzo, părăsesc pentru totdeauna Italia, la bordul crucişătorului *Duca degli Abruzzi*, în direcţia Egiptului. Se vor stabili la Alexandria. Înainte de plecarea tatălui său, pe chei, Umberto îi sărută mâna. Marie-José nu a venit...

Prinţii Piemontului au devenit rege şi regină ai Italiei. Mai sunt exact 24 de zile până la referendum. La 10 mai, ora 17.00, la Roma, piazza Quirinale este plină. Monarhiştii scandează: „Umberto!"

La balcon, apare mai întâi singur, apoi cu Marie-José şi cei patru copii ai lor; mulţimea le face o primire triumfală. Câteva zile mai târziu, Umberto declară public că „nu va accepta să rămână suveran al unei părţi a populaţiei prea aproape de 50% şi că, în cazul unei victorii a monarhiei, oricare ar fi rezultatul, referendumul va trebui să fie repetat la doi ani". Umberto străbate Italia, de la Torino la Veneţia, din Sardinia în Sicilia, la Genova, Milano, Neapole, vorbind cu toată lumea, având grijă să evite orice risc de tulburare. Marie-José nu se implică în campanie. Ea îşi continuă activităţile la Crucea Roşie. Crede că Umberto trebuie să fie cât mai sincer posibil în această perioadă, dar şi foarte prudent. Asupra acestui lucru sunt complet de acord.

Duminică, 2 iunie 1946, la ora 19.00 fix, Marie-José votează. Umberto va vota în dimineaţa următoare. Nici unul, nici altul

nu sunt foarte optimişti în legătură cu rezultatul consultării şi Umberto se pregăteşte să spună adio pentru totdeauna Italiei. La închiderea urnelor, câştigă republica, dar la limită: 12,7 milioane de voturi din 24,945 milioane de voturi exprimate; 10,7 milioane merg la monarhie, adică mai mult de 45%. Sudul acordă mai multe voturi monarhiei decât nordul. Era previzibil. Anumiţi observatori vor vorbi de fraude; fără îndoială, au existat. Prim-ministrul, Alcide de Gasperi, vine să-l informeze pe Umberto de rezultat. După plecarea acestuia, Umberto o roagă pe Marie-José să vină în biroul său. Îi spune că s-a angajat faţă de şeful guvernului ca propria familie şi membrii Casei de Savoia să părăsească Italia încă de a doua zi. El nu va pleca decât când Curtea de Casaţie va proclama rezultatul oficial. Marie-José şi-ar dori să rămână mai mult timp. Nu este posibil. Ia un avion spre Neapole cu copiii. Îşi petrece ultima noapte pe pământ italian în vila Rosebery, rebotezată „Maria Pia" după naşterea primei sale fiice, această casă în care a trăit cele mai fericite clipe ale căsătoriei ei. Stă trează toată noaptea. Nu reuşeşte să doarmă, judecând că este nedrept să părăsească Italia.

„Regina din mai" şi copiii săi părăsesc Italia la bordul crucişătorului *Duca degli Abruzzi*, în direcţia Lisabona. Ducesa de Cadaval le-a pus la dispoziţie la Sintra o vilă, Quinta da Bella Vista, unde se instalează cu copiii, în aşteptarea sosirii lui Umberto. La 13 iunie 1946, Umberto aterizează la Lisabona şi se alătură familiei. A ales Portugalia, nu Egiptului, pentru că voia să evite pentru Marie-José o coabitare insuportabilă cu socrii ei.

Portugalia era pe atunci locul de predilecţie al familiilor regale detronate, de la Carol al II-lea al României la contele şi contesa de Barcelona, părinţii viitorului rege al Spaniei, Juan Carlos. Li se vor alătura curând contele şi contesa de Paris şi

numeroasele lor progenituri. Toţi se cunosc, se regăsesc, se invită reciproc, organizează sărbători pentru copiii lor.

Marie-José şi contesa de Barcelona se împrietenesc. Umberto se integrează perfect în acest univers de exilaţi, dar cuplului îi va merge rău. Soţia sa, cu temperamentul ei pozitiv, este hotărâtă să întoarcă pagina; nu este cazul soţului. Petrece ore întregi în grădină, citind ziare italiene şi torturându-se între culpabilitate şi regrete. Se retrage într-un mutism care apasă greu asupra lui Marie-José. „Regina din mai" sperase ca, după această perioadă sumbră, viaţa lor să ia o nouă turnură, chiar mai intensă. Dar se petrece contrariul: puţin câte puţin, între ei se instalează tăcerea. Pe deasupra, Marie-José se îmbolnăveşte. Suferă de tulburări gastrointestinale şi trebuie să fie operată în martie 1947. Din nefericire, i se face o transfuzie cu sânge incompatibil cu al ei. Intră în comă. Când se trezeşte, şi-a pierdut vederea din cauza unei hemoragii a retinei. Va fi îngrijită la Geneva de către un specialist reputat. Umberto o însoţeşte. Cum vede foarte prost, îi citeşte şi se ocupă de ea cu blândeţe. Ea se reface, revine la Sintra, declară că sănătăţii ei nu-i este prielnică clima. Separarea soţilor este inevitabilă. Ea se stabileşte la Geneva cu fiul ei Victor Emanuel; cele trei fiice ale ei vor rămâne în Portugalia, lângă tatăl lor. Umberto îşi ajută soţia să se instaleze la Merlinge, lângă Geneva. Îi scrie scrisori foarte frumoase şi în fiecare lună îi trimite un braţ de trandafiri roşii, cu un bilet afectuos. Ea rezumă situaţia: „În acel moment, în 1947, credeam că distanţa era cel mai bun lucru pentru amândoi, singura cale de urmat, pentru a nu deteriora ceea ce supravieţuise după un trecut atât de dificil: o afecţiune solidă".

Marie-José se dedică scrierii de cărţi despre părinţii săi, despre istoria Casei de Savoia. Călătoreşte mult cu mama sa, regina Elisabeta a Belgiei, apoi cu prietene. Umberto se împarte

între crize de melancolie în noua sa reşedinţă din Cascais, vila Italia, şi mondenităţile cu exilaţii din Almanahul Gotha. Merge adesea în Spania, este foarte legat de cuplul Luis Miguel Dominguín-Lucia Bosè şi de Salvador Dalí.

Umberto şi Marie-José vor fi văzuţi împreună o singură dată, cu ocazia unei croaziere. Sunt amândoi invitaţii reginei Frederika a Greciei, la bordul navei *Agamemnon*, în timpul faimoasei „croaziere a regilor", din vara lui 1953. De altfel, în timpul acestei croaziere, Maria Pia îl va întâlni pe Alexandru, prinţul Iugoslaviei, care va fi primul ei soţ. Căsătoria lor în Portugalia, la Cascais, la 12 februarie 1955, va avea loc în prezenţa caselor domnitoare sau detronate ale Europei, dar şi a unui contingent puternic de regalişti italieni care, contrar portughezilor, vexaţi că ea îi abandonase, îi vor face o primire triumfală celei care, pentru ei, rămăsese „regina din mai". Am avut şansa de a o cunoaşte pe regina Marie-José la Paris, unde prezida, într-un an, juriul Premiului *Historia*, apoi la Geneva.

În 1982, Umberto este diagnosticat cu tumoră la măduva osoasă, care îi provoacă dureri foarte mari. Este spitalizat la Londra, apoi la Geneva. Moare la 8 martie 1983, la Geneva, la vârsta de 78 de ani. Marie-José şi copiii lor îi sunt alături. Funeraliile au loc la abaţia Hautecombe, la cimitirul familiei de Savoia. Mulţi reprezentanţi ai caselor regale europene sunt prezenţi, pentru a-i aduce un ultim omagiu. Marie-José se stinge la Geneva, la 27 ianuarie 2001, la vârsta de 95 de ani. La 2 februarie, i se alătură lui Umberto în cripta de la Hautecombe. Acest cuplu, despărţit de viaţă, s-a regăsit în moarte. Se odihnesc unul lângă altul. În 2002, Parlamentul italian a abrogat legea exilului care interzicea descendenţilor Casei de Savoia să revină în Italia.

Capitolul 14

Șahul Iranului și shahbanu[1]: *de la un imperiu al Iranului modernizat la o pribegie tragică*

Teheran, 26 octombrie 1967. Mii de martori se întreabă dacă visează. Este o poveste din *O mie și una de nopți* pusă în scenă de o nouă Șeherezada? În această a doua jumătate a secolului al XX-lea, în care fastul monarhic este mai rar și mai discret, încoronarea lui Mohammad Reza Pahlavi, șah al Iranului, și a celei de-a treia lui soții este un spectacol extraordinar și incredibil. Se căsătoriseră cu 18 ani în urmă, la 21 decembrie 1959. Acest 26 octombrie este și o poveste de dragoste...

Pentru unii, este o zi feerică și de neuitat. Pentru alții, este un eveniment anacronic: excesiv, chiar șocant. Încă din noaptea de miercuri spre joi, mulțimea a văzut defilând trăsuri oficiale trase de cai împodobiți. Cu cele o mie de oglinzi, Palatul Golestan, restaurat, a devenit locul fabulos care primește, după un protocol riguros, 1 500 de invitați prestigioși.

În această zi istorică, la Teheran totul este excepțional pentru 23 de milioane de iranieni care, de 26 de ani, sunt sub autoritatea unui monarh neîncoronat. Putem înțelege de ce

[1] „Împărătească" (*Šahbānū*, în lb. persană). Farah a devenit prima împărătească încoronată într-o istorie de 2 500 de ani (n. red.).

ziarele, posturile de radio şi televiziune din lumea întreagă au expediat la Teheran hoarde de trimişi speciali. Imaginile, uneori în direct, dau fiecăruia sentimentul de a fi invitat la eveniment. Părea imposibil de imaginat sau de revăzut o asemenea măreţie, în timp ce toate monarhiile imperiale, cu excepţia celei din Japonia, au fost măturate de valurile istoriei.

Suveranul aştepta această zi de 26 de ani! De ce o întârziere aşa de lungă? Pentru a înţelege, trebuie să facem o incursiune în trecut.

La 12 decembrie 1925, tatăl său, Reza Shah, un colos de 1,78 m, născut în 1878, alungase dinastia Qadjar şi înscăunase personal dinastia Pahlavi. De altfel, refuzând să poarte coroana suveranilor alungaţi, îşi făcuse una nouă, în cel mai mare secret. Fusese creată de un bijutier persan care se inspirase din vechiul stil sasanid. Cântărind peste 2 kilograme, această minune are 3 380 de diamante, 368 de perle, 5 smaralde şi 2 safire. Sceptrul, oferit de poporul Azerbaidjanului, lung de 79 de centimetri, este din aur, cu un glob cu trei lei şi trei sori. Cât despre sabie, creată în 1889 de către un aurar persan, este ornată cu 214 smaralde, 64 de rubine, 4 safire şi 12 384 de diamante!

La începutul anilor 1930, Reza Shah voise să reducă, chiar să elimine din ţara sa, intervenţiile britanice în exploatările petroliere, mai ales pe cea a Anglo-Persian Oil Company. Noile concesiuni au adus enorme beneficii financiare Iranului. Printr-o reformă a moravurilor şi a obiceiurilor tradiţionale, clerul şiit îşi pierde autoritatea. Femeile au renunţat la voal (ca în Turcia lui Mustafa Kemal în aceeaşi perioadă), cuvintele turceşti şi arabe au fost excluse din vocabular şi, în 1935, Persia a luat numele oficial de Iran.

În 1939, Reza Shah încercase să mențină neutralitatea statului său în conflictul care diviza lumea, dar simpatiile sale personale erau îndreptate către al Treilea Reich. După încălcarea de către Germania a pactului germano-sovietic și intrarea în război a URSS alături de Aliați, în august 1941, a refuzat să permită trecerea convoaielor trimise de Londra și Moscova. La 25 august 1941, trupele britanice și sovietice au invadat Iranul. Constrâns să abdice în favoarea fiului său la 16 septembrie, Reza Shah a fost deportat de autoritățile engleze, mai întâi pe insula Maurice, apoi în Africa de Sud, unde a murit în 1944. Astfel, Mohammad Reza, în vârstă de 25 de ani, i-a urmat la tron tatălui său. Educat în stil occidental, cultivat și sportiv, și-a făcut studiile în Elveția, la colegiul Rosey, ceea ce i-a format o pasiune pentru sporturile de iarnă. Tânărul suveran vrea să transforme dictatura într-o monarhie constituțională. Proclamă că prioritatea sa este progresul poporului său, un progres susținut de reforme, în care trecutul glorios al Persiei ar permite „să facă din Iran țara cea mai evoluată din lume și să reînvie vechea glorie și vechea măreție". O sarcină lungă și dificilă, jalonată de probleme și de mai multe tentative de asasinat, pentru că Iranul rămâne ocupat de unități britanice și sovietice.

În 1951, prim-ministrul Mossadegh impune o politică violent naționalistă și independentă față de cele două blocuri Est-Vest în plin Război Rece. Dar naționalizarea petrolului iranian provoacă boicotul său de către străinătate și grave dificultăți economice. Situația politică, îl obligă pe suveran să fugă din Iran. Apoi, sprijinit de armata care i-a rămas fidelă și susținut de americani, Mohammad Reza Pahlavi revine printr-o lovitură de stat care îl înlătură pe Mossadegh, la 19 august 1953. Atunci începe adevărata domnie a șahului.

În 1955, lansează o extraordinară reformă agrară: 200 000 de hectare de pământ sunt împărțite unui număr de 42 000 de țărani. Este un gest curajos, dar insuficient: la începutul lui 1963, mai mult de 60% dintre agricultorii iranieni nu sunt încă proprietari ai terenurilor pe care le cultivă. Șahul promulgă noi schimbări agrare, dar proprietarii sunt nemulțumiți. „Revoluția albă" desființează proprietățile feudale, naționalizează pădurile, pășunile și resursele de apă naturale. Printre reformele impuse, putem aminti drepturi civice egale pentru femei și bărbați, participarea muncitorilor la beneficiile industriale, instaurarea unei justiții populare elective în sate și foarte importanta creare a „armatelor cunoașterii, igienei, sănătății și dezvoltării", pentru a moderniza viața rurală. Punând în practică schimbări economice și sociale spectaculoase, șahul ridică Iranul la nivelul marilor puteri din Asia de Vest.

Și femeile? Viața sa privată este complicată și izvor de numeroase drame. În 1939, s-a căsătorit cu prințesa Fawzia, sora regelui Farouk al Egiptului. El avea 20 de ani, iar ea, 18. În 1940, i-a dăruit o fiică, prințesa Shahnaz; cuplul era aparent fericit, dar în realitate era o căsătorie de conveniență. Fawzia suporta greu atmosfera rigidă a palatului din Teheran, unde viața era mai puțin strălucită și mai puțin distractivă decât în reședințele monarhiei egiptene. În plus, Fawzia suferea din cauza omniprezenței reginei-mamă și a surorii gemene a șahului, prințesa Ashraf. Fawzia a părăsit Teheranul în 1945, întorcându-se la Cairo și lăsându-și fiica în Iran. Șahul sperase oarecum să se întoarcă. Ea nu a revenit și divorțul a fost pronunțat în 1948.

A doua căsătorie a șahului a avut loc la 12 februarie 1951, cu frumoasa Soraya Esfandiari Bakhtiari, al cărei tată fusese

ambasadorul Iranului la Bonn; mama sa era de origine germană. Soraya, născută la Ispahan în 1932, își făcuse studiile la Zürich, unde familia sa se stabilise în 1947. Vorbind perfect franceza și germana, Soraya se afla la Londra atunci când familia șahului i-a remarcat frumusețea, cultura și inteligența. La acea vreme, șahul nu era încă divorțat, dar prima lor întâlnire a fost un adevărat *coup de foudre*. El nu poate rezista ochilor superbi ai Sorayei. Drama cuplului va fi lipsa copiilor. În timpul exilului șahului, toate călătoriile lor sunt discret punctate de vizite medicale secrete la specialiști, în speranța nașterii unui moștenitor. Cu Soraya, șahul a trăit îndepărtarea dureroasă de Iran și tot cu ea a împărtășit reîntoarcerea sa triumfală la Teheran în 1953. Din păcate, Soraya nu reușește să rămână însărcinată. Privirea sa luminoasă devine tristă, deznădăjduită. În cuplul lor există iubire, dar ea este traumatizată de această nedreptate a naturii. Imposibilitatea de a fi mamă este o umilință pentru ea. Este o dramă intimă, conjugală, dar și una națională. În 1958, suveranul, în vârstă de 39 de ani și având neapărat nevoie de un moștenitor, se desparte de Soraya din rațiuni de stat. Este nefericită, șahul la fel, pentru că se iubeau. Ea devine o prințesă pe nedrept repudiată, plimbându-și solitudinea, melancolia romanescă și superbii ochi verzi în toate locurile mondene. Suferă, vânată fiind de presa care îi pândește lacrimile. „Soraya, prințesa tristă" este pe prima pagină a ziarelor și „se vinde bine". Șahul trebuie, așadar, să-și găsească neapărat o nouă soție. Aceasta va fi Farah Diba, care are 21 de ani.

Tatăl său provine dintr-o familie foarte veche din Azerbaidjan; mama sa este originară de pe țărmul Mării Caspice. Tatăl, său Sorab Diba, francofil, a fost unul dintre primii persani care au frecventat Școala Militară de la Saint-Cyr. Orfană de tată la nouă ani, Farah a fost primită împreună cu mama sa de către

un unchi bogat. După studii strălucite la colegiul Ioana d'Arc din Teheran, condus de călugărițe franceze, dar fără să-și renege niciodată rădăcinile musulmane, Farah a fost admisă la Școala Specială de Arhitectură din Paris, cu sediul pe bulevardul Raspail. În 1957, a părăsit Teheranul pentru a se instala în campusul universitar internațional. Cu ocazia unei vizite a șahului la Paris, în 1959, viața i s-a schimbat. Mai târziu, stăpânul Iranului va spune: „Am știut în acea zi că tânăra va fi cea de-a treia mea soție". Căsătoria este decisă în vara următoare, la Teheran, unde studenta s-a întors pentru vacanță. Atunci când revine la Paris la 3 noiembrie 1959, nu o mai preocupă studiile, ci pregătirile de căsătorie. Franța s-a entuziasmat pentru această tânără atât de frumoasă, de rezervată, de fermecătoare, care avea să fie transformată în prințesă de basm de către surorile Carita, care s-au ocupat de coafură și de geniul lui Yves Saint Laurent, pe atunci director artistic la Dior, care a creat rochia de mireasă și garderoba viitoarei împărătese. În presa mondială, Farah o eclipsează pe Soraya. Douăzeci de zile mai târziu, logodna era celebrată oficial. După un ritual secular, Farah a trebuit să răspundă de trei ori „Da". Nunta a avut loc trei luni mai târziu la Teheran, la Palatul Golestan. Jurnaliștilor, care îl întreabă despre alegerea sa, șahul le răspunde: „Mă căsătoresc cu domnișoara Diba nu din rațiuni biologice sau politice, ci pur și simplu pentru că o iubesc. Am ales-o dintre zecile de candidate pentru că am crezut că văd în ea simbolul tinerei moderne – patriotă, puternică și capabilă să îmi ofere fiul pe care îl aștept și să joace cu înțelepciune rolul de împărătească".

Precum familia princiară de Monaco în aceeași perioadă, cuplul imperial nu va mai scăpa de presă, care are o singură întrebare: oare Farah îi va dărui un copil șahului Iranului?

O obsesie... O chestiune politică nu era încă reglată: șahul domnea de 25 de ani, dar nu fusese încă încoronat. Mai târziu, împărăteasa Farah a explicat de ce: „Deși domnea de un sfert de secol, soțul meu respinsese în mod constant ceremonia încoronării. Celor care îl presau să facă acest lucru le răspundea pe un ton grav că o va face când va simți că țara a pornit pe drumul progresului, dar că, așteptând acea clipă, nu simțea nico mândrie specială să fie suveranul unui popor sărac și analfabet în mare parte"[1].

Abia după nașterea celui de-al treilea copil (de-al doilea fiu), cuplul imperial a fixat definitiv data ceremoniei la 26 octombrie 1967, ziua în care șahul împlinea 48 de ani. O ceremonie? Nu, două! Și asta este o revoluție inspirată de dragoste. Niciodată soția unui monarh iranian nu fusese încoronată. Prin voința soțului ei, Farah avea să fie prima împărăteasă a Iranului. Pentru ea, totul trebuia inventat, începând de la coroană. Firește că pietrele prețioase nu lipsesc din seifurile Băncii Centrale! Dar ce bijutier să aleagă? În cele din urmă, este aleasă prestigioasa casă pariziană Van Cleef & Arpels, desenele ei fiind o sinteză perfectă a culturii persane, a eleganței și feminității. Pierre Arpels vine în persoană la Teheran pentru a alege pietrele, dar, cum este interzis să le scoată din țară, revine la Teheran cu specialiștii atelierului său pentru a le monta. Prima – și singura – coroană a împărătesei este o capodoperă. Farah nu dorește să poarte o rochie care să semene cu cele ale suveranelor occidentale, fie că domnesc, ca în Regatul Unit sau în Regatul Țărilor de Jos, fie că sunt regine consoarte. Este ales Christian Dior, iar Marc Bohan schițează rochia, precum și capa brodată cu motive persane. Prietenele lui Farah, care vor

[1] Farah Pahlavi, *Mémoirus*, XO Editions, Paris, 2003 (n. a).

executa broderiile, se instalează la clubul ofiţerilor: este singurul loc din Teheran care dispune de mese destul de lungi pentru a etala trena impresionantă (7 metri de catifea verde), incrustată cu pietre preţioase, care va fi susţinută de şase domnişoare de onoare.

Lucrări urgente refac vechiul Palat Golestan, supranumit „Versailles-ul iranian" pentru că are o Galeriei a Oglinzilor. În acest răstimp, soţia şahului repetă programul zilei, care se apropie. Obosită, a slăbit mult, dar se amuză să spună că este uşurată că a pierdut „obrajii rotunzi şi plini ai fetei pe care şahul o ceruse de soţie cu opt ani în urmă..."[1].

Soseşte şi ziua acestei duble şi excepţionale ceremonii, 26 octombrie 1967, declarată zi de sărbătoare. Este vreme frumoasă la Teheran. În mijlocul ghirlandelor, drapelelor şi covoarelor, se văd pretutindeni portrete ale cuplului. Aviaţia lansează asupra cortegiului mii de trandafiri, mai exact 17 532, simbolizând numărul de zile din existenţa suveranului. Două trăsuri în culorile albastru şi auriu din perioada Qadjar, ale căror ferestre şi uşi au fost blindate, ies din Palatul de Marmură şi se îndreaptă spre Golestan, avansând încet. Prima, trasă de opt cai albi, îi conduce pe suverani. A doua, mai mică, trasă de patru cai negri, este cea a prinţului moştenitor Reza, în vârstă de şapte ani. Este deja obişnuit să salute mulţimea cu demnitate, deşi în acea zi este răcit şi are febră.

La 41 de ani de la încoronarea tatălui său şi la 27 de ani după ce i-a urmat la tron, Mohammad Reza Pahlavi se încoronează el însuşi. Apoi – şi este un act inedit în memoria imperială – îşi încoronează soţia, care devine *shahbanu*, o demnitate şi un titlu necunoscute într-o societate islamică.

[1] *Ibidem* (n. a.).

Tronul Păunului[1] strălucește sub cinci lustre de cristal. Ofițerii îi înmânează suveranului însemnele Ordinului Nader, mantia de încoronare și sceptrul. Coroana special concepută pentru Farah este incrustată cu 1 646 de pietre prețioase. Ea o primește în genunchi. „În clipa în care mi-a așezat coroana pe cap, am avut sentimentul că regele încorona toate femeile iraniene. Cu numai patru ani mai devreme, incluse în același articol de lege referitor la handicapații mintal, nu aveam nici măcar dreptul elementar de a ne desemna reprezentanții! Coroana aceasta ștergea secole întregi de umilință; mai sigură decât toate legile, afirma cu solemnitate egalitatea între bărbat și femeie"[2], scrie *shahbanu* în *Memoriile* sale. Pentru ca această dublă încoronare să aibă un caracter exclusiv iranian, niciun șef de stat străin, președinte sau suveran, nu a fost invitat, cu excepția prințului Karim Aga Khan și a prințesei Om Habibeh, „datorită legăturilor istorice, de respect și afecțiune", va spune *shahbanu*. Regina-mamă este absentă.

Această ceremonie, al cărei ritual datează din anul 641, este ilustrată de un imens cortegiu de 7 kilometri lungime între Palatul de Marmură și Golestan. 15 000 de soldați formează o gardă de onoare pentru limuzina oficială, blindată, care a costat echivalentul a 500 000 de franci noi. O tradiție milenară este reînviată în fața a sute de mii de persoane, ca o promisiune de viitor. Populația feminină este emoționată de simplitatea împărătesei, de eleganța și grija ei față de ceilalți. Seara, fosta trupă de balet a marchizului de Cuevas dansează la operă în noua sală Rudaki – botezată astfel în memoria marelui poet și muzician persan din secolul al IX-lea. Și steaua dansului

[1] Celebru tron de aur, simbol al autorității șahului. Tronul este incrustat cu safire, rubine, smaralde și alte pietre prețioase (n. red.).

[2] Farah Pahlavi, *op. cit.* (n. a.).

francez Liane Daydé performează în baletul *Coppélia*, pe muzica lui Léo Delibes, înaintea unui omagiu dedicat cuplului suveran de coregraful și maestrul baletului Serge Lifar[1].

Cuplul imperial este foarte îndrăgostit. Foarte ușor, Farah s-a adaptat perfect rolului de suverană. Foarte repede îi oferă șahului moștenitorul sperat, Reza, la 31 octombrie 1960. Farah a spus: „În câteva săptămâni, l-am văzut pe rege complet transformat. El, atât de pudic și de rezervat, nu căuta deloc să ascundă tandrețea, emoția pe care i-o producea fiul lui"[2].

Spre marea bucurie a cuplului, familia s-a mărit repede: o fiică, Farahnaz, se naște la 12 martie 1963, urmată de un al doilea fiu, Ali Reza, la 28 aprilie 1966. De fapt, șahul așteptase ca succesiunea să-i fie asigurată, pentru a celebra dubla sa încoronare, un omagiu anume pentru femeia iraniană și pentru mama copiilor săi atât de dorîți. Nașterea unei a doua fiice, Leila, la 27 martie 1970, precedă sărbătorile extraordinare de la Persepolis, la 12 octombrie 1971. E vorba de celebrarea fondării Imperiului Persan de către Cirus cel Mare... și această sărbătorire a 25 de secole de monarhie trebuie să uimească lumea. Șahul vrea ca toți ochii să fie ațintiți asupra Iranului, o țară în plin avânt economic, demografic și social. *Shahbanu* are un rol esențial, veghind la organizarea a ceea ce unii vor numi „noua Câmpie a Cortului de Aur"[3]. A fost apogeul domniei șahului și cele mai mari personalități internaționale au luat parte la acest eveniment. În spatele acestor splendori, există un cuplu și o familie unită, în ciuda statutului lor. Educația copiilor este

[1] Întâlnire cu autorul la Radio Europe 1, 23 decembrie 2016 (n. a.).

[2] Farah Pahlavi, *op. cit.* (n. a).

[3] Locul în care s-au întâlnit, la Balinghem, Francisc I al Franței și Henric al VIII-lea al Angliei, între 7 și 24 iunie 1520, cu scopul de a întări relațiile dintre cei doi suverani. Corturile lor erau acoperite cu țesături brodate cu fir de aur (n. tr.).

privilegiată, dar mai ales plină de iubire. De îndată ce Reza, moştenitorul, împlineşte vârsta de trei ani, părinţii săi realizează că, în ciuda dorinţei lor, ar fi o nebunie să-l înscrie la o şcoală publică. Prinţul este obiectul unei asemenea fervori şi unei asemenea curiozităţi, încât viaţa sa va fi tulburată de acest lucru. Este deci înfiinţată o şcoală la palat, pentru el, fratele său, surorile sale şi verii săi. Toţi sunt crescuţi de guvernante, dar părinţii ţin să-i vadă zi de zi, cu excepţia călătoriilor. Momentele cele mai fericite sunt, firește, vacanţele, pe care împărăteasa le va descrie ca „escale miraculoase în mijlocul unui ocean constant dezlănţuit". Locurile sunt fie micul palat Babol, la Marea Caspică, fie Now Shaah, o casă foarte simplă, pe piloni, ideală pentru băi şi schi nautic. Mai târziu, refugiul lor estival va fi insula Kish, în Golful Persic. Crescând, copiii vor descoperi acolo plăcerea plonjării submarine în apele transparente şi pline de peşti. Pe de altă parte, şahul, mare călăreţ, le-a transmis pasiunea sa ecvestră lui Reza şi lui Farahnaz. În vacanţele de iarnă schiază mai des în munţii care domină Teheranul şi uneori la Saint-Moritz.

Cuplul este perfect de acord: cei mici trebuie să cunoască istoria şi tradiţiile iraniene, dar şi tainele cercetaşilor (în copilărie, Farah fusese cercetaşă), şi meseriile moderne, pentru ca trecutul, prezentul şi viitorul să coexiste într-un Iran în plină dezvoltare. Reza, moştenitorul, este pasionat de aviaţie. La o vârstă fragedă, ia lecţii de pilotaj şi, la 13 ani, are bucuria de a zbura pentru prima dată, evident însoţit de instructorul său, dar singur la comenzi. La 16 ani, pilotează, cu mândrie, un avion de vânătoare american! Prinţul Reza are brevet de pilot pe Boeing 707, 737 şi 727. Părinţii săi sunt conştienţi că unei educaţii clasice excelente trebuie adăugată formaţia tehnologică a unui viitor suveran al secolului al XX-lea, iar fratele său

Ali Reza este şi el exaltat de aviaţie. Farahnaz este pasionată de animale, fireşte de câini, dar şi – surprinzător! – de şoricei, pe care îi creşte în baie! Îndrăzneşte să aducă vaci în parcul palatului şi chiar şi un pui de leu provenind din rezervaţia africană franceză Thoiry.

Cuplul imperial şi copiii săi petrec mult timp împreună, dar obligaţiile părinţilor sunt solicitante. Astfel, la 28 octombrie 1970, Nikolai Podgornîi, membru influent al Politburo şi al Partidului Comunist, a inaugurat cu şahul, la Moscova, cel mai lung gazoduct din lume, exemplu al relaţiilor dintre Iran şi URSS. Suveranul merge adesea în Uniunea Sovietică, dar Statele Unite ale Americii rămân un aliat esenţial. În această perioadă, cuplul face mai multe călătorii în Iran pentru a observa progresul unei modernizări controlate. În septembrie 1972, Farah este în fruntea unei importante delegaţii la Beijing, pentru a restabili vechile legături sino-iraniene. La 17 februarie 1975, la Saint-Moritz, în Elveţia, şahul se întâlneşte cu preşedintele Valéry Giscard d'Estaing.

Din nefericire, de la sfârşitul anului 1977, împăratul este grav bolnav. În cel mai mare secret, şahul este tratat din 1973 de specialişti francezi pentru maladia Waldenström, o formă de cancer de sânge. Este supravegheat de o somitate franceză, profesorul Jean Bernard, specialist în leucemie. Mult timp, din dragoste, şahul i-a ascuns adevărul lui Farah, pretextând o mare oboseală ca urmare a vieţii politice agitate. Împărăteasa nu este informată decât în primăvara lui 1977. Cât despre copii, ei nu ştiu nimic, crezând că oboseala tatălui lor este pricinuită de tensiunile inevitabile ale vieţii publice şi de nemulţumirile în creştere.

În mod paradoxal, situaţia internă a Iranului se degradează, revendicările pentru mai multă deschidere şi liberalizare a

regimului lovindu-se de extremiştii religioşi ostili unei anumite laicizări a statului şi emancipării femeilor, care au obţinut deja drept de vot.

Autoritarismul suveranului – fără îndoială agravat de suferinţele sale – şi inovaţiile sale stângace sau prost prezentate îi ridică împotriva lui pe comuniştii şi islamiştii care au în comun detestarea regimului imperial. Această dublă opoziţie este, conform monarhului, o alianţă nefirească, pe care el o descrie ca „uniunea nesacră a roşului şi negrului". Farah, foarte neliniştită de această conspiraţie, încearcă să elimine portretele oficiale ale cuplului afişate sub un pretext oarecare în afara locurilor publice şi a manifestărilor publice. Şahul şi soţia sa sunt desemnaţi ca responsabili ai noului Iran, când nu destul de tradiţional, când prea modern. Personalizarea regimului face cel mai mare deserviciu cuplului. Şi, firește, islamiştii nu-i pot ierta şahului că a adus omagiu, prin amintirea lui Cirus cel Mare, Persiei de dinainte de islam, înlocuind chiar calendarul islamic cu unul „solar imperial".

Diverşii opozanţi sunt reduşi la tăcere de temuta poliţie secretă a şahului, Savak. La 5 august 1978, pentru a calma agitaţia politică începută în ianuarie în oraşul sfânt Qom, fief al ayatollahului Khomeini refugiat în Franţa, şahul promite mai multe libertăţi. În august, la Ispahan, un cinematograf, simbol al sacrilegiului occidental, este incendiat de manifestanţi. Bilanţ: 400 de victime. Nemulţumirea se cristalizează în jurul integriştilor care se împotrivesc modernizării moravurilor şi întoarcerii foştilor politicieni care fuseseră excluşi din viaţa publică.

La începutul lui 1979, după numirea lui Shapour Bakhtiar ca prim-ministru, în ciuda unei creşteri economice susţinute şi a unei timide deschideri în favoarea libertăţilor, manifestaţiile şi revoltele se succed. O revoluţie condusă de integriştii şiiţi îi

constrânge pe suveran – foarte bolnav – şi pe ai săi să ia calea exilului. Occidentul nu reacţionează. Plecarea lor are loc la 16 ianuarie 1979, de pe aeroportul din Mehrabad. *Shahbanu* va scrie: „Când îmi amintesc de mine, cea din dimineaţa aceea din ianuarie 1979, tristeţea îmi sfâşie inima; o tristeţe intensă, neştirbită. O tăcere apăsătoare copleşise Teheranul, ca şi cum capitala noastră, lovită şi însângerată de luni de zile, şi-ar fi ţinut brusc respiraţia"[1]. În ajun, cei doi copii mai mici, Ali Reza şi Leila, însoţiţi de bunica lor maternă, de guvernantă şi de un ofiţer de securitate, au putut pleca în Statele Unite ale Americii.

În momentul în care şahul părăseşte pământul iranian, un soldat îi sărută picioarele. Trebuie spus că suveranul nu a abdicat niciodată. Cine îi va primi pe fostul monarh atotputernic, autocrat, acum alungat, şi pe soţia sa, curajoasă în faţa adversităţii sorţii? Un singur şef de stat are acest curaj şi această eleganţă, şi anume Anwar el-Sadat, preşedintele Republicii Arabe Egipt, probabil pentru că, dincolo de generozitatea sa personală, şi el se teme de extremiştii musulmani, nu fără motiv, după cum se ştie...

Dar se va afla repede că sejurul la hotelul Oberoï din Assuan nu va fi decât o escală de câteva zile în interminabila rătăcire impusă fostului „rege al regilor", sub pretext medical, dar care nu le face deloc cinste pretinşilor aliaţi ai Iranului, deveniţi brusc surzi, orbi şi fără memorie. Majoritatea şefilor de stat, altădată atât de mândri că merg la Persepolis, afişează o ostilitate indecentă, chiar o indiferenţă incredibilă. Cuplul imperial nu rămâne decât o săptămână în Egipt. Un alt suveran acceptă să-i primească, regele Hassan al II-lea al Marocului. La 22 ianuarie 1979, ajung la Marrakech. Acolo, află de întoarcerea triumfală

[1] Farah Pahlavi, *op. cit.* (n. a).

a ayatollahului Khomeini cu un avion Air France, la începutul lui februarie. Occidentul, depăşit, a învăţat un nou cuvânt: „ayatollah".

Singura consolare: cei patru copii îşi reîntâlnesc părinţii la Marrakech, apoi exilaţii se instalează la Rabat, într-un palat pus la dispoziţia lor. Dar coşmarul rătăcirii revine: Alexandre de Marenches, foarte informatul şef al serviciilor secrete franceze, îl avertizează pe şah că prezenţa sa în Maroc comportă riscuri pentru regele Hassan al II-lea. Unde să meargă? Valéry Giscard d'Estaing crede că Franţa nu poate asigura protecţia familiei Pahlavi, la fel şi Marea Britanie... Graţie eforturilor lui Henry Kissinger şi David Rockefeller, exilaţii ajung în Bahamas. La 30 martie 1979, se duc la Nassau, închiriind la un preţ exorbitant o vilă pentru copii. Farah îşi aminteşte: „De-acum înainte, numai la simpla pronunţare a numelui nostru preţurile creşteau, se înzeceau"[1]. Soţie şi mamă, împărăteasa face totul pentru ca ai săi copii să sufere cât mai puţin posibil din pricina unei situaţii insuportabile. Trăieşte un adevărat calvar: „Zi şi noapte, frica îmi strângea inima şi ştiu că şi regele, chiar dacă nu se plângea niciodată, suferea acelaşi calvar. Când îl vedeam pe omul acesta, care a fost atât de activ toată viaţa lui, încercând să supravieţuiască umezelii sufocante şi zilelor tăcute, mi se frângea inima; în plus, boala lui, care se agrava de la o zi la alta, îl epuiza"[2]. Copiii – Reza de 18 ani, Farahnaz 15, Ali Reza 12 şi Leila nouă –, care şi-au văzut mereu tatăl dinamic, adulat şi respectat, suferă şi ei. Un traumatism iremediabil, care le va marca existenţa, cel al sentimentului că toată lumea îi abandonează. Cu trei zile înainte de expirarea vizelor, guvernatorul Bahamasului îi anunţă că nu le vor fi reînnoite. Încă o

[1] Farah Pahlavi, *op. cit.* (n. a.).

[2] *Ibidem* (n. a.).

dată, Henry Kissinger, prieten fidel şi care nu uită, obţine de la preşedintele Mexicului acceptul de a locui în ţara sa. Farah remarcă: „În acelaşi timp, am avut senzaţia că Mexicul voia să dea cu această ocazie o lecţie de etică politică Statelor Unite"[1]. Familia aterizează la 10 iunie 1979 la Cuernavaca, în sudul Mexicului. Ambianţa este diferită: casa este uriaşă, înconjurată de o magnifică grădină tropicală. Dar este afectată de umiditate, de care, în mod curios, şahul nu pare să se preocupe. După claustrarea din Bahamas, are impresia că revine la viaţă. Din păcate, starea i se înrăutăţeşte. După numeroase negocieri şi examinări, în timp ce copiii au putut, cu greu, să ajungă la New York şi Massachusetts, şahul şi soţia sa sosesc şi ei la New York la 23 octombrie 1979. Şahul este operat pe data de 25. Suferă mult. Spitalul este înconjurat de manifestanţi care strigă: „Moarte şahului!" La 4 noiembrie, în timp ce soţul său este încă spitalizat, Farah scrie: „America a aflat că drept răzbunare a Teheranului împotriva intrării noastre în Statele Unite, fusese ocupată Ambasada Americană la Teheran, iar diplomaţii de acolo erau acum prizonierii islamiştilor".

Pentru clanul exilat, acest şantaj internaţional este incredibil. Ayatollahul Khomeini cere extrădarea şahului pentru a putea fi judecat. Chiar va pune la îndoială realitatea cancerului acestuia! Farah, în culmea disperării, scrie în jurnalul său: „Nu va mai exista niciun loc liniştit pentru noi. Boala soţului meu e pe cale să provoace un al treilea război mondial"[2].

Pe străzile Teheranului, studenţii islamişti defilează urlând „*Marg bar Āmrikā*" („Moarte Americii"). Preşedintele Jimmy Carter este huiduit. Ambasada americană este invadată, clădirile distruse şi 50 de americani, membri ai reprezentanţei

[1] *Ibidem* (n. a.).
[2] *Ibidem* (n. a.).

diplomatice, sunt luaţi ostatici. În schimbul eliberării lor, „studenţii" cer ca şahul să fie dat pe mâna justiţiei islamice. Ayatollahul Khalkhali, care conduce latura dură a revoluţiei, este un fanatic. Promite, în schimbul iertării, o recompensă de 140 de milioane de dolari fostei împărătese dacă acceptă... să-şi ucidă soţul!

În această confuzie, Jimmy Carter declară că America nu va ceda şantajului şi că şahul este liber să plece de îndată ce îi va permite sănătatea. Doctorii estimează că, la început de noiembrie, şahul şi suita sa pot pleca. Dar unde? Se încearcă în Mexic, dar de data asta Mexicul se opune! În acest refuz se poate simţi influenţa lui Fidel Castro. Încercând să găsească o nouă reşedinţă, Casa Albă sfârşeşte prin a expedia cuplul „stânjenitor" la o bază aeriană apropiată de San Antonio, în Texas. Din motive de securitate, nici chiar copiii nu trebuie să fie informaţi despre asta şi mica Leila nu va înţelege niciodată cum mama sa a putut pleca fără s-o îmbrăţişeze sau să-şi ia rămas-bun de la ea. Şahul şi soţia lui petrec 15 zile într-o reşedinţă supravegheată înainte de a fi anunţaţi că Panama este gata să-i primească şi că ambasadorul panamez la Washington le împrumută reşedinţa sa, situată pe insula Contadora, la 30 de minute cu avionul de Panama City.

Cuplul soseşte acolo la jumătatea lui decembrie, căldura şi umiditatea sunt sufocante. Copiii se alătură părinţilor cu bunica lor pentru a sărbători Crăciunul. O paranteză dulce, suprarealistă, în această nouă etapă a unui exod interminabil. Din nefericire, şahul trebuie operat. O extirpare a splinei. Şi, repede, proscrişii nu se simt în siguranţă. Preşedintele panamez, generalul Torrijos, face joc dublu, pentru că preşedintelui Jimmy Carter îi datorează restituirea Canalului Panama. Presimţind o altă trădare, Farah o sună pe soţia preşedintelui

Sadat, explicându-i starea gravă a soţului ei, care nu este încă operat, spunându-i că trebuie să părăsească Panama cât mai repede posibil. Nu îi dă detalii: ştie că linia le este ascultată.

Încă o dată, soţii Sadat vor răspunde prezent. Propun să le trimită imediat avionul prezidenţial egiptean. Dovedind că telefonul panamez era atent supravegheat, Jimmy Carter îl sună pe Anwar el-Sadat pentru a-l face să se răzgândească în privinţa primirii şahului şi a familiei sale. Preşedintele egiptean va răspunde ferm: *„Jimmy, I want the shah here and alive!"* („Jimmy, îl vreau pe şah aici şi în viaţă!")

Sosit la Cairo cu fidelii săi, şahul este operat de splină, dar intervenţia este inutilă: chirurgii au descoperit metastaze la ficat. Mereu curajoasă şi gândindu-se şi la viitor, Farah îi înscrie pe Ali Reza şi Leila la colegiul american din Cairo, fraţii cei mari trebuind să-şi continue studiile în Statele Unite. Cum pacientul suferă şi de un abces pulmonar, este supus unei noi operaţii. Pare să se recupereze atât de bine, încât la 26 iulie *shahbanu* îi trimite pe copiii mai mici la Alexandria, pentru a-i ţine departe de această atmosferă medicală copleşitoare.

Din nefericire, sentimentul unei ameliorări este o iluzie, este binele de dinainte de sfârşit. În câteva ore, starea pacientului se agravează. Sunt chemaţi de urgenţă copiii. Cei doi mai mici nu vor asista la agonia tatălui lor, dar Reza şi Farahnaz vor fi lângă el până la ultima lui suflare, alături de Farah şi de sora geamănă a şahului, prinţesa Ashraf.

Succesorul de peste milenii al lui Cirus se stinge la 27 iulie 1980. Înainte de a muri, îi dă fiului cel mare acest sfat: „Fii aproape de popor".

Avea 60 de ani. Funeraliile au loc la 29 iulie. Împărăteasa povesteşte: „Noi mergeam în fruntea cortegiului, în dreapta

mea, era Leila în rochie albă, Farahnaz şi Ali Reza. În stânga, Richard Nixon şi fiul meu cel mare, Reza. Preşedintele egiptean, Jehan Sadat şi cei trei fraţi ai regelui"[1].

Trupul neînsufleţit a fost coborât într-un cavou anume al moscheii Al-Rifa'i. Ziua, dogoritoare, a fost îngrozitoare. Văduva şahului Iranului, prima împărătească pe care a încoronat-o şi pe care o credea egala sa, va adăuga: Copiii s-au purtat excelent şi i-am admirat; au trăit fiecare clipă cu demnitate, reţinându-şi lacrimile sau ascunzându-le[2].

[1] Farah Pahlavi, *op. cit.* (n. a.).

[2] *Ibidem* (n. a.).

Cuprins

Capitolul 1 – *Portugalia: încoronarea reginei defuncte...* 7

Capitolul 2 – *Francisc al II-lea al Franței și Maria Stuart: prea multe coroane pentru doi copii* 14

Capitolul 3 – *Petru al III-lea și Ecaterina a II-a: două viziuni ireconciliabile despre Rusia* .. 30

Capitolul 4 – *Ludovic al XVI-lea și Maria Antoaneta: doar nefericirea îi va reuni* 42

Capitolul 5 – *Maria Walewska: o iubire sacrificată a lui Napoleon* 64

Capitolul 6 – *Ducele și ducesa de Berry: de la tragedie la vodevil*..... 76

Capitolul 7 – *Maximilian I și Charlotte ai Mexicului: unirea aparențelor*..... 99

Capitolul 8 – *Ducele și ducesa d'Alençon: protectorul unei soții fragile* 127

Capitolul 9 – *Franz Ferdinand și Sophie de Habsburg: dragostea asasinată*..... 154

Capitolul 10 – *Carol și Zita: ultimii suverani ai unui imperiu zdrobit* 179

Capitolul 11 – *Regele Zog I și regina Géraldine ai Albaniei: un foileton balcanic*..... 201

Capitolul 12 – *Leopold al III-lea și Lilian de Réthy: o căsătorie care șochează* 221
Capitolul 13 – *Regele Umberto al II-lea și regina Marie-José ai Italiei: atât de frumoși, atât de apropiați... atât de depărtați...* 237
Capitolul 14 – *Șahul Iranului și* shahbanu*: de la un imperiu al Iranului modernizat la o pribegie tragică* 264

Sarcofagul lui Inés Castro (sus) și al regelui Pedro I al Portugaliei (jos) stau față în față în biserica Alcobaça. Relația celor doi a fost dezavuată de regele Alfonso al IV-lea, tatăl lui Pedro. Asasinarea lui Inés din porunca lui Alfonso îl va îndurera pentru totdeauna pe viitorul rege.

Sigiliu aparținând regelui Francisc al II-lea și soției sale, Maria Stuart (mulaj). Pe margine, este o inscripție în limba latină: FRANCISCUS ET MARIA DEI GRACIA REGES FRANCORUM, SCOTIAE, ANGLIAE ET HIBERNIAE (Francisc și Maria, prin harul lui Dumnezeu, regi ai Franței, Scoției, Angliei și Irlandei). Prin aceasta, cei doi își afirmă pretențiile nu doar asupra teritoriilor în care erau suverani, ci și asupra Angliei și Irlandei.

Contesa poloneză Maria Walewska, una dintre femeile pe care Napoleon I le-a iubit și care i-a dăruit un fiu împăratului francez. Portret realizat în secolul al XIX-lea de marele pictor François Gérard.

Povestea de iubire dintre Charles-Ferdinand d'Artois, duce de Berry, și Maria Carolina de Bourbon-Sicilia s-a sfârșit tragic, în 1820, cu asasinarea ducelui. În imagine: *Moartea ducelui de Berry*, tablou realizat de Édouard Cibot în 1829.

Arhiducele austriac Maximilian de Habsburg împreună cu soția sa, Charlotte (fotografie din 1857). Maximilian I a fost împărat al Mexicului pentru o scurtă perioadă, între 1864 și 1867.

Atentatul de la Sarajevo, 28 iunie 1914, în care și-au pierdut viața arhiducele Franz Ferdinand și soția sa Sophie. Dramaticul eveniment avea să ducă la declanșarea Primului Război Mondial, în urma căruia Imperiul Austro-Ungar s-a destrămat. Această ilustrație cu scena asasinării a apărut pe prima pagină a jurnalului italian *La Domenica del Corriere* (iulie 1914).

Sophie-Charlotte de Wittelsbach, ducesă d'Alençon, sora celebrei împărătese Sissi, a murit arsă de vie în incendiul care a avut loc la Bazar de la Charité din Paris (4 mai 1897). Sfârșitul îngrozitor al ducesei o va transforma pe aceasta într-un adevărat mit.

Căsătoria lui Carol de Habsburg cu prințesa Zita de Bourbon-Parma, în 1911. Împăratul Carol I al Austriei, încoronat în 1916, a avut o domnie foarte scurtă, fiind martor al destrămării Imperiului Austro-Ungar în 1918.

Prințesa Marie-José a Belgiei și prințul moștenitor Umberto al Italiei s-au căsătorit la Roma, în 1930. Umberto al II-lea a fost ultimul rege al Italiei și a domnit între 9 mai și 2 iunie 1946. În exilul din Portugalia, cei doi l-au cunoscut pe fostul rege al României Carol al II-lea.

© Süddeutsche Zeitung Photo / Alamy Stock Photo.

De la stânga la dreapta: Victoria Eugenie de Battenberg, Henriette a Belgiei, Marie-José a Belgiei și Lilian Baëls, prințesă de Réthy. Căsătoria regelui Leopold al III-lea cu Lilian a fost criticată de opinia publică belgiană, care a considerat că aceasta i-a luat prea repede locul reginei Astrid, prima soție a lui Leopold, victima unui accident de mașină provocat de rege.

Zog I, regele Albaniei, alături de soția sa Géraldine Apponyi, descendentă a unei familii nobile din Ungaria, și de fiul lor, Leka. Cei doi soți au trăit în complicata perioadă a celui de-al Doilea Război Mondial, în timpul căreia Albania a avut de suferit.

© Fox Photos / Getty Images.

Șahul Iranului împreună cu Farah, soția sa, într-o vizită oficială în Thailanda (1968), la invitația regelui Rama al IX-lea. Mohammad Reza Pahlavi a fost ultimul monarh iranian; el a plecat în exil după Revoluția din 1979.

© Jack Garofalo / Paris Match via Getty Images.

Agent dublu în Războiul Rece. Autobiografia lui Oleg Gordievski	Oleg Gordievski
Agentul Zigzag. Dragoste, trădare și spionaj în al Doilea Război Mondial	Ben Macintyre
Arma secretă a Israelului. Povestea unității Talpiot	Jason Gewirtz
Atlas istoric Duby. Toată istoria lumii în 300 de hărți	
Bani murdari. Cum fac afaceri cartelurile de droguri	Tom Wainwright
Beria. Mâna dreaptă a lui Stalin	Amy Knight
Binecuvântați fie spionii. Istoria secretă a Mossad-ului de la origini până în 1999	Gordon Thomas
Călătoria prin Eldorado. Zece ani în lagărele sovietice	Nikolai Vasilievici Sablin
Când Churchill a dat iama în oi și Stalin a jefuit o bancă	Giles Milton
Când Hitler a luat cocaină și Lenin și-a pierdut creierul	Giles Milton
CIA și asasinarea celor doi Kennedy	Patrick Nolan
Codul Enigma. Alan Turing și înfrângerea Germaniei naziste	David Boyle
Conchistadorii prin ochii aztecilor. Antologie de texte indigene	Miguel León-Portilla
Confesiunile unui fost islamist	Maajid Nawaz
Conversații cu Stalin	Milovan Djilas
Coreea de Nord. Între fascinație și teroare	Loretta Napoleoni
Crimeea și noul imperiu rus	Agnia Grigas
Cu Hitler până la sfârșit. Memoriile ordonanței lui Hitler	Heinz Linge
Departe de casă. Memoriile unui copil-soldat	Ishmael Beah
Destin deturnat. O istorie a lumii prin ochii Islamului	Tamim Ansary
Dispărută în Moscova	Marguerite Harrison
Două surori. Din Norvegia în jihadul din Siria	Åsne Seierstad
Dragă Zari. Povești nespuse ale unor femei din Afganistan	Zarghuna Kargar
Dragoste și revoluție. Amintirile unei românce în Turcia lui Kemal Atatürk	Florin Țurcanu, Enis Tulça
Dușmani vechi, amenințări noi. Istoria secretă a Mossad-ului din 2000 până în prezent	Gordon Thomas
Drumul din Kolîma. Călătorie pe urmele Gulagului	Nicolas Werth
El Narco. Cartelurile de droguri din Mexic	Ioan Grillo
Evadare de la Auschwitz	Joel C. Rosenberg
Evita. Viața secretă a Evei Perón	Nicholas Fraser, Marysa Navarro
Fotograful de la Mauthausen	Benito Bermejo
Grace de Monaco. Povestea unei prințese	Jean des Cars
Gripa spaniolă din 1918. Pandemia care a schimbat lumea	Laura Spinney
Hitler așa cum l-am cunoscut. Însemnările fotografului personal al lui Hitler	Heinrich Hoffmann
Iadul dezlănțuit. Al Doilea Război Mondial văzut de contemporani (1939–1945)	Max Hastings
Iranul meu. Gustul amar al revoluției	Shirin Ebadi
Irlandezul. Asasinul mafiei	Charles Brandt
ISIS. Califatul terorii	Loretta Napoleoni
ISIS. Jocul morții	Mark Bourrie
ISIS. Negustorii de oameni	Loretta Napoleoni
Islamiștii. Cum ne văd ei pe noi	Anne Nivat